

SONUN BAŞLANGICI:

FİLİSTİN CEPHESİ VE

Gazze Muharebeleri

MESUT UYAR

SONUN BAŞLANGICI:
FİLİSTİN CEPHESİ
VE
Gazze
Muharebeleri

MESUT UYAR

Sonun Başlangıcı: Filistin Cephesi ve Gazze Muharebeleri

Mesut Uyar

Kızılay Kültür Sanat Yayınları: 20
Araştırma-İnceleme Dizisi: 4

Editör

Alpaslan Durmuş

Dizi Danışmanı

Gültekin Yıldız

Çizgi, Harita ve Kuruluşlar

F. Oğan Kandemiroğlu

Redaksiyon ve Tashih

Ahmet Erdem Işık

Grafik Tasarım ve Uygulama

Nevzat Onaran

ISBN 978-625-99214-5-7

Aralık 2023, İstanbul, birinci basım

©Mesut Uyar ve Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023

Bu kitap **Kızılay Akademi** tarafından yayına hazırlanmıştır. Kızılay Akademi, **Türkiye Kızılay Derneği** nin eğitim, araştırma ve yayın çalışmalarını yapmakla görevli birimdir. **Kızılay Kültür Sanat Yayınları** ise Türkiye Kızılay Derneği nin tescilli markası olup Kızılay Akademi' nin Kızılay faaliyet alanlarında birikim oluşturmak ve kamuoyu farkındalığını arttırmak için kültürel, sanatsal ve bilimsel yayım yaptığı platformdur.

Yayınevi Sertifika No.: 15368

Sütlüce Mah. İmrahor Cad. No.: 28

34445 Beyoğlu / İstanbul / Türkiye

Telefon: (+90 212) 263 1868

Web: www.kizilaykultursanat.com.tr/yayinevi/
e-posta: info@kizilaykultursanat.com.tr

Baskı ve Cilt

Kültür Sanat Basımevi ve Reklamcılık Org. Sanayi Ticaret Limited Şirketi

Matbaa Sertifika No.: 44153

Maltepe Mh. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi ZB-7-9-11 Zeytinburnu/ İstanbul

Telefon: (+90 212) 674 0021-29-46

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümleri çerçevesinde eserin yayımlanması, Türkçe ve diğer bütün dillerde yurt içinde ve dışında maddi ve manevi haklarının temsili hak sahipleriyle anlaşmalı olarak münhasıran Kızılay Kültür Sanat Yayınlarına aittir. Haklı alıntı sınırları içinde kalmak ve kaynak göstermek kaydıyla eserden alıntı yapılabilir.

Eserin dijital versiyonu ücretsiz açık erişimle Kızılay Akademi web sayfasından (<https://kizilayakademi.org.tr/kitap-ve-brosur/>) okunabilir, herhangi ilave bir izne gerek olmaksızın her türlü dijital platforma serbestçe indirilebilir, bir değişiklik yapılmaksızın indirildiği hâliyle bütün dijital platformlarda konumlandırılabilir, paylaşılabilir. Dijital versiyonu ücretsiz olan bu kitabın basılı hâli internet üzerinden faal kitabevi ve mağazalar ile kitabevlerinden satın alınabilir.

Kızılay Akademi, Kızılay Kültür Sanat Yayınlarından neşrettiği eserleri müellifine sadık kalarak yayımlar. Görüşlerini gerek gördüğünde ön söz, dipnot vb. aracılığıyla eserde okurlara aktarır; görüş belirtilmeyen hususlara Kızılay Akademisinin, Kızılay Kültür Sanat Yayınlarının yahut her iki birimin kurucusu Türkiye Kızılay Derneğinin katıldığı varsayılabilir.

Kızılay Kültür Sanat Yayınları Kütüphane Bilgi Kartı Kızılay Kültür Sanat Publishing Library Cataloging- in-Publication Data

Uyar, Mesut.

Sonun Başlangıcı: Filistin Cephesi ve Gazze Muharebeleri / Mesut Uyar.

İstanbul, Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023.

208 sayfa : harita, resim, çizim, şema, fotoğraflar ; 19x24 cm.

Kızılay Kültür Sanat Yayınları; 20. Araştırma İnceleme dizisi ; 4.

Dizin var.

ISBN 978-625-99214-5-7

1. World War I. | 2. Middle East in the Era of World War. I_Palestine. | 3. Army_Ottoman Empire, Germany, Great Britain. | 4. Campaigns_The Sinai and Palestine Campaigns. | 5. Famous and decisive battles_The Battles of Romani & Gaza I, II, III. | 6. The Ottoman-German Experience in Palestine. | 7. History of Turkish Red Crescent.

I. Uyar, Mesut, 1968-
D568.7 .P3

SONUN BAŞLANGICI:
FİLİSTİN CEPHESİ

VE

Gazze

Muharebeleri

MESUT UYAR

Mesut Uyar

1991'de Kara Harp Okulu Yönetim Bölümünden mezun oldu. 1995'te İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi Bölümünde "Gerilla Savaşı" başlıklı teziyle yüksek lisansını, 2000'de aynı fakültenin Uluslararası İlişkiler Bölümünde "Türidides'e Göre Savaşta Komuta Sorunu" adlı teziyle de doktorasını tamamladı.

Mezuniyetiyle beraber Türk Silahlı Kuvvetlerinde birlik komutanlığı (1991-1998) (2007-2008), Gürcistan'daki United Nations Observer Mission'da askerî gözlemcilik (2000-2001), Kabil'de International Security Assistance Force bünyesindeki Kabul Multi-National Brigade'de (2002) ve Regional Command Capital'de (2009-2011) karargâh subaylığı görevlerinde bulundu. Mesleki görevlerinin yanı sıra akademik çalışmalarına devam etti. Kara Harp Okulu Temel Bilimler Bölümünde öğretim elemanı ve üyesi (1998-2005, 2008-2012), Müze ve Tarihî Arşiv Bölümünde küratör (1999-2005), Bosna Hersek'te Peace Support Operations Training Centre'da eğitimci (2005-2006), The University of New South Wales School of Humanities and Social Sciences'ta öğretim üyesi (2012-2017) olarak çalıştı. 2018'de başladığı Antalya Bilim Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi öğretim üyeliği ve dekanlığı görevlerine hâlen devam etmektedir.

Akademik ilgi alanları askerî tarih, stratejik çalışmalar, savaş çalışmaları ve özellikle savaş dışı çatışmalar ve barışı destekleme, jeopolitik ve Orta Doğu olan Uyar'ın bu konularda çok sayıda makalesi ve kitabı bulunmaktadır. Bazıları şunlardır: *Savaş ve Ordu: Ordu Bilgisi* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2023), *Bir Asrın Ardından: İstiklal Madalyası* (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2022), *Savaş Çalışmaları El Kitabı* (editörlüğünde; İstanbul: Kronik Kitap, 2021), *The Ottoman Army and the First World War* (London: Routledge, 2021), *Phase Line Atilla: Amphibious Campaign for Cyprus 1974* (Edward J. Erickson ile beraber; Quantico: Marine Corps University Press, 2020), *Dünya Askerî Tarihi* (İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2020), *Observing and Writing Wars: Selected Works of a Soldier-Scholar* (İstanbul: The Isis Press, 2019), *The Ottoman Defence against the Anzac Landing: 25 April 1915* (Sydney: Australian Army History Unit Campaign Series, 2015), *A Military History of the Ottomans, from Osman to Atatürk* (Edward J. Erickson ile beraber; Santa Barbara: Praeger Security International, ABC-Clio, 2009; Türkçe çevirisi: *Osmanlı Askerî Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014).

Sina-Filistin
Cephesi'nin
en başarılı ve
kahraman komutanı
Refet Bele Paşa
ve onun şahsında
Sina-Filistin
Cephesi'nin bütün
askerlerinin
ve "mecrûhîn
ve mardâ-yı
askeriyeye imdat ve
muavenet" in öncü
ismi Hilâl-i Ahmer
mensuplarının
aziz hatıralarına;
saygıyla,
minnetle...

İçindekiler

13 1. BÖLÜM Sina-Filistin Cephesi'nin Açılması

- 17 Kanal Seferi
- 34 Ara Dönem: Akınlar ve Karşı Akınlar
- 43 II. Kanal (Romani) Seferi
- 61 Sina Yarımadası'nın Tahliyesi

71 2. BÖLÜM Beklenmedik Zafer: I. Gazze Muharebesi

- 72 Hazırlık Dönemi
- 72 Muharebenin Cereyanı

97 3. BÖLÜM Muhteşem Bir Zafer: II. Gazze Muharebesi

- 98 Hazırlık Dönemi
- 110 Muharebenin Cereyanı

119 4. BÖLÜM Zafer Arayışı

- 120 Yeni Bir Komutanla Zafer Arayışı: Allenby
- 127 Yeni Bir Ordular Grubuyla Zafer Arayışı: Yıldırım

147 5. BÖLÜM
Felâkete Doğru: III. Gazze ve
Bîrûssebi' Muharebesi

- 148 Hazırlık Dönemi
154 Muharebenin Cereyanı

179 6. BÖLÜM
Ve Son: III. Gazze ve Bîrûssebi'
Muharebesi'ni Müteakiben

- 180 Kudûs ve Sonrası
187 Sonuç

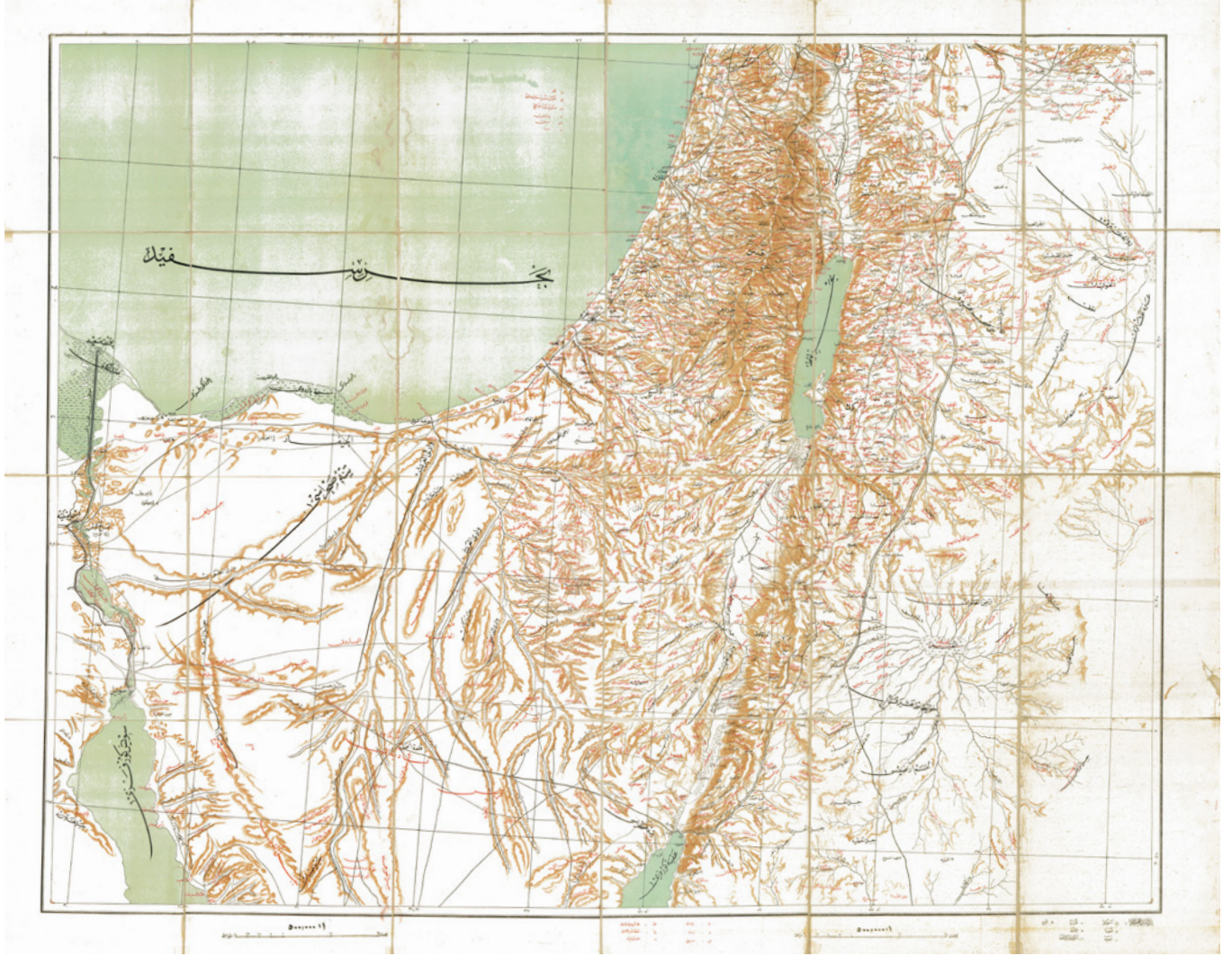
193 Kaynakça

- 194 Birincil Kaynaklar
194 Resmî Askerî Tarihler
196 Anılar
197 Kitap ve Makaleler

201 İndeks

BİLGİ KUTULARI

Ahmet Cemal Paşa (1872-1922)19-20
Friedrich Freiherr Kress von Kressenstein (1870-1948)	21
Arap Askerleri26-7
Hecin Süvar (Develi Piyade)39-40
İbrahim Refet Bele (1881-1963)43-4
Bindirilmiş (Atlı) Piyade53-4
Makinelî Tüfek57-8
Topçu Silah Sistemleri.60-2
Tüfek.77-8
Tank106-8
Kimyasal Silah111-2
Erich von Falkenhayn (1861-1922)130-1
Uçak150-1
Mustafa İsmet İnönü (1884-1973)158-9
Süngü (Kasatura)168-9

▲ Filistin Güney

Osmanlı Genelkurmayı tarafından Kanal Seferi vesilesiyle hazırlanıp bastırılmış haritada kuzey ve güneyiyle Gazze (Zekeriya Kurşun koleksiyonu)

▲ Filistin Kuzey

Ön Söz

I. Dünya Savaşı'nın 100. yıl dönümü münasebetiyle ülkemizde ve bütün dünyada savaşa yönelik popüler ve akademik ilgi ciddi derecede artmıştır. Son on yılda farklı dillerde binlerce kitap ve çok daha fazla sayıda makale yayımlandı. Büyük törenler ve anma programları düzenlendi. Yeni anıtlar açıldı. Yeni filmler ve sergiler izleyicilerle buluştu. Ancak bu faaliyet ve yayınların odak noktasında öteden beri popüler olan muharebeler yer aldı. Çanakkale muharebe meydanlarını milyonlarca kişi ziyaret etti. Ama Sarıkamış dışında Kafkas Cephesi'nin muharebe meydanları bu ilgiden nasibini pek de alamadı. Türkiye Cumhuriyeti hudutları dışında kalan muharebe meydanları bakımından durum daha kötüydü. Kutülamare Zaferi yeniden keşfedildi ama İngiliz ordusunun iki kez yenildiği ve ancak üçüncüsünde oldukça maliyetli bir zafer kazandığı Gazze Muharebeleri gene gözlerden ırak kaldı.

İşte bu türden ihmal ve ilgisizlikler bu kitabın yazılmasının temel sebebidir. Sina-Filistin Cephesi, I. Dünya Savaşı boyunca Osmanlı'nın en uzun soluklu ve önemli cephesiydi. Sina-Filistin Cephesi tank ve diğer zırhlı araçlar ile kimyasal silahların kullanıldığı tek Osmanlı cephesidir. Osmanlı subaylarının çoğu farklı tarihlerde bu cephede görev yaptı. Ekim 1918'de bu cephenin çökmesinin Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilgiyi kabullenip ateşkes istemesinde önemli etkisi vardır. Ancak günümüzde Filistin'in Türkiye toprakları dışında yer alması ve kazanılan zaferlere rağmen muharebelerin nihayetinde Osmanlı'nın yenilgisiyle sonuçlanması Gazze Muharebelerinin ihmal edilmesine ve hatta unutulmasına sebep olmuştur. Yani Gazze Muharebelerinin Osmanlı İmparatorluğu için sonun başlangıcını işaret etmesinin psikolojik ağırlığı hafızadan silinmesinde büyük rolü olmuştur. İşin ilginç tarafı bölge halkı muharebeleri anmaya devam etse de bunu tamamen İngiliz ve Avustralyalı bakış açısıyla yapmakta, Osmanlı subay ve askerlerini tümüyle görmezden gelmektedir. Oysa bu coğrafyada yaşayan Arapların ve hatta bazı Yahudilerin dedeleri Osmanlı ordusunda görev yapmış ve bir kısmı bu muharebeler esnasında vefat etmiştir. I. Gazze Muharebesi'nin kahramanı 79. Alay'ın askerlerinin çoğunluğunu Filistinli ve Suriyeli Araplar teşkil etmekteydi. Ancak şimdi torunları dedelerinin görev yaptığı Osmanlı ordusunu değil düşmanlarını anmayı tercih etmektedir. Çünkü Haziran 1916'da başlayan Arap İsyanıyla ilgili sonradan Arap milliyetçilerinin yarattığı efsaneler tarihî gerçeklerin üstünü örtmüştür. Üstelik III. Gazze-Bi'rüssebi' Muharebesi'nin yenilgiyle sonuçlanması sadece Osmanlı egemenliğini sona erdirmede aynı zamanda hem İsrail Devleti'nin doğuş sürecini hem de günümüz Filistinlilerinin sorunlarını başlattı. Dolayısıyla barış içinde birlikte yaşamının da sonu bu yenilgiyle gerçekleşti.

Aslında benzeri bir unutkanlık Türkler için de söz konusudur. I. Dünya Savaşı'nın yenilgiyle bitişi sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ve ardından işgallere karşı verilen Kurtuluş Savaşı sayesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması, imparatorluğun uzak diyarlarına Türk askerlerinin gönderilmesini ve binlercesinin Filistin, Suriye, Irak ve Arabistan'da şehit düşmesini sorgulamıştır. Falih Rifki Atay gibi kalemi kuvvetli edebiyatçıların; "Yüzbinlerce çocuğu memesinden sökerek alıp götürdüğümüz bu anaya, şimdi kendimiz ve pişmanlığımızı getiriyoruz. ... Anadolu Ahmed'ini soruyor. ... Ahmed'i ne için harcadığımızı bir söyleyebilirsek

onunla ne kazandığımızı bu anaya bir anlatabilsek, onu övündürecek bir haber verebilsek. Fakat biz Ahmed'i kumarda kaybettik!"¹ tarzındaki saptamalardan da izlenebileceği üzere Gazze muharebelerinin ihmal edilmesinde hatta unutulmasında bu türden sorgulamalar büyük rol oynamıştır. Yani bu unutmada aslında bilinçli bir tercihtir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıldığı bir tarihî gerçektir. Ama bu gerçek canları pahasına bu imparatorluğun bütünlüğü ve bağımsızlığı için savaşan askerlerin fedakârlıklarla dopdolu hikâyelerinin unutulmasına gerekçe olamaz, olmamalıdır. İşin dinî boyutu da ihmal edilmemelidir. Osmanlı askerleri sadece vatanları uğruna değil aynı zamanda dinî değerleri ve kutsal topraklar için savaşmıştır. Nihayetinde Filistin ve Kudüs kaybedilmiştir ama bu ancak uzun, kanlı ve kahramanca bir mücadele sonrasında gerçekleşmiştir.

Bu kitabın yazılması ve yayımlanmasında Türkiye Kızılay Derneğinin vesile olması bence çok anlamlı ve önemlidir. Kızılay, Sina-Filistin Cephesi'nde açtığı hastaneler ve görevlendirdiği personeliyle Osmanlı ordusunun sıhhi ihtiyaçlarının önemli bir kısmını karşıladığı gibi sivil halka da sağlık, beslenme ve insani yardım konularında önemli hizmetlerde bulunmuştur. Tarihinin en kötü açlık, hastalık ve çekirge istilası felaketlerini üst üste yaşayan Filistin ve Suriye halkının hayatta kalmasında Kızılay'ın önemli rolü görmezden gelinemez.

Gazze muharebeleri konusunda bir kitap yazmayı uzun süredir düşünüyordum ve epey bir malzeme toplamıştım. Ama bu düşüncemin hayata geçmesi Kızılay Akademi Başkanı Alpaslan Durmuş sayesinde mümkün olabildi. Kendisi ayrıca sabırla kitabı bitirmemi bekledi ve bitmeyen istek ve taleplerimi karşıladı. Onun şahsında Kızılay Akademi'ye çok teşekkür ederim. F. Oğan Kandemiroğlu resim, harita ve kuruluşları hazırlayarak ve Nevzat Onaran grafik tasarımıda gösterdiği özenle kitaba büyük katkıda bulundu. Aslında liste daha uzun ama benden yardım ve desteklerini esirgemeyen üç dostuma şükranlarımı özellikle ifade etmek isterim. Kara Harp Okulu Dekanı Gültekin Yıldız bu projenin hayata geçmesinde destek verdi ve nihai metni kontrol etti. MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanı Bülent Durgun tam da I. Dünya Savaşı evrakının Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'ne devri sürecinde yaptığım belge taleplerini nezaket göstererek karşıladı. Ahmet Özcan her zamanki gibi tereddütte düşüğüm veya sıkıştığım konularda imdadıma yetişti.

Her zamanki gibi gayret bizden...

Mesut Uyar

Antalya, 16 Haziran 2023

1 Atay, 1943, s. 118-119.

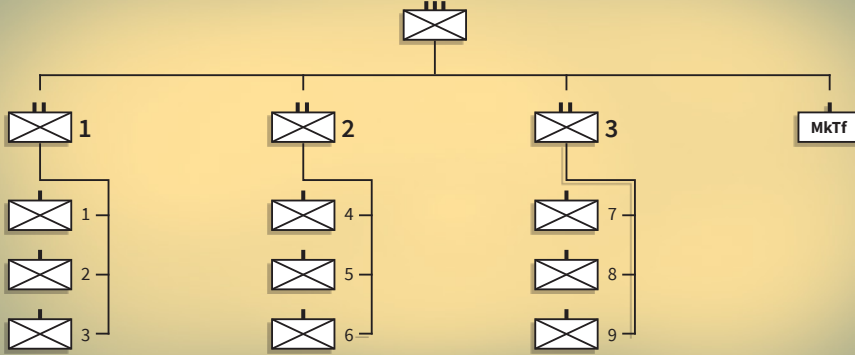
1. BÖLÜM

Sina-Filistin Cephesi'nin Açılması

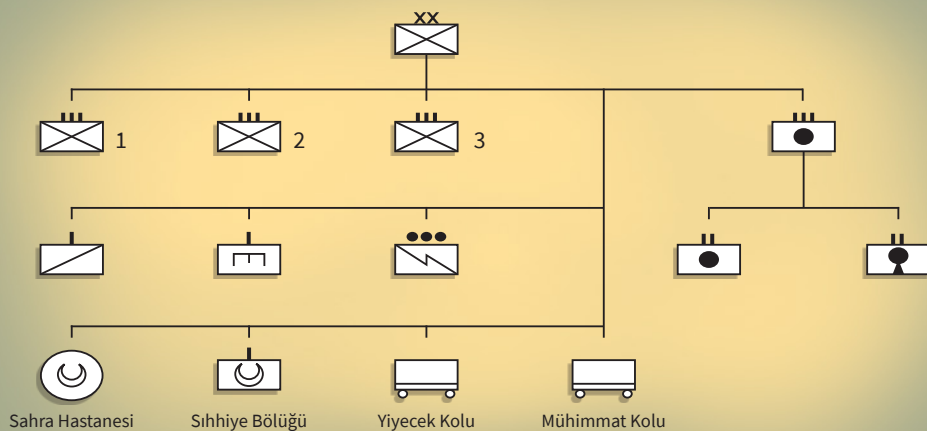
Temel Taktik İşaretleri

• Manga	 Piyade	 Muhabere
•• Kısım	 Süvari	 Sihhiye
••• Takım	 Topçu	 Makineli Tüfek
I Bölük	 Dağ Topçusu	 Arabalı Nakliye Kolu
II Tabur	 İstihkâm	 Hastane
III Alay		
X Tugay		
XX Tümen	 Dost	 Düşman
XXX Kolordu		
XXXX Ordu		
XXXXX Ordular Grubu		

Standart Bir Osmanlı Piyade Alayı Kuruluşu

Standart Bir Osmanlı Piyade Tümeni Kuruluşu

Türkiye'deki yaygın kanaatin aksine Süveyş Kanalı Seferi ve müteakiben Sina-Filistin Cephesi'nin açılması Enver Paşa ve diğer Osmanlı askerî liderlerinin istek ve emelleri sonucunda değil büyük ölçüde Alman Genelkurmayı'nın talepleri doğrultusunda gerçekleşti. Başta Kayzer II. Wilhelm olmak üzere Alman sivil ve askerî liderlerinden bir kısmı İngiliz ve Fransız sömürgelerinde yaşayan ve sayıları milyonları aşan Müslümanların iyi bir dinî propaganda kampanyasıyla isyan ettirilebileceğine inanıyorlardı. Onlara göre Osmanlı'nın müttefik olarak değeri konvansiyonel askerî gücünden ziyade dünya Müslümanları üzerindeki dinî liderliği idi. Osmanlı padişahı İtilaf Devletleri'ne karşı cihat ilan edecek olursa uysal ve itaatkâr görünümlü Müslümanların birdenbire canlanıp kitleler hâlinde ayaklanacaklarını, İngiliz ve Fransız sömürge imparatorluklarını yerle bir edeceklerini değerlendirmekteydiler.¹

Almanlar cihadın özellikle Mısır'da daha etkili olacağını tahmin etmekteydi. 1882'den beri fiilen İngiliz egemenliğinde olsa da Mısır'ı Kavalalı hanedanı yönetiyordu ve hukuken hâlâ Osmanlı eyaleti konumundaydı. Üstelik ülke genelinde İngiliz idaresine karşı gitgide artan bir nefret ve tepki mevcuttu. Mısırlı aydınlar ve yerel bürokrasinin bir kısmı açıkça İngilizlere karşı muhalifti. İstanbul ve Berlin'de ülkeden kaçmış Mısırlı muhalifler abartılı bilgi ve haberlerle Mısır'a müdahale etmeleri için Almanlara çağrıda bulunmakta, teşvik etmekteydi. Berlin'de yapılan hesaplara göre Alman subayların komutasında bir Osmanlı ordusu Sina Çölü ve Süveyş Kanalı'nı aşabilirse bütün Mısır halkı isyan edebilirdi.²

Osmanlı Genelkurmayı tarafında en büyük düşman tehdidinin başkent İstanbul ve Boğazlara yönelik olacağı farz ve kabulüyle hazırlanan seferberlik

▲ Osmanlı İmparatorluğu'nun cihat ilan etmesi Almanya'da coşkuyla karşılanmış, Alman basını bu konuda uzun bir süre yaygın yapmıştı.

- 1 Rohde, 1924, s. 91-93; Reichsarchiv, 1933, s. 164-167; McKale, 1998, s. 6, 8-13, 20-22, 48-52; Strachan, 2001, s. 695-704; McMeekin, 2011, s. 15-24, 86-89; Kon, 2011, s. 212-214, 226-251.
- 2 TNA, İstanbul'daki İngiliz Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığına, 25 Ocak 1914, FO 195/2456; TNA, Graves, WO 157/689; Ferid, 2007, s. 35-40, 193-200; Elgood, 1924, s. 5-39, 42-45, 83, 89; Arthur, 1932, s. 145-150; McKale, 1998, s. 22-23, 32-33, 52-56, 70-71; McMeekin, 2011, s. 25, 29, 91-92; Polat, 2015, s. 16-27, 30-32, 58-64, 106-113, 276-288.

▲ Genelkurmay İkinci Başkanı Bronsart von Schellendorf Türk ve Alman yaverleri ile çalışma odasında poz veriyor. Sol başta von Schellendorf'un Türk baş yaveri Binbaşı Abdür-rauf Bey.

ve yığınak planını Ağustos 1914'te uygulamaya koyduğunda Çukurova, Suriye, Lübnan, Filistin ve Kuzey Arabistan'dan sorumlu 2. Ordu Müfettişliği kuvvet tasarruf edilecek komutanlıklardan biri olarak benimsenmişti. Bu çerçevede 5 Ağustos'ta müfettişlik lağvedildi. Emrindeki birlikler 6. Kolordu'dan başlamak üzere kademeler hâlinde Marmara bölgesine nakledilmeye başlandı, müfettişlik karargâhıysa 2. Ordu Komutanlığı'nı teşkil etmek için İstanbul'a alındı. Yeni kurulan Suriye ve Havalisi Komutanlığı ise mevcut jandarma, hudut muhafızları ve yerel milisleri emrine alarak bölgenin emniyet ve asayişini üstlendi. Kısacası Osmanlı komuta kademesi başlangıçta Mısır'a yönelik bir taarruzi harekât düşünmemişti ve tam tersine bölgedeki birlikleri İstanbul ve Boğazların emniyet ve savunması maksadıyla taşımaktaydı.³

3 ATASE-KKK, 16. Tümen Tarihçesi; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 105-109; Muzaffer, 1934, s. 6-7.

▲ Enver Paşa, 1913'ten itibaren Alman kamuoyunda büyük popülerlik kazandı. Çok sayıda kartpostalı Almanya'da basıldı ve kullanıldı.

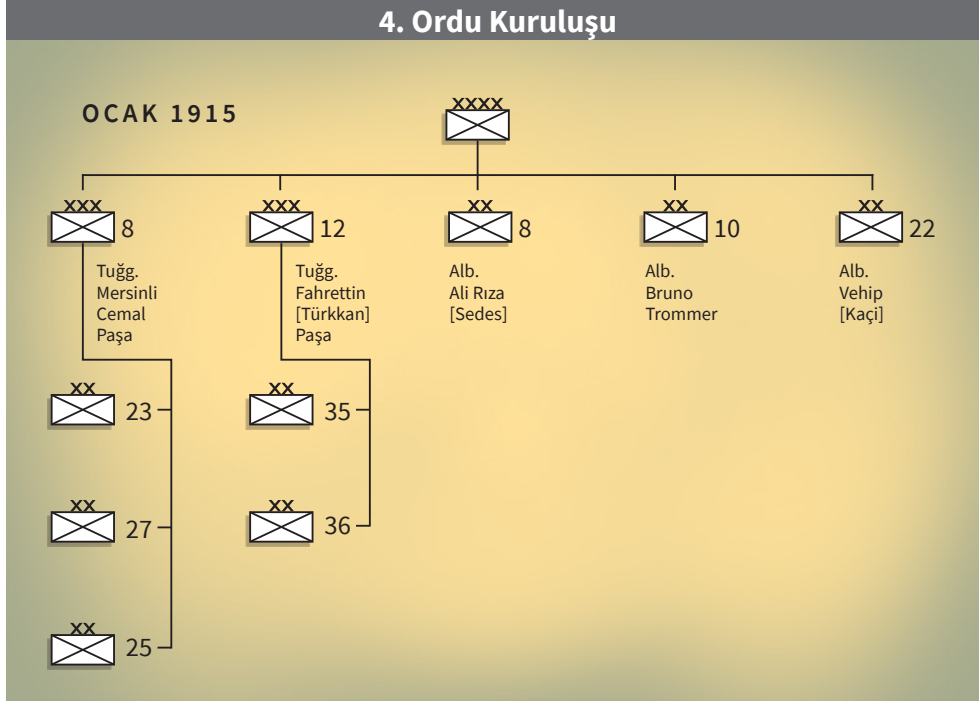
Kanal Seferi

Osmanlı Genelkurmayı'nın planlaması 10 Ağustos 1914'te Alman Genelkurmay Başkanı Orgeneral Helmuth von Moltke'nin acil yardım talebiyle değişti. Almanlar Batı Cephesi'nde ummadıkları bir direnişle karşılaşmış ve taarruzları durmuştu. Doğu Cephesi'nde de tahminlerin aksine Ruslar seferberliği erken tamamlayıp taarruza geçmiş ve Doğu Prusya'ya girmişti. Batıda Fransız ve İngiliz, doğudaysa Rus orduları arasına sıkışmış Almanya'nın acilen dış yardıma ihtiyacı vardı. Hiç değilse Hindistan'dan yola çıkmış sömürge askerleri Avrupa dışında açılacak yeni bir cephede tutulmalıydı. Von Moltke'ya göre ideal çözüm Kayzer ve Alman oryantalistlerin senelerdir arzu ettiği gibi Osmanlı'nın Mısır'a sefer düzenlemesiydi.⁴

Enver Paşa, başından itibaren Dünya Savaşı'nın Batı Cephesi'nde kazanılacağı düşüncesindeydi. Osmanlı ordusu-

nun yapması gereken, üstüne azami sayıda düşman askeri çekip onları tutarak Almanların Batı Cephesi'ndeki işini kolaylaştırmak ve yükünü hafifletmekti.⁵ Bu düşünce ve bakış açısıyla Enver Paşa Alman talebini kabul etti. Ama Mısır Seferi için kuvvetli konvansiyonel birlikler tahsis etmek istemiyordu. Libya'da edindiği savaş tecrübesinin etkisiyle Arap aşiretlerinin askerî potansiyelinden istifade etmek istedi. Enver Paşa'ya göre iki ila üç tümenin çekirdeğini teşkil edeceği seferî kuvvetin asıl unsurunu aşiret savaşçıları ve yerel gönüllüler teşkil edecekti. Zaten Binbaşı İzmitli Mümtaz ve Yedek Yüzbaşı Kuşçubaşı Eşref komutasındaki Bedeviler Sina Yarımadası'nda çoktan düşük yoğunluklu bir savaşı başlatmıştı.⁶

- 4 Reichsarchiv, 1933, s. 148-149, 167, 170; von Kressenstein, 1938, s. 7; Erden, 2003, s. 11; Ludendorff, 1923, s. 176.
- 5 TNA, von Usedom'dan Müller'e, 9 Eylül 1914, CAB 45/215; Reichsarchiv, 1933, s. 137-138, 141-143, 147-149; Belen, 1964, s. 55-58, 218-220; Sâbis, c.1, 1990, s. 258-270.
- 6 Reichsarchiv, 1933, s. 148-149, 167, 170; Cemal Paşa, 2001, s. 164; Fortna, 2016, s. 60-61, 144-145; Safi, 2006, s. 38-44, 54-55; von Kressenstein, 1938, s. 7; Cleveland, 1985, s. 28-33; Erden, 2003, s. 11; Ludendorff, 1923, s. 176. Oçku ve Üstünsoy, 1979, s. 110, 112-113, 125.

Mısır'a bir sefer düzenlenmesi kararı Genelkurmay'da görevli Türk karargâh subaylarının yoğun tepkisini çekti, karar neredeyse bir isyana neden oldu. Türk kurmay subayları hem tarihî ve coğrafi gerekçelerle Mısır'daki İngiliz garnizonunun gücüne vurgu yapıyor hem de Osmanlı ordusu ve ulaştırma sisteminin yapısal kısıtlamalarına dikkat çekerek imparatorluğun kısıtlı askerî kaynaklarının harcanmasına karşı çıkıyordu. Enver Paşa'yı ikna edemeseler de sefer için tahsis edilen birlik ve silah sayısını azaltmayı başardılar. Mısır Seferi büyük ölçüde Suriye-Filistin bölgesinin yerel birlikleriyle icra edilecekti.⁷

Bu plan değişikliği çerçevesinde Suriye'den yapılan birlik intikalleri durduruldu. Albay Mersinli Ferit Cemal Bey komutasındaki 8. Kolordu (23, 25 ve 27. Tümenler) Kanal Seferi için tahsis edildi. 6. Kolordu çoktan Marmara'ya nakledildiğinden, yerine Irak'taki 12. Kolordu (35 ve 36. Tümenler) ihtiyat ve Suriye'nin genel savunma kuvveti görevini üstlenmek üzere intikale başlatıldı. Bu iki kolorduya komuta etmek ve Kanal Seferi'ni icra etmek amacıyla 6 Eylül'de 4. Ordu'nun kurulmasına karar verildi.⁸

7 Sâbis, c. 1, 1990, s. 255-257, 271-272; c. 2, 1990, s. 219-222, 327-340; Karabekir, 2011, s. 264-284.

8 TNA, İstihbarat Özeti, Kasım 1914, Intelligence Office Cairo, WO 157/688; Akbay, s. 162-164, 177-178; Belen, 1964a, s. 54-55, 57; Erden, 2003, s. 11-12; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 109-110, 113.

▲ Ahmet Cemal Paşa veya Suriye'de yaygın bilinen adıyla "Büyük Cemal Paşa".

Ahmet Cemal Paşa (1872-1922)

Başarılı bir öğrencilik sonrasında Kuleli Askerî İdadisi (1890), Mekteb-i Harbiye (1893) ve Erkân-ı Harbiye Mektebinden (1895) mezun oldu. Balkanlarda farklı birlik ve karargâhlar da görev yaptı. Geç bir tarihte (1906) İttihat ve Terakki gizli örgütüne katılsa da kısa sürede örgütün önemli liderlerinden biri oldu. II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında örgüt tarafından İstanbul'un siyaseten kontrol altına almak için gönderilen temsilcilerden biriydi.

Sonradan 31 Mart Hadisesi'ni bastırmak için Hareket Ordusu ile beraber İstanbul'a girdi ve Üsküdar mutasarrıflığına atandı. Mülki idarecilikte başarılı görüldüğü için Adana'da cereyan

eden ayaklanmayı (1909) bastırma ve asayişin temin için vali olarak görevlendirildi. Ardından bir başka sorunlu vilayet Bağdat'a 1911'de vali atandı.

Balkan Savaşı'nda kendi isteği üzerine Konya Redif Tümeni komutanlığına atandı. Kırklareli ve Lüleburgaz muharebelerine katıldı. Yenilgiye uğrayan Şark Ordusu'nun en başarılı tümen komutanıydı. Enver Bey ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği Bâb-ı Âlî Baskını sonrasında Ocak 1913'te İstanbul Muhafızlığı'nı üstlendi. Bu görevdeyken Mahmut Şevket Paşa suikastini engelleyemedi ama İstanbul'un güvenlik ve asayişinde başarılı bulunduğu için önce Nafia Nazırı, ardından Bahriye Nazırı seçildi ve paşalığa terfi etti.

Frankofil olarak bilinmesine rağmen Fransa'nın Osmanlı ittifakını reddetmesi üzerine Enver Paşa ve Talat Bey'i destekleyerek önce Almanya ittifakının gerçekleşmesinde ardından da Karadeniz saldırısıyla savaşa girmede önemli rolü oldu. Seferberlik ilan edilince bakanlığı bırakmadan İstanbul'daki 2. Ordu komutanlığını üstlendi.

İlk yığınak ve harekât planının aksine Berlin'in baskısıyla Süveyş Kanalı'na sefer düzenleme kararı alınca bu harekâtı idare edecek ordu komutanı bulunması gerekti. Ayrıca Suriye ve civarında İtilaf Devletlerinin desteğiyle bir Arap isyanı çıkma endişesi de duyulmaktaydı. Sonuçta görev Cemal Paşa'ya teklif edildi. Paşa, olağanüstü yetkiler verilmesi ve kesintisiz destek sözü aldıktan sonra 4. Ordu komutanlığı ve Suriye genel valiliği görevini kabul etti.

1917 sonuna kadar devam eden görevi esnasında Kanal Seferi'nde başarısız oldu. Ama siyasi gücünü ve idarecilik kabiliyetini kullanarak çok kötü koşullar altında Filistin'in savunulması ve Şerif Hüseyin Ayaklanması'nın kontrol altına alınmasında büyük başarı

sağladı. Filistin Cephesi'nin askerî komutasını von Kressenstein'a Hicaz'ın ise Fahrettin [Türkkan] Paşa'ya verdi. Onları lojistik ve idari açılardan destekleyerek görevlerini yapmalarını kolaylaştırdı. Fakat bunun ağır bedelleri de oldu. Büyük bir isyanı önlemek için Arap milliyetçilerine ağır cezalar verdiği için kendisine "kasap" lakabı takıldı. Büyük kuraklık, açlık ve çekirge istilasına maruz kalan Suriye ve Filistin bir de savaşın etkisi eklenince binlerce sivil açlık ve hastalıklar sonucu öldü. Ama Cemal Paşa olmasaydı felaketin çok daha büyük boyutlara çıkma ihtimali vardı.

Yıldırım projesi çerçevesinde Filistin Cephesi'nin komutasının tamamen Almanlara devredilmesine karşı çıktı. Bu yüzden görevden alındı. Komuta Almanlara devredilmeyip Cemal Paşa'da da kalsa bile büyük olasılıkla III. Gazze- Bi'rüssebi' Muharebesi yenilgiyle sonuçlanacaktı. Ama bu kadar ağır zayıf verilmenden birlikler kurtarılabilecekti.

I. Dünya Savaşı esnasında Suriye, Filistin ve Hicaz vilayetleri ile Sina Yarımadası'nda yürütülen bütün sivil ve askerî faaliyetleri idare ederek hem savaşa hem de bölgeye damgasını vuran Cemal Paşa'nın savaş gayretine yaptığı katkıların günümüzde büyük ölçüde unutulmuş olması büyük bir vefasızlık örneğidir.

▲ Friedrich Freiherr Kress von Kressenstein Bavyera ordusunda görevli bir topçu subayıydı. Kanal Seferi planlarının hazırlanıp uygulanmasında önemli rol oynadığı gibi III. Gazze-Bi'rüssebi' Muharebesi sonuna kadar Sina-Filistin Cephesi'nin komutasını fiilen yürüttü.

Kurulan 4. Ordu komutanlığına atanan Halepli Zeki [Kolaç] Paşa sefer konusunda isteksizdi. Balkan Savaşları'nda edindiği tecrübeler çerçevesinde büyük çaplı manevralara tamamen karşıydı. İşin daha kötüsü Suriye Valisi olarak sivil idareye hükmetmekte ciddi sorunlar yaşamaktaydı. Çoğu İttihat ve Terakki Partisi mensubu mutasarrıf ve diğer mülki idareciler siyasi ağırlık ve bağlantılarına güvenerek Zeki Paşa'yı dikkate almamaktaydılar. Kanal Seferi'nin icrası ve Suriye'nin idaresi için güçlü bir askerî ve siyasi lidere ihtiyaç duyulmaktaydı. Bahriye Nazırı ve 2. Ordu Komutanı [Büyük] Ahmet Cemal Paşa aranan özelliklere sahip olduğu gibi siyasi güç dengeleri bakımından bir an önce İstanbul'dan gönderilmesinin uygun olacağı değerlendirilen bir liderdi. Başlangıçta Cemal Paşa bu yeni göreve olumlu yaklaşmadı. Zira Kanal Seferi'nin başarılı olmayacağını değerlendirmekteydi. Ancak kendisine mutlak destek olunacağı, Suriye konusunda kesin serbestlik tanınacağı, Bahriye Nazırlığının da de-

vam edeceği sözleri verilmesi üzerine 18 Kasım'da görevi kabul etti. İstanbul'dan 4 Aralık'ta büyük törenle ve uğurlamaya gelenlerin -Yavuz Sultan Selim'in ardından Mısır'ı ikinci kez fet-hedecek komutan anlamında göndermeyle- "fatih-i sâni" tezahüratlarıyla ayrıldı.⁹

Friedrich Freiherr Kress von Kressenstein (1870-1948)

Topçu Kurmay Binbaşı Kress von Kressenstein, Sanders Askerî Yardım Misyonu üyesi olarak Aralık 1913'te İstanbul'a geldi. Çoğunluğunu Prusyalıların teşkil ettiği misyondaki üç Bavyalı subaydan biriydi. Meşhur ve maruf soylu bir aileye mensup bir barondur. Topçu Atış Tatbikat Talimğâhı (günümüzdeki Topçu Sınıf Okulu) Komutanlığı'na atansa da bu görevde yaklaşık üç ay kaldıktan sonra Süveyş Kanal Seferi planlarını hazırlaması için Genelkurmay 1. Şube müdürlüğüne getirildi.

Von Kressenstein, planları hazırlamakla kalmadı bizzat uygulamak üzere Kanal Seferi için görevlendirilen 8. Kolordu kurmay başkanlığına atandı. Sina Yarımadası'nın aşılması amacıyla gereken lojistik hazırlıkları yaptırdı ve seferî kuvvetin zayıtsız Süveyş'e ulaşmasını sağladı. Ama idari ve lojistik konularda gösterdiği özeni harekât ve istihbaratta göstermediğinden dolayı beklenenden daha kuvvetli bir savunmayla karşılaştı; sefer başarısızlıkla sonuçlandı, kanal geçilemediği gibi gemi trafiğine bile kapatılamadı.

İkinci seferin hazırlığı için Filistin'de kaldı. Katya'da İngilizlere zayıat verdirdi ama aşırı hırslı davranarak kalkıştığı II. Kanal Seferi diye bilinen Romani Muharebesi'nde ağır yenilgiye uğradı. Von Kressenstein, Osmanlı ordusuna asıl katkısını ilk iki Gazze Muharebesi'nde sayıca ve ateş gücü açısından üstün İngiliz Seferî Kuvvetinin yenilmesinde yaptı. Ancak aynı başarıyı III. Gazze-Bi'rüssebi' Muharebesi'nde gösteremedi ve 14 Kasım 1917'de kendisini Türkleşmekle (vertürkt) suçlayan Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Erich von Falkenhayn tarafından görevden alındı.

Von Falkenhayn onun değerini bilmedi ama Berlin, von Kressenstein'in Osmanlı subaylarıyla tesis ettiği güven ve saygıdan istifade etmek için 23 Haziran 1918'de yeni işgal edilen Gürcistan'a onu Kafkas Delegasyonu başkanı olarak gönderdi. Almanya ile Osmanlı'nın Kafkas siyasetleri birbiriyle çelişmekteydi. Von Kressenstein taraflar arasında büyük bir çatışmanın çıkmasını önledi. Ama müttefikler arası güven bunalımını sonlandıramadı.

Von Kressenstein, hakkında söylenebilecek bütün eksiklik ve hatalara rağmen şunlar hakkı teslim anlamına gelecektir: Başından sonuna kadar Sina-Filistin Cephesi'nde Osmanlı harekâtının asıl yürütücüsü olmuştur. Alman subayları içinde Osmanlı subay ve askerleriyle en iyi geçinmeyi başaran subaydır.

9 Cemal Paşa, 2001, s. 164-168; Erden, 2003, s. 20-21; Artuç, 2008, s. 145-146, 208-211; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 114, 121, 134-137; von Kressenstein, 1938, s. 70-73; Sâbis, c. 2, 1990, s. 118-119, 220-221; Belen, 1964a, s. 61-62; Pomiankowski, 1990, s. 95; Erkin, 2010, s. 151.

Kanal Seferi başından itibaren bir Alman projesi olduğundan harekât planını hazırlayan Albay Kress von Kressenstein seferi icra edecek 8. Kolordu Kurmay Başkanlığı'na, Albay Werner von Frankenberg und Proschlitz ise 4. Ordu Kurmay Başkanlığı'na atandılar. Von Kressenstein sefer planının ilk taslağını İstanbul'da hazırlamıştı. Suriye'ye gelmesiyle beraber Sina Yarımadası'nda gerekli keşifleri ve lojistik hazırlığı yapmaktan sorumlu kılındı.¹⁰

▲ Cemal Paşa I. Kanal Seferi için seçilen 25. Tümen'e bağlı bir piyade alayını denetliyor.

Cemal Paşa'nın hevesi çok uzun sürmedi. Şam'a geldikten sonra Suriye'deki Osmanlı otoritesinin ne kadar zayıfladığını, Arap milliyetçileri ve farklı etnik grupların İtilaf Devletleri'yle yoğun ilişkilerini, sahil boyunca pervasızca devriye gezen ve limanları bombardımana tutan düşman donanmasının ablukası sonucu ekonomi ve yiyecek durumunun çok kötü durumda olduğunu gördü. Bir anda önceliği Kanal Seferi'nden Suriye'nin asayiş ve iç güvenliğine kaydı.¹¹

¹⁰ Von Kressenstein, 1938, s. 27-28, 32-33; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 122, 134

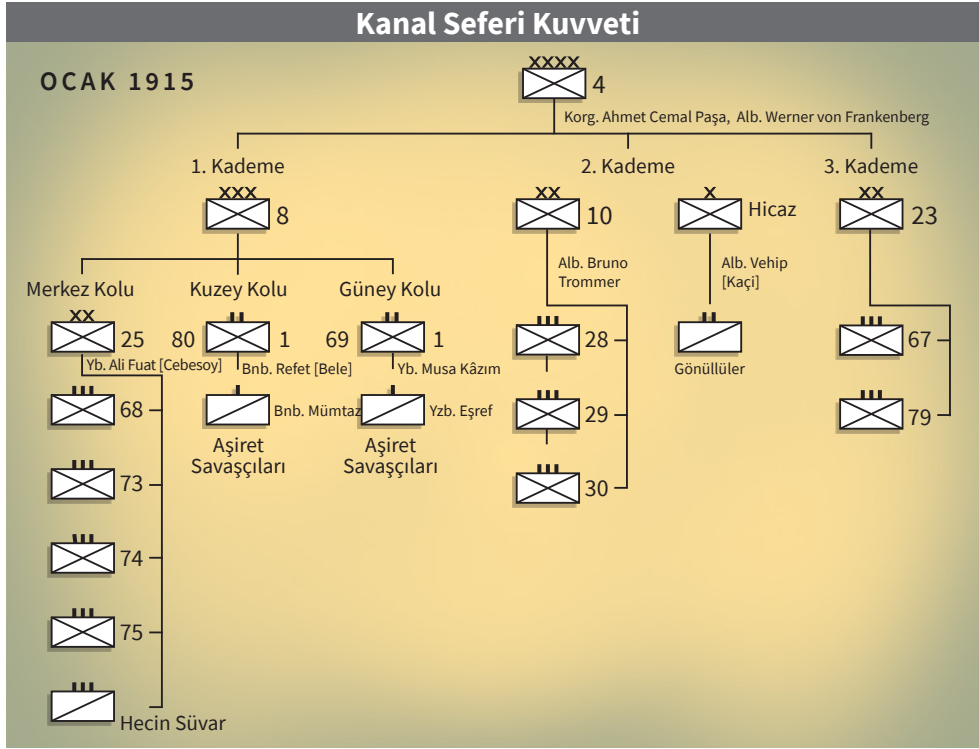
¹¹ Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2013, "Haleb Valisinden Dâhiliye Nezaretine, 19 Aralık 1914 ve 28 Ocak 1915", s. 11-13, 15, 17, 140-144; Cemal Paşa, 2001, s. 179; Erden, 2003, s. 24-27, 136-139; Tauber, 1993, s. 5-21; Erickson, 2010, s. 151-155, 157-159; Sheffy, 1998, s. 3, 23-26; Macmunn ve Falls, 1928, s. 20-22; Muzaffer, 1934, s. 6, 8, 12; Artuç, 2008, s. 215-217, 261-262, 269-270, 281-282; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 146-148, 157, 159-161.

Von Kressenstein da benzeri bir hayal kırıklığı yaşadı. Her ne kadar İngilizlerin geri çekilmesi sonrasında Osmanlı birlikleri ve müttefik aşiretler Sina'nın büyük kısmını işgal etse de sefer için hiçbir hazırlık yapılmamıştı. Yarımadanın güncel haritası olmadığı gibi yol ve su kaynaklarının ayrıntılı keşfine ihtiyaç vardı. Keşif sonrasında istihkâm birliklerinin görevlendirilip mevcut su kaynaklarını geliştirmesi ve yenilerini açması gerekmekteydi. İşin daha kötüsü Filistin'in barış döneminde bile kendini besleyebilen bir bölge olmaması sebebiyle sefere katılacak birliklerin yiyecek ve yem ihtiyacı Suriye'den taşınmak zorundaydı. Ancak Kanal'a en yakın demiryolu 450 km ilerideydi. Her mevsim kullanılabilir stabilize karayolu da mevcut değildi. Keşif ve detaylı inceleme sonrasında von Kressenstein sefer hazırlıkları için daha çok zaman ve ödenğe ihtiyaç duyulduğunu kabullenmek zorunda kaldı.¹²

▲ Kanal Seferi'ne katılacak piyade alaylarından bir tanesi sefer öncesi son kez kontrol ediliyor. Alay bando takımı en başta yerini almış.

¹² Von Kressenstein, 1938, s. 46-60, 65-66; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 122-124, 132-134, 167-169; Belen, 1964a, s. 53-54, 57-58.

Cemal Paşa ve von Kressenstein, vardıkları sonuç ve ihtiyaçlarını İstanbul ve Berlin'deki amirlerine çekinmeden bildirdiler. Cemal Paşa, çok eleştirilen selefi Zeki Paşa gibi iki iyi eğitilmiş tümeni takviye olarak istedi. Uzun pazarlıklar sonrasında önce İzmir'den 10. Tümen, müteakiben de Tekirdağ'dan 8. Tümen 4. Ordu emrine verildi. Von Kressenstein ise Berlin'den talep ettiği ödeneği aldığı gibi Suriye ve Filistin bölgesinde bulunan bütün Alman ve Avusturyalı sivil mimar ve mühendislerin kendi emrine verilmesini temin etti.¹³

Yaşanan gecikme ve arazi keşfi sonunda harekât planı da değişti. Sina Yarımadası'nı geçen üç ana yol bulunmaktaydı. Kuzeydeki "Sultan" veya "Fatihler Yolu" diye bilinen Gazze – el-Arîş – Katya – Kantara arasında sahile paralel yol, en bilinen ve en çok kullanılan yoldu. Ancak hem denizden gözetleme ve atışlara açıktı hem de İngilizlerin Osmanlı intikalini beklediği yoldu. Güneydeki Mısır Hac Yolu'ysa (Akabe – en-Nahl – Süveys) en uzun yoldu, yoğun trafiğe de müsait değildi. Geriye kalan orta yol (Hafir el-Avce – Bi'r Hasene – İsmailiye) ise planlamacıların aradığı bütün koşullara sahip olduğu gibi düşmanın kullanılacağına hiç ihtimal vermediği bir yoldu. En büyük sorunuysa su kaynaklarının önceden geliştirilmesine gereksinim duymasıydı.¹⁴

13 TNA, Mısır'a Yönelik Yapılacağı Tahmin Edilen Türk Saldırısı, WO 157/689; von Kressenstein, 1938, s. 46-60, 65-66; Belen, 1964a, s. 53-54, 57-58; Cemal Paşa, 2001, s. 174-179; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 140, 143, 162-167

14 TNA, Türk Birliklerinin Hareketleri Konusunda Rapor, 4 Ocak 1915; TNA, Yiyecek Depoları, tarihsiz, WO 157/689; Erden, 2003, s. 14; von Kressenstein, 1938, s. 44-45; Macmunn ve Falls, 1928, s. 27-28; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 32-34, 115, 118, 164.

Von Kressenstein, nitelik ve nicelik bakımından daha kuvvetli 10. Tümen'in asıl taarruz kuvveti olarak en önde olmasını istedi. Ancak Cemal Paşa son anda mevcudunun çoğunluğunu Arap askerlerin teşkil ettiği Yarbay Ali Fuat [Cebesoy] komutasındaki 25. Tümen'i (dört alaylı 12.000 mevcutlu) tercih etti. Ona göre Kanal'ı ilk önce Arap askerlerin aşması Mısır'da da Suriye'de de halk desteği açısından büyük fayda sağlayacaktı. 10. Tümen ve Hicaz Görev Kuvveti (aşiret savaşçılarıyla takviye edilmiş 22. Tümen'den bir müfreze) ikinci kademe yer alırken 8 ve 23. Tümenler Gazze ve Bi'rüssebi' bölgesinde hazır bekleyecekti. Asıl taarruz kuvvetinin işini kolaylaştırmak ve düşmanı taarruz yeri konusunda yanıltmak amacıyla aşiret savaşçılarıyla takviye edilmiş iki tabur görev kuvveti kuzeyden ve güneyden şaşırtma taarruzları icra edecekti.¹⁵

¹⁵ Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 125-126, 167-168, 173-174, 177; ATASE-KKK, 8. Tümen Tarihçesi; Cemal Paşa, 2001, s. 177-178; Erden, 2003, s. 17-19; Behçet, 1923, s. 7-10; Fortna, 2016, s. 151, 162; Muzaffer, 1934, s. 9-10, 16.

▲ Alman kamuoyu Kanal Seferi'ni heyecanla takip etmişti. Alman basını seferle ilgili fotoğraflar edinemediği için hayalî resimler yayınladı. Bunlardan birinde Osmanlı makineli tüfek bölüğü Sina Çölü'nde kum fırtınasında intikal ediyor.

Arap Askerleri

I. Dünya Savaşı'yla ilgili Türk ve yabancı tarih kitapları ile anılarda Arap askerleri hakkında çoğunlukla kötüyeyici ifadeler kullanılmaktadır. Bunlara göre Osmanlı ordusunun Arap askerleri gayretsiz, isteksiz, bezgin ve her fırsatta kaçan korkaklardır. Türk askerlerinin eğitim, deneyim ve askerî etkinlikleri açısından Arap askerlerine üstün olması bu yaygın kanıyı desteklemektedir. Oysa gerçek durum sanılandan çok farklıdır.

Anadolu'dan farklı olarak Arap eyaletlerinin çoğunda zorunlu askerlik I. Dünya Savaşı'nda ilk defa sert bir şekilde uygulanmış, yükümlülerin çoğu askere alınmıştır. Askerlik kültürü ve alışkanlığı olmayan toplumlardan askere alınanlar büyük sorunlar yaşamıştır. Özellikle Nusayri-ler gibi imparatorluk tarihinde ilk defa askerliğe tabi tutulanlarda durum çok daha kötüydü.

İkinci olarak, Arap askerlerinin savaş performansı hangi bölgeden geldikleriyle yakından ilgilidir. Kuzey Suriyeliler (Nusayri-ler hariç) ve Filistinliler iyi askerlerdi. Özellikle Filistinli

askerler bizatihi kendi köy ve tarlalarını düşman işgaline karşı savundukları için azimli ve gayretli bir şekilde savaştılar.

Üçüncü olarak, Osmanlı ordusunun genelinde birliklerin muharebe performansını komutanları belirlemiştir. Kanal Seferi'nde von Kressenstein birinci hatta Alman Albay Bruno Trommer'in komuta ettiği İzmir'den gelen 10. Tümen'i kullanmak istediğinde Cemal Paşa Yarbey Ali Fuat'ın [Cebesoy] komutasındaki çoğunluğu Suriyeli Arap 25. Tümen'i tercih etmişti. Kanal geçiş harekâtı başarısızlıkla sonuçlansa da bunun sorumlusu 25. Tümen değildir. Ali Fuat Bey komutasındaki Arap askerleri kahramanca savaşmış ve bir kısmı Kanal'ı aşabilmiştir. Benzeri şekilde I. Gazze zaferinin kazanılmasında Araplardan kurulu 79. Alay büyük kahramanlık göstermiştir. Çünkü her iki hadisede de iyi komutanların emir komutasında savaşmışlardır.

Dördüncü olarak, savaşın başından sonuna Filistin Cephesi'nde savaşan birliklerin askerlerinin çoğu Arap'tı. Başlangıçta Türk askerlerinden kurulu birlikler muharebede zayıf verdikçe hep Arap bütünleme askerleriyle mevcutları tamamlandığı için zamanla demografileri değişmiştir. Örneğin Çanakkale'de Mustafa Kemal [Atatürk] Paşa'nın komuta ettiği 19. Tümen Galiçya Cephesi'nden geldiğinde askerlerin çoğu Türk, Boşnak ve Arnavut'tu. Galiçya'ya Anadolu'dan bütünleme askeri gönderilemediği için işgal altındaki Sırbistan'dan askere alınan Boşnak ve Arnavutlar tümene tertip edilmişti. Gazze ve Kudüs muharebelerinde ciddi zayıf veren 19. Tümen'in mevcudu Arap bütünleme askerleriyle tamamlandığından 1918 başında tümende Araplar çoğunlukta idi.

Beşinci olarak, literatürde düzenli ordu birliklerinde görev yapan Arap askerleriyle Arap aşiret savaşçıları birbirine karıştırılmıştır. Metinler dikkatli okunacak olursa bu farkedilecektir. Oysa göçebe aşiret savaşçılarıyla köy kökenli Arap askerleri arasında bir benzerlik bulunmamaktaydı.

Bütün bunları belirttikten sonra Gazze yenilgisi sonrasında Arap askerlerinin önemli kısmının firar etmesinin nedenini irdelememiz gerekir. Düşman savunma hattını aşmış Osmanlı birlikleri geri çekilmeye başlayınca kendi köyünün düşman işgaline uğrayacağını anlayan ve ailesini koruma endişesine düşen Arap askerleri fırsat buldukça firar etmiştir. Uygulanan hatalı oynak savunma taktikleri sonucu bir dizi yenilgiye uğranılıp zayıf verilmesi firarların artmasında etkili olmuştur. Türk ve Almanlar firar etmemiştir. Çünkü hem eğitim ve birlik beraberlikleri fazlaydı hem de firar edecek yerleri ve sebepleri yoktu.

Unutulmaması gerekir ki İngilizler ve Arap milliyetçilerin beklentisinin aksine Arap askerleri ayaklanmadı ve düşman saflarına katılmadı. Şerif Hüseyin'in ordusu için Mısır ve Hindistan'daki esir kamplarından gönüllü toplanmaya çalışıldığında çoğu Arap verilen vaatlere rağmen katılmayı reddetti.

▲ Bir Alman ressamın çizimi ile Osmanlı piyadesinin Sina'da tepelerin arasında intikali.

Sina Yarımadası'nın geçişi için kuyuların açılması, 30.000 devenin toparlanması, yiyeceklerin ileri depolanması gibi lojistik hazırlıklar uzun sürdüğünden 25. Tümen, Süveyş intikali-ne ancak 3 Ocak 1915'te başlayabildi. Askerler ve birlikler bütün ağırlıkları Bi'rüssebi'de bıraktı, üzerlerinde sadece en gerekli teçhizat vardı. Develer yetersiz kaldığından ağır silah ve teçhizatı taşımak için 850 at, 328 öküz veya manda ve 194 katır konvoya dâhil edilmişti. 2. kademedeki 10. Tümen ise 21 Ocak'ta yürümeye başladı. Hicaz Görev Kuvvetiyse Medine'den bölgeye nakli aksadığından dolayı Kanal taarruzu gerçekleştikten sonra Şubat başında planlanan yürüyüş çıkış noktasına ulaşabildi.¹⁶

16 Erden, 2003, s. 30-34, 38-41; Cemal Paşa, 2001, s. 180-182; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 189-190; von Kressenstein, 1938, s. 85-90; Muzaffer, 1934, s. 17-19; Macmunn ve Falls, 1928, s. 28-31; Belen, 1964a, s. 66-68, 70.

▲ Osmanlı piyade birlikleri geçiş için Süveyş Kanalı kenarındaki tepe hattının gerisinden intikal ederken Arap aşiret savaşçıları yüzer köprünün kurulmasını bekliyor.

Başta von Kressenstein olmak üzere komuta heyeti önceliği Sina'yı sağ ve salim geçmek için gerekli lojistik keşif ve hazırlığa verdiler. Birlikler de zaman ve gayretlerinin çoğunu bu zorlu geçişe hazırlık ve intikallere ayırdı. Kanal'a yapılacak taarruzun planlar ve bölgenin ve düşmanın muharebe keşfi büyük ölçüde ihmal edildi. Üstelik harekât planlamasında salt geçişe odaklanıldığından Kanal'ın gemi geçişine uzun süre tıkanması amacına yönelik bir plan veya hazırlık da yapılmadı. Ana grup, 26 Ocak'ta Kanal'a ulaştığında İngilizlerin savunma hazırlıkları ve Kanal'daki savaş gemileri Osmanlı subaylarını büyük bir şaşkınlığa düşürdü. İngilizler askerî ve

▲ Süveyş Kanalı batı yakasındaki siperlerde bekleyen Avustralya askerleri.

idari büyük güçlük yaşamasına rağmen iki takviyeli piyade tümeni, bir süvari ve bir deve tugayını savunma hattına yerleştirmiş ve ihtiyatta bir kolordu tutmaktaydı. Kanal'da 9 düşman savaş gemisi ve üzerine ağır top yerleştirilmiş 20 mavna bulunmaktaydı. Oysa Osmanlı istihbaratı sa-

vunmada en fazla takviyeli bir tümenin bulunacağını tahmin etmiş, savaş gemilerini hiç hesaba katmamıştı. İşin daha kötüsü İngilizler Osmanlı asıl taarruzunun Timsah ve Acı Göller arasında olacağını tahmin etmiş ve ona göre tedbir almıştı. 26-27 Ocak gecesi kuzeyde ve güneyde (Kantara ve Kûbrî) bölgelerinde icra edilen şaşırtma taarruzlarını İngilizler ciddiye almadı.¹⁷

Edinilen son bilgiler çerçevesinde tadil edilen plana göre asıl taarruz grubu üç kol hâlinde 2-3 Şubat gecesi Kanal'ı geçmek üzere ilerlemeye başladı. Ancak birliklerin gece yönlerini kaybetmeleri ve aniden patlak veren kum fırtınası ağır bot ve yüzücü köprü malzemesini taşıyan birliklerin gecikmesi ve düzenlerinin bozulmasına neden oldu. Sabah alaca karanlığında hücum grupları geçişe başladığında çoktan alarm hâlindeki İngiliz savunmasının yoğun top ve makineli tüfek atışlarına maruz kaldılar. Yoğun ateşe rağmen üç bot karşı sahile ulaşsa da kolaylıkla etkisiz hâle getirildi.¹⁸

▲ Kanalı geçmeyi başaran az sayıdaki botlardan biri ve ilerisinde şehit düşmüş Osmanlı askerlerinin naaşları.

- 17 Erden, 2003, s. 42-43, 46-47; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 169-176, 194-203, 221-230, 257; von Kressenstein, 1938, s. 53-54, 90; Macmunn ve Falls, 1928, s. 37-38; Fortna, 2016, s. 162-164; Waite, 1921, s. 46-47, 50; Elgood, 1924, s. 128-129.
- 18 TNA, Korg. Sir J.G. Maxwell'den Gelen Mesajlar, 11 Şubat-1 Ağustos 1915, WO 33/796; Erden, 2003, s. 51-58, 63-64; Cemal Paşa, 2001, s. 183-186; von Kressenstein, 1938, s. 92-94; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 203-212, 249; Muzaffer, 1934, s. 22-31; Macmunn ve Falls, 1928, s. 39-46; Belen, 1964a, s. 72-76.

Osmanlı askeri ağır zayıf verse de tekrar Kanal'ı geçmeye kalktı. Ancak Alman imali çelik botlar mermi veya şarapnelle delindiğinde çabucak batmaktaydı. Botların çoğu ve köprücü malzemesi bu geçiş girişimlerinde kaybedildiğinden Kanal'ı geçme olanağı maddeten kalmadı. Von Kressenstein'in muhalefetine rağmen Cemal Paşa taarruzları durdurup geri çekilme emri verdi. Arap aşiret savaşçıları, yağma ve ganimet fırsatı kalmadığını anladıkları için çoktan çekip gitmişti. Osmanlı birlikleri başarılı bir şekilde teması kesip havanın kararmasıyla geri çekilmeye başladı. İngilizler savunmayı statik mevzi savunması şeklinde tasarlayıp hareket kabiliyeti yüksek ihtiyata sahip olmadığı için başarıdan faydalanamadı. Geri dönüş düşman takibi olmadan ama ciddi lojistik sıkıntılar içinde gerçekleşti. Binlerce devenin kaybedilmesi- ne rağmen çekilmede asker kaybı olmadı.¹⁹

▲ Esir düşen Osmanlı subay ve askerleri propaganda amacıyla Iskenderiye caddelerinde yürütülüyor.

Kanal Seferi, taktik ve operatif düzeyde bir yenilgidir. Ancak toplam zayıf çoğu esir ve yaralı olmak üzere 1.700 asker ve 100 aşiret savaşçısından ibaretti. Uzun vadeli sonuçlarına bakılacak olursa Kanal Seferi stratejik bir başarıdır. Çünkü asıl amaç Batı Cephesi'ne gidecek

19 TNA, Korg. Sir J.G. Maxwell'den Gelen Mesajlar, 11 Şubat-1 Ağustos 1915, WO 33/796; Erden, 2003, s. 59-60, 65-68; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 212-221; Cemal Paşa, 2001, s. 186, 189-190; von Kressenstein, 1938, s. 94-95, 97-101; Sâbis, c. 2, 1990, s. 346-349; Muzaffer, 1934, s. 28-29, 31; Macmunn ve Falls, 1928, s. 46-50; Belen, 1964a, s. 77-80, 83.

birlikleri Mısır'da tutmaktı. Geçilemez diye değerlendirilen Sina Çölü'nü Osmanlı Seferî Kuvveti'nin kolaylıkla aşması İngiliz sömürge yönetiminin kendine güvenini sarstı. Sayısı bir yılda 400.000'e ulaşan kuvvetli bir garnizonu Süveyş'i savunmak ve Mısır'ın güvenlik ve asayişini sağlamak amacıyla tutmak zorunda kaldı. Kanal'ın tahkimatı, tren ve yol inşası ile diğer lojistik hazırlıklar için ciddi masraflar yapıldığı gibi verilen güvencelere rağmen Mısırlılar kısmi seferberliğe tabi tutuldu.²⁰

▲ Kanal Seferi başarısızlıkla sonuçlansa da Almanya'da propaganda faaliyetleri sanki zafer kazanılmış gibi devam etti.

Kanal Seferi'nin başarısızlığı ve beklentilerin aksine Osmanlı ordusunun Sina'yı aşması sonrasında Mısır halkının İngilizlere karşı ayaklanmaması en çok Kayzer Wilhelm ve danışmanlarını üzdü. Her ne kadar Almanlar inatla başka Müslüman coğrafyalarında denemeye devam etseler de cihat ilanı Osmanlı İmparatorluğu dışında başarısızlıkla sonuçlanmıştı.²¹

²⁰ Erden, 2003, s. 68-76; Cemal Paşa, 2001, s. 187-188; Sâbis, c. 2, 1990, s. 350-351; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 243; Behçet, 1923, s. 24-25, 33-34; Muzaffer, 1934, s. 36-40; McKale, 1998, s. 100-101; Artuç, 2008, s. 229-230; Belen, 1964a, s. 78, 80-82.

²¹ Reichsarchiv, 1933, s. 171-173; von Kressenstein, 1938, s. 99.

Ara Dönem: Akınlar ve Karşı Akınlar

▲ Avusturya-Macaristan von Marno Dağ Obüs Tümeni'ne bağlı askerler Kudüs'te içtima ediyor.

Cemal Paşa ve von Kressenstein uğradıkları hayal kırıklığını kısa sürede üzerlerinden atıp yeni hazırlıklarına başladılar. Cemal Paşa İstanbul'dan dört tümen, ağır silah, teçhizat, para ve muhtelif ikmal malzemesi talep etti. Von Kressenstein ise Berlin ve Viyana'yla acilen hava, ateş destek, muhabere ve lojistik destek birlikleri gönderilmesi pazarlığına başladı. Cemal Paşa, işi şansa bırakmayıp kurmay başkanı von Frankenberg'i de Berlin'e kulis yapmak üzere gönderdi.²² Osmanlı'nın her iki müttefiki de başlangıçta isteklere çok olumlu yaklaştı. Kutsal topraklarda birlik bulundurmamak ikisine de cazip gelmişti. Ama başlangıçta duyulan yoğun coşku ve heyecana karşın dağ nihayetinde fare doğuracaktı. Almanya, Pascha adı altında alay büyüklüğünde bir muharebe destek birliği,²³ Avusturya-Macaristan ise "von Marno Dağ Obüs Tümeni (*k.u.k. Gebirgshaubitzdivision von Marno*)" gibi görkemli bir isim altında sadece iki topçu bataryası (12 adet 100 mm'lik kısa namlulu dağ obüsü) gönderebildi. Daha da kötüsü bu birlikler ancak Nisan-Ağustos 1916 arasında partiler hâlinde ve güçlkle cepheye ulaşabildi.²⁴

22 Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 260-262, 294; von Kressenstein, 1938, s. 126; Wallach, 1976, s. 194.

23 1917'de başka bir Alman Seferi Birliği'nin gelişyle adına numara eklenecekti (*Pascha I*). Bu birliğin orijinal kuruluşu kapsamında şunlar vardı: 60. Sahra Topçu Taburu (dört bataryalı; 10 cm top bataryası [2 top], 15 cm obüs bataryası [4 top], iki 21 cm obüs bataryası [2'şer toplu]), 300. Hava Müfrezesi [7'şer uçaklı iki uçak filosu], beş makineli tüfek bölüğü [601-607], dört hava savunma takımı [28. 133, 136, 142 ve 177.], iki muhabere telefon takımı, bir muhabere telsiz takımı, iki ulaştırma otomobil bölüğü [506 ve 507.], beş ulaştırma demiryolu bölüğü [4, 6, 7, 8 ve 10.] ve iki seyyar sahra hastanesi [212 ve 213.].

24 Adam, 1922, s. 508-509; Pomiankowski, 1990, s. 177, 242-243; Wallach, 1976, s. 194-195; Erden, 2003, s. 68-76; Cemal Paşa, 2001, s. 187-188; Sâbis, c. 2, 1990, s. 350-351; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 252-62; von Kressenstein, 1938, s. 99; Behçet, 1923, s. 24-25, 33-34; Muzaffer, 1934, s. 36-40; McKale, 1998, s. 100-101; Artuç, 2008, s. 229-230; Belen, 1964a, s. 78, 80-82

▲ Alman Pascha görev kuvvetine bağlı bir uçaksavar topu mürettebatı ve Osmanlı askerleri atış eğitiminde. Alman birliklerine eğitim maksatlı olarak Osmanlı subay ve askerleri dönüşümlü görevlendirilmişti.

Asıl sorun İstanbul'da yaşandı. Osmanlı Başkomutanlığı, Cemal Paşa'nın birlik, silah, malzeme ve para taleplerini reddetti. Çünkü şubat ayı başında İngiliz ve Fransız savaş gemileri Çanakkale Boğazı açığında toplanmaya ve boğazı savunan dış topçu tabyalarını bombardimana tutmaya başlamıştı. Korkulan gerçekleşmiş Çanakkale Cephesi açılmıştı. Osmanlı Başkomutanlığı Suriye'ye takviye göndermek bir yana önce 8 ve 10. Tümenler ardından da diğer 4. Ordu birliklerini Çanakkale ve diğer cepheleri takviye etmek için almaya başladı.²⁵

Şubat ayında 35. Tümen Irak Cephesi'ne, 22 Mart'ta 36. Tümen Kafkas Cephesi'ne, Nisan ve Haziran aylarındaysa 8, 10 ve 25. Tümenler Çanakkale'ye sevk edildiler. Tümenlerin yanı sıra Suriye'de bırakılan birliklerdeki ağır silah, subay ve askerler de peyderpey gönderildiğinden kısa sürede 4. Ordu birlikleri birer iskelete dönüştü. Cemal Paşa kendi cephesinin başka cepheler lehine içinin boşaltılmasına çok kızsada da yılmınlığa kapılmadı. Suriye'nin nüfus ve maddi kaynaklarını seferber ederek 16. Kolordu Karargâhı ve dört tümen (41, 43, 44 ve 53. Tümenler) kurmayı başardı. Her ne kadar Başkomutanlık yıl içinde 16. Kolordu Karargâhı'nı Çanakkale'ye 53. Tümeni de Kafkas Cephesi'ne gönderdiyse de Cemal Paşa'nın üstün gayreti sayesinde Arabistan hariç olmak üzere beş kurulu tümeni Suriye'de muhafaza edebildi.²⁶

²⁵ Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 271-273, 295-298; von Kressenstein, 1938, s. 101, 113, 118-119.

²⁶ Von Kressenstein, 1938, s. 118-119, 121; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 272, 274, 279-283; Gücüyener, 1939, s. 18-27.

▲ Cemal Paşa'nın II. Kanal Seferi için inşa ettirdiği demiryolu hattının Bi'rüssebi"ye ulaşması vesilesiyle düzenlenen tören.

Sadece birlik ve ağır silah bulmak II. Kanal Seferi için yeterli değildi. Mevcut lojistik sistem iki tümeni cephede sadece bir ay, onda da zorlukla destekleyebilmişti. Cemal Paşa'nın hayalindeki iki kolordulu (6 tümen) seferî kuvvet için ciddi ulaşım ve lojistik altyapı kurulması gerekmektedir. Binlerce insan ve hayvanın dört mevsim taşınabileceği demiryolu ve karayollarına ihtiyaç bulunduğu gibi yiyecek ve diğer ikmal maddelerini depolamak üzere ana ve ileri depolara, kuyu, su deposu ve havuzlara, tamirhane ve imalathanelere de gereksinim vardı. Doğal olarak bu muazzam inşaat ve bayındırlık faaliyetlerini gerçekleştirmek için para, teknik kapasite ve iş gücünün bulunması gerekliydi. Üstelik bu projeler savaş esnasında, tarihinin en büyük gıda krizini yaşayan

▲ Amele taburları su boru hattını döşüyorlar. Cemal Paşa askerî ve sivil bayındırlık faaliyetleri için sivil halkı seferber etmişti.

Suriye'de gerçekleştirilecekti. Cemal Paşa dışında Osmanlı İmparatorluğu'nda hiçbir vali veya komutan bu kadar muazzam ve gerçekleştirilmesi zor bir işe kalkışmaya cesaret edemezdi. Cemal Paşa ilk etapta bu projeleri yürütecek mühendis, mimar ve teknisyenleri buldu. Başta Hicaz demiryolu projesinin baş mühendisi Heinrich August Meissner Paşa olmak üzere bölgede çeşitli nedenlerle bulunan yabancı teknik personel göreve çağrıldı. Almanya ve Avusturya'dan ihtiyaç duyulan alanlarda daha fazla mühendis, mimar ve hatta ustalar getirildi. Yapılacak işlerin planları hazırlandıktan sonra Cemal Paşa bölge halkını seferber ederek amele taburları kurdu. Yaygın açlık yüzünden çoğunluk gönüllü olarak taburlara katıldı. Çünkü işçilerin verimli çalışması için Cemal Paşa beslenmelerine önem vermekteydi. Malzeme ihtiyacı da bölgeden temin edildi. Örneğin savaş nedeniyle atıl hâle gelen Yafa-Lüd demiryolu söküldü ve Bi'rüssebi'ye yeni demiryolu hattının inşasında istifade edildi. Cemal Paşa ve Meissner sayesinde Bi'rüssebi', Hafir el-Avce ve Maan birer lojistik üs merkezi ve yol kavşağına dönüştüğü gibi yüzlerce kilometre stabilize yol, köprü, kuyu ve diğer su tesisleri ile depolar inşa edildi. Suriye vilayetindeki sivil zanaatkâr ve ustaların çoğu toparlanarak bakım ve imalat atölyeleri işler duruma getirildi.²⁷

▲ Bi'rüssebi'de açılan ayakkabı imal ve tamir atölyesi. Cemal Paşa kurduğu imalathane, depo ve su tesisleri ile Bi'rüssebi'yi önemli bir lojistik üs hâline getirmişti.

27 Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 287-294; von Kressenstein, 1938, s. 75-76; Macmunn ve Falls, 1928, s. 85-86; Artuç, 2008, s. 237-238. Cemal Paşa doğan ihtiyaçtan dolayı Nisan 1917'de Vadi-i Sarar ile Gazze arasında da demiryolu hattı inşa ettirecekti: ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 9 Nisan 1917, Klasör 173, Dosya 153, Fihrist 747-029.

Ne yazık ki Cemal Paşa II. Kanal Seferi'nin ihtiyaçlarıyla boğuşurken öngörülemeyen krizler patlak verdi. Suriye barış zamanında bile kendi kendini beslemekte güçlük çeken bir yerdi. Yetmezmiş gibi köylü gençlerin askere alınması, yük ve çift hayvanlarının çoğuna el konulması, düşman ablukası yüzünden kıyı ticaret ve taşımacılığının tamamen durması ve karaborsacılık sonucu büyük bir ekonomik ve yiyecek krizinin kucağına düştü. Bir de bunların üzerine 1915 yılı bahar aylarında kuraklık ve çekirge istilası tarla ve bahçelerdeki mahsulü tahrip etti. Cemal Paşa'nın mülki ve askerî idareyi seferber etmesi de işe yaramadı. Binlerce aç köylü yiyecek bulma umuduyla büyük şehirlere akın etti. Cemal Paşa kamu olanakları yanı sıra yerel ve hatta uluslararası yardım kuruluşlarını harekete geçirerek felaketin boyutlarını azaltmaya çalışsa da yaklaşık 400.000 kişinin açlık ve yetersiz beslenmenin yol açtığı salgın hastalıklardan ölmesini engelleyemedi.²⁸

▲ Hilâl-i Ahmer doktorları Kudüs'te sivil hastaların ilk muayene kaydını yapıyor. Askerî sıhhiye teşkilatı Suriye ve Filistin'de ordu ve sivil halkın ihtiyaçlarını karşılayamadığı için Hilâl-i Ahmer devreye girmişti.

Cemal Paşa, savaş ve savaş koşullarının yarattığı açlık ve hastalıkların yanı sıra gitgide güçlenen ayrılıkçı akımlarla da mücadele etmek durumunda kaldı. Arap bağımsızlığı veya özerkliği isteyen aydın ve eşraf savaşı bir fırsat olarak gördü. Avrupalı diplomat ve çevrelerle tesis ettikleri ilişki ağını kuvvetlendirmekle kalmayıp Lübnan'da Fransız ordusuna yardım toplanması örneğinde olduğu gibi uygulamaya da soktular. Şerif Hüseyin'in oğlu Mısır'da İngiliz yüksek temsilcisiyle görüşürken Osmanlı ordusu mensubu bazı Arap subaylar askerleri ayaklandırmayı planlamaktaydı.²⁹

28 Yalman, 1930, s. 89-90, 107-109, 119-120; Bell, 1937, s. 367-374, 579-580; Provence, 2005, s. 34-35; Çiçek, 2014, s. 233-235.

29 Uyar, 2018, s. 51-52.

Başlangıçta Arap milliyetçilerini yumuşak politika ve tavizlerle kazanmak isteyen Cemal Paşa, Suriye genelinde hoşnutsuzluğun artması ve ayrılıkçılığın kuvvetlenmesiyle beraber savaş koşulları gereği tutumunu sertleştirdi. Beyrut Fransız Konsolosluğu arşivinde ele geçirilen belgelere istinaden yabancı devletlerle Osmanlı aleyhine iş birliği yaptığı tespit edilenler divanı harpte yargılanıp ağır cezalar aldı. Gizli örgütler ve muhalifler polisiye tedbirlerle tespit edilip etkisiz hâle getirildi. Ancak bu sert uygulamalar çözüm sağlamak yerine sadece olası toplumsal patlamaları öteledi.³⁰

▲ Kanal Seferi için Hicaz'da gönüllü aşiret savaşçılarından oluşturulan Akıncı Hecin Süvar Alayı'nın törenle Kudüs'ten yola çıkması.

Hecin Süvar (Develi Piyade)

I. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı ordusunda hecin süvar birlik bulunmamaktaydı. Deveden sadece yük taşımak için استفاده edilmekteydi. Develi birliği ihtiyaç duyulduğunda geçici olarak aşiret savaşçılarından استفاده edilmekteydi. Sina-Filistin Cephesi'nin ilk

30 Çiçek, 2014, s. 236-239, 243-249; Yalman, 1930, s. 124, 128; Ziadeh, 2006, s. 267-270; Tauber, 1993, s.37; Antonius, 1945, s. 149-151, 185-191, 202-204, 240-241; Ajay Jr., 1974, s. 158; Lüdke, 2014, s. 76.

açıldığı dönemde de aynı geleneksel yöntem kullanılarak aşiretler seferber edilmiştir. Aşiret savaşçılarıyla komuta, kontrol ve haberleşme sorunları yaşanmaması için her aşiret birliğine subay görevlendirilmekteydi. Ancak kısa süre içinde bunun yeterli olmadığı anlaşıldı. Aşiretlerden gönüllü toplanarak Osmanlı subay ve astsubaylarının emir komutasında teşkilatlandırılmak suretiyle akıncı alayları kuruldu.

Akıncı alayları aşiret birliklerinden çok daha iyiydi. Ama düzenli ordu birliklerinin itaat ve sadakatine sahip değillerdi. Bu yüzden zorlu ve tehlikeli görevlerde sorunlar çıkmaktaydı. Sonuçta piyade birliklerinden seçilen askerlerden ilk düzenli hecin süvar bölükleri teşkil edildi. Bu birlikler özellikle Sina Yarımadası'ndaki muharebelerde büyük fayda sağladı.

Atlı piyadede olduğu gibi hecin süvar birliklerinde deve piyadenin muharebe meydanına taşınmasında kullanılan bir vasıtaydı. Deve cüssesi yüzünden büyük hedef teşkil ettiği, silah sesleri ve patlamalardan ürktüğü için muharebeye uygun değildi. Muharebe öncesinde piyade deveden inip onları emniyetli bir yerde bırakmakta ve muharebeye yaya olarak iştirak etmekteydi. Atlı piyade atları yakına bırakıp gerektiğinde kısa süre içinde ata binebilirken develerin ürkekliği yüzünden bu hecin süvar için mümkün değildi. Develer daha uzakta tutulmaktaydı.

Gazze savunma hattı yarıldıktan sonra harekât büyük ölçüde kayalık Filistin'de cereyan etmeye başlayınca develerden muharebelerde istifade etme imkânı kalmadı. Bunun üzerine "ester süvar" denen katır üzerine bindirilmiş birlikler kuruldu. Ancak beklenen fayda sağlanmadığı için az sayıda ester süvar bölüğüyle yetinildi.

Cemal Paşa Suriye'nin iç meseleleriyle uğraşırken von Kressenstein 15 Şubat 1915'te alelacele kurulan tugay seviyesindeki Çöl Komutanlığına işlerlik kazandırmaya çalışmaktaydı. Emrinde Hicaz gönüllülerinden teşkil edilmiş Akıncı Hecin Süvar Alayı ve farklı tümenlerden dönüşümlü görevlendirilmiş 6 piyade taburu, hafif topçu bataryaları ve muhtelif destek birlikleri bulunmaktaydı. En büyük endişesi İngilizlerin korkularının sona ermesi ve Mısır'daki birliklerini Batı Cephesi'ne göndermeleriydi. Bunu engellemek maksadıyla elindeki imkânlar kısıtlı olmasına rağmen Kanal'a düzenli taktik akın, baskın, topçu atışı ve mayınlama faaliyetlerinde bulundu.³¹

Von Kressenstein, tamamen askerlerden müteşekkil birlikler yerine asker ve yerel Arap aşiret savaşçılarından oluşan karma müfrezeler kullanmayı tercih etti. Zaman zaman Alman, Avusturyalı ve Macar maceracılarından da istifade etti. Ancak büyük ümitlerle başlatılan akınların çoğu başarısızlıkla sonuçlandı. Müfrezeler ya hedefe yeteri kadar yaklaşmadan ateş edip geri çekildi ya da İngiliz birliklerince erkenden tespit edildi. Binbir güçlkle Kanal'a yerleştirilen el yapımı mayınlarsa çoğu zaman patlamadı. Fakat başarılı saldırılar da oldu. Mesela mart ayı

31 Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 265-269, 299; von Kressenstein, 1938, s. 104-107, 110-114; Sheffy, 1998, s. 104-108, 110-111, 114-116, 118, 172; Macmunn ve Falls, 1928, s. 61-64, 69, 71-72; Belen, 1964a, s. 83-84.

▲ Osmanlı subay ve astsubayları komutasında teşkil edilmiş Arap gönüllü piyade taburu denetleme için içtimada.

başında Macar maceracı Georg Gondos bir grup Arap gönüllüyle Kanal'ı geçip Cemse bölgesindeki bir İngiliz petrol kuyusunu imha etmeyi başardı. Teğmen Sırrı'nın komuta ettiği müfrezenin Küçük Acı Göl'e yerleştiği mayın ise 30 Haziran'da İngiliz yolcu gemisi Teiresias çarptı ve Kanal yarım gün geçişlere kapandı.³²

Kanal'a yönelik Osmanlı akın ve diğer saldırıları amaçlanan tahribat ve zararı vermese de arzu edildiği gibi İngiliz sömürge idaresinin korku ve endişeleri artarak devam etti. Üstelik az sayıda olsa da Mısırlı, Sudanlı ve Hintli sömürge askerleri düzenli birliklerinden kaçıp Osmanlı'ya sığınmaktaydı. Mısır Askerî Valisi General John G. Maxwell, emrindeki birliklerin Avrupa'ya kaydırılmasına muhalefet etmekle yetinmeyip Hindistan'dan takviye birlik talep etti.³³

32 Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 263-264, 299-317; TNA, Korg. Sir J.G. Maxwell'den Mesajlar, 11 Şubat-1 Ağustos 1915, WO 33/796; TNA, İstihbarat Şubesi, Kahire, İstihbarat Özetleri, Nisan 1915, WO 157/690; TNA, İstihbarat Şubesi, Kahire, İstihbarat Özetleri, Haziran 1915, WO 157/692; TNA, İstihbarat Şubesi, Kahire, İstihbarat Özetleri, Temmuz 1915, WO 157/693; von Kressenstein, 1938, s. 104-107, 110-114; Macmunn ve Falls, 1928, s. 61-64, 69, 71-72; Sheffy, 1998, s. 106-107; Saral ve Saral, 2020, s. 159-166.

33 Macmunn ve Falls, 1928, s. 76, 83-84, 88-89, 96-97; Arthur, 1932, s. 200-209, 237-243.

▲ Cihat ilan edildikten sonra beklendiği kadar Müslüman sömürge askeri İngiliz ve Fransızlara karşı isyan etmese de fırsat buldukça Hintli askerler firar edip Osmanlı saflarına katılmıştır. Bunlardan bir grup silah ve teçhizatlarıyla İstanbul'da basına gösteriliyor.

Sonunda Cemal Paşa'nın bütün çabalarına rağmen başta Çanakkale olmak üzere farklı cephelere Suriye'den birlik, asker ve silah kaydırılması Çöl Komutanlığı'nın muhafaza edilmesini imkânsız kıldı. 10 Haziran 1915'te komutanlık lağvedildi ve von Kressenstein 4. Ordu Kurmay Başkanlığı'na atandı. Sina'nın güvenliği 6 zayıf piyade bölüğü ve aşiret müfrezelerine terk edildi. Şaşırtıcı bir şekilde Cemal Paşa sanki hiçbir şey olmamış gibi II. Kanal Seferi hazırlıklarına devam etti. Fakat Çanakkale'de İtilaf Devletleri'nin yeni taarruzlara geçtiği haberinin gelmesiyle o da pes etti. 11 Ağustos 1915'te resmen sefer hazırlıkları sonlandırıldı.³⁴

34 Von Kressenstein, 1938, s. 113, 117-118, 121; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 295-296.

II. Kanal (Romani) Seferi

▲ Refet Bey ve von Kressenstein Romani Muharebesi esnasında tümen gözetleme noktasında.

İbrahim Refet Bele (1881-1963)

1899'da Mekteb-i Harbiye'den mezun oldu. Başarılı bir öğrenciydi ama ilk otuza giremediği için Erkân-ı Harbiye Mektebi'ne seçilemedi. Fakat Meşrutiyet sonrası tanınan sınav hakkı sayesinde 1910'da okula girebildi ve 1912'de birincilikle mezun oldu.

Refet Bey, kurmaylık öncesinde Balkanlarda komitacılara karşı mücadelede görev aldığı gibi devre arkadaşlarından farklı olarak zaman zaman jandarma birlik komutanlığı da yaptı. Bu deneyimi nedeniyle 1913'te genç yaşta Edirne Jandarma Alay komutanlığına tayin edilecekti.

Aralık 1913'te Alman Askerî Yardım Misyonu geldiğinde bir süre onların refakatinde çalıştıktan sonra 2. Ordu komutanlığı karargâhına atandı. Cemal Paşa 4. Ordu komutanı olarak atandığında Refet Bey'i Ordu İstihbarat Şube müdürü olarak yanında Suriye'ye götürdü. 9 Mart 1915'te Hicaz Demiryolu emniyetinden sorumlu Maan'daki Kuvve-i Seferiye komutanlığına atandı.

Refet Bey 30 Aralık 1915'te 3. Tümen komutanlığına atanarak Sina-Filistin Cephesi'nde savaşmaya başladı. Süveyş civarındaki İngiliz birliklerine yönelik akın faaliyetleri icra etti. Katya'da zaferin kazanılmasında büyük rolü vardır. Romani Muharebesi planlaması ve esnasında von Kressenstein'i ikaz etmesi ve hatta karşı çıkmasına rağmen yenilgiyi ve tümenin ağır zayıf vermesini engelleyemedi. Muharebe sonrası yazdığı raporda açıkça von Kressenstein'i eleştirdiği için 13 Aralık 1916'da önce cephe dışındaki 11. Tümen komutanlığına, ardından Kudüs Menzil Müfettişliği'ne görevlendirildi.

I. Gazze Muharebesi sonrasında cephede deneyimli ve dirayetli komutanlara duyulan ihtiyaç üzerine 3 Nisan 1917'de 53. Tümen komutanlığı ve Gazze şehrinin savunmasına memur edildi. Bu görevde iken II. Gazze zaferinin kazanılmasına büyük katkı sağladı. 17 Ağustos 1917'de Gazze'yi savunmak üzere tertiplenen 22. Kolordu komutanlığına atandı. III. Gazze-Bi'rüssebi' Muharebesi'nde düşmanın ezici sayı ve ateş gücü üstünlüğüne karşı şehri günlerce savundu ve birliklerini kuşatma altındaki şehirden çekmeyi başardı. Yenilgi sonrasında von Falkenhayn ve von Kressenstein'in gösterdiği cesaret ve feragatten dolayı övdüğü tek subaydır.

Refet Bele, Sina taktik akınları ve Gazze muharebelerinde von Kressenstein'dan sonra en çok etkisi olan ve kazanılan zaferlerde büyük emeği bulunan bir komutandır. Ne yazık ki bu dünya çapındaki başarıları, nihai yenilgi sonrasında unutulmuştur.

İtilaf kuvvetlerinin Gelibolu Yarımadası'nı ele geçirmek amacıyla giriştikleri Ağustos Taarruzunun büyük bir fiyaskoyla sonuçlanması sonrasında Çanakkale Seferi'nin başarısızlığı iyice açığa çıktı. Cemal Paşa büyük bir hevesle Kanal Seferi planlarını tekrar uygulamaya koydu. 26 Aralık 1915'te von Kressenstein'in komutasında 1. Kuvve-i Seferiye adı altında kolordu seviyesinde yeni bir birlik teşkil edildi. Ancak kendisine planlanan 6 tümen yerine sadece Albay Refet [Bele] komutasındaki 3. Tümen verilebildi. Alman Pascha ve Avusturya-Macaristan von Marno görev kuvvetlerinin gelişi geciktiğinden başlangıçta onlardan tam istifade edilemeyecekti. Bu koşullar altında ilk sefer esnasında muharebe değerlerinin çok düşük olduğu tespit edilen aşiret savaşçıları kolordu mevcudunu tamamlamak amacıyla mecburen seferber edildi.³⁵

Osmanlı yeni bir sefer için hazırlık yaparken Mısır'da İngilizler tarafında da önemli gelişmeler yaşanmaktaydı. Çanakkale Cephesi'nin tahliyesi sonrasında Mısır garnizonunun mevcudu 14 piyade tümeni ve 6 atlı piyade tugayına çıkmıştı. Her ne kadar bu birliklerin büyük kısmının Batı Cephesi'ne nakli planlanmışsa da yeniden teşkilatlanma, dinlenme ve bütünleme zaman aldı; ilk birlikler ancak altı ay sonra gönderilebildi. Bu süreçte her an gelmesi beklenen Osmanlı taarruzlarına karşı mevcut Mısır garnizonu Mısır savunmasının stratejik ihtiyatını teşkil etti.³⁶

³⁵ Von Kressenstein, 1938, s. 141, 143-147, 153-154, 162; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 338-340.

³⁶ Gullett, 1944, s. 19-22, 41-42, 48, 54-44; Ward, 1927, s. 53-57; Macmunn ve Falls, 1928, s. 98.

▲ Alman Pascha görev kuvveti bünyesindeki ulaştırma bölüğü üst düzey bir subayı karşılarırken.

Londra ve Kahire, Cemal Paşa ve von Kressenstein'in yaşadığı sıkıntıları ve yapısal sorunları bilmediği için Çanakkale'de savaşmış Osmanlı tümenlerinin hızlı bir şekilde Suriye'ye gönderileceğini değerlendiriyordu. Önce 200.000 mevcutlu Osmanlı Seferî Kuvveti'nin tekrar Kanal'a taarruz edeceği ve ardından gelecek 100.000 askerlik takviye kuvvetiyle Mısır'ı istila edeceği rivayetleri büyük korku ve endişeye neden olmaktaydı. Maxwell en geç şubat ayında Osmanlı taarruzunun gerçekleşmesini beklemekteydi.³⁷

Geçmişte Mısır'da görev yapmış İngiliz Savaş Bakanı Mareşal Herbert Kitchener Orta Doğu'daki gelişmelerden büyük endişe duyanlardan birisiydi. Mevcut komuta ve kontrol sistemini yetersiz bulduğundan 29 Aralık'ta Mısır'da toparlanmakta olan Akdeniz Seferî Kuvveti'nin (*Mediterranean Expeditionary Force, MEF*) komutanlığına Korgeneral Archibald Murray'i atadı. Maxwell Mısır valiliği görevine devam ederken Kanal savunmasının sorumluluğunu Murray üstlenmekteydi. Ancak bu komuta paylaşımı beklenenin aksine faydadan çok zarar getirdi, ikiliğe yol açtı. Bunun üzerine Maxwell 10 Mart'ta İngiltere'ye çağrıldı. Murray hem Mısır valisi hem de yeni adıyla Mısır Seferî Kuvvetleri (*Egyptian Expeditionary Force, EEF*) komutanı oldu.³⁸

37 TNA, Getrude Bell'den Lord Cromer'a, 29 Kasım 1915; Türk ve Alman Birliklerinin Aktarıma Tahmini, tarihsiz [muhtemelen Eylül 1915], WO 79/64; TNA, Mısır Genel Karargâhı, İstihbarat Özetleri, Aralık 1915, WO 157/698; Macmunn ve Falls, 1928, s. 76, 83-84, 89; Arthur, 1932, s. 200-209; Sheffy, 1998, s. 104-105, 110-111, 114-116, 118, 172.

38 Macmunn ve Falls, 1928, s. 88, 94, 96-97; Arthur, 1932, s. 237-243; TNA, General Sir William Robertson ile General Sir Archibald Murray arasında özel yazışmalar (Bu özel yazışma koleksiyonu yayımlanmıştır: *Egypt 1916-1917: Private Letters between General Sir William Robertson and General Sir Archibald Murray*, London: J.M. Dent & Sons, 1932), CAB 44/15, s. 3, 36-37, 41-43.

▲ Avustralyalı askerler Süveyş Kanalı'na yönelik Osmanlı akınlarına karşı ileri emniyet hattını inşa ederken. Fotoğrafta görüldüğü gibi gevşek kumda mevzileri inşa ederken bol miktarda kum torbası, kereste ve sac kullanılması gerekir. Osmanlı ordusunda bu tahkim malzemesi yeteri kadar mevcut olmadığı için Osmanlı mevzileri iklim ve düşman atışlarına karşı dayanıklı değildi.

Murray, gelmeden önce Genelkurmay Başkanı Korgeneral William Robertson'dan aktif savunma yapması ve Kanal'ın savunma hattını doğuya, Sina Yarımadası içerisine taşıması talimatını almıştı. Robertson Murray'a ayrıca elindeki birliklerle yetinmesi, gerektiğinde Batı Cephesi'ne birlik göndermesi ve kesinlikle takviye istememesi tavsiyesinde bulunmuştu. Murray da bu koşul ve tavsiyelerin tamamını kabul etmişti. Selefî Maxwell, çoktan Kanal'ın 10 km ötesinde yeni bir savunma hattı inşasını başlatmıştı. Murray, bu hattı iki ilave savunma hattı inşa ettirerek takviye etti. Şubat ayından itibaren Kanal'a ulaşamayan Osmanlı akın kolları bunu sorun etmeyip çöl boyunca uzanan İngiliz savunma hattının ileri emniyet timlerine saldırmaya başladılar. Bunun üzerine hem yeni savunma hattının emniyeti hem de Osmanlı akınları için kritik öneme sahip Katya vahalarının denetim altına alınması kararlaştırıldı. Murray bununla yetinmedi. Sina'daki önemli su kaynakları kontrol altına alınıp diğerleri imha edilecek olursa Osmanlı'nın Kanal'a yönelik yeni bir sefer yapma şansı da kalmayacaktı. Bu açıdan

▲ *El-Arîş'teki Osmanlı ordugâhlarından birisi*

en önemli hedef el-Arîş'ti. Ancak el-Arîş; Kanal'dan çok uzakta, Filistin'in sınırındaydı. Murray tabiatı gereği çok temkinli olduğundan Sina içine ilerleyişi kademeler hâlinde sağlam lojistik destekle yapmayı istemekteydi. Dolayısıyla her kademe ilerleyiş sonrasında demiryolu ve su boru hattı inşa edilecekti. Ancak bunlar tamamlandıktan sonra müteakip adım atılacaktı. Bu muazzam inşa faaliyeti için Mısır nüfusu seferber edilirken başlangıçta verdiği sözlerin aksine Murray Londra'dan takviye birlik talep etti. Uzun tartışmalar sonrasında İngiliz Genelkurmayı Batı Cephesi'nden siper muharebelerinde işe yaramayan süvari birliklerini, Irak Cephesi'nden Hint tümenleri içindeki İngiliz taburlarını ilave muharebe destek birlikleri olarak göndermeye razı oldu. Böylelikle Berlin ve İstanbul'un arzu ettiği gibi İngilizler gitgide daha çok Orta Doğu batağına saplanmış oldular.³⁹

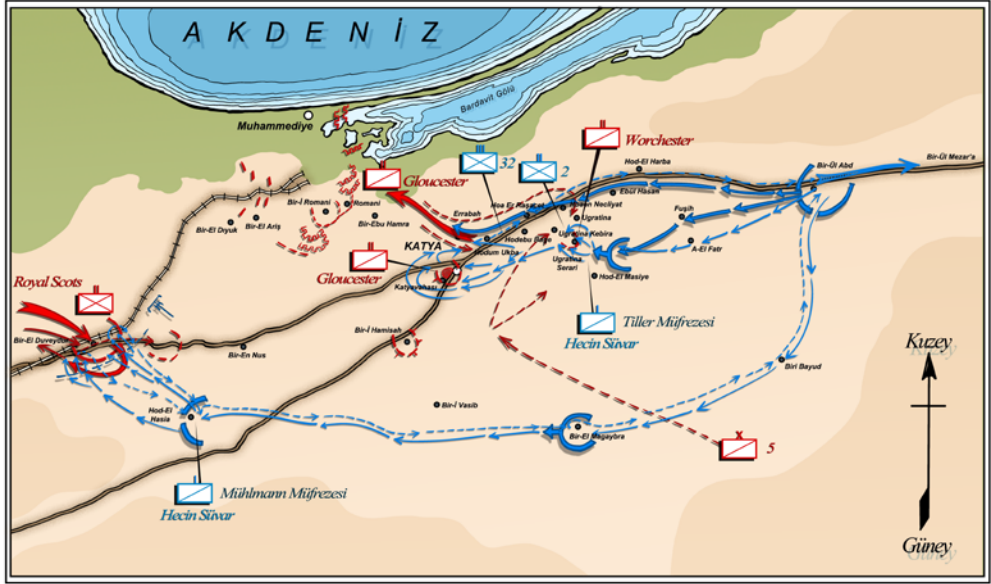
³⁹ TNA, General Sir William Robertson ile General Sir Archibald Murray arasında özel yazışmalar, CAB 44/15, s. 5-6, 22; TNA, Suriye için Sefer Planı, 27 Şubat 1917, CAB 21/13; TNA, Türk ve Alman Birliklerinin Aktarıma Tahmini, tarihsiz [muhtemelen Eylül 1915], WO 79/64; Macmunn ve Falls, 1928, s. 89-93, 157; Gullett, 1944, s. 48-51; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 349; von Kressenstein, 1938, s. 158.

▲ Bir keşif görevi sonrasında Osmanlı süvarileri dinlenirken. 4. Ordu'nun süvarisi zayıf olduğundan Kafkas Cephesi'nden 3. Süvari Tümeni getirilmek zorunda kalındı.

Murray ve Londra'daki amirlerinin ihmal ettiği konuyla İngilizler aşırı kendine güven içinde Sina içlerine ilerledikçe Osmanlı birliklerine cazip hedefler teşkil ettikleriydi. Bir ay boyunca Osmanlı ve Bedevi keşif kolları ve casusları, Katya bölgesindeki İngiliz ileri emniyet karakollarının faaliyetlerini takip etti. Onların artık rutinleşen hareket kalıpları ve zaafalarını not ettiler. Bu ileri karakollarında İngiliz atlı piyade birlikleri topçu desteği olmadan dönüşümlü görev yapmaktaydı. Zaman geçtikçe kendilerine güvenleri arttığı gibi görevlerini icra ederken daha dikkatsiz ve gevşek davranmaya başlamışlardı.⁴⁰

40 TNA, EEF, İstihbarat Özetleri, Şubat 1916, WO 157/701; TNA, EEF, İstihbarat Özetleri, Mart 1916, WO 157/702; Macmunn ve Falls, 1928, s. 157-160; Gullett, 1944, s. 71-73; Hill, 1978, s. 69-70; Nicol, 1921, s. 102-105; Powles, 1922, s. 18-22; Okçu ve Üstünsöy, 1979, s. 346-348.

Von Kressenstein keşif ve istihbarat raporlarını dikkatli bir şekilde değerlendirdikten sonra 32. Alay'ın iki taburu, Akıncı ve 1. Hecin Süvar alayları, iki dağ topçu bataryası, bir makineli tüfek bölüğü ve hafif ikmal destek birliğinden istifade iki akın kolu teşkil etti. Kuvvet çoğunluğunu teşkil eden sağ kol kendi emir komutasındayken Akıncı Hecin Süvar Alayı'nın belkemiğini oluşturan sol kolun komutanı Binbaşı Carl Mühlmann'dı. 19 Nisan'da intikale başlayan akıncı kolları Katya'ya yaklaştıklarında Bedevi casuslar kuvvetli bir İngiliz müfrezesinin Katya'dan Ugratina vahasına taşındığı haberini verdi. Bu fırsatı hemen değerlendiren von Kressenstein hızlı hareket etmek amacıyla ikmal unsurunu emniyet müfrezesiyle Bi'r el-Abd'da bırakıp Ugratina'ya hareket etti. 23 Nisan sabahı yoğun sisin içinde Osmanlı piyadesi vahaya girdi. Başlangıçta düşman bulunamadı. Von Kressenstein tam harekâta son verecekken temas tesis edildi. Kısa ama kanlı bir muharebe sonrasında gafil avlanan Worchester Yeomanry Alayı'na bağlı iki bölük ve destek unsuru teslim oldu.⁴¹

Bu başarının ardından Osmanlı sağ akıncı kolu asıl hedefe Katya'ya hızla intikal etti. Çoğunluğunu Gloucester Hussars Alayı'ndan bir bölüğün teşkil ettiği makineli tüfek desteğine sahip Katya garnizonu alarma geçmişti. İki İngiliz uçağı desteğe geldiği gibi Romani ve Hamise'den takviyeler yola çıkmıştı. Von Kressenstein, 1. Hecin Süvar Alayı'nı sevk ederek İngiliz takviyelerini durdurmayı başardı. Osmanlı piyadesi topçu ve makineli tüfeklerin ateş desteği altında Katya'ya taarruzla vahayı ele geçirdi. Bi'r ed-Düeydar vahasına Akıncı Hecin Süvar Alayı'yla saldıran Mühlmann ise İngiliz savunması tarafından geri püskürtüldü. Çünkü bu vahayı tam

⁴¹ Von Kressenstein, 1938, s. 158-159; Gullett, 1944, s. 81-82, 88; Belen, 1965, s. 206-207; Güralp, 2003, s. 74-75; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 349-355; Saral ve Saral, 2020, s. 184-188.

▲ Katya Muharebesi sonrasında askerler basın için muharebeyi canlandırıyor. Dikkat edilecek olursa askerlerin elinde 1877 imali Martini Peabody tüfekleri bulunmaktadır. 1916'ya kadar 4. Ordu'nun temel sorunu askerlere modern silah ve bunun mühimmatını temin etmektir.

mevcutlu⁴² iki İngiliz piyade taburu (4 ve 5. Royal Scots Fusiliers) savunmaktaydı ve dışarıdan takviye almayı başarmışlardı. Akıncı Alayı'ysa hem mevcudu az (yaklaşık 500) hem de Arap gönüllü aşiret savaşçılarından kurulu olduğundan yoğun ateş altında taarruza devam edemedi. Sol kolun başarısızlığına rağmen von Kressenstein az zayıf vererek (154 şehit ve 46 kayıp) üç buçuk İngiliz atlı piyade bölüğünü imha etmeyi ve 280 askeri esir almayı başardı. Doğru ve daimî istihbarat, iyi planlama ve hazırlıkla düşmanın zaaflarından azami istifade zaferi getirmişti.⁴³

42 İngiliz piyade taburu kadro mevcudu 30'u subay olmak üzere 1.007 kişiydi.

43 TNA, General Sir William Robertson ile General Sir Archibald Murray arasında özel yazışmalar, CAB 44/15, s. 99-100; Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2013, "Savaş Bakanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na, 17 Mayıs 1916", s. 316; von Kressenstein, 1938, s. 161-163; Gücüyener, 1939, s. 69-97; Macmunn ve Falls, 1928, s. 161-163; Thompson, 1923, s. 256-262; Gullett, 1944, s. 84-88; Belen, 1965, s. 207-208; Hill, 1978, s. 70; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 355-359.

▲ Katya'da İngiliz süvarisinden ele geçirilen eyer ve kılıçlar.

Katya Baskını bir taraftan İngilizleri kendine getirdi, daha dikkatli hareket etmeye sevk etti diğer taraftan von Kressenstein'in kendine güvenini arttırdı, daha büyük bir taarruz için onu teşvik etti. Bu kez hedefinde Romani vardı. Bu büyük İngiliz ileri mevzisini imha ederek İngilizleri tekrar Kanal'a çekilmeye zorlamak istiyordu. Ancak yaşanan gelişmeler planı erteletti. Öncelikli olarak Katya kazanılan başarıya rağmen Osmanlı ateş gücünün zayıflığını ortaya koymuştu. Alman Pascha ve Avusturya-Macaristan von Marno görev kuvvetleri gelmeden yeni sefere çıkmak mümkün değildi. İkinci sorunsu yiyecekti. İleri depolardaki bütün yiyecek ve yem tüketilmişti. Ama Suriye ve Filistin'de yaşanan açlık ve kıtlık yüzünden Cemal Paşa söz verdiği ikmal sağlayamıyordu. Daha da kötüsü 3 Haziran'da Hicaz bölgesinde Şerif Hüseyin liderliğinde Arap İsyanı başlamıştı. Von Kressenstein yeni taarruz için takviye beklerken elindeki Akıncı ve 130. Alaylar alınıp Medine'ye sevk edildi. Bu ahval karşısında beklemekten başka çaresi kalmamıştı.⁴⁴

İngilizler ise yaşadıkları şok sonrasında yeni inşa edilen Romani tren istasyonu ve ileri unsurları korumak üzere Tümgeneral Herbert Lawrence komutasındaki 52. Tümen'i sahildeki Mahamdiye'den Bi'r ed-Düeydar'a kadar uzanan Romani savunma hattına (resmî adıyla 3 numaralı Kanal Savunma Kesimi) görevlendirdi. Lawrence, Mısır amele birliklerinden istifade ederek birbirlerine irtibatlı 18 tahkimatlı bölük direnek noktası, yedek mevziler, irtibat hendekleri ve tel örgü hatları inşa ettirdi. Yeni kapasitesiyle demiryolu hızlı bir şekilde takviye birlik ve ikmal malzemelerini taşıyabildiği gibi hattın gerisine inşa edilmiş depo ve

44 Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 360-361; von Kressenstein, 1938, s. 164, 168-176; Belen, 1965, s. 209-210.

▲ El-Arîş nihayetinde küçük bir kasabaydı. Onu önemli kılan sahil yolu başlangıcındaki en önemli su kaynaklarına sahip olmasıydı.

muhtelif tesisler savunmanın uzun süre kendi kendine yeterli olmasını temin edecek durumdaydı. Lawrence bununla yetinmeyip Avustralya ve Yeni Zelanda (Anzak) Bindirilmiş Tümeni'nden istifadeyle aktif savunma tedbirleri de almıştı. Atlı piyade ileri emniyet görevleri dışında çölün içlerinde sık sık devriye, keşif ve gözetleme yapmaktaydı. Bu arada yakınlardaki bütün kuyu ve sarnıçlar da tahrip edildi. İngiliz donanmasıysa abluka görevlerine ilaveten sahil hattında tespit ettiği Osmanlı hedeflerine ateş etmekteydi. Örneğin el-Arîş'teki hava pisti 18 Mayıs ve 18 Haziran'da bombardımana tabi tutuldu ve iki uçak imha edildi. Bütün bu hazırlıklar sonrasında ve aşırı sıcakların başlamasıyla Lawrence kışa kadar cephede ciddi bir tehdidin çıkmayacağı değerlendirildi.⁴⁵

45 TNA, General Sir William Robertson ile General Sir Archibald Murray arasında özel yazışmalar, CAB 44/15, s. 113-115; TNA, Mısır Genel Karargâhı, İstihbarat Özetleri, Mayıs 1916, WO 157/704; TNA, Mısır Genel Karargâhı, İstihbarat Özetleri, Haziran 1916, WO 157/705; Thompson, 1923, s. 265-269; Macmunn ve Falls, 1928, s. 175-178; Gullett, 1944, s.94-104, 113, 123-124; Hill, 1978, s. 71-74.

▲ Bir Avustralya atlı piyade keşif müfrezesi.

Bindirilmiş (Atlı) Piyade

Modern silahlar karşısında süvarinin artık normal muharebe görevlerini yapamaması, silahların artan etkili menzili, muharebe sahasının genişlemesi gibi sebeplerle birliklerin hızlı intikal etmesi ve manevra yapmasına duyulan ihtiyaç arttı. Motorlu araçlar bu ihtiyacı karşılamaya adaydı ama bunların motor güçleri ve arazide intikal kabiliyetleri zayıftı. Üstelik çok pahalıya mal oldukları için binlercesini imal etmek mümkün değildi. Oysa elde binlerce at bulunmaktaydı.

Çözüm Ortaçağ'dan beri var olan ancak önemini kaybetmiş atlı piyade sınıfının canlandırılmasıydı. Zaten XIX. yüzyılın ikinci yarısında cereyan eden sömürge savaşlarında, özellikle Boer Savaşı (1899-1902) esnasında standart süvari ve yaya piyadenin yetersizliği ortaya çıktığından piyade atlara bindirilerek kullanılmıştı. Amaç atlar vasıtasıyla piyadeyi yorulmadan hızlı bir şekilde muharebe meydanına taşımaktı. Süvariden farklı olarak atlı piyade atları geride emniyetli bir bölgede bırakıp muharebeye attan inmiş hâlde katılmaktaydı. Bi'rüssebi' son taarruzunda olduğu gibi nadiren atlı piyadenin inmeden atlarıyla muharebeye katıldığı vakidir. Ancak süvarinin at üstünde savaşmak için kullandığı kılıç ve mızrak atlı piyade olmadığından olağanüstü durumlar hariç bindirilmiş taarruzda kullanılmaları uygun değildir.

Atlı piyadenin kendine has özel silah ve teçhizatı yoktu, standart piyade silah ve teçhizatı tadil edilerek kullanıma sokulmuştur. Örneğin normalde belde palaskaya takılı kütüklükler (içine mermi konulan küçük çanta) çapraz kemerle göğüseye taşınmıştır. En büyük fark sırt çantası gibi normalde piyadenin taşıdığı teçhizatın özel heybeler tasarlanarak ata taşınmasıdır. Ayrıca atlı piyade için hız ve hafiflik önemli olduğundan makineli tüfek ve top gibi ateş destek silahlarının hafif ve portatif modelleri kullanılmıştır. Özellikle hafif makineli tüfekler atlı piyade tarafından çok tercih edilmiştir.

Sina-Filistin Cephesi, genişlik ve topoğrafyasıyla bindirilmiş birliklerin kullanımına çok uygundu. Bu yüzden her iki taraf atlı piyadenin yanı sıra deve ve katır gibi farklı binek hayvanlarından istifade ederek piyadeye hareket kabiliyeti kazandırmaya çalışmıştır. Ancak İngilizler kolordu düzeyinde atlı piyade birlikleri kurabilirken gereken maddi kaynağa ve çok sayıda ata sahip olmayan Osmanlı mevcut süvari birlikleriyle yetinmek zorunda kalmış, deve ve katırlardan istifadeyle az sayıda bindirilmiş birlik kurabilmiştir.

Oysa Lawrence Osmanlı üzerindeki Berlin baskısını ihmal etmişti, üstelik von Kressenstein'in ne kadar saldırgan ve kumarbaz olduğunu da bilmiyordu. Berlin doğrudan Enver Paşa'yı arayarak acilen yeni bir Kanal Seferi başlatılmasını talep etmişti. Enver Paşa bizzat Suriye'ye gelecek 30 Mayıs'ta Halep'te Cemal Paşa'dan gecikmeksizin taarruz etmesini istedi. Buna rağmen Cemal Paşa takviye birlik ve ikmal malzemelerinin cepheye ulaşmasını bekledi. Nihayetinde 28 Haziran'da gönderdiği kısa harekât emriyle taarruz emrini verdi⁴⁶

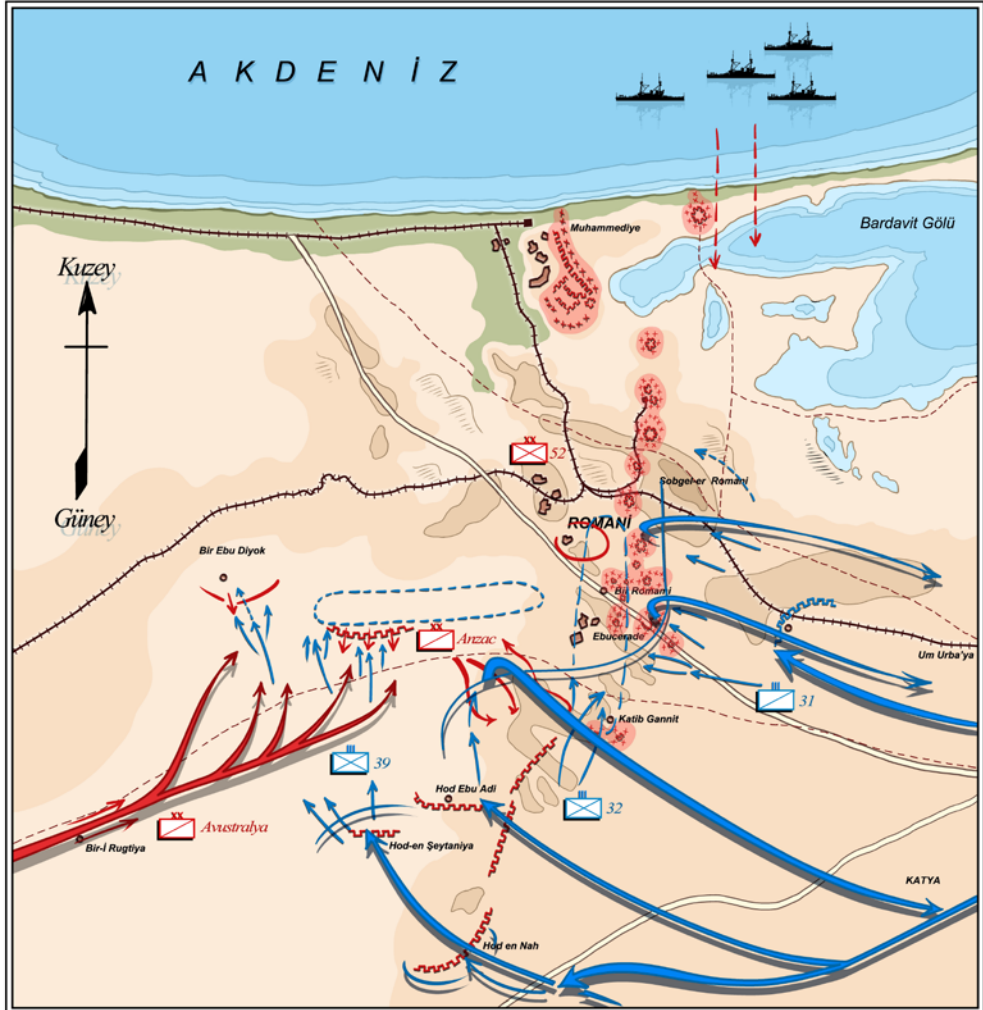

▲ Bir Alman makineli tüfek astsubayı devesiyle poz veriyor. Belinde topçu Luger diye bilinen yarı otomatik tabanca bulunmaktadır.

Von Kressenstein kendi emrindeki birliklerin yapısal sorunlarını göz ardı ediyor, Katya'da kazanılan zaferi abartıyordu. Elde güncel ve sağlıklı istihbarat olmadan kendi tecrübe ve şahsi tahminlerine dayanarak İngilizlerin elinde çoğunluğu atlı piyade en fazla 10.000 asker bulunduğu, bunların da geniş bir alana dağıldığı sonucuna vardı. Bu değerlendirmeye göre ağır silahlarla takviye edilmiş 3. Tümen kolaylıkla dağınık düşman birliklerini imha edecek güce sahipti. Ona göre asıl sorun, mevcut yiyecek ve yem sıkıntısı içinde bu kadar asker ve yük hayvanını Romani'ye kadar intikal ettirmektir. Su sıkıntısı ve

46 Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 362-363; Gücüyener, 1939, s. 167-176; Gullett, 1944, s. 126-137.

ağır silahların nakliyesinin yarattığı sorunlar yüzünden seferî kuvvet sekiz kola bölündü. İntikal hızının yavaşlığı ve su kaynakları etrafında yaşanan yığılmalar yüzünden İngilizler Osmanlı ilerleyişini 17 Temmuz'da tespit etti ve bütün savunma alarına geçirdi. İngilizler savunmayı takviye edip son hazırlıkları yaparken Osmanlı Seferî Kuvveti 24 Temmuz'da zorlukla Ugratina – Bi'r el-Megeibre hattına ulaşabildi. Osmanlı süvari ve develi birlikleri İngiliz ileri emniyet unsurlarını geri iterek yığınağı tamamladı.⁴⁷

47 TNA, General Sir William Robertson ile General Sir Archibald Murray arasında özel yazışmalar, CAB 44/15, s. 123-124, 127-130, 136; Macmunn ve Falls, 1928, s. 179-183; von Kressenstein, 1938, s. 179-183; Thompson, 1923, s. 269-275; Kershaw, 1938, s. 84-85; Belen, 1965, s. 211-212; Güralp, 2003, s. 90-98; Hill, 1978, s. 74-75; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 365-373.

İngiliz savunma hattının keşif ve incelemesini yaptıktan sonra von Kressenstein büyük bir kararsızlık ve kendine güven krizinin kucağına düştü. Taarruz etmek yerine er-Rebeh – Katya – Hamise hattına çekilip burada savunmaya geçerek İngilizleri taarruza zorlamayı düşündü. Ancak su hızla azalmaktaydı, bekledikçe askerler ve hayvanlar yetersiz beslenme ve ağır iklim koşulları yüzünden zayıf düşmekteydi. Çaresiz kalan von Kressenstein 30 Temmuz'da birliklere harekât emrini gönderdi. Buna göre Seferî Kuvvet 4 Ağustos'ta dört taktik görev kuvveti tertiplenmesi içinde İngiliz savunmasının sağ kanadına taarruz edecekti. Tümen Komutanı Yarbay Refet'in [Bele] komuta ettiği 1. Grup (dört taburlu 31. Alay) ağır topçu için emniyetli atış mevzisi teşkil edecek Bi'r Ebu Hamra'yı ele geçirecek ve İngiliz sol kanadını tespit ederek kuvvet kaydırmasına müsaade etmeyecekti. 2. Grup (üç taburlu 32. Alay) Komutanı Albay İbrahim, Bi'r Etmaler istikametinde taarruz edecekti. 3. Grup (üç taburlu 39. Alay) Komutanı Binbaşı Kâmil, 2. Grup arkasında ihtiyattaydı. 4. Grup (iki tabur) Komutanı Binbaşı Mayer ise Seferî Kuvvet gerisine yönelik düşman kuşatıcı taarruzlarına karşı güneyde örtme görevi icra edecekti.⁴⁸

▲ Osmanlı hecin süvar birliği. Ellerindeki baston benzeri sopalar deveyi yönetmek için kullanılmaktaydı.

Harekât emrini alır almaz Osmanlı subayları hemen itiraz etmeye başladı. Seferî Kuvvet'in kurmay başkanı Binbaşı Kadri arkadaşlarının sözcülüğünü üstlenerek mevcut koşullar altında sayıca az ve fiziki açıdan zayıf Osmanlı askerleriyle tahkim edilmiş ve kuvvetli birliklerce tutulan İngiliz savunma hattına taarruz etmenin bir nevi intihar olacağını belirtti. Zafer kazanmak bir yana muharebe başladıktan sonra gerektiğinde teması kesip geri çekilmenin bile çok zor ger-

48 Von Kressenstein, 1938, s. 183-184; Kershaw, 1938, s. 85-88; Belen, 1965, s. 213-214; Hill, 1978, s. 75-76; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 374-380.

çekleşeceğini ekledi. Von Kressenstein astlarını kesin zafer sözü vererek zorlukla ikna edebildi. Taarruzun başlangıcı von Kressenstein'in iyimser yaklaşımını destekler şekilde gelişti. Uçak ve topçu desteğine sahip 1. Grup, 2. Avustralya Hafif Süvari Alayı'nın muharebe ileri karakollarını geriye iterek Bi'r Ebu Hamra'yı ele geçirmeyi başardı. Ancak azimle taarruza kalkan 2. Grup, bir türlü İngiliz savunmasının sağ kanadının temel direnek noktası Kâtib Gannit müstahkem mevkiini düşüremedi. Von Kressenstein plan dışına çıkarak ihtiyattaki 3. Grup'la taarruzu güneyden takviye etti. 4. Grup geriye alınıp ihtiyat görevini üstelendi. Böylelikle farkına varmadan taarruz eden birliklerin sol yan ve gerisi düşmanın yan ve kuşatıcı taarruzlarına karşı açılmış oldu.⁴⁹

▲ Maxim MG 09 makineli tüfeği ile teçhiz edilmiş makineli tüfek mangası bölük komutanları ve yük hayvanlarıyla poz vermiş.

Makineli Tüfek

I. Dünya Savaşı'nı gözümüzde canlandırmaya kalktığımızda muhtemelen ilk aklımıza gelen siperler ve makineli tüfekler olacaktır. Tel örgü ve diğer engellerle tahkim edilmiş mevzideki makineli tüfekler birbirini destekleyecek tarzda kullanıldıklarında savunmanın önüne ateşten bir duvar tesis etmekteydiler. Bir makineli tüfek kullanılma tarzına bağlı olarak 60 ilâ 100 piyade tüfeğinin ateş gücüne sahipti.

Makineli tüfekler Osmanlı ordusuna geç bir tarihte ve az sayıda girdi. Silahın önemi fark edilince Balkan Savaşı öncesinde 200 civarında Alman Maxim makineli tüfeği satın alındı.

Ancak standart 7.9 mm'lik Maxim MG 08 yerine Osmanlı standart mermisi 7.65 mm'yi kullanmaya uygun MG 09 modeli tercih edildi. Ayrıca tüfeğin atış sehpa olarak da standart dört ayaklı kızak sehpa yerine İngiliz tarzı üç ayak sehpa seçilmişti.

Balkan Savaşları'nda çok sayıda makineli tüfek kaybedildiği ve yenileri alınamadığından 2 Ağustos 1914'te seferberlik ilan edildiğinde kadro değişikliği yapıldı. Yeni kadroya göre her piyade alayında 4 silahlı, 1 makineli tüfek bölüğü kuruldu. Aslında bu bölüklerde her tabura iki tüfekli birer takım verebilmek için 6 makineli tüfekli olması gerekmektedir. Bu tasarrufa rağmen çoğu alaya modern makineli tüfekler yerine Hotchkiss M 1900 ve Maxim

49 Von Kressenstein, 1938, s. 184-186; Macmunn ve Falls, 1928, s. 183-184; Gullett, 1944, s. 140-151; Gücüyener, 1939, s. 177-181; Kershaw, 1938, s. 89-91; Thompson, 1923, s. 279-280; Powles, 1922, s. 29-31; Güralp, 2003, s. 99-103; Belen, 1965, s. 214; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 382-384.

M 99 gibi eski makineli tüfeklerle Nordenfelt gibi demode çok namlulu çabuk ateşli silahlar dağıtılmak zorunda kalındı.

Makineli tüfek yetersizliğinden en çok etkilenen cepheler Irak ile Sina-Filistin'di. Kanal Seferi esnasında Süveyş'i ilk geçecek birlik olan 25. Tümen'in eksik makineli tüfekleri diğer tümenlerden alınarak tamamlanmıştı. İstanbul'dan destek alamayan Cemal Paşa, von Kressenstein vasıtasıyla Almanya'dan takviye olarak gönderilen Pascha I görev kuvvetine 5 makineli tüfek bölüğünün eklenmesini temin etmişti.

1916 sonrasında Alman askerî yardımının artmasıyla önce alayların makineli tüfek bölüğü kadroları 6'ya çıkarıldı. Ardından da her taburda iki tüfekli makineli tüfek takımları teşkil edildi. Yeni kadroya göre her piyade alayında toplam 12 makineli tüfek bulunmaktaydı. Almanya'dan yeni gelen makineli tüfekler 7.9 mm'lik Maxim M 1908 modeldi.

Makineli tüfek sayısının artması asker mevcudu düşen piyade alaylarına ciddi bir ateş gücü takviyesi sağladığı gibi yeni savunma taktik ve tekniklerinin geliştirilmesini de mümkün kıldı. Filistin Cephesi'nde alaylara savunmada verilen cephe çok geniş olduğundan alayın bütün cepheye ince bir hat hâlinde dağılması yerine kritik ve hâkim arazi kesimlerine kendilerini çepeçevre savunabilen bölük ve tabur direnek noktaları tesis edildi. Bu direnek noktalarının temel silahı makineli tüfeklerdi. Benzeri şekilde geri çekilme harekâtında da makineli tüfekler ana rolü oynamaktaydı. Düşman ilerleme istikametlerini tıkayan yerlere mevzilenen makineli tüfeklerin emniyetini sağlamak için bir takım veya bölük görevlendirilmekteydi. Makineli tüfekler atışlarıyla düşmana zayıf verdirip geciktirdikten sonra emniyet müfrezesinin ateş korumasını sağlamak için yeni bir mevziye çekilmekteydi. Gazze cephesi yarıldıktan sonra Kudüs'e doğru geri çekilişte bu taktik yaygın bir şekilde uygulandı.

Savaşın son yıllarında piyade birliklerine yeteri kadar makineli tüfek dağıtılsa da I. Dünya Savaşı esnasında icat edilip geliştirilen hafif makineli tüfekler yeteri kadar temin edilemedi. Hafif makineli tüfek, adı üstünde daha portatif olduğundan taarruzda piyadeyle beraber ilerleyebildiği için ateş gücü açısından büyük katkı sağlamaktaydı. Ayrıca ağır makineli tüfek taşımada sorun yaşayan süvari de hafif makineli tüfekler sayesinde ciddi bir ateş gücüne kavuşmuştu. Ne yazık ki Filistin Cephesi'nde sadece Galıçya'dan gelen 19. ve 20. Tümenlerin hücum birliklerinde ve Pascha II ile gelen Alman piyade bölüklerinde Bergmann hafif makineli tüfeği vardı. Oysa İngilizlerde her piyade takımı ve süvari bölümünde hafif makineli tüfek bulunmaktaydı.

Öğle saatlerinde gelen takviyenin de yardımıyla 2. Grup Royston Tepesi ve Wellington Sirtı mevzilerini ele geçirdi ama kararlı ve kahramanca icra edilen taarruza rağmen Kâtib Gannit düşmedi. 1. Grup ise ilk başarısı sonrasında bir türlü ilerleyip Romani'ye ulaşamadı. Von Kressenstein, 4. Grup'tan bir tabur alıp 1. Grup'u desteklemeye kalkıştığı sırada saat 17.00 civa-

rında Yeni Zelanda ve 5. Bindirilmiş Tugayları koordineli bir şekilde kuzeyden ve güneyden Royston Tepesi'ne karşı taarruza kalktı. Binbaşı Kâmil emrindeki bütün birlikleri taarruza geçirdiği ve elinde ihtiyat kalmadığı için düşman kuşatıcı taarruzlarına karşılık veremedi ve birlik direniş sonrasında teslim olmak zorunda kaldı.⁵⁰

▲ Romani Muharebesi'nde yaralı olarak esir düşmüş Osmanlı askerlerine İngiliz sıhhiyeciler pansuman yapıyor.

Hava keşif ve gözetlemesi sayesinde güneyde gerçekleşen felaketi ve demiryolu vasıtasıyla gelen İngiliz takviye birliklerini haber alan von Kressenstein eldeki birlikleri kurtarabilmek amacıyla havanın kararmasıyla beraber er-Rebeh – Katya hattına çekilme emrini verdi. Birliklerin büyük çoğunluğu zorlukla da olsa düşmanla teması kesip emredilen bölgeye çekilmeyi başardı. Fakat Kâtib Gannit önündeki bir piyade bölüğü ve Alman 605. Makineli Tüfek Bölüğü emirden haberdar olmadıkları için mevzilerinde kaldılar ve ertesi sabah düşmana esir

⁵⁰ Von Kressenstein, 1938, s. 186-187; Macmunn ve Falls, 1928, s. 184-190; Gullett, 1944, s. 152-160; Gücüyener, 1939, s. 182-185; Kershaw, 1938, s. 91-92; Hill, 1978, s. 77-80; Powles, 1922, s. 31-33; Nicol, 1921, s. 107-110; Thompson, 1923, s. 280-289; Ward, 1927, s. 61-63; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 384-387.

düştüler. 3. Grup'un düşman kuşatmasını yarıp kaçmayı başaran unsurları da yeni emirden haberdar olmadığından Hamise vahasına geri çekildiler. Vahada hiçbir destek ve ulaştırma birliği kalmadığından öğle saatlerinde vahayı kuşatan 9. Avustralya Hafif Süvari Alayı'na teslim olmak zorunda kaldılar. Uyanık davranan Alman 606. Makineli Tüfek Bölüğü personeli silahlarını terk edip düşman manevrası esnasında kaçmayı başardı.⁵¹

Yaşanan yenilgiye ve 3. Tümen von Kressenstein ve Refet'in emir komutasında daimî düşman baskısına rağmen kademeler hâlinde geri çekilmeyi başardı. Ancak bu süreçte ağır zayıat verdi, hayvanların ve ağır teçhizatın bir kısmını kaybetti. Anzak Bindirilmiş Tümeni Komutanı Tümgeneral Harry Chauvel, Osmanlı askerinin moralinin çok bozulduğu ve disiplinin kalmadığı düşüncesiyle bütün gücüyle Bi'r el-Abd'da Osmanlı ana grubunu kuşatmaya kalkıştığında hiç beklemediği bir direnişle karşılaştı. Yorgun ve yarı aç Osmanlı piyadesi hemen mevzi kazıp savunmaya geçtiği gibi karşı taarruz ve topçu atışlarıyla Avustralyalıları geri püskürtmeyi başardı. 14 Ağustos'ta artçının el-Arîş'e ulaşmasıyla Romani veya yaygın bilinen adıyla II. Kanal Seferi yenilgiyle sonuçlanmış oldu. Doğru ve güncel istihbarat olmadan temenni ve hayallerle başlatılan sefer sonucunda 3. Tümen yaklaşık 4.000 zayıat (2.000 asker esir düştü) vererek iki alayını kaybetti. Osmanlı müttefiki Arap aşiretlerinin uğradığı zayıat kesin bilinmemekle beraber 500 civarındaydı. Her ne kadar Osmanlı askerleri canları pahasına bütün top ve ağır silahları düşmana kaptırmadan geri getirmeyi başarsa da Romani ciddi bir yenilgidir. İşin kötü yanı Osmanlı tarafı düşmandan ziyade bizzat kendisinin sebep olduğu bir mağlubiyet yaşamıştır. Bu mağlubiyetle eldeki en iyi tümenin muharebe güç ve etkinliğini yitirmesi sonucunda taarruz etmek bir yana artık Sina Yarımadası'nı elde tutma imkânı da kalmamıştı.⁵²

Topçu Silah Sistemleri

Makineli tüfeklerin popülerliğinin gölgesinde kalsa da I. Dünya Savaşı'nın en öldürücü silahı açık arayla topçudur. Topçu silah sistemlerinin zayıat oranı %70'den fazlayken makineli tüfeklerinki ancak %18'dir. Savaş esnasında daha etkin, uzun menzilli ve öldürücü toplar üretildiği gibi topların daha etkin kullanımını sağlayan yeni teknik ve taktikler geliştirildi. Örneğin I. Dünya Savaşı öncesinde daha çok görerek atış görevlerinde kullanılan topçu; yeni ileri gözetleyicilik, ateş idare ve ölçüm tekniklerinin geliştirilmesiyle tam anlamıyla görmeyerek ateş eden bir silaha dönüştü. Sahra toplarına göre daha dik açılı atışlar yapabilen obüs ve havanlar mevzideki piyade üstünde daha etkili olduğundan daha fazla sayı ve modelde obüs ve havan üretildi.

51 Von Kressenstein, 1938, s. 188-189; Macmunn ve Falls, 1928, s. 190-193; Thompson, 1923, s. 290-292; Gullett, 1944, s. 164-173; Gibbon, 1920, s. 73-74; Kershaw, 1938, s. 94-95; Güralp, 2003, s. 104-107; Hill, 1978, s. 80; Nicol, 1921, s. 111-115; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 387-388.

52 Von Kressenstein, 1938, s. 190-191; Macmunn ve Falls, 1928, s. 194-201; Gullett, 1944, s. 174-190; Thompson, 1923, s. 292-294; Gücüyener, 1939, s. 186-201; Belen, 1965, s. 215-216; Powles, 1922, s. 33-39; Hill, 1978, s. 81-83; Nicol, 1921, s. 116-119; Güralp, 2003, s. 107-124; Gibbon, 1920, s. 74-78; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 388-394.

▲ 75 mm'lik Krupp M 1903 sahra topu bataryası intikal düzeninde. Topların önüne takılı ve üstünde mürettebatın oturduğu arabalara toparlak denmekteydi. Bunlarda topun atış payı mühimmatı ve bakım malzemesi bulunurdu.

Savaş başladığında Osmanlı ordusu envanterindeki topların çoğunu Alman Krupp firması üretmişti. 1870'lerden bu yana Osmanlı İmparatorluğu düzenli olarak Krupp'tan farklı tip ve çapta top satın almaktaydı. XX. yüzyılın başında ciddi maliyetler göze alınarak Almanlardan yüzlerce modern Krupp sahra topu alındı. Ancak bu modern topların önemli bir kısmı Balkan yenilgilerinde kaybedildi. Bu yüzden envanterden çıkartılmış eski toplar tekrar birliklere dağıtıldı.

1913 teşkilat ve malzeme kadrosuna göre her piyade tümeninde bir sahra topçu alayı (süvari tümenlerinde tabur) bulunmaktaydı. Eski topların dağıtılmasına rağmen mevcut top sayısı yetersiz olduğundan üç taburlu olması gereken topçu alayları iki taburlu, üç bataryalı olması gereken taburlar ise iki bataryalıydı. Daha da kötüsü her birinde altışar top bulunması gereken bataryalara dörder top verilebilmişti. Buna rağmen sahra topu yetersiz kaldığından sahra topçu alaylarının bir taburuna sahra topu verilirken diğerine dağ topu verilmiştir. Yani standart bir tümen sahra topçu alayında 54 sahra topu olması gerekirken sadece 8'i sahra ve 8'i dağ olmak üzere toplam 16 top bulunmaktaydı. Bu kötü durum 1916 sonrasında Alman silah yardımının başlamasıyla nispeten düzeltilebilirdi. Böylece alaylarda üçüncü tabur, taburlarda da üçüncü batarya kurulabilirdi.

Osmanlı sahra topçusunun temel silahları 75 mm'lik Krupp M 1903 sahra topu (etkili menzili 5.900 m) ve 75 mm'lik Krupp M 1904 dağ topuydu (etkili menzili 4.800 m). Ama bu modern topların sayısı yetersiz kaldığı için bazı birliklere mantelli adıyla bilinen eski model 87 mm'lik Krupp M 1885 sahra topu (etkili menzili 6.800 m) ve çok daha eski 75 mm'lik adi ateşli dağ topları verilmişti. Eski nesil topların en önemli sorunları atış hız ve isabetlerinin düşük olmasıydı. Üstelik hidrolik süspansiyon sistemleri olmadığından her atışta yerlerinden çıkmakta ve hedefe tekrar tevcih edilmeleri gerekmekteydi.

Osmanlı sahra topçusunun tek sorunu modern top sayısının azlığı değildi. Top mühimmatı da azdı. Gazze muharebelerinde İngiliz topları namlu başına yüzlerce mermi atarken sayıca çok daha az olan Osmanlı topçusu birkaç düzine mermiyle karşılık vermek zorunda kaldı. Oysa modern Kruppların saatte 250'den fazla isabetli atış yapma imkânı vardı.

I. Dünya Savaşı'nın başladıktan kısa bir süre sonra siper muharebelerine dönüşmesiyle mevzideki piyade ve silahları imhada yatay atış yollu sahra toplarının etkisiz kaldığı görüldü. Obüs ve havan gibi daha dikey açılı atış yapabilen silahlara ihtiyaç duyuldu. Bir taraftan daha çok ve büyük çaplı obüsler imal edilip cepheye gönderilirken diğer taraftan da portatif siper havanları tasarlanıp üretildi. İngiliz ordusunda tümenlerdeki obüs sayısı artırılıp kolordu bünyesinde ağır obüs taburları teşkil edildi. Osmanlı ordusunda ise tümenlerde obüs olmadığı gibi sadece bazı kolordularda obüs taburları (8 obüs) mevcuttu.

Cemal Paşa, göreve başlar başlamaz daha çok ve ağır top ve obüs talep etmişti. Bu isteklerini İstanbul karşılayamayınca Berlin ve Viyana'dan talepte bulundu. Pascha ve von Marno müfrezeleriyle büyük ihtiyaç duyulan top ve obüslerin bir kısmı temin edilebildi. 1916 sonrasında Almanya'dan daha fazla sayıda topçu silah sistemi gelse de bunlar zaman içinde artan ihtiyacı karşılayamadı. Ayrıca yukarıda belirtildiği gibi silahların gelmesi tek başına yeterli değildi. Bunlar için düzenli olarak yeterli mühimmat gönderilmesine de ihtiyaç vardı. Ancak bu yerine getirilemediğinden mevcut topçudan da tam faydalanılamadı.

1915 yılında Almanya'dan gelen mühendis, teknisyen ve ustaların yardımıyla İstanbul'daki mühimmat fabrika ve atölyelerinin üretim kalite ve kapasitesi artırıldı. Fakat Filistin Cephesi İstanbul'a uzak olduğu, mevcut tek demiryolunu Kafkas ve Irak cepheleriyle ortak kullanması gerektiği için İstanbul'da üretilen mühimmatın cepheye yeterli miktarda ulaşması mümkün olmadı. III. Gazze-Bi'rüssebi' Muharebesi'nin yenilgiyle sonuçlanmasının en önemli sebeplerinden biri hiç şüphesiz İngiliz topçusunun ateşgücü ve sayı açısından ezici üstünlüğüdür.

Sina Yarımadası'nın Tahliyesi

Mevcudu 156.000'e ulaşan bir muharebe gücüne⁵³ sahip General Murray'nin karşısında çok ciddi yiyecek ve mühimmat sıkıntısı çeken ve geniş bir alana dağılmış olan 3. Tümen vardı. Üstelik kadro mevcudu 10.000'in çok altında olan bir birlikti. İngilizler beklemeden hemen ileri harekâta geçselerdi birkaç ayda Kudüs dâhil bütün Filistin'in düşmesi işten bile değildi. Fakat kendine aşırı güvenen Murray Osmanlı'nın stratejik zayıflığını ve içine düştüğü operatif dağınıklığını önemsemeyerek demiryolu ve su boru hattı inşasına devam etti. Ani bir taarruzla tek hamlede Kudüs'e ulaşmak yerine aşırı ihtiyatlı davranarak bütün Sina'yı adım adım temizlemeyi tercih etti.⁵⁴

Gerçekten de İngilizler sonradan çok pişman olacakları altın değerinde bir fırsatı elden kaçırmıştı. Yenilgi sonrasında hemen yeniden tertiplenip teşkilatlanıp geleceği kesin İngiliz taarruzlarına karşı hazırlık yapacağına 1. Kuvve-i Seferiye'de görevli Osmanlı ve Alman subayları birbirlerine düştüler. 3. Tümen Komutanı Yarbay Refet, von Kressenstein ve diğer Almanları yenilginin sorumlusu olarak gösteren ağır ve acı eleştirilerle dolu bir faaliyet sonu raporu hazırlayıp ordu komutanlığına gönderdi. Kurmay Başkanı Binbaşı Kadri'ye sefer öncesi ve esnasında fikir ve tavsiyeleri dinlenmediği gerekçesiyle görevinden istifa etti. Cemal Paşa, Refet ve Kadri'ye hak vermesine rağmen von Kressenstein'ı görevde tuttu ve ona destek vermeye devam etti. Bundan güç alan von Kressenstein otoritesini yeniden tesis edebildi. Ancak Refet ve Kadri gibi değerli ve tecrübeli subaylar başka görevlere tayin olup cepheyi terk etti. Ayrıca bu hadiselerden sonra Filistin Cephesi'nde Osmanlı ve Alman subaylar arasında güven, saygı ve uyum bir daha tesis edilemeyecekti. Osmanlı subayları haklı olarak kendilerinin ve askerlerinin canının Berlin'in stratejik planları çerçevesinde harcandığı düşüncesindeydi.⁵⁵

Von Kressenstein bir yandan astlarının isyanını bastırmaya çalışırken diğer yandan da Şam, İstanbul ve Berlin'deki amirlerine son gelişmeler sonucunda doğan stratejik ve taktik durumla ilgili görüşlerini rapor etmekteydi. 1. Kuvve-i Seferiye personel bütünlemesi yapılırsa bile taarruz kabiliyetini tamamen kaybetmişti. Ancak uygun koşullar altında karşı taarruz icra edebilirdi. Bu yüzden beklenmeden Sina Yarımadası tahliye edilmeli ve mevcut kuvvetlerin azamisiyle Gazze – Bi'rüssebi' hattı civarında savunmaya çekilmeliydi. Hatta Yafa – Kudüs hat-

53 Bu mevcuda bizzat muharebeye katılan piyade, atlı piyade, süvari gibi muharip sınıflar topçu ve istihkâm gibi muharebe destek sınıfından askerler de dâhil edilmiştir. Levazım, ordonatım, sıhhiye ve diğer muharebe hizmet sınıfları ile amele taburları da hesaba katılacak olursa İngiliz Mısır Seferi Kuvveti'nin (EEF) mevcudu neredeyse yarım milyona ulaşmaktadır.

54 Macmunn ve Falls, 1928, s. 271-278.

55 TNA, General Sir William Robertson ile General Sir Archibald Murray arasında özel yazışmalar, CAB 44/15, s. 146-149, 155-156, 158; von Kressenstein, 1938, s. 192-195; Macmunn ve Falls, 1928, s. 242-244, 246-247; Güralp, 2003, s. 124-126, 132-133.

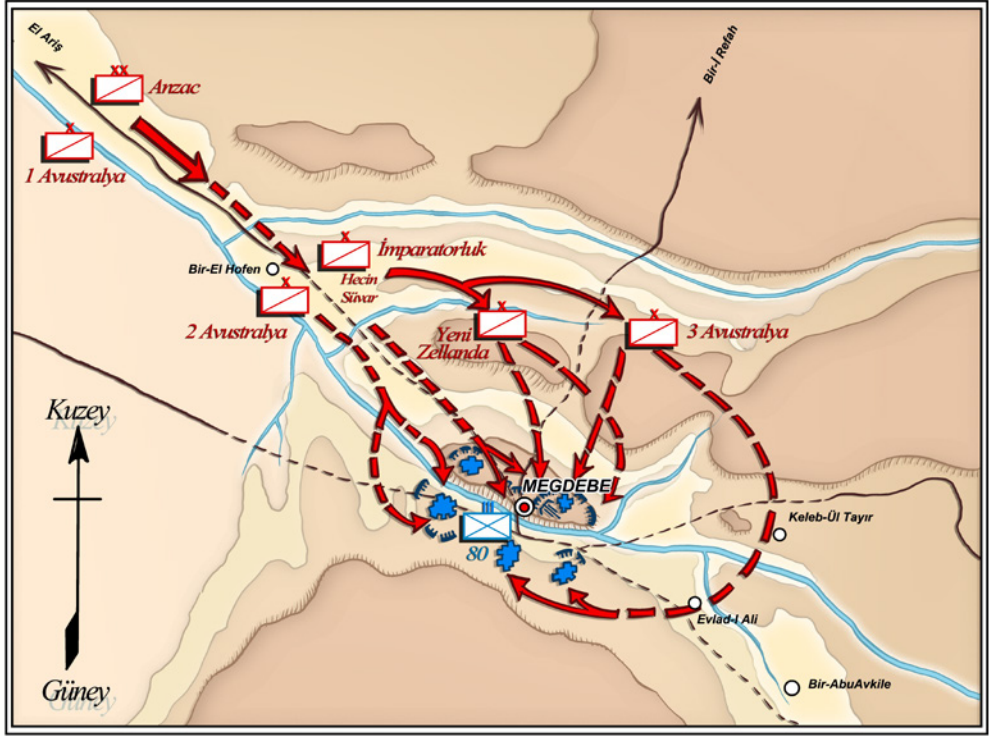
▲ Von Kressenstein'in karargâh ve bağlı birlik personeli.

tına bile geri çekilme düşünülmemeliydi. Mevcudu ve cüreti iyice artan ve inisiyatifi ele geçiren İngilizlere karşı direnebilecek kapasite ve kabiliyette bir savunma hattı teşkil etmek için daha fazla ağır silah, uçak, lojistik destek unsurları (özellikle ulaştırma ve sıhhiye) ve her çeşit ikmal malzemesine ihtiyaç vardı.⁵⁶

Cemal Paşa, Suriye'deki bütün depo alay ve eğitim merkezlerindeki askerleri toparlayarak (4.000 kişi) 3. Tümen'in kadrosunun %80'ini tamamlamayı başardı. Gene bulabildiği bütün ikmal malzemesini Filistin'e gönderdi. Fakat Sina'nın tamamen tahliyesi teklifini reddetti. Osmanlı prestijini korumak, Suriye ve Filistin halkının moralini yüksek tutmak ve Mısır milliyetçilerini hayal kırıklığına uğratmamak için Mısır topraklarında sembolik bile olsa Osmanlı askerî varlığının devam etmesini istiyordu. Ayrıca İngilizlerin 16 Eylül'de el-Mezar ve 13 Ekim'de Bi'r el-Magara'daki Osmanlı ileri emniyet unsurlarına yönelik akınlarının başarısızlıkla sonuçlanması Cemal Paşa'nın güven ve umudunu arttırmıştı.⁵⁷

⁵⁶ Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 393-394; von Kressenstein, 1938, s. 196, 203; Thompson, 1923, s. 299-304.

⁵⁷ Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 394-400, 414-427; de Ballobar, 2011, s. 125.

Aslında İngiliz teşkilat ve komuta yapısında değişiklik yapılmasa Cemal Paşa'nın prestij merakı ve inatçılığı olumlu neticelenebilirdi. Kahire'deki lüks karargâh binasından Sina'daki birliklere komuta etmeye çalışan ve bu yüzden stratejik fırsatları değerlendiremeyen Murray'nin Sina'daki zayıf Osmanlı üslerinin cazip birer hedef teşkil ettiğini fark etmesi mümkün değildi. Ama hafif süvari, atlı piyade ve develi birliklerin bir araya getirilmesiyle yeni kurulan kolordu seviyesindeki Çöl Kolu Komutanlığına atanan Korgeneral Philip Chetwode askerlere muharebe eğitimi vermek ve moral ve motivasyonlarını arttırmak için Sina'daki Bütün Osmanlı üs ve emniyet birliklerini imha etmeye karar vermişti. Geçmişteki uygulamalardan farklı olarak Osmanlı birliklerine cepheden taarruz ederek gereksiz zayıt verip zaman kaybetmek yerine onları birliğinin yüksek hareket kabiliyetinden istifadeyle kuşatıp yoğun ateşle teslimi zorlamayı planlamaktaydı. İlk hedef olarak el-Arîş seçildi. Yoğun bir planlama ve hazırlık sonrasında tam harekete geçilecekken 17 Aralık'ta Osmanlı garnizonu bütün tesisleri tahrip ederek el-Arîş'i tahliye etti. Büyük bir hayal kırıklığına uğrayan Chetwode bu kez Megdebe'yi hedef aldı. Üs merkezini 5 piyade bölüğü ve 1 dağ topçu bataryasından oluşan 2.000 mevcutlu 80. Alay savunmaktaydı. 23 Aralık sabahı Avustralyalı Tümgeneral Harry Chauvel komutasındaki Anzak Bindirilmiş Tümeni (bir tugay eksik) ve İmparatorluk Develi Tugayı, üs merkezini kuşatıp bütün istikametlerden taarruz etti. Savunma beş direnek noktası hâlinde tertiplenmişti ve

▲ Megdebe'yi kahramanca savunan ama sonunda esir düşen 80. Piyade Alayı komuta heyeti.

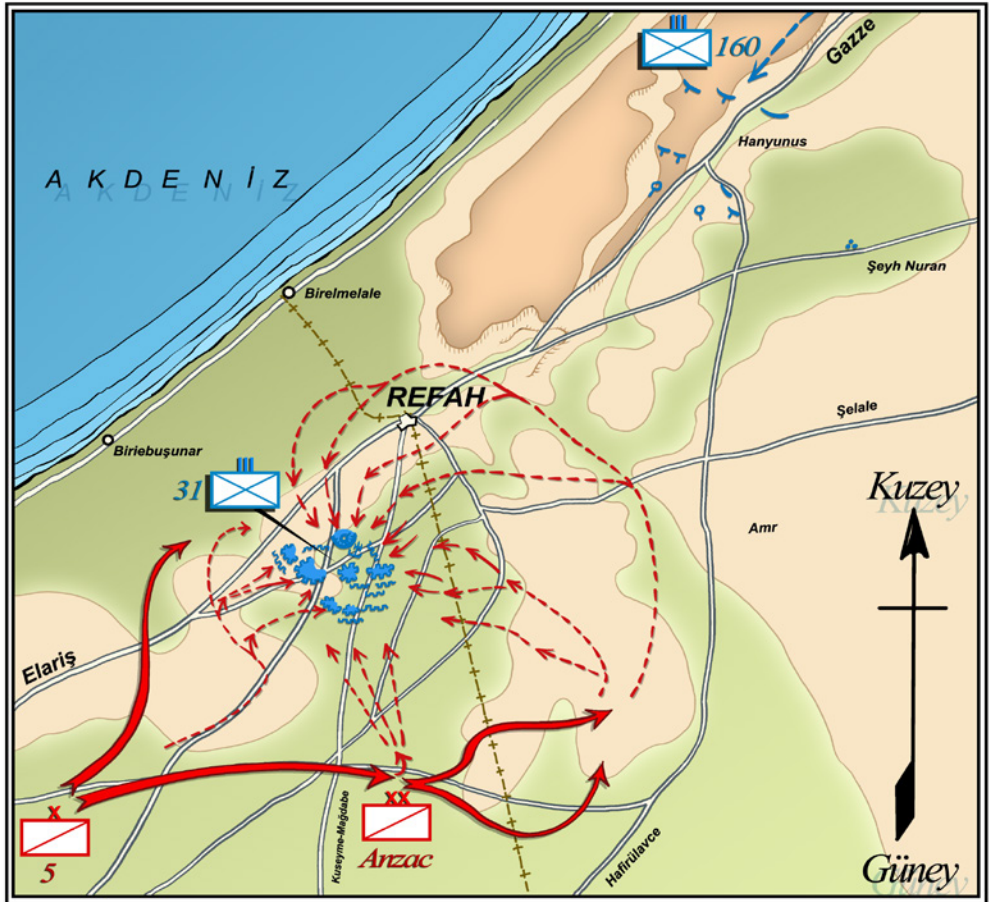
savunma tarafı yaşadığı şoka rağmen ciddi direniş gösterdi. Ancak direnek noktalarının tel engeller ve diğer tahkimatla birbirine bağlanamamış olması sebebiyle düşman askerlerinin tek tek direnek noktalarını kuşatması engellenemedi. Chauvel havanın kararmaya başlaması ve su sıkıntısı yüzünden taarruza son vereceği sırada en büyük direnek noktası ele geçirildi ve bütün savunma teslim olmak zorunda kaldı.⁵⁸

Chetwode'un üçüncü hedefi Sina'daki son önemli Osmanlı üssü Refah kasabasıydı. Cemal Paşa inatla üs merkezinin acil tahliyesi tekliflerini reddettiği gibi tam tersine kasabayı savunan 31. Alayı takviye etti. Alınan tek ilave tedbir eş-Şellal'deki 160. Alaya bir İngiliz saldırısı hâlinde hemen intikal edip düşman gerisinden taarruz etmesinin emredilmesi idi. Kısa bir

58 ATASE-BDH, 10-21 Aralık 1916 Arası Vuku Bulan Hadiselerin Özeti, 4. Ordu Kurmay Başkanı Ali Fuat, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-002; TNA, General Sir William Robertson ile General Sir Archibald Murray arasında özel yazışmalar, CAB 44/15, s. 171-173, 176-177; von Kressenstein, 1938, s. 206-208; Macmunn ve Falls, 1928, s. 251-258; Gullett, 1944, s. 207-208, 214-228; Woerlee, 2008, s. 5-21; Powles, 1922, s. 50-58; Belen, 1965, s. 219-220; Hill, 1978, s. 86-89; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 428-435.

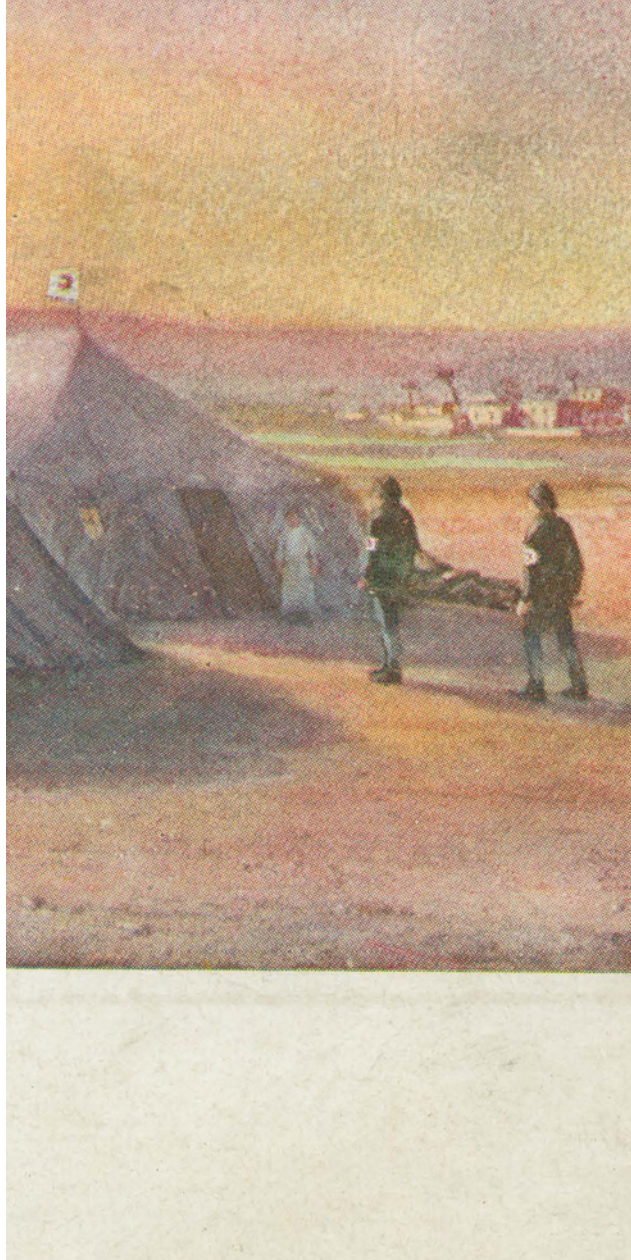

▲ Megdebe'de şehit düşmüş Osmanlı askerlerinin naaşları.

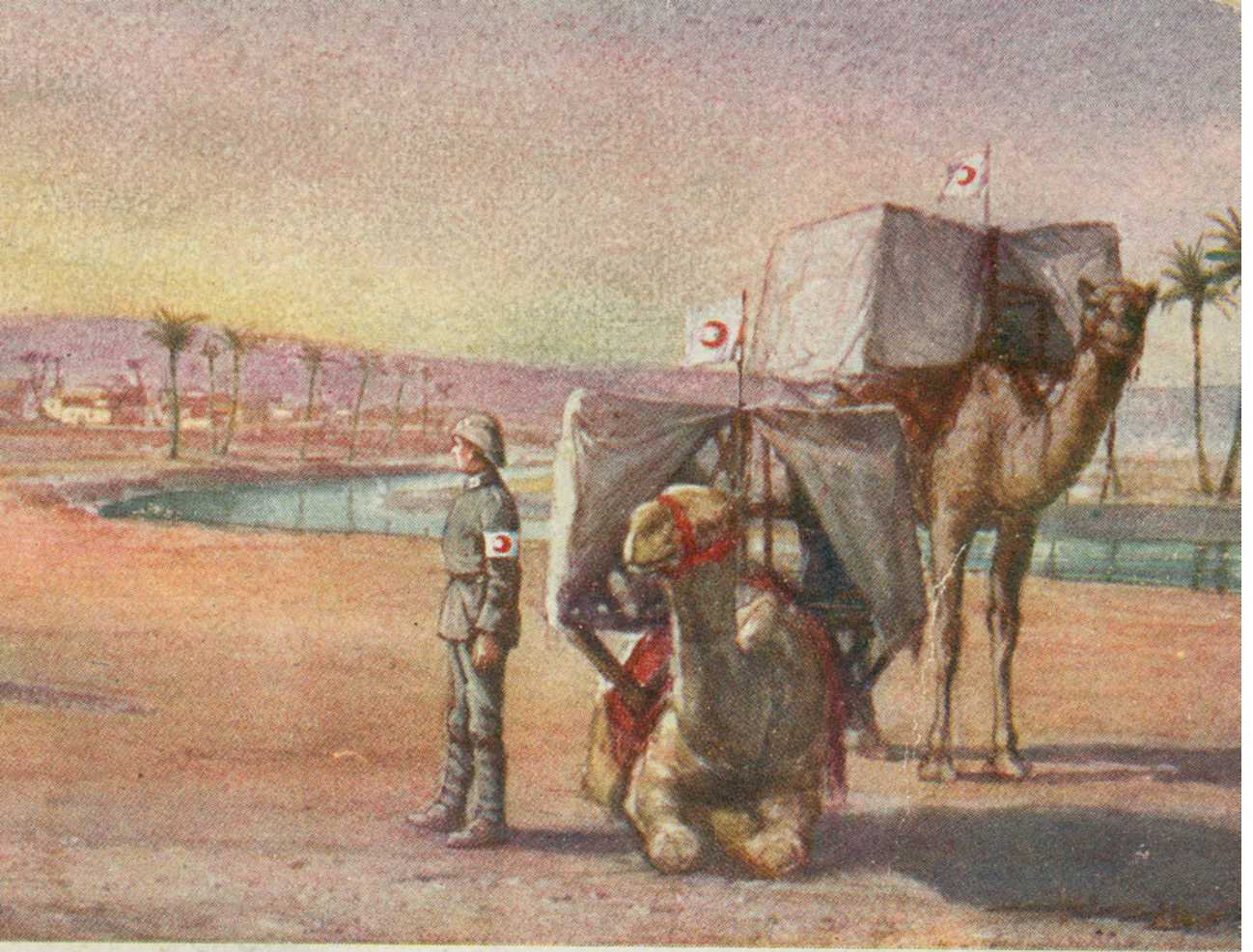

hazırlık sonrasında Chetwode bu kez 5 bindirilmiş tugayın emir komutasını bizzat üstlenerek 8 Ocak 1917'de Refah üzerine hareket etti. Ertesi günün sabahı İngiliz atlı piyadesi Osmanlı hecin süvar emniyet unsurlarını gafil avlayıp imha etti. Kasaba tamamen sarıldıktan sonra taarruz başladı. Büyük ölçüde Megdebe'de yaşananlar tekrarlandı. Osmanlı askerleri cesurca ama umutsuzca mevzilerini savundu. Tam Chetwode vazgeçip geri çekilecekken ana direnek noktası düştü ve bütün savunma esir düştü. Refah akınının en önemli farkı Orta Doğu'da ilk defa zırhlı arabaların taarruzda kullanılmasıdır. Eş-Şellal'deki 160. Alay yavaş hareket ettiği için Refah'a ulaştığında İngilizler çoktan aldıkları esirlerle çekilip gitmişti.⁵⁹

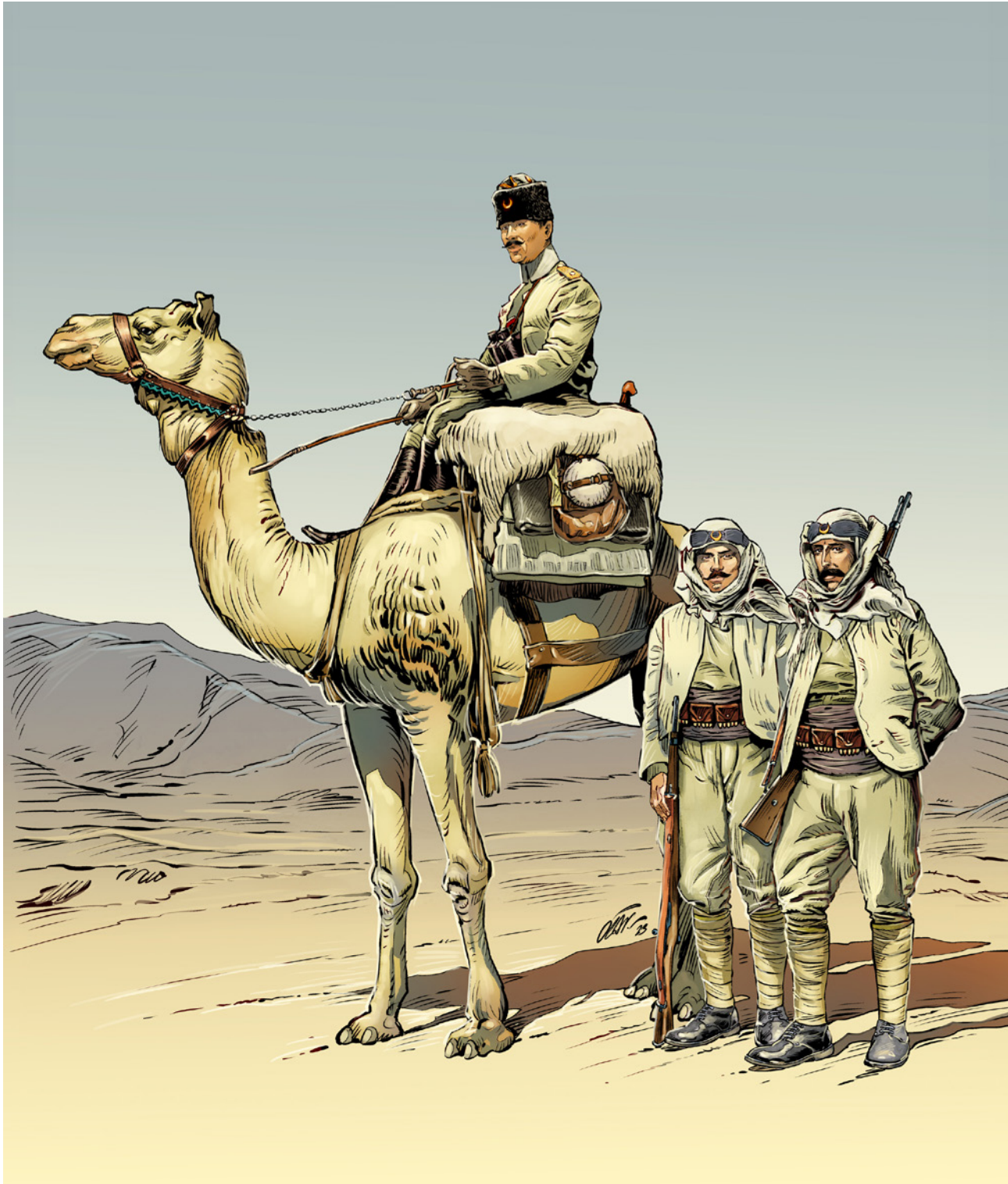
Her ne kadar Sina ve Kanal harekâtı yenilgiyle sonuçlansa da stratejik düzeyde Berlin ve İstanbul'un istediği şekilde binlerce İngiliz askeri asıl sonuç verecek Batı Cephesi'nden çok uzakta tespit edilip meşgul edildi. Batı Cephesi'nde ciddi silah ve mühimmat sıkıntısı çekilirken binlerce silah ve tonlarca mühimmat Mısır'a tahsis edildi. Oysa Osmanlı 4. Ordusu ilk Kanal Seferi için iki tümen, ikincisi için bir tümen kullandı; verdiği zayıat da, harcadığı kaynaklar da elde ettiklerine nispetle oldukça küçüktü.

59 ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-003 ve 741-003-01; TNA, General Sir William Robertson ile General Sir Archibald Murray arasında özel yazışmalar, CAB 44/15, s. 177-179; von Kressenstein, 1938, s. 211-217; Macmunn ve Falls, 1928, s. 262-271; Gullett, 1944, s. 230-242; Güralp, 2003, s. 133-143; Belen, 1965, s. 222-224; Powles, 1922, s. 64-79; Hill, 1978, s. 90-94; Nicol, 1921, s. 129-135; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 450-463.

▲ Hilâl-i Ahmer'e gelir getirmek için 1. Dünya Savaşı esnasında bir kartpostal serisi tasarlanıp bastırılmıştı. Bu kartpostalda Kızılay'ın çölde kurulmuş bir sahra hastanesi resmedilmiştir.

2. BÖLÜM

Beklenmedik Zafer:
I. Gazze Muharebesi

Hazırlık Dönemi

Refah baskını öncesinde Cemal Paşa ve von Kressenstein baskın tarzında bir taarruzla İngiliz hazırlıklarını bozma ve zayıat verdimeyi planlamaktaydı. Ama Refah tartışmasız bir şekilde Osmanlı'nın stratejik düzeydeki zayıflığını açığa çıkardı. Artık tek hareket tarzı stratejik seviyede savunmaya çekilmek ve ancak fırsat çıktığında taktik taarruzlara kalkışmaktı. Bu durum kabul- lenildikten sonra karar verilmesi gereken asıl savunma hattının nereden geçmesi gerektiği idi. Hafır el-Avce ve Bi'rüssebi'ye büyük yatırım yapılmıştı. Kanal Seferi için lojistik tesis ve depolar dışında demiryolu hattı da inşa edilmişti. Cemal Paşa imkânsızlıklar içinde büyük zorluk ve fedakârlıkla inşa edilen bu iki üs bölgesinin savaşılmadan terk edilmesine karşı çıkmaktaydı.¹

▲ Hafır el-Avce'de Hilâl-i Ahmer Süveys Heyet-i İmdadiyesi tarafından kurulan 200 yataklı seyyar cerrahi hastane. Bu hastane Temmuz-Aralık 1916 arasında 22. Kolordu ve bölge halkına hizmet vermiştir.

Öncelikli olarak Filistin'in elde tutulmasının temel şartı Gazze şehrinin mutlaka savunulmasıydı. Gazze kaybedilecek olursa Kudüs'e kadar uzanan bölgede savunma için uygun doğal arazi arızası bulunmamaktaydı. Cemal Paşa'nın ısrarı sonucu savunmaya dâhil edilen Bi'rüssebi' savunma hattının güney ucunu teşkil etmekteydi. Bu aşamada en büyük sorunu savunmanın bütünlüğünü bozan Hafır el-Avce oluştuyordu. Uzun tartışmalar sonrasında Cemal Paşa Hafır el-Avce'nin boşaltılmasına razı oldu. Bütün tesisler imha edildi ve daha yeni bitmiş olan demiryolu söküldü. Geride örtme görevi yapacak bir tabur bırakılarak Hafır el-Avce terkedildi.²

1 Von Kressenstein, 1938, s. 211-214; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 417-419, 441-443.

2 Von Kressenstein, 1938, s. 214-215; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 420.

Von Kressenstein yeteri kadar bütünleme personeli gelmediğinden dolayı son muharebelerde ciddi zayıflık veren birlikleri yeniden teşkilatlandırdı. 27. Tümen karargâhı ile 80 ve 160. alaylar lağvedildi, silah ve personeli 3. Tümen'e aktarıldı. 79. Alay ise silah ve personel bütünlemesi yapılarak bağımsız alay statüsünde Gazze'de görevlendirildi. Yeni teşkilatlanma sonucunda 31, 32 ve 138. alaylar 3. Tümen kuruluşundayken mevcut bütün Osmanlı sahra bataryaları bir araya getirilerek 5. Sahra Topçu Alayı kuruldu.³ Ayrıca Alman 60. Sahra Topçu Taburu (2 toplu 10 cm'lik ağır topçu bataryası ve 4 toplu 15 cm'lik ağır obüs bataryası), Avusturya-Macaristan Obüs Taburu (her biri 12 toplu iki 10 cm'lik kısa obüs bataryası), Alman havan bölükleri ve uçaksavar takımları bulunmaktaydı.⁴

▲ Sahillerin korunmasıyla görevli bir birlik tarihî bir kaleye konuşlanmış. Topları ordu içinde "mantelli" diye bilinen 1880'lerin ortasında Osmanlı envanterine giren 87 mm'lik M 1885 Krupp sahra topu. Sahil muhafaza birlikleri eski silah ve teçhizatla donatılmış hastalıklı, ihtiyar ve çok genç askerlerden kurulu muharebe değeri zayıf birliklerdi.

3 Alayın bünyesinde üç sahra ve bir dağ topçu taburu vardı. Her taburda dörder toplu iki topçu bataryası bulunmaktaydı. Alayın kuruluşunda toplam 24 sahra topu ve 8 dağ topu mevcuttu.

4 Von Kressenstein, 1938, s. 220-221; Saral ve Saral, 2020, s. 172-174, 181-183.

Filistin Cephesi'ndeki gitgide büyüyen İngiliz tehdidi dışında Cemal Paşa'nın Hicaz'da Arap İsyanı'na karşı savaşan Seferî Kuvvet'i idame etmesi, 1.150 km'lik sahil şeridinin gözetlenmesi ve savunulması ile Suriye vilayetinin iç güvenliğine yönelik birlik tahsis etmesi ve hazırlık yapması gerekmekteydi. Cemal Paşa, savaşın başlangıcından bu yana başta İskenderun Körfezi olmak üzere Suriye sahillerine İngilizlerin çıkarma yapacağı endişesi duymaktaydı.⁵ Buna tedbiren 12. Kolordu'yu Silifke-Lazkiye arasındaki sahili gözetlemek ve savunmakla görevlendirmişti. Bu kolordunun alaylarının muharebe gücü ve etkinliği çok düşüktü. Başlangıçta askere alınmamış 45 yaş üstü ve 18 yaş altı yükümlüler ile sağlık nedeniyle çürüğe ayrılmışlardan bu

▲ Cemal Paşa karargâhı ile Kudüs yakınlarında arazi keşfinde bulunuyor.

5 Gerçekten de başta Churchill olmak üzere İngiliz sivil ve askerî liderleri İskenderun'a çıkarma yapma konusunu gündeme getirip tartışmıştı. Cemal Paşa'nın bilmediği Fransızların bunu ve Suriye'nin başka sahil kesimlerine çıkarma projelerine karşı çıkmasıydı. Suriye ve Lübnan'ı kendi nüfuz bölgesi olarak gören Fransızlar, İngiliz askerlerinin gerçekleştireceği amfibi harekâtın bölgedeki çıkarlarına zarar vereceğini düşünmekteydi.

alaylar teşkil edilmişti. Silahları eski ve demode olduğu gibi yeterli mühimmatları da yoktu. Kendi memleketlerinde askerlik yaptıkları için sahil koruma ve gözetleme görevini yapabilecek kabiliyettediler. Ama Filistin Cephesi'nde faydadan çok zarar verecekleri gayet açıktı.⁶

İngilizlerin Sina'yı aşip Filistin'e yaklaşmasıyla Osmanlı cephesinin gerisine amfibi çıkarma yapma ihtimali de artmıştı. Düşman savaş gemilerinin sık sık sahile çok yakın geçiş yapmaları ve bazı şüpheli manevraları Cemal Paşa'yı endişelendirdi. Bu arada İngiliz istihbaratı da Cemal Paşa'nın korkusunu arttırmak amacıyla elinden geleni yapmaktaydı. Mısır'da halk arasında söylentiler çıkarttırarak Osmanlı casuslarının bunları rapor etmesi temin edildi. Osmanlı muhabercilerinin telsiz dinlemesi yaptığı kanallarda sahte haberleşme yapılarak çok yakın bir tarihte Filistin sahillerine çıkarma yapılacağı izlenimi verilmeye çalışıldı. Başta von Kressenstein olmak üzere astlarının itirazlarına rağmen Cemal Paşa özellikle Yafa, Remle ve Mecdel sahillerini olası çıkarmalara karşı korumak için cepheden birlik çekti. Müteakiben 53. Tümen geldiğinde Cemal Paşa bu birliği cepheye göndermeyip kıyı koruması için görevlendirecekti.⁷

Öte yandan İngiliz siyasetinde doğrudan Filistin Cephesi'ni etkileyecek gelişmeler yaşanmaktaydı. Liberal Parti lideri, Savaş Bakanı ve kısa bir süre sonra başbakan olacak David Lloyd George tam bir "Doğucu" (*Easterner*) idi. Yani İngiltere'nin askerî gücünün mümkün olan azamisini Batı Cephesi'nde kullanmak isteyen "Batıcı" (*Westerner*) generallerin aksi istikamette düşünüyordu. O, burada cereyan eden son muharebelerde verilen ağır zayıyatın etkisiyle nihai zaferin doğu cephelerinde kazanılacak başarılar sayesinde gerçekleşeceğini düşünmekteydi. Lloyd George, Osmanlı'nın Filistin ve Irak cephelerinde ağır yenilgilere uğraması hâlinde teslim olacağını değerlendirmekteydi. Böylelikle İtilaf orduları Balkanlar üzerinden, Avusturya-Macaristan'ın yumuşak karnından vurup zaferi kazanacaktı. Ayrıca zafer aç İngiliz kamuoyunun Bağdat ve Kudüs'ün fethedilmesiyle moral bulacağını ve yeni hükûmete desteğinin artacağını hesaplamaktaydı. Ona göre doğu cephelerinde kazanılacak zaferlerde daha az İngiliz kanı döküleceği için doğuya yoğunlaşmak çok daha cazipti.⁸

Londra'dan gelen talimat çerçevesinde Irak'taki Mezopotamya Seferî Kuvvet Komutanı Korgeneral Stanley Maude, 72.000 mevcutlu ordusuyla 13 Aralık 1915'te cephe boyunca genel taarruza geçti. Osmanlı birliklerinin kahramanca savunmasını sayısal üstünlük ve ateş gücüyle ezerek 11 Mart 1916'da Bağdat'a girmeyi başardı. Bu zafer İngiltere'de büyük sevinçle karşılandı. Her ne kadar Maude beklentilerin üstünde zayıyat vermiş ve zaman kaybetmişse de Batı Cephesi'nde yaşananlarla mukayese edilemeyecek bir zafer kazanmıştı.⁹

6 Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 138-142, 146-147, 263-264, 288-290, 320-321, 410-412

7 Erkilet, 2002, s. 6-7, 40; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 488-489, 498, 503; von Kressenstein, 1938, s. 213-216; Cebesoy, 1938, s. 38-39.

8 George, 1934, s. 1085-1086, 1392-1393.

9 TNA, Mezopotamya Genel Karargâh, İstihbarat Özetleri, Mart 1917, WO 157/797; Ökse ve Çalhan, 2002, s. 171-175, 294-317; Moberly, 1924, s. 216-249; Quetta Staff College Officers, 1925, s. 296-313.

▲ Mısırlı deve sürücüsü ve işçilerin taşıdığı ikmal malzemeleri. Verilen sözlerin aksine İngilizler binlerce Mısırlı köylüyü zorla amele birliklerinde görevlendirmişti. Bu birlikler yol ve mevzi inşaatından yük taşımaya kadar uzanan yelpazede cephe ve gerisi lojistik ve angarya işlerini üstlenmişti.

Irak'ta İngiliz taarruzları başladıktan bir ay sonra 11 Ocak 1916'da Murray büyük bir taarruzi harekâta başlaması konusunda Londra'dan emir aldı. Ancak büyük bir çelişki vardı. Hükûmet bir an evvel ileri harekâtın başlamasını isterken Genelkurmay Başkanı Mareşal William Robertson temkinli olunmasını, ana stratejinin hâlâ savunma olduğunu ve taarruzların taktik düzeyde kalmasını tavsiye edip ilave birlik ve silah göndermenin mümkün olmadığını söylemekteydi. Londra'dan gelen çelişkili talimatlara rağmen Murray kendine güveniyordu ve elinde mevcut birliklerle ciddi bir risk almadan zafer kazanacağına inancı tamdı. Demiryolu ve su boru hattı inşası tamamlandığı ve lojistik hazırlıklar da bitirildiğinden en emniyetli güzergâh olan sahil yolunu kullanarak cepheden Gazze şehrine taarruz etmeyi planlamaktaydı. Elinde hazır bir şablon da vardı. 23 Aralık'ta Megdebe ve 8 Ocak'ta Refah'ta başarıyla icra edilen baskın taarruz planını daha kapsamlı bir şekilde Gazze'de uygulama niyetindeydi.

Piyade, Osmanlı savunmasını mevzilerde tespit ederken süvari şehri kuşatacak ve Osmanlı garnizonunun kaçmasına müsaade etmeyecekti. Çünkü Murray ve kurmayları Gazze taarruzu başlayınca Osmanlı askerlerinin hemen toparlanıp kaçacağını tahmin etmekteydi. İngiliz uçakları düzenli keşif ve taciz görevleri icra ederek Osmanlı birlikleri üzerinde daimî baskı tesis etmekteydi. Örneğin 15 Ocak'ta Bi'rüsebi'deki hava pistine yönelik düzenlenen hava saldırısı sonucu üç uçak ve yakıt deposu tahrip edilmişti.¹⁰

▲ İstanbul'da cepheye sevk edilmek için tren bekleyen askerler. İstanbul, Suriye-Filistin cephesinden uzak olmasına rağmen personel ve lojistik desteğin ana merkeziydi.

Tüfek

Osmanlı ordusunun standart piyade tüfeği Mauser M 1903'tü. 7.65 mm çapında olduğu için askerler arasındaki yaygın adı "Küçük Mavzer"di. Beş mermili kliplerle doldurulan bu tüfek dönemin en modern silahlarından biri olduğu gibi basit ve dayanıklı olması nedeniyle askerlerce beğenilen bir silahtı. M 1903'ün aynı mermiyi atan daha eski modelleri M 1890 ve M 1893 de ordu envanterindeydi. Balkan Savaşları sırasında yaşanan ağır silah kayıpları sonrasında envanterden çıkarılmış demode tüfekler birliklere dağıtılmak zorunda kaldı.

10 ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 19 Ocak 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-015; ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 15 Mart 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-032; TNA, Suriye Seferi için Bir Plan, 27 Şubat 1917, CAB 21/13; Macmunn ve Falls, 1928, s. 272-273, 279-281; George, 1934, s. 1802-1810, 1819-1828; Garsia, 1940, s. 57-59.

Yaygın bilinen adıyla “Büyük Mavzer” (Mauser 1887) 9.5 mm çapında kara barutlu mermi kullanan, tek tek doldurulup ateş edilen hantal bir tüfekti. Kara barut yüzünden aşırı duman çıkartarak hem atıcının hedefi görmesinde sorun çıkarır hem de düşman tarafından tespitini kolaylaştırırdı. Çaresizlikten çok daha eski 1877 model 11.43 mm’lik Martini-Peabody ve Snider tüfekleri de yaygın kullanılmaktaydı. Martini tek atımlı ve kara barutlu eski bir tüfek olmasına rağmen basit ve dayanıklı olması ve oldukça ilkel yöntemlerle bile boş kovanların doldurulabilmesi nedeniyle özellikle Arap aşiret savaşçılarının tercih ettiği bir tüfekti.

Savaş esnasında Osmanlı ordusunun piyade tüfeği ihtiyacı daha da arttı. Galicya ve Romanya’ya gönderilen askerlere Rus piyade tüfekleri dağıtılırken 1917 sonrasında Almanya’dan Osmanlı ordusuna “Alman Mavzeri” adıyla bilinen 7.9 mm’lik Mauser M 98 getirilmeye başlandı.

Süvari askerleri ve bazı topçu birlikleri Mauser M 1903’ün daha kısa namlulu karabina modeliyle teçhiz edilmişti. Ancak piyadede olduğu gibi bu modern tüfekten yeteri kadar bulunmadığından demode Mauser M 1877 karabina ve Amerikan Muaddel (namlu ve mekanizması 7.65 mm mermi atacak şekilde tadil edildiğinden) Winchester tüfekleri süvariye dağıtılmıştır.

Piyade ve süvari askerleri üzerlerinde 90 mermi (her biri 45 mermi alan iki deri kütüklük içinde), sırt çantası veya heybesindeyse ilave 30 mermi olmak üzere toplam 120 mermi taşırldı.

Londra’nın talimatları çerçevesinde Murray’ın Gazze taarruzu için hazırlık ve yığınak yapması İstanbul’da telaş yaratmadı. Tam tersine iyi bir gelişme olarak algılandı. Enver Paşa Kudüs dâhil bütün Filistin ve Ürdün’ün gerekirse terk edilebileceğini baştan kabullenmişti. Çünkü Avrupa’da Batı Cephesi’nde Alman nihai zaferi kazanıldıktan sonra kaybedilen topraklar fazlasıyla geri alınabilirdi. Bu aşamada önemli olan mümkün olduğu kadar çok İngiliz askerini Filistin Cephesi’nde tutmak ve zayıat verdimektir. Zira Alman denetim ve kontrolündeki Osmanlı Genelkurmayı’nın amacı aksi durumda Avrupa cephelerine gidecek İtilaf Devletleri’nin askerlerini Osmanlı cephelerine çekmek ve tutmaktır. Böylelikle Almanya ve Avusturya-Macaristan’a Avrupa’daki kendi cephelerinde zafer kazanmaları için fırsat yaratılmış olunuyordu. Nitekim Osmanlı Genelkurmayı bir adım daha ileri gidip Çanakkale sonrasında üç kolorduyu müttefiklerini takviye etmek üzere Avrupa cephelerine gönderecekti. Yani İngilizlerin tahminlerinin aksine 16. Tümen hariç Çanakkale’de boşa çıkan tümenleri Filistin ve Irak cephelerine göndermek hiç düşünülmemişti. Hatta başlangıçta Çanakkale tümenlerinden kurulan 2. Ordu’nun Avrupa’ya gönderilmesi planlanmış ama Kafkas Cephesi’nde yaşanan felaket sonucunda ordu Güneydoğu Anadolu’ya sevk edilmişti.¹¹

11 Von Sanders, 1928, s. 122; Ritter, c. 3, 1972, s. 198, 205, 535; Pomiankowski, 1990, s. 221; Cebesoy, 2000, s. 15-17.

▲ 3. Süvari Tümeni'ne bağlı bir bölük göreve çıkarken. Mızrak Osmanlı süvarisinin taarruzda her zaman temel silahı olmuştur.

Cemal Paşa'nın ısrarlı taleplerine ve yoğun kulisine rağmen sadece Çanakkale'den 16. Tümen, Halep'teki 53. Tümen ve Kafkas Cephesi'nden 3. Süvari Tümeni (iki alaylı; kalan üçüncü alayı aylar sonra gelecekti) Filistin'e kaydırıldı. Ayrıca İstanbul'da yeniden teşkilatlanma ve bütünleme yapmakta olan 7. Tümen'in eksikliklerini gidermesi sonrasında gönderileceği sözü verildi. İstenen sayıda asker veremeyen Genelkurmay çözümü 4. Ordu'nun kapasitesini eski topları alıp yerine modern Krupp ve Schneider toplarını vermekte buldu. Ayrıca piyade alaylarındaki makineli tüfek bölüklerinin kadrosunu 4 makineli tüfekten 12'ye çıkarılması, ilave olarak piyade taburlarında iki makineli tüfekli kısımların teşkil edilmesi de Genelkurmayın çözümünün diğer unsurlarıydı. Ancak bu yeni silahlar ve mühimmat, ulaştırma sorunları nedeniyle İngiliz taarruzu başlamadan Filistin Cephesi'ne varamadı.¹²

¹² ATASE-KKK, 7 ve 16. Tümen Tarihçeleri; von Kressenstein, 1938, s. 214-216; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 482-483, 499-500.

▲ Hafır el-Avce, büyük ölçüde Cemal Paşa tarafından inşa edilmiş bir askerî lojistik merkeziydi. İngilizlerin Sina Yarımadası'nı aşması üzerine Aralık 1916'da demiryolu söküldükten ve bütün tesisler imha edildikten sonra tahliye edildi.

Her ne kadar Gazze – eş-Şellal – Bi'rüssebi' hattında asıl savunmanın tesis edilmesi kararlaştırılmışsa da tartışma ve itirazlar devam etmekteydi. Von Kressenstein başlangıçta kuvvet çoğunluğunu hattın ortasında yer alan eş-Şellal toparlamıştı. Ancak eş-Şellal İngilizlerin taarruz için kullanacakları ileri üsleri Refah'a yakındı. Yani İngilizler mevzi işgal etmeden doğrudan Refah'tan taarruza kalkabilirlerdi. Ayrıca eş-Şellal'in gerisindeki Gazze Vadisi kayalık ve engebeli karakteriyle geri çekilmeyi zorlaştırmaktaydı. 20 Şubat'ta İngilizlerin düzenledikleri ani baskınlarla Sina içinde kalmış son Osmanlı ileri karakollarını ele geçirmesi von Kressenstein'in mevcut savunma hattına yönelik endişelerini iyice arttırdı.¹³

Astlarının yoğun istek ve itirazlarıyla zaten bunalmış olan Cemal Paşa son gelişmeler neticesinde Hafır el-Avce ve eş-Şellal'in tahliyesi ve savunmanın orta kesiminin Tel eş-Şerîa'ya geri

13 Von Kressenstein, 1938, s. 212-216; Macmunn ve Falls, 1928, s. 277; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 445-451, 463-467, 753-756.

çekilmesine müsaade etti. İngilizlerle arada artık emniyet kuvveti ve mesafesi kalmadığı için geri çekilmenin çok dikkatli ve gizlice yapılması gerekmekteydi. Aksi takdirde çekilme ani bir İngiliz taarruzuyla bozguna dönüşebilirdi. Cemal Paşa olası bir felakete hazırlık maksadıyla (cephenin yarılması veya cephe gerisine yapılacak düşman amfibi harekâtına karşılık) Kudüs şehrinin tahkim edilmesi emrini verdi. Geçmişte şehir etrafında bazı kritik arazi kesimlerine mevziler kazılmış ve toprak tahkimat yapılmıştı. Fakat tel örgü ve diğer engellerle takviye edilmemiş bu mevziler oldukça yetersizdi. Daha da kötüsü Kudüs garnizonu idari ve lojistik birliklerle yaşlı jandarmalardan oluştuğundan savunma tesisleri iyi bile olsa bunları savunma kabiliyetine sahip değildi. Neticede amele taburları vasıtasıyla eski mevziler elden geçirildi ve yenilerin kazılmasıyla yetinildi. Zaten bu esnada Enver Paşa'nın Gazze hattından geri çekilmeyi yasaklayan emri de gelmişti.¹⁴

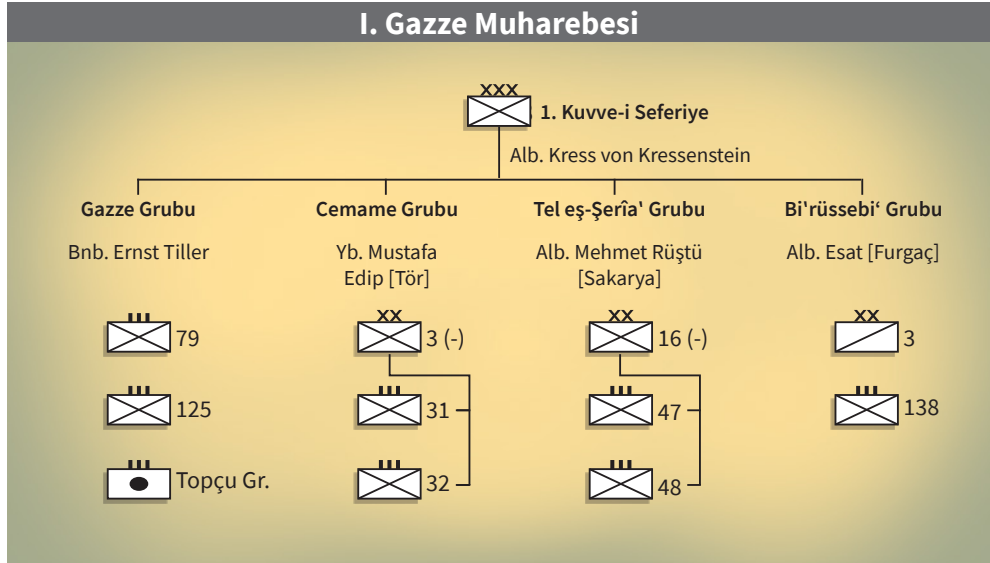
¹⁴ Cemal Paşa, 2001, s. 201-204; von Kressenstein, 1938, s. 216-218; Belen, 1966, s. 102-104; Halevy, 2015, s. 36, 39-40, 43; Güralp, 2003, s. 146-150; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 476-477, 486-496, 757-759.

▲ Kudüs Merkez Komutanı Albay Ruşen ve karargâhı şehir girişinde orduya ait depoların önünde poz vermişler.

3 Mart'ta İngilizler Megdebe ve Refah'ta başarı getiren harekât şablonuna uygun bir şekilde Han Yunus'a baskın düzenledi. Ancak Yüzbaşı Ömer Lütfü komutasındaki Arap aşiret savaşçılarıyla takviyeli 11. Bölük (32. Alay) hazırlıklıydı. Önce İngiliz taarruzu durduruldu ve ardından atlı birliklerin kuşatıcı manevraları püskürtüldü. İngilizlerin şaşkınlığından istifadeyle Osmanlı garnizonu sorunsuz bir şekilde çekildi. Bu başarı hem morali yükseltti hem de Gazze'de icra edilecek hazırlı mevzi savunmasına duyulan güveni arttırdı. Ayrıca 16. Tümen Çanakale Cephesi'nden yorucu bir intikal sonrasında tam zamanında Filistin Cephesi'ne ulaşmıştı.¹⁵

15 ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 6 Mart 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741- 027; ATASE-KKK, 16. Tümen Tarihçesi; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 496-497; Macmunn ve Falls, 1928, s. 276-278.

Von Kressenstein yeni gelen birliklerle güçlenen 1. Kuvve-i Seferiye'yi dört gruba ayırarak savunma hattında tertipledi. Binbaşı Ernst Tiller¹⁶ komutasındaki 79 ve 125. alaylar Gazze'yi büyük bir direnek noktası şeklinde çepeçevre savunacaktı. Albay Esat [Furgaç] komutasındaki 3. Süvari Tümeni (iki alay) ve 138. Alay ise Bi'rüssebi'nin savunmasından sorumluydu. Yarbay Mustafa Edip [Tör] komutasındaki bir alayı eksik 3. Tümen Cemame'de ve Albay Mehmet Rüştü'nün [Sakarya] komuta ettiği bir alayı eksik 16. Tümen ise Tel eş-Şerîa'da hem savunmanın bütünlüğünü sağlayacak hem de gelişen duruma göre düşman yan ve gerilerine karşı taarruz etmeye hazır olacaktı. Düşmanın asıl taarruzunun Gazze'yi hedef alacağı düşünüldüğünden toplam silah gücü 35.695 tüfek, 65 makineli tüfek ve 74 toptan meydana gelen 1. Kuvve-i Seferiye'nin 4.000 tüfek, 42 makineli tüfek ve 22 topu Gazze savunmasına tahsis edilmişti. Ancak savunma hattının kesin yeri ve nasıl icra edileceği emri geç verildiğinden mevzi, tahkimat ve engellerin inşasında geç kalınmıştı.¹⁷

Gazze'nin en büyük şansı Binbaşı Tiller komutasındaki 79. Alay'ın önceden buraya yerleşmesiydi. Enver Paşa, Cemal Paşa ve von Kressenstein savunma hattının kesin yeri, şekli ve tertiplenmesi konusunda tereddüt yaşayıp çelişkili emirler verirken Gazze'yi kesinlikle savunacağını bilen Tiller hazırlıklara çoktan başlamıştı. Müsait amele taburları Gazze'ye sevk edildiği gibi bölge halkı da mevzi kazma ve tahkimatın hazırlanması için seferber edilmişti. En büyük sıkıntılı tel örgü, direk, kum torbası ve diğer tahkimat malzemesi ve teçhizatının eksikliğiydi.

¹⁶ Tiller'in emrindeki topçu grubunun komutanı Yüzbaşı Wladislaus von Truszkowski'ydi. Grupta Avusturya-Macaristan Obüs Taburu (12 top), bir Alman 10 cm ağır topçu bataryası (2 top) ve 1. Sahra Topçu Bataryası (75mmlik 4 Krupp top) bulunmaktaydı.

¹⁷ ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 19 Ocak 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-043-26, 741-043-27, 741-043-28; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 502-504, 516-517.

▲ 79. Alay'ın subayları Gazze zaferi sonrasında alay sancağı ile fotoğraf çekirmiş. Alay komutanı Binbaşı Ernst Tiller sancağın önünde.

Bu yüzden sadece önemli mevzi bölgelerinin etrafına tel çekildi. Mevzi araları, yan ve geri bölgeler tahkim edilemedi. Özellikle Gazze'nin kuzey kesiminin savunması gerektiğinde işgal edilmek için hazırlanmış basit mevzilerden ibaret kaldı. Gazze savunmasının erken başlama dışında ikinci büyük avantajıysa şehrin güneyini kaplayan kaktüsler (Frenk inciri) ile kum tepeleriydi. Gazzeli çiftçiler tarla ve bahçelerinin arasına sınır görevi görmesi ve hayvanların girmesini engellemek üzere uzun yıllardan beridir kaktüs ekmışlerdi. Geniş bir alanda tarlaların etrafında birbiri ardına uzanan sık ve yüksek kaktüsler aşılması güç labirent benzeri bir yapıdaydı. Kum tepeleriye hem intikali yavaşlatmakta hem de savunmanın uzaktan gözetlenip ateş altına alınmasını engellemekteydi. Tiller, Gazze şehrine hâkim durumdaki Ali Muntar Tepesi'ne (Türk askerlerinin tabiriyle "Mantar Tepe") özel önem verdi. 1. Tabur (79. Alay), 2. Avusturya-Macaristan Obüs Bataryası, bir 75 mm'lik sahra bataryası ve iki makineli tüfek bölüğünü bu tepeye yerleştirdi. Alman 10 cm'lik Ağır Topçu Bataryası ve 1. Avusturya-Macaristan Obüs Bataryası'ysa güneybatıyı kapatacak şekilde mevzilendi. Tiller, sahilden şehrin doğu cephesine kadar uzanan hattı emrindeki taburlardan dördüne eşit olarak paylaştırdı. 3. Tabur'uysa (125. Alay) ihtiyata aldı. Görüldüğü gibi şehrin kuzeyine başlangıçta birlik görevlendirmeyerek savunmasız bıraktı.¹⁸

18 Von Kressenstein, 1938, s. 220-225; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 511-515; Ward, 1927, s. 70-72; Saral ve Saral, 2020, s. 213-214.

▲ Gazze'de Frenk inciri kaktüsleri arasında mevzilenmiş Avusturya-Macaristan 75 mm'lik dağ obüsü ateş ediyor.

▲ Gazze şehri ve girişteki mezarlık. Arkada Ulu Camii'nin (Büyük Ömer Camii) minaresi gözükmektedir.

İngiliz taarruzunun Gazze'yi hedef alacağı anlaşılmış, buna yönelik askerî hazırlıklar yapılıyordu. Tabii ki kasabada yaşayan sivil halkın can güvenliği de önem kazanmıştı. Kuraklık ve açlık yüzünden göç eden insanı barındırma ve besleme sıkıntıları çekilirken Gazzelilerin tahliyesi mümkün olduğu kadar geciktirildi. Ama sonunda 15 Mart'ta mal ve mülklere sahip çıkmak üzere az sayıda bekçi bırakılarak kasabalılar Suriye içlerine taşınmaya başlandı. Doğal olarak bu kararın uygulanması halkın tepkisini çekti ve savaş sonrasında sorunlara neden oldu. Ancak Gazze'nin üç muharebe sonrasında tamamen imha olacağı hesaba katılacak olursa o sırada halkın tahliyesi dışında bir çözümün mümkün olmadığı daha iyi anlaşılacaktır.¹⁹

¹⁹ ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 15 Mart 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-032; ATASE-BDH, Gazze'nin ve Yafa'nın Tahliye Kararı, 19 Mart 1917, Klasör 173, Dosya 153, Fihrist 747-019.

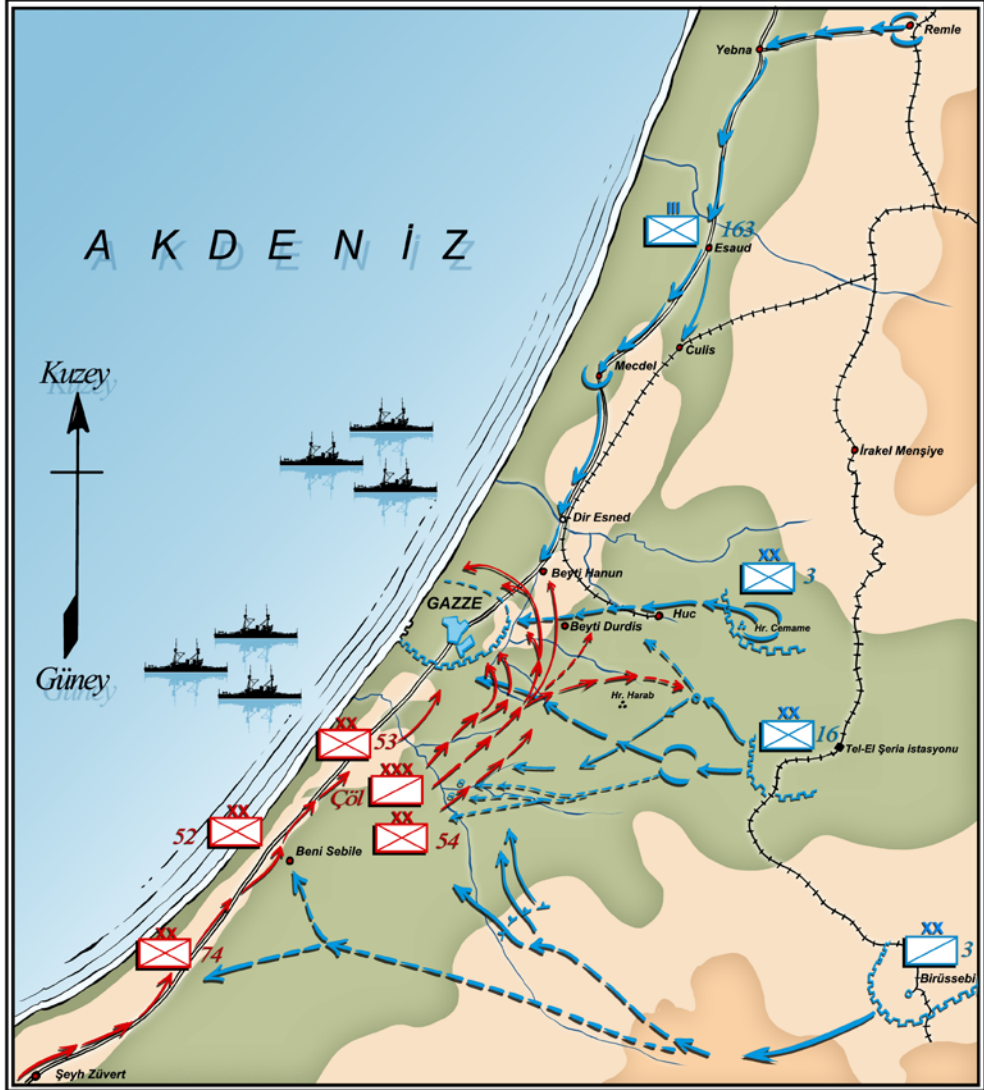

▲ Gazze savunmasının komutanlığını devralmak için giderken talihsiz bir şekilde Avustralyalılara esir düşen Albay Musa Kâzım [Ersanlı] (solda sırtı dönük), emir subayı ve Kurmay Başkanı Yüzbaşı Rahmi [Apak] diğer esir alınan asker ve sivillerle beraber.

Enver Paşa, Filistin Cephesi'ni kritik bir harekât bölgesi olarak görmese de Gazze'nin savunulmasına özel ilgi gösterdi. Savunma planını bütün detaylarıyla inceleyip hazırlıkları yakından takip etti. Her ne kadar plan ve hazırlıkları beğense de takviyeli iki alaydan teşkil edilmiş Gazze garnizonunun komutanlığına küçük rütbeli bir subayın verilmesini kıdem ve askerî adetlere aykırı gördü, muharebe etkinliği bakımından da hatalı buldu. Cemal Paşa'nın sahil koruma görevi verdiği 53. Tümen Komutanı Albay Musa Kâzım'ı [Ersanlı] 24 Mart'ta Gazze'nin komutasını devralmak üzere görevlendirdi. Musa Kâzım, I. Kanal Seferi'ne katılmış tecrübeli ve başarılı bir subaydı. Emir gereğini bir an önce getirmek maksadıyla emniyet tedbiri almadan Kurmay Başkanı Yüzbaşı Rahmi [Apak] ve birkaç subayla yola çıktı. Ancak 26 Mart'ta Beyt Hanun yakınlarında cephe gerisine sızmış Avustralya atlı piyade müfrezesine esir düştü. Musa Kâzım'ın atanmasına karşı çıkan ve Tiller'in görevde kalmasını isteyen von Kressenstein bu talihsiz hadiseyi sevinçle karşıladı.²⁰

20 ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 27 Mart 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-043-03; ATASE-BDH, Muamelat-ı Zatiyeye, 28 Mart 1917, Klasör 173, Dosya 153, Fihrist 747-023; von Kressenstein, 1938, s. 220-221, 225-226; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 496, 511, 517, 526; Apak, 1988, s. 157-160; Gullett, 1944, s. 268-269; Belen, 1966, s. 104.

Muharebenin Cereyanı

Bütün hazırlıkların tamamlandığına kanaat getiren Murray, uzun süredir beklenen taarruzi harekâtı 20 Mart'ta başlattı. Planlama ve hazırlık sürecinde ayrıntıları bile denetleyen Murray harekâtın komutasını bizzat üstlenmek yerine Korgeneral Charles Dobell'i görevlendirmeyi tercih etti. Murray'nin onayladığı plana göre Chetwode komutasındaki ve bindirilmiş birliklerin çoğunluğunu bünyesine alan Çöl Kolu, Osmanlı savunmasındaki boşluklardan istifadeyle güneydoğudan Gazze'yi kuşatacak bir manevra icra edecekti. Böylelikle Gazze'ye dışarıdan

gelecek yardım kesilecek, ayrıca savunmanın kaçıp kurtulması engellenecekti. Bir taraftan Gazze'nin dışarıyla bağlantısı kesilecek diğer taraftansa Tümgeneral Alister G. Dallas komutasındaki 53. Tümen sıklet merkezi ile Ali Muntar Tepe istikametinde olmak üzere Gazze'ye taarruz edecekti. Yarbay N. Money komutasındaki alay muharebe grubuysa sahilten ilerleyerek

▲ İngiliz 13 pundluk (76,2 mm) Mark I sahra topu bataryası atış mevziinde.

buradaki Osmanlı savunmasını tespit edecek ve başka bölgelere kaymasını engelleyecekti. Geri kalan iki tümen (52 ve 54. Tümenler) ihtiyatta gerektiğinde 53. Tümen'i destelemek üzere hazır bulunacaktı. İngiliz harekât planının en büyük sorunu emir-komuta sistemindeydi. Murray, komutayı Dobell'e devretti. Dobell ise taarruz kademesindeki Çöl Kolu ve 53. Tümen'i kendisinin gerektiğinde doğrudan birliklere müdahale edebilmesi koşuluyla Chetwode'un emrine verdi. Chetwode'un iki ayrı aksta ve birbirinden tamamen farklı görevleri icra eden birlikleri etkin bir şekilde komuta etmesi mümkün olamayacağı için kriz anlarında emir-komuta boşluğu ve kargaşanın doğması kaçınılmazdı. Ayrıca bu komuta sistemi beklenmedik bir şekilde 53. Tümen Komutanı Dallas'ı rütbesi ve yetkisinin üstünde güçlü ve bağımsız kıldı. İkinci büyük sorun ise eldeki bütün birliklerin Gazze'ye tahsis edilmesi Cemame, Tel eş-Şerîa' ve Bi'rüssebi'deki Osmanlı savunmasının tamamen boş bırakılmasıydı. Taarruz başladıktan sonra von Kressenstein'in durumu fark edip hızlı bir şekilde bütün birlikleri Gazze istikametine sevk etmeye çalışacağı aşikârdı.²¹

21 ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 30 Nisan 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-043-26; Macmunn ve Falls, 1928, s. 279-289; Garsia, 1940, s. 62-67; Gullett, 1944, s. 196, 262-266, 271; Ward, 1927, s. 73-75; Thompson, 1923, s. 308-309.

▲ Osmanlı piyade ve makineli tüfekleri mevzide. Osmanlı ordusu dönemin modern savunma taktik ve tekniklerine uygun bir şekilde mevzilenmekteydi. Ancak kum torbası, tel örgü, kereste ve sac gibi tahkim malzemesinin eksikliği savunmayı zayıflatmaktaydı.

Dobell, Murray'nin devamlı ve ağır baskısı altında komutanlık yapmaya çalışıyordu. Sanki Osmanlı savunmasını yenmek çok kolaymış gibi Osmanlı askerleri kaçmadan hepsini nasıl yakalayabileceğine odaklanmıştı. Çünkü Murray ondan Megdebe ve Refah'taki başarıların çok daha büyüğünü gerçekleştirmesini talep etmekteydi. Bu psikoloji içinde Gazze'deki asıl sorun Osmanlı engel, tahkimat ve mevzilerini aşmak değil gizlice yaklaşarak savunmayı gafil avlamak ve kaçmalarına müsaade etmemektir. Dobell de diğer İngiliz generalleri gibi Osmanlı askerlerinin İngilizleri görür görmez kaçmaya yelteneceğini sanmaktaydı. Dobell'in Murray dışındaki sorunuysa lojistikti. Eldeki mühimmat, yiyecek, yem ve su ancak bir günlük taarruzu destekleyecek miktardaydı. Özellikle atların su ihtiyacı Dobell ve Chetwode'ü endişelendirmekteydi. Dobell'in bütün beklenti, tedbir ve gayretine rağmen taarruz hazırlıkları gizlenemedi. Her şeyden önce İngiliz birliklerinin Refah'tan Gazze'ye intikali altı gün sürmüştü. Osmanlı uçakları teknik kapasite ve performans bakımından İngiliz uçaklarına üstün olduğu için istenilen yer ve zamanda hava üstünlüğü tesis edilebiliyordu. Böylelikle İngiliz intikalinin ikinci gününde (21 Mart) hava keşfi sayesinde von Kressenstein taarruzun çok yakında başlayacağını anladı. İlginç bir şekilde bu fırsattan istifade Gazze'yi takviye etmek yerine Cemame ve Tel eş-Şerîa'daki 3 ve 16. Tümenlere düşmanın yanına yönelik karşı taarruzlar için uyarı emri verdi. Von Kressenstein, Gazze'yi bir yem gibi kullanıp İngiliz ordusunu kapana düşüre-

rek imha etmeyi planlamaktaydı. İngiliz birlikleri 25 Mart'ta kendilerine tahsis edilmiş taarruz toplanma bölgelerine intikali tamamladı. Dobell hâlâ bütün bu yoğun hareketliliğin Osmanlı savunması tarafından fark edilmediği düşüncesindeydi. Dobell ve Murray'nin muhteşem bir zafer kazanarak tek hamlede Osmanlı savunmasının imha olacağı hayali, gerçekleri son ana kadar görmelerini engelledi.²²

▲ At ve katra yüklenmiş İngiliz 7.7 mm'lik Vickers makineli tüfeği. Avustralya atlı piyadesinin Osmanlı'ya göre en büyük üstünlüğü bünyesinde ağır ve hafif makineli tüfekler ile atlı topçunun bulunmasıydı.

26 Mart sabahı taarruz kademesindeki İngiliz birlikleri kendilerini denizden gelen yoğun bir sisin içinde buldu. Atlı piyade sisten etkilenmeden eş-Şerîa' ve Sirhan vadilerini takip ederek Gazze'yi güneydoğu ve doğudan kuşatacak manevraları hızlı bir şekilde icra etmeye başladı. Tiller saat 09.00'da kuşatıcı manevrayı fark ederek ihtiyatı kuzeydeki mevzileri işgal etmek üzere sevk etti. Zaten bir saat sonra İngiliz manevrası tamamlanmış ve Gazze tamamen kuşatılmıştı. Chetwode kuzey, doğu ve güneydoğuya doğru örtme hattı tesis etti. Gazze'ye ulaşmaya çalışan Albay Musa Kâzım ve yanındakiler bu esnada Avustralyalılara esir düştü. Asıl taarruzu icra edecek Dallas, Chetwode'un aksine sis yüzünden felç oldu ve bir türlü harekâtı

22 Osmanlı belgelerine göre 23 Mart'ta bir İngiliz uçağı Osmanlı hatları gerisinde düştü ve pilotu sağlam bir şekilde esir alındı. Sorgu esnasında pilot İngiliz harekât planının ana esaslarını söyledi. Ancak İngiliz kayıtlarında 23 Mart tarihinde kaybedilen bir uçak yer almamaktadır. Osmanlı belgeleri muhtemelen 9 Mart'ta arıza sonucu uçağı Lübnan tepelerine düşen Avustralyalı Teğmen L. W. Heathcote'u kastetmektedir. ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 24 Mart 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-040, 741-040-01, 741-040-02; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 507-510, 518; Macmunn ve Falls, 1928, s. 281, 284, 286-288; von Kressenstein, 1938, s. 220, 223-224; Gullett, 1944, s. 264-265.

başlatamadı. Çünkü şaşkıncı bir şekilde hedef keşfi ve tugaylara paylaşımı ile taarruz güzergâhlarının tespitini son ana bırakmıştı. Dolayısıyla kimin hangi hedefe taarruz edeceği, birlikler arası ara hatları ve son koordinasyon yapılamadığı için taarruz emri ancak saat 11.00'de verilebildi. İngiliz piyadesi açılıp yayılıp kumların içinde ilerlemeye başladığında (158 ve 160. Tugaylar taarruz kademesinde, 159. Tugay hemen gerilerinde ihtiyatta) subay ve askerler hâlâ kolay bir zafer kazanacakları beklentisindeydi. Kum tepelerini aştıklarında birdenbire yoğun Osmanlı top ve makineli tüfek ateşleri altında kaldılar, üstüne bir de doğal ve yapay engeller ve tahkimatla karşılaşınca âdetâ şoka girdiler. Dallas, ihtiyat 159. Tugay'ı diğer tugayların arasından taarruz kademesine sürmek zorunda kaldı. Chetwode ise İngiliz piyadesinin üstündeki yükü hafifletmek üzere Anzak Tümeni'ne kuzeyden taarruz emri verdi. Bu sırada Tiller İngiliz asıl taarruzunun Ali Muntar'ı hedeflediğini anladığı için soğukkanlı bir şekilde güneybatıdaki 3. Tabur'u (79. Alay) çekerek Ali Muntar'ı takviye etti.²³

▲ Osmanlı 3. Süvari Tümeni'ne bağlı bir süvari alayı. Bu fotoğrafta önde alay karargâhı, solda dört süvari bölüğü, sağda ise makineli tüfek bölüğü ve tümenden verilmiş bir topçu kısmı görülmektedir.

23 ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 26 Mart 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-043; ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 30 Nisan 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-043-29; Macmunn ve Falls, 1928, s. 289-298; Garsia, 1940, s. 68-73; Gullett, 1944, s. 266-277; Hill, 1978, s. 101-103; Powles, 1922, s. 88-93; Ward, 1927, s. 76-85; Thompson, 1923, s. 310-311; Nicol, 1921, s. 138; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 521-523, 526-528.

İngilizlerin Gazze dışındaki Osmanlı birliklerini yerlerinde tespit etmek maksadıyla birlik ayırmadığını anlar anlamaz von Kressenstein bütün birlikleri alarma geçirip 16. Tümen'e Gazze'ye intikal emri verdi. Saat 11.00'de eline ulaşan hava keşif raporu Gazze'nin tamamen kuşatıldığını ama doğu ve kuzeyde sadece süvari örtme hattının bulunduğunu bildirmekteydi. Bunun üzerine von Kressenstein 3. Tümen'e de Gazze'ye intikal etmesini, 3. Süvari Tümeni'neyse Tel eş-Şerîa'ya gelip buradan düşman gerisine akın düzenlemesini emretti. Bu arada Mecdel'de kıyı koruma görevindeki 163. Alay (53. Tümen) çoktan Gazze'ye doğru yürümeye başlamıştı. Her şey von Kressenstein'in beklediği gibi gerçekleşmekteydi ve verdiği emirler en azından kâğıt üstünde muhteşem gözükmekteydi. Ancak durum hiç de gözükütüğü kadar parlak değildi. Gazze'ye en yakın konumdaki 3. Tümen 20 km, en uzaktaki 3. Süvari Tümeni'yse 50 km intikal etmek zorundaydı. Yol güzergâhında su ikmali için hiçbir tedbir alınmadığı gibi Gazze'ye yaklaşıklarındaki düşman süvari örtme hattını da aşmak durumundaydılar.²⁴

İngiliz 53. Tümen'i Osmanlı birinci hat savunma mevzilerini aşmada çok zorlandı ve zaman kaybetti. Özellikle Yeşil Tepe kahramanca saat 17.30'a kadar direndi. Fakat yavaş ve zahmetli de olsa İngiliz taarruzları nihayetinde başarıya ulaştı ve asıl hedef olan Ali Muntar Tepesi saat 18.00'de düştü. Tiller'in son bir çare ümidiyle Ali Muntar'a sevk ettiği 1. Tabur (125. Alay) yolda düşman taarruzuna maruz kalıp ilerleyememişti. Dobell ise duran taarruzu 161. Tugay'la (54. Tümen) takviye ederek zor da olsa amacına ulaşmıştı. Ali Muntar'da 79. Alay'ın 300 askeri,

▲ Von Marno Dağ Topçu Tümeni subay ve astsubayları Mescid-i Aksa önünde poz vermişler. Ortada solda Binbaşı Adolf Marno von Eichenhorst ve sağda Yüzbaşı Wladislaw Ritter von Truszkowski. Marno kısa bir süre sonra görevden ayrıldı ve komutayı Truszkowski üstlendi.

24 ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 30 Nisan 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-043-30, 741-043-31, 741-043-32, 741-043-33; von Kressenstein, 1938, s. 223-224; Belen, 1966, s. 106; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 524-526.

2. Avusturya-Macaristan Obüs Bataryası'nın yarısı, Osmanlı sahra topçu bataryası ve tepenin arkasındaki 38. Seyyar Cerrahi Hastanesi esir düştü. Topçu grup komutanı Yüzbaşı Wladislaus Ritter von Truszkowski topları kurtarmaya çalışırken şehit düştü, Türk topçu komutanı Yüzbaşı İlyas ise yaralı olarak esir düştü. Ancak İngilizlerin beklentisinin aksine Ali Muntar'ın kaybı sonrasında Osmanlı savunması çökmedi ve askerler topluca teslim olmadı. Tam tersine yedek ve tıkama mevzileri işgal edilerek İngiliz yarması tıkatıldı. İngilizler için daha da kötüsü atlı piyadenin tesis ettiği örtme perdesi 3. Tümen'in taarruzu karşısında çekilmeye başlamıştı. Dobell'in en büyük endişesi atların sabahdan bu yana susuz kalmasıydı. Geceleyin bu birlikleri geri çekip su ikmali yapılmazsa bütün atları kaybedeceğinden korkuyordu. Oysa yerel kaynaklarda atların su ikmali yapılmıştı. Ama bundan komutanların haberi yoktu. Eğer atlı piyadeyi geri çekecek olursa düşman içindeki piyadenin ileri unsurlarının emniyetinin nasıl sağlanacağı da bir başka dertti. Çünkü her geçen saat Osmanlı karşı taarruz tehlikesi artmaktaydı. Bu durum sadece Dobell'i değil sıralı bütün İngiliz komutanlarını endişeye düşürmekteydi.²⁵

Sonunda her şeyi göze alan Dobell bindirilmiş birliklerin yanı sıra taarruza sonradan iştirak eden 54. Tümen'e geri çekilme emri verdi. 54. Tümen'i güneydoğudan gelmesi beklenen Osmanlı karşı taarruzuna karşı sağ yan emniyetinin alınmasında görevlendirdi. Dobell, ne maksatla hangi birlikleri çektiği konusunda ana ast birlik komutanlarını bilgilendirmediği için 54. Tümen'in geri çekilişini yanlış anlayan Dallas en kritik bölge Ali Muntar'ı tahliye etti. Bu süreçte Dobell de Dallas da bütün taarruz kademesindeki birliklerden sorumlu komutan olan Chetwode'u arayıp uyguladıkları kararlar konusunda bilgilendirmedi. Böylelikle her üç İngiliz komuta kademesi taarruzun birinci gününü kendine göre değerlendirip diğer kademeleri haberdar etmeden kendince önlemler almış oldu. İngiliz cephesindeki gelişmeleri bilmeyen Tiller ise toparlayabildiği bütün piyade bölükleriyle sabah erken saatte Ali Muntar'ı ele geçirmek için karşı taarruza kalkıştığında tepenin çoktan Osmanlı askerlerince geri alındığını fark etti. İngiliz geri çekilmesini fark eden Osmanlı emniyet birlikleri kendi inisiyatifleriyle tepeye yerleşmişti. Avusturya-Macaristan topçularıyla bir gün önce kaybettikleri 6 obüsten 5'ini sağlam bir şekilde bulmanın şaşkınlığını yaşadı. Sabah İngiliz 160 ve 161. Tugayları Ali Muntar'ı tekrar ele geçirmek için taarruz ettiklerinde yoğun ateşle desteklenen kuvvetli bir savunmayla karşılaştılar. Ardından saat 08.00'de başlayan Osmanlı karşı taarruzuyla geri püskürtüldüler. Zaten moral ve motivasyonunu kaybetmiş ne yapacağını bilmeyen Dallas geri çekilme emrini vererek I. Gazze Muharebesi'ni sona erdirdi. Cemal Paşa İngilizlerin geri çekildiğine bir türlü inanamadığından birkaç gün daha taarruzun tekrar başlatılmasını bekledi.²⁶

25 ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 30 Nisan 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-043-34, 741-043-35; Macmunn ve Falls, 1928, s. 299-303; Gullett, 1944, s. 278-282; von Kressenstein, 1938, s. 226-227; Ward, 1927, s. 86-93; Pomiankowski, 1990, s. 306; Powles, 1922, s. 93-96; Hill, 1978, s. 103-105; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 528-530; Saral ve Saral, 2020, s. 215.

26 ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 27 Mart 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-043-02, 741-043-03; Macmunn ve Falls, 1928, s. 305-315, 322; Garsia, 1940, s. 74-79; Gullett, 1944, s. 283-294; Ward, 1927, s. 94-97; Belen, 1966, s. 108; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 531-546.

▲ I. Gazze Muharebesi'nde esir alınan İngiliz subay ve askerleri. Etraflarında boyunlarında levha takılı Osmanlı askerî inzibatları yer almaktadır.

Nitelik ve nicelik açılarından İngilizlere göre çok zayıf olan ciddi bir ikmal ve iaşe krizi içindeki 1. Kuvve-i Seferiye, Romani felaketi ve bir dizi yenilgi sonrasında her şeye rağmen önemli bir zafere imza attı. Muharebede Osmanlı toplam 2.390 zayıat (294 şehit, 1.076 yaralı ve 1.020 kayıp [çoğu esir düştü]) verirken İngiliz zayıatı 3.937 (523 ölü, 2.932 yaralı ve 512 kayıp) askerdir.²⁷ İngilizler yenilgiyi bir türlü kabullenemedi. Murray, yenilgiyi Londra'daki amirlerinden sakladı. Diğerleri ve günümüzdeki yorumcularsa Çanakkale yenilgisi sonrasında birçok mazeret ve “kaybedilmiş fırsatlar” uydurulmasına benzer bir şekilde I. Gazze Muharebesi'yle ilgili mazeret ve efsaneler üretmiştir. Bunların odak noktası Dallas'ın Ali Muntar'ı tahliye etmesidir. Oysa efsaneye göre Osmanlı komuta kademesi 26 Mart akşamı muharebeyi ve Gazze'yi kaybettiklerini düşünüp kendilerini ve askerleri nasıl kurtaracaklarını dertli dertli düşünmekteydi. Hatta Osmanlı komutanları o kadar korkmuştu ki Gazze'de bile olmayan von Kressenstein bütün evraklarını imha etmişti. Dolayısıyla İngiliz generalleri aşırı korku ve endişe içinde verdikleri kararlarla zaferi Osmanlı'ya hediye etmişlerdi. Oysa Osmanlı savunması sarsılmasına ve bazı önemli mevzileri kaybetmesine rağmen moral ve motivasyonunu muhafaza etmişti. Ertesi gün Gazze garnizonu hemen karşı taarruza geçtiği gibi 3 ve 16. Tümenler gün içinde, 3. Süvari Tümeni'ye akşama doğru bölge ulaşmış ve İngilizlere karşı taarruza hazır vaziyetteydi. Muharebeden sonra von Kressenstein birliklerin yavaş ve aşırı temkinli intikali yüzünden altın değerinde bir fırsatın kaçırıldığını iddia edecekti.²⁸

27 İngiliz kayıplarının bir kısmı Osmanlı'ya esir düşen askerlerdir. Mevcut belgelere göre 4 subay, 85 asker sağlam ve 1 subay, 146 asker yaralı esir alındı. ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 3 Nisan 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-043-24.

28 ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 28 Mart 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-043-06; ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 30 Mart 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-043-17; von Kressenstein, 1938, s. 227-232; Wavell, 1929, s. 80-82; Garsia, 1940, s. 85-86; Macmunn ve Falls, 1928, s. 311, 315-317; Gullett, 1944, s. 294-295; Powles, 1922, s. 96-97; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 555; Hadaway, 2015, s. 54-55.

▲ Zaferin kazanılmasında büyük rolü olan 79. Piyade Alayı'na mükâfat olarak verilen özel alay sancağı ve muhafızları.

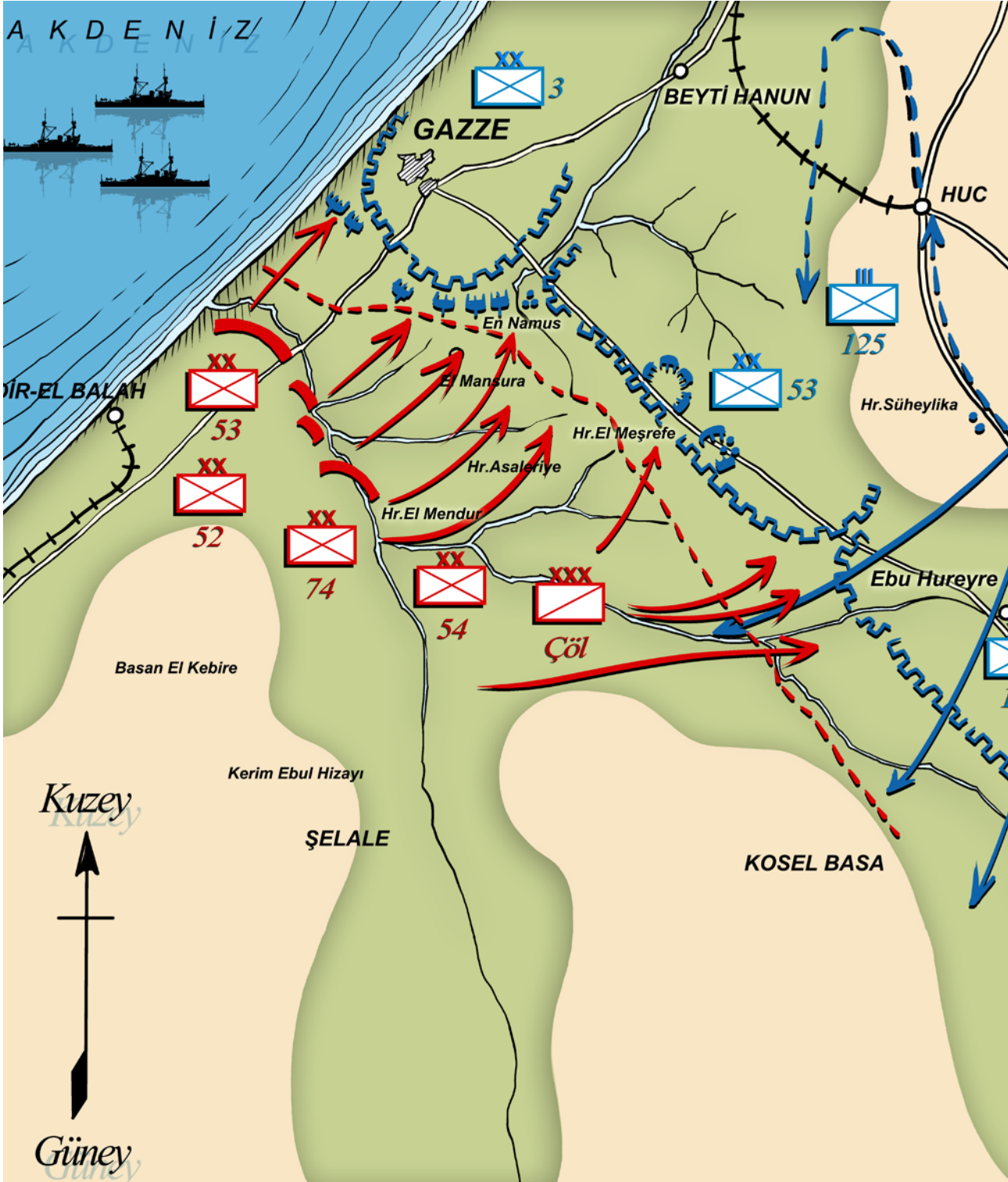
Zafer İstanbul'da ve yurt genelinde büyük sevinçle karşılandı. 11 Mart'ta Bağdat'ın kaybedilmesi sonrasında Gazze'de üstün İngiliz birliklerine karşı kazanılan zafer herkesi teskin etti ve umutlandırdı. Von Kressenstein mükâfat olarak mirliva (tümgeneral) rütbesine terfi ettirildi. Gazze savunmasında, özellikle Ali Muntar Tepesi'nde büyük cesaret ve feragat gösteren 79. Alay da özel imal edilmiş bir sancakla taltif edildi.²⁹

▲ Hilâl-i Ahmer kartpostalı. Hilâl-i Ahmer görevlisi yaralı askeri sırtında taşıyor.

²⁹ ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 28 Mart 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-043-09; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 553-554.

A K D E N İ Z /
A K D E N İ Z /

Kuzey

Güney

3. BÖLÜM

Muhteşem Bir Zafer:
II. Gazze Muharebesi

Hazırlık Dönemi

Filistin Cephesi müdafilerinin zafer sevinci fazla sürmedi. En üstteki komutanından en alttaki erine kadar herkes İngilizlerin en kısa sürede tekrar ve daha şiddetli taarruz edeceğini düşünüyordu. Enver Paşa ve Osmanlı Genelkurmayı da bunun farkındaydı ama öncelik Irak Cephesi'ne verilmişti. Zira Genelkurmay, Almanların etkisi altında Osmanlı cephelerine azami düşman çekerek müttefiklerini Avrupa cephelerinde rahatlatmayı ana gaye olarak belirlemişti. Bunun için gerekirse uzak eyaletlerin kaybedilmesini göze almıştı. Ama Bağdat'ın düşmesi İstanbul ve Berlin'de büyük rahatsızlığa neden oldu. Almanların İran ve Orta Asya'ya yönelik planlarını gerçekleştirmesi için Bağdat'a ihtiyaçları vardı. Enver Paşa ve Osmanlı liderleriyse imparatorluk tarihinde önemli bir yere sahip Bağdat'ın geri alınmasının halk ve ordunun moralini yükselteceğini düşünüyordu. Henüz kafalarda net bir plan olmasa da eldeki bütün imkânları seferber edip Bağdat'ın kurtarılmasına karar verildi. Bu karardan doğan olarak en çok Filistin Cephesi zarar görecekti.¹

▲ Hayfa er eğitim merkezinde temel askerî eğitim gören askerler birliklere tertip edilmeden önce son bir kontrolden geçiriliyor.

Von Kressenstein I. Gazze Muharebesi bitir bitmez savunma hattının zayıf tutulan kısımları (özellikle Bi'rüsebi') için daha fazla birlik, verilen muharebe zayıyatını tamamlamak üzere bütünleme personeli, tahkimat teçhizatı (tel örgü, direk, kum torbası, kürek ve kazma), amele taburları ve ikmal-iaşenin takviye edilmesini talep etti. Cemal Paşa personel bütünlemede etnik dağılıma dikkat çekmekteydi. Bölgeden askere alınanların tamamının Arap olmasından dolayı Anadolu'dan en az 1.600 Türk askerinin gönderilmesini İstanbul'dan rica etmekteydi. Yeterli miktar ve kalitede yiyecek ve yem çok önemliydi. Zor arazi ve iklim şartları altında yaşa-

1 Cebesoy, 1938, s. 17-24; Cemal Paşa, 2001, s. 210-226.

yan ve savaşan askerler ile hayvanlar yeterli beslenemediği için hem görevlerini icrada sorun yaşamaktaydı hem de bünyeleri zayıf ve korumasız kaldığından hastalanmaktaydı. Filistin Cephesi'nin başlangıçtan bu yana en büyük sorunu sadece asker bulmak değil aynı zamanda bunları zinde ve hayatta tutacak kadar besleyebilmektir. Büyük bir açlık krizinin yaşandığı bölgede bunu sağlayabilmek gerçekten güçtü. Her gün düzinelerce asker hastanelik olmaktadır. Neredeyse bir alay kadar asker (3.000 civarı) her ay hastaneye sevk edilmekteydi. Bunların tedavisi ve nekahet dönemi maliyetli ve zaman alıcıydı.²

▲ Bir Osmanlı piyade mangası tek karavanadan yemek yiyor. Ancak 1917 sonrasında her askere kendi başına yemek yiyebileceği aş kabı dağıtılabildi. O tarihe kadar askerler mangalar hâlinde topluca aynı kaptan yemek zorundaydı.

2 ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 4 Nisan 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-043-50; Özdemir, 2008, s. 39-40, 83-86; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 410, 680-681.

İstanbul, yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı von Kressenstein'in taleplerini düşman tehdidinin büyümesine rağmen büyük ölçüde göz ardı etti. Fakat bazı önemli adımlar da atıldı. Adından da anlaşılacağı gibi geçici bir süreliğine teşkil edilmiş olan 1. Kuvve-i Seferiye'ye kalıcı bir kurumsal kimlik ve yapı verilerek 22. Kolordu'ya dönüştürüldü. Geçici olarak emre verilmiş 3, 16 ve 53. Piyade Tümenleri ile 3. Süvari Tümeni 22. Kolordu'nun organik birliği olarak teşkilatına girdi. 12. Kolordu depo alaylarındaki 3.000 yeni yükümlü mevcutları tamamlamak üzere 22. Kolordu birliklerine dağıtım yapıldı. Hâlihazırda Batı Trakya'da Bulgar ordusunu destekleyen Abdülkerim [Öpelimi] Paşa komutasındaki 20. Kolordu Karargâhı buradan alınarak Filistin Cephesi'ne gönderildi. Daha önceden gönderilme sözü verilen 7 ve 54. Tümenler 20. Kolordu'nun emrine girecekti. Abdülkerim Paşa karargâhıyla zamanında Filistin'e ulaştı. Ama emrine girecek birliklerden sadece 165. Alay cepheye ulaşip II. Gazze Muharebesi'ne iştirak edebilecekti.³

▲ Cepheye intikal eden bir piyade birliği. İmparatorluğun demiryolu ağı ve ulaştırma vasıtaları kısıtlı ve eksik olduğundan birlikler farklı bölgelere sevk edildiklerinde çoğunlukla yürüyerek gitmek zorundaydı.

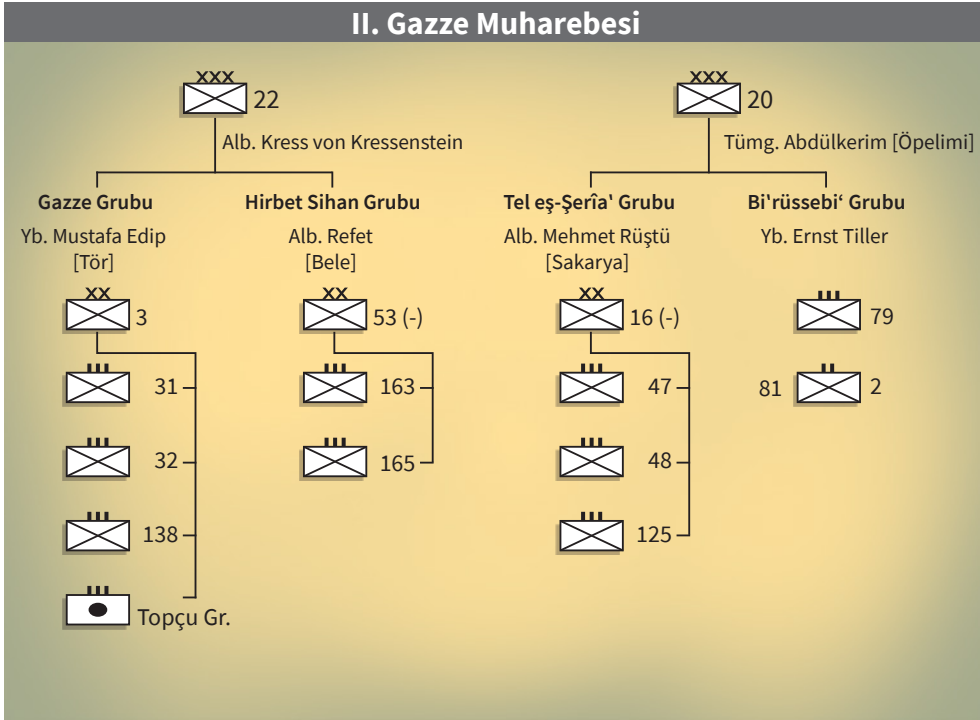
3 Von Kressenstein, 1938, s. 233-234; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 566, 569-571, 575-578.

Taleplerinin çoğunun (özellikle acilen tam mevcutlu bir tümenin gönderilmesi) karşılanmamasına rağmen von Kressenstein beklenilmeden düşman hazırlıklarını bozmak için taarruza geçmek niyetindeydi. Bu maksatla 28 Mart'ta icra edilmek üzere bozucu bir taarruz planladı. Ancak kendisini ne Cemal Paşa ne de Genelkurmay ciddiye aldı. Romani felaketi sonrasında eldeki birliklerle mevcut koşullar altında taarruza kalkışmanın riski herkes tarafından takdir edilmekteydi. Genelkurmay ve Cemal Paşa'nın bu taarruzu onaylamamalarında 22. Kolordu karargâh subaylarının önemli rolü olduğunu da belirtmemiz gerekir. Osmanlı kurmay subayları başta von Kressenstein olmak üzere komuta heyetine duydukları güveni çoktan kaybetmişti. Von Kressenstein'in taarruz takıntısı özellikle rahatsız ediciydi. Güçlerinin yettiği kadar onu denetim altında tutup aşırı cüretkâr ve tehlikeli kararlarının uygulanmasını önlemeye çalıştılar. Ancak aynı başarıyı Cemal Paşa karşısında gösteremediler.

▲ Başta Cemal Paşa olmak üzere Suriye'de görevli Osmanlı subaylarının en büyük korkusu aniden Çanakkale benzeri bir düşman amfibi çıkarmasıyla karşılaşmaktı. Ancak Çanakkale yenilgisinin İngilizleri ne kadar çok ürküttüğünü ve Fransızların kendi emperyalist çıkarları nedeniyle İngiliz çıkarmasına karşı olduklarını bilmiyorlardı.

Daha önce değinildiği gibi Cemal Paşa, İngilizlerin Çanakkale’de yaptıkları gibi ilk buldukları fırsatta amfibi çıkarma yapacaklarına kanaat getirmişti. Son İngiliz taarruzlarıyla bu kanaat bir takıntıya dönüştü. Bütün itirazlara rağmen 80 ve 164. alayları kıyı koruma görevinde cephenin uzağında tutmaya devam etti. Yeni gelen 54. Tümen karargâhını da bu alayların başında Remle – Mecdel sahilinin sorumlusu tayin etti. Bu takıntı yüzünden Batı Trakya’dan gelip Bi’rüsebi’nin savunması için görevlendirilen 20. Kolordu Karargâhı’nı 18 Nisan’da muharebe esnasında görev yerinden alıp kıyı korumaya görevlendirecekti. Cemal Paşa’nın çıkarma takıntısının tek faydası bu sayede Mecdel ve Arak el-Menşiye arasında bir savunma hattının inşa edilmesidir. Böylelikle Gazze – Bi’rüsebi’ hattının yarılması hâlinde birliklerin çekilebileceği bir ikinci hat yaratılmış oldu.⁴

Yoğun ve ateşli tartışmalar esnasında İngiliz taarruzuna yönelik savunma hazırlığı devam etti. İsteddiği takviyeleri alamayan von Kressenstein elindeki birlikleri bir önceki kez olduğu gibi dört gruba böldü. İngilizlerin asıl taarruzunun gene Gazze’yi hedef alacağını değerlendirerek

4 ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı’ndan Başkomutanlık Vekâleti’ne, 13 Nisan 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-063-01; ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı’ndan Başkomutanlık Vekâleti’ne, 16 Nisan 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-072-02, 741-072-03; ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı’ndan Başkomutanlık Vekâleti’ne, 17 Nisan 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-070, 741-070-01; von Kressenstein, 1938, s. 235-238; Okçu ve Üstünsöy, 1979, s. 569-573; Cemal Paşa, 2001, s. 206-207.

en iyi tümeni olan Mustafa Edip komutasındaki 3. Tümen'i (31, 32 ve 138. alaylar) ve topçunun önemli bir kısmını buraya yerleştirdi. Tekrar cephede görevlendirilen Refet komutasındaki bir alayı eksik 53. Tümen (163 ve 164. alaylar), Hirbet Sihan'ı savunacaktı. Rüştü'nün 16. Tümen'i (47, 48 ve 125. alaylar) gene eskisi gibi Tel eş-Şerîa'da görev yaparken Tiller ve kahraman 79. Alay (81. Alay'dan 2. Tabur'la takviyeli) bu kez Bi'rüssebi'nin savunmasından sorumlu olacaktı. 3. Süvari Tümeni'yse genel ihtiyattaydı. Cepheye yeni bir kolordu karargâhı geldiğin-

▲ Von Kressenstein Kudüs'te bir Osmanlı piyade tümenini denetliyor. Tümen komutanı Refet [Bele] en solda at üstünde.

den von Kressenstein ve 22. Kolordu Gazze ve Hirbet Sihan gruplarından, Abdülkerim Paşa ve 20. Kolordu'ysa Tel eş-Şerîa' ve Bi'rüssebi'den sorumlu olacaktı. Fakat von Kressenstein geçmiş tecrübesi ve savunma planını hazırladığından aynı zamanda bütün savunma hattının da komutanlığını icra edecekti. Savunmanın ana mantığı da muhafaza edilmişti. I. Gazze Muharebesi'nde uygulandığı gibi gruplar kendi sorumlu oldukları savunma hattını adım adım savunmaya kalkışmayacaktı. Zaten personel mevcudu ve ateş destek vasıtaları yetersiz olduğu gibi tahkimatlı mevzi sayısı da azdı. Yani savunma hattında fiilen işgal edilmeyen boşluklar olacaktı. Bunun yerine birlikler kendi sorumluluk sahalarına hâkim ve kapatan arazi kesimlerinde direnek noktaları tesis ederek işgal edecek, hareket kabiliyeti yüksek ihtiyatlarla düşman girmelerinin yan ve arkalarına karşı taarruz icra edeceklerdi. Ancak bir önceki seferde olduğu gibi düşman atlı birliklerinin kolaylıkla Gazze'yi kuşatmasına müsaade etmemek için von Kressenstein Gazze ile Cemame arasındaki bölgeyi boş bırakmadı. Engeller ve bölük

direnek noktalarıyla kapattı. Benzeri şekilde ileri emniyet birlikleri hattına düşmanı erkenden açılıp yayılmaya zorlamak amacıyla bölük direnek noktaları tesis edildi. Çepeçevre savunma imkânına sahip birlikler düşmana zayıf zaman kazanacakları gibi savunmanın erken uyarılmasını temin ederek gafil avlanmasını engelleyecekti.⁵

▲ Hureyra direnek noktasında mevziye girmiş 150 mm'lik Krupp s.F.H. 13/L14 kısa namlulu obüs ve mürettebatı.

Osmanlılar gitgide büyüyen sorunlar içinde gerçek ve sanal tehditlere karşı hazırlık yaparken İngiliz cephesinde de ciddi sorunlar ve kafa karışıklığı yaşanmaktaydı. Her şeyden önce Murray I. Gazze Muharebesi sonrasında Londra'daki amirlerine onları yanlış yönlendiren ve yaşanan yenilgiyi gizleyen bir faaliyet sonuç raporu göndermişti. Murray, raporda hazırlıklı bir taarruz değil de çıkan fırsatları değerlendiren hazırlıksız bir akının gerçekleştirildiğini ve Osmanlı savunmasına ağır bir darbe vurulduğunu ifade etmişti. Yani gerçekleri çarpıtarak yenilgiyi kâğıt üstünde bir başarıya dönüştürmüştü. Rapor, bakanlar kurulunda büyük bir sevinçle karşılandı. Özellikle Lloyd George, "Doğucu" girişimlerinin netice vermeye başladığını düşünmekteydi. Hükûmet, Batı Cephesi'nde Almanlar karşısında yaşanan yenilgiler ve verilen ağır kayıplar nedeniyle kamuoyunun ağır baskısı altındaydı. General Wilson'ın ifadesiyle; "Herkes şimdi savaşın yarattığı gerginliği hissetmeye başlamıştı." Daha da kötüsü Rus Devrimi Doğu

⁵ Von Kressenstein, 1938, s. 235-238; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 581-586, 600.

▲ Alman Pascha görev kuvvetine bağlı bir piyade birliğinin subay ve astsubayları. Osmanlı birliklerinde görev yapan Almanlar Osmanlı üniforması giymişler, tamamen Almanlardan kurulu birliklerin personeliyse kendi üniformalarını giymeye devam etmiştir.

Cephesi'ndeki dengeleri altüst etmişti. Rusya, savaştan tamamen çekilecek olursa boşa çıkan Alman ve Avusturya-Macaristan tümenlerinin Batı Cephesi'ne sevk edilmesinden korkulmaktaydı. Hükûmetin kamuoyunu tatmin edecek ve orduya moral verecek askerî zaferlere ihtiyacı vardı. Maude, 11 Mart'ta Bağdat'a girerek Osmanlı İmparatorluğu'nun kısa süre içinde yıkılacağı umut ve beklentilerini arttırmıştı. Filistin'de kazanılacak zaferler ve tabii ki Kudüs'ün ele geçirilmesi kara bulutları dağıtabilirdi. Ayrıca işin bir de mistik ve dinî boyutu vardı. Robertson'a göre; "Filistin'de kazanılacak başarı bütün Hristiyanlığı teşvik edecekti." Daha şimdiden "yeni Haçlı Seferi"nden bahsedilmeye başlanmıştı. Murray'ın gerçekleri çarpıtan başarı raporu doğal olarak beklentileri yükseltti, sabırsızlığı arttırdı ve ilave sorumluluk hâlinde geri döndü. Londra; "başarıdan faydalanılarak mümkün olanın en iyisinin gerçekleştirilmesi ve Kudüs'ün ele geçirilmesini" emretti. Alman General Erich Ludendorff o tarihlerde yaptığı değerlendirmede doğru bir şekilde İngiliz askerî gayretinin artık "Türk ordusunun imhasına değil toprak ele geçirmeye" yöneldiğini belirtmişti.⁶

6 Macmunn ve Falls, 1928, s. 317-325; George, 1934, s. 1829; Garsia, 1940, s. 133-134; Thompson, 1923, s. 312; Ludendorff, 1923, s. 209.

▲ Çölde su ikmali İngiliz süvari birliklerinin en önemli ihtiyacı ve komutanlarının en büyük endişesiydi. Sina'ya Nil nehrinin suyunu taşıyan yüzlerce kilometre uzunluğunda boru hattı döşenmiş, kritik bütün kavşak noktalarına seyir su ikmal tesisleri kurulmuştu.

Yanılıcı bir raporla pespembe tonlarda Filistin Cephesi'ni tasvir ettikten sonra Murray, emredilenleri yapmak için beş tûmene daha ihtiyaç duyduğunu ve yaşamakta olduğu sorunları dile getiremedi. Çaresiz bir şekilde ikinci ve daha büyük taarruzun planlama ve hazırlıklarını başlattı. Asıl taarruz gene Gazze'yi hedef alacaktı. Çünkü Gazze düşmeden emniyetli bir şekilde kuzeye ilerlemek mümkün değildi. Ayrıca Osmanlı savunmasının daha güneyine, hele hele Bi'rüssebi'ye taarruz etmek üzere kapsamlı lojistik ve ulaştırma hazırlığı yapılması gerekmekeydi. Mevcut demiryolu ve su boru hattı sahil bölgesinde ordunun ihtiyaçlarını karşılamaktaaydı. Ama güneye doğru kayıldıkça özellikle su ikmali ciddi bir sorun hâline dönüşmekteydi.

Tank

Tank denildiğinde her ne kadar akla evvela II. Dünya Savaşı gelse de bir silah sistemi olarak tank I. Dünya Savaşı esnasında üretilmiş ve Batı Cephesi'nde bazı muharebelerde önemli roller oynamıştır. Ancak dönemin teknolojisinin yetersizliği -özellikle içten yanmalı motorlar, aktarma ve palet sistemleri- ve henüz bu silahın gerçek potansiyelini kullanmasını sağlayacak teknik ve taktiklerin geliştirilmemesi yüzünden tank savaşın kaderini değiştiren mucizevi bir silah olamamıştır.

Savaş boyunca en büyük sorun piyadenin iki siper hattı arasında uzanan ve insansız bölge denilen bölgeyi herhangi bir koruma olmadan aşıp, düşmanın engellerini geçip mevzilerine girmesini sağlayamamaktı. Ateşli silahlarda yaşanan büyük değişim sonucu

silahların etkili menzil, isabet ve tahrip gücü çok artmıştı. Bu yüzden piyadenin düşman mevzilerine ulaşmak için kat etmesi gereken mesafe de uzamıştı. Napoleon Savaşları'nda 400 m olan insansız bölge I. Dünya Savaşı'nda beş katına çıkmıştı.

Zırh koruması, ateş gücü ve hareket kabiliyetine sahip bir silah sistemi olan tank bu ihtiyacı karşılamak için tasarlandı. Ancak henüz güçlü içten yanmalı motorlar ve her tür arazi koşullarına gidebilecek tekerlek/ palet sistemi geliştirilemediği gibi tasarım sorunları da mevcuttu. İlk üretilen İngiliz Mark I tankının “erkek” modelinde 2 top ve 3 makineli tüfek, “dişi” modelde ise 4 makineli tüfek vardı. Bu kadar çok silahı ve aracı kullanmak için 8 mürettebata ihtiyaç vardı. Dolayısıyla tankın ebadı da büyümüşü. Tank büyük ve hantal olmasının yanı sıra sık sık arıza yapmaktaydı. Düşman ateş ve engellerine ihtiyaç kalmadan çoğu zaman arızalanarak yahut toprağa saplanarak savaş dışı kalmaktaydı.

Teknik sorunlardan daha da önemlisi tankın taktik görevi konusundaki kafa karışıklığıydı. Tanklar piyade birliklerine dağıtılıp onlara ateş desteği veren hareketli bir platform gibi mi kullanılmalıydı yoksa toplu hâlde bir çelik yumruk gibi düşman savunmasına taarruz mu etmeliydi? Sorun sadece bu iki tarzdan birini seçmekle bitmiyordu. Seçilen tarza uygun bir şekilde piyade ve tankların beraber manevra düzenleri ile topçunun ateş desteğinin koordinesini sağlayacak taktik ve teknikler de geliştirilmeliydi. İngilizler bunların hiç birini düşünmeden telaş içinde mucize silahlarını muharebeye sürdüler. Tahmin edildiği gibi savunmadaki Almanlar dehşet içine düştüler. Ama kendilerini çabucak toparlayıp karşılık verdikleri gibi zaman içinde tanklara karşı özel silah ve taktikler geliştirdiler.

▲ İngiliz Mark I dişi tankı (4 makineli tüfekli). II. Gazze Muharebesi'ne toplam 8 Mark I tankı (3 erkek ve 5 dişi) katıldı. ►

Filistin Cephesi'nde ilk Gazze yenilgisi sonrasında Londra ve Kahire fazla zayıf vermeden Osmanlı savunmasını aşmak için yeni silah sistemlerini kullanarak zafere ulaşmak istediler. Tabiatıyla ilk akla gelen mucizevi silah tanklardı. Ancak Batı Cephesi'nin ihtiyaçları nedeniyle Mısır'a çok tank göndermek mümkün değildi ama gönderecekleri az sayıda ve eski model tankların fazlasıyla yeterli olacağına inançları tamdı. Çünkü tankları görünce Osmanlı askerlerinin paniğe kapılıp kaçacaklarını değerlendirmekteydiler. Oysa tam tersi gerçekleşti. İlk şaşkınlık sonrasında tankların ya isabetli topçu ateşleriyle ya da arızalanarak savaş dışı kalması Osmanlı savunmasında büyük sevince sebep oldu, askerlerin kendilerine güveni arttı. II. Gazze Muharebesi sonrasında cepheyi ziyaret eden heyetlerin tamamı tank enkazlarına götürüldü ve hatıra fotoğrafı çektirildi. Bu fotoğraflar yerli ve yabancı gazetelerde yayımlanarak etkin bir propaganda yapıldı.

Tanklar Filistin Cephesi'nde başarısız oldu ama III. Gazze-Bi'rüssebi' Muharebesi esnasında özellikle cephe yarıldıktan sonra üzerine makineli tüfek monte edilmiş zırhlı otomobillerin takip ve başarıdan faydalanma harekâtında İngilizlere büyük fayda sağladı.

Murray, harekâtın idaresi ve komuta kademesini değiştirmek için de bir şey yapmadı. Harekâtın operatif komutasını önceki muharebede ciddi komuta, kontrol ve koordinasyon hataları yapmış Dobell'e vermekte tereddüt etmedi. Diğer başarısız general, Dallas da yerini korudu ve 53. Tümen komutanlığı görevine devam etti. Asıl taarruz gene Gazze'ye yapılacaktı ama Dobell harekât planında önemli değişiklikler yapmıştı. Geçen sefer yapıldığı gibi doğrudan en kritik arazi arızası Ali Muntar'a taarruz etmek yerine önce güneydeki Hirbet el-Bi'r'e yüklenip orası düştükten sonra Ali Muntar'a yandan taarruz etme tercih edildi. Böylelikle asıl taarruz birlikleri kaktüsler ve diğer engellere cepheden çatıp onları aşmakla uğraşmayacaktı. Ayrıca savunmanın da şaşırıp hata yapması umulmaktaydı. Londra yeni birlik vermedi ama o tarihe kadar Orta Doğu'da denenmemiş iki silah sistemini gönderdi. Birincisi Batı Cephesi'nde de yeni kullanılmaya başlanmış olan tanklardı. Toplamda 8 Mark I tankı gelmişti. Bunlardan üçü erkek (üzerine 2 top ve 3 makineli tüfek monteli) ve beşi dişiydi (4 makineli tüfekli). İkinciysiyse kitle imha silahı olduğundan dolayı potansiyel açıdan çok daha etkili ve tehlikeli olan zehirli gazdı. Kimyasal silahlar başarılı olarak ilk defa Almanlar tarafından 22 Nisan 1915'te Batı Cephesi'nde Ypres bölgesinde kullanılmıştı. Ardından Batı ve Doğu Cephelerinde yaygın bir şekilde kullanıldı. İngilizler Çanakkale Cephesi'nde çıkmaza girdiklerinde kullanmayı düşünmüşlerdi. Hatta zehirli gaz içeren silindireler bölgeye sevk edilmişti. Ancak kendilerinin daha çok zarar göreceği (mahkûm arazide olmaları, rüzgârların esiş yönleri vb.) endişesiyle vazgeçmişlerdi. Ama şimdi Murray zaferi kazanabilmek için İngiltere'den gelen 4.000 adet 4,5 inç (11,43 cm) gaz mermisini cepheye gönderdi. Osmanlı ordusunun şimdiye kadar savaştığı İngilizler dâhil hiçbir düşmana karşı zehirli gaz kullanmaması, Osmanlı askerlerinin herhangi koruyucu teçhizatının bulunmaması ve savunmasız olmasının yarattığı etik ve ahlaki sorunlar zafere odaklanmış İngiliz generallerini etkilemedi.

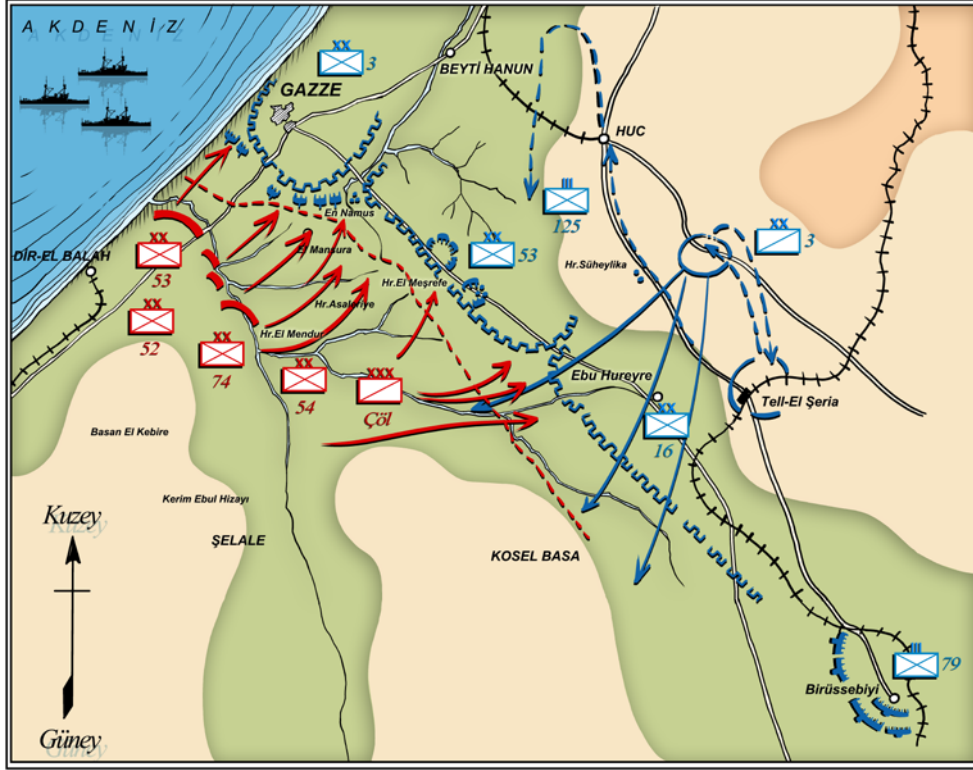
▲ İngiliz ağır kuşatma topu 8 inçlik (203,2 mm.) Mark VII. Murray kolaylıkla Gazze'yi ele geçireceğini düşündüğü için başlangıçta ağır topçuya önem vermemiştir. Sonraları aynen Batı Cephesi'nde olduğu gibi çok sayıda ağır top getirtilerek Osmanlı mevzileri dövüldü.

Elindeki tümenlerin azamısını taarruz kademesine alan Dobell'in hazırladığı harekât planına göre taarruz iki aşamalı olacaktı. Birinci aşamada İngiliz birlikleri Osmanlı savunma hattına yakın bir bölgede taarruz mevziine girecek ve ağır topçu mevzilenecekti. İkinci aşamadaysa Doğu Taarruz Kuvveti bünyesindeki 52. Tümen cephe taarruzuyla Ali Muntar bölgesindeki Osmanlı savunmasını yerinde tespit edecek, 54. Tümen ve İmparatorluk Deve Tugayı da Hirbet el-Bi'r ve Hirbet Sirhan'a taarruz edecekti. Dallas'ın 53. Tümen'i ise sahil hattından Fransız zırhlısı Requin, iki İngiliz monitörü⁷ ve gambotların ateş desteği altında Osmanlı savunmasını sabit tutacak, Osmanlı'nın ana taarruz kuvvetine yönelik kuşatıcı karşı taarruzlarına müsaade etmeyecekti. Dobell, bu kez sadece 74. Tümen'i ihtiyatta tutmuştu.⁸

7 Üzerine ağır topçu taretleri yerleştirilmiş küçük gemidir. Bu gemilerin üretilmesindeki amaç düşmana hedef teşkil etmeden sahil kesimini ateş altına alabilmektir.

8 Macmunn ve Falls, 1928, s. 326-331; Garsia, 1940, s. 135, 137-139; Gullett, 1944, s. 299-302; Thompson, 1923, s. 314-315; Ward, 1922, s. 39-40.

Muharebenin Cereyanı

17 Nisan günü İngiliz taarruzunun ilk aşaması başladı. Doğu Kuveti (52 ve 54. Tümenler) ve 53. Tümen kısa bir topçu hazırlık ateşi sonrasında ilerlemeye başladı. Osmanlı askerleri ilk defa tanklarla karşılaşıyordu. Ama İngilizlerin büyük beklentilerine rağmen tanklar savunmada panik veya korku değil büyük merak uyandırdı. Bu merak kısa süre içinde Osmanlı topçusunun bir tankı imha etmesiyle büyük sevinç ve coşkuya dönüştü. Osmanlı savunmasını asıl endişe ve kargaşaya düşürse İngiliz ilerleyişinin aniden durması ve askerlerin mevzi kazmaya başlamasıydı. Osmanlı komuta heyeti bu garip durumu cephe gerisine yapılacak bir çıkarmanın belirtisi şeklinde algıladı. 125. Alay (16. Tümen) savunma hattından alınıp acilen Mecdel'e kıyı korumaya gönderildi. Savunmada boşalan bölgeyse Bi'rüssebiyi'den çekilen iki taburla dolduruldu. Von Kressenstein, 18 Nisan sabahı İngiliz taarruz hazırlıklarını gözetledikten sonra hata yaptığını fark etti. Çıkarma yapılmayacağını, asıl taarruzun 53. Tümen'in savunduğu kesime yöneleceğini anladı. Yoldaki 125. Alay ve ilave olarak 161. Alay 53. Tümen emrine verildi. Bununla yetinmeyen von Kressenstein, 3 ve 16. Tümen komutanlarına gerektiğinde 53. Tümen'i takviye etmeye hazır olmalarını emretti.⁹

9 ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 17 Nisan 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-070; ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 17 Nisan 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-072-04; ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 21 Nisan 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-043-65; Macmunn ve Falls, 1928, s. 331-335; Gullett, 1944, 302-305; von Kressenstein, 1938, s. 239-240; Ward, 1922, s. 101-102; Thompson, 1923, s. 315-317; Belen, 1966, s. 111; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 601-609.

▲ Savaş boyunca Osmanlı'nın düşmanlarına karşı kimyasal silah kullanmamasına rağmen İngilizler zafer kazanmak için her yol mubahtır düşüncesiyle II. ve III. Gazze muharebelerinde kimyasal silah kullanmaktan çekinmemişlerdir.

Kimyasal Silah

Orta Doğu'da kimyasal silah ilk defa İngilizler tarafından maske ve diğer koruma vasıtaları olmayan Osmanlı askerlerine karşı II. Gazze Muharebesi esnasında kullanılmıştır. İngilizler her tür etik ve moral değeri bir tarafa iterek kolay bir zafer kazanmak için kimyasal silaha başvurmuştur. Ama mucizevi silahları bekledikleri sonucu onlara sağlayamamıştır. Buna rağmen İngilizlerin kimyasal silah kullanımı devam etmiştir. Nitekim I. Dünya Savaşı sonrasında yeni sömürgeleri Irak'ta ayaklanan halk karşı da kimyasal silah kullanmaktan çekinmediler.

İlk defa Alman ordusu tarafından siper muharebelerine son verecek mucizevi bir silah diye 22 Nisan 1915'te kullanılan zehirli gaz, tam tersi etkiyi yaparak siper muharebelerinin öldürücülüğünü daha da arttırmış ve pekiştirmiştir. İngilizler kendi kimyasal silahlarını ürettikten sonra Çanakkale Cephesi'nde kullanmayı düşünmüş ve hatta göndermişti. Ancak arazi ve rüzgârlar buna uygun görülmediği için vazgeçilmişti.

I. Gazze yenilgisi sonrasında İngiliz komuta heyetinin aklına hemen kimyasal silah kullanmak gelmişti. Ancak bu fikir alt kademelerde rahatsızlığa neden oldu. Çünkü cephedeki subay ve askerler, savaş kurallarına uygun savaşan ve dürüst Osmanlı askerlerine karşı sempati besliyorlardı. Kimyasal silaha başvurmamış ve buna karşı herhangi koruması olmayan Osmanlı ordusuna karşı zehirli gaz kullanılmasını savaş etik ve ahlaki açısından

da uygun bulmuyorlardı. Bununla başa çıkmak için İngiliz siyasetçiler ve komuta heyeti askerlere yönelik bir propaganda kampanyası başlattı. Osmanlı'nın İngiliz savaş esirlerine kötü davrandığını, başta Ermeniler olmak üzere Hristiyan azınlıkları katlettiğini iddia ederek kimyasal silahları hak ettiklerini ve etik bir sorun bulunmadığı mesajını yayarak kendi askerlerini ikna etmeye çalıştılar.

II. Gazze Muharebesi'nde kimyasal silah kısıtlı miktarda bazı kritik mevzilere karşı kullanıldı ve beklenen etkiyi vermedi. Öyle ki von Kressenstein ancak muharebe bittikten sonra İngilizlerin zehirli gaz kullandığını fark edebildi. Muhtemelen hava sıcaklığı ve toprak yapısı gazın etkisini azalttı.

Allenby, ilk başarısızlığa rağmen III. Gazze-Bi'rüssebi' Muharebesi'nde daha kapsamlı bir şekilde kimyasal silah kullandı. Elimizde yeterli bilgi olmasa da bu kez zehirli gaz Osmanlı savunması üstünde öldürücü etki yaratmış ve bazı mevzilerin kolaylıkla ele geçirilmesine imkân sağlamıştır.

Dünya barışı, demokrasi ve insan hakları için savaştığını iddia eden İngiltere'nin kimyasal silahlara karşı koruması olmayan ve savaş hukukuna uygun savaşan Osmanlı askerlerine karşı kitle imha silahı kullanmasının yarattığı etik ve moral sorunlar ne yazık ki şimdiye kadar yeterince dile getirilmemiştir. Zaten bu sessizlikten cesaret alan İngilizler Orta Doğu'da kimyasal silah kullanmaya sonraki yıllarda da devam etmiştir.

Taarruzun ikinci aşaması 19 Nisan günü saat 05.30'da yoğun topçu hazırlık ateşleriyle başladı. İngiliz 53. Tümen'i saat 07.20'de, Doğu Kuvveti'ye 10 dakika sonra taarruza kalktı. Başarısızlık emareleri taarruz başlar başlamaz kendini göstermeye başladı. Tanklar ya topçu atışlarıyla imha oldu ya da mekanik arızalar sonucu hareketsiz kaldı. Piyade taarruzu, Osmanlı asil savunma hattına ulaşmadan ileri emniyet direnek noktaları önünde durdu. Donanma ateşleri zaman zaman ciddi zayıyata neden olsa da Osmanlı mevzilerini imha edemedi ve topçuyu susturamadı. Zehirli gaz mermileriye umut edilen yıkıcı etkiyi sağlamadı. Von Kressenstein ve diğer Osmanlı komutanları kimyasal silah kullanıldığını ancak muharebe sona erdikten sonra fark edebildi. Muhtemelen hava sıcaklığı ve rüzgârlar zehirli gazın etkisini epey azalttı. Ne var ki bu başarısızlık İngilizlerin Orta Doğu'da ilk kez kimyasal silah kullanan taraf olduğu gerçeğini hiçbir şekilde değiştiremez.

▲ Osmanlı ve Alman üniforması giyen Alman pilotlar Albatros D III savaş uçağının önünde poz vermişler. Sayıca az olmalarına rağmen Alman pilotlar uçaklarının ve kendilerinin üstün kabiliyetleri sayesinde muharebe ve keşif görevlerini başarıyla yerine getirmişlerdi.

İngiliz atlı birlikleri, güneyde Osmanlı savunmasını yerinde tespit etmeyi başaramadı. Böylece von Kressenstein, rahatlıkla buradan birlik çekip Gazze'yi takviye edebildi. Alman 300. Hava Filosu'nun muharebe boyunca başarıyla icra ettiği keşif görevleri sayesinde düşman durumundaki değişiklikler sürekli takip edilebildi. 3. Süvari Tümeni'ye güven içinde süvari bölüklerini doğudan İngiliz yan ve gerisini taciz etmek üzere sevk etmeye başladı. Osmanlı savunmasının bu kadar başarılı olmasının altında yatan sebeplerin başında savunma sisteminin önceden dikkatli bir şekilde hazırlanması bulunmaktadır. Çanakkale'de kazanılan deneyimlerin dışında Almanların Batı Cephesi'nde geliştirdikleri en son savunma taktik ve teknikleri başarılı bir şekilde Osmanlı ordusuna kendi bünyesine ithal edilmişti. Modern savunma taktik ve tekniklerini uygulayan Osmanlı birlikleri düşmanı doğal ve yapay engellerle istedikleri ölüm bölgelerine kanalizasyon edip yoğun topçu ve makineli tüfek atışlarıyla onlara ağır zayıat verilmeyi başardı. Düşmanın buna rağmen ilerlemeyi başaran birlikleriyse karşı taarruzlarla püskürtüldü. Bu konuda tek istisna 10. Londra Taburu'nun Vadi el-Mukaddeme bölgesinde asıl savunma hattına girebilmesidir.

▲ II. Gazze muharebesinde esir alınan İngiliz askerleri halka moral vermek maksadıyla Kudüs'te sokaklarda yürütülüyor.

İkinci vakti taarruzun başarısızlığa uğradığı açığa çıktı. Her ne kadar ihtiyattaki 74. Tümen henüz muharebeye girmemiş olsa da Doğu Kuvveti aşırı zayıf vermişti. Taarruzu durdurmak zorunda kalan Murray, Dobell'e ulaşılan en ileri hatta kalmasını ve ertesi gün beklemeden yeniden taarruz etmesini emretti. Ancak ertesi gün sabahı durumun vahameti kendini bütün çıplaklığıyla gösterdi. Toplam İngiliz zayıfı 6.444 askerdı (509 ölü, 4.359 yaralı ve 1.576 kayıp). Osmanlı zayıfıysa bunun üçte biriydi; 402 şehit, 1.364 yaralı, 247 kayıp ile toplamda 2.013 zayıf.

Osmanlı birlikleri moral ve motivasyonu yüksek bir şekilde savunmaya devam ederken İngiliz askerleri çoktan yenilgiyi kabullenmişti. Üstelik başta topçu olmak üzere ciddi mühimmat sıkıntısı çekilmekteydi. Emre rağmen taarruza cesaret edemeyen Dobell taarruzu gene erteledi. İkinci erteleme sonrasında II. Gazze Muharebesi'nin İngiliz yenilgisiyle sona erdiği kesinleşti. Buna rağmen Murray Londra'ya muharebenin sona ermediğini tekrar taarruz edileceğini bildiren raporlar göndermeye birkaç gün daha devam etti. Kendine güveni tekrar tehlikeli bir şekilde artan von Kressenstein ise 54. Tümen'le büyük bir karşı taarruz planladıysa da kendi astları ve Cemal Paşa'yı ikna edemediği için bu cüretkâr projesini gerçekleştiremedi. İlginç

▲ Avustralyalılar Gazze'de siper kazıyorlar. İngiliz liderlerinin beklentilerinin aksine Filistin Cephesi de Avrupa'daki diğer cepheler gibi siperlerle kaplandı.

bir başka husus ise yenilgi sonrasında İngilizlerin geçen muharebe sonrasında yaptıkları gibi Refah'a çekilmemesi, taarruzun birinci aşamasında işgal ettikleri mevzileri Osmanlı savunma hattına paralel kapsamlı bir savunma hattına dönüştürmeleridir. Böylelikle Gazze ve uzanımı Avrupa'da olduğu gibi karşılıklı siperlerle kaplandı. Batı Cephesi'ndeki siper muharebelerinden kaçınmak amacıyla başlatılan Filistin Seferi beklenenin tam tersine korkulan siper muharebelerini Orta Doğu'ya ihraç etmiş oldu.¹⁰

▲ Gazze'de imha edilen İngiliz tankları kısa süre içinde cepheye gelen heyetlerin ziyaret noktalarından biri oldu. Cepheyi ziyaret eden Ahmet İzzet [Furğaç] Paşa, von Kressenstein ve Cemal Paşa ile tankın önünde fotoğraf çektirirken.

10 ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, Klasör 535, Dosya 1234, Fihrist 2089-016-004; ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 19 Nisan 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-080, 741-080-05, 741-080-06; ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 20 Nisan 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-082; ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 4 Nisan 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-043-66, 741-043-67, 741-043-68; Macmunn ve Falls, 1928, s. 335-350; von Kressenstein, 1938, s. 240-244; Garsia, 1940, s. 139-144; Gullett, 1944, s. 305-344; Powles, 1922, s. 98-105; Ward, 1922, s. 102-110; Thompson, 1923, s. 317-333; Ward, 1922, s. 40-44; Belen, 1966, s. 111-112; Hart, 1959, s. 126; Nicol, 1921, s. 142-144; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 611-630, 630-637.

II. Gazze zaferi, Çanakkale ve Kutülamare'nin ardından Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'nda kazandığı en büyük üçüncü zaferdir. Osmanlı savunması kendisinden nicelik ve nitelik bakımından üstün İngiliz Seferî Kuvveti'ni Gazze'de önceden çok daha büyük bir hezimete uğrattı. Üstelik İngilizlerin tank ve kimyasal silah gibi modern silah sistemlerini beklenmedik bir şekilde muharebe sahasına sürmesine rağmen kazanılan bir başarıdır. Gazze zaferini farklı kılan bir başka özellik de muharebenin büyük ölçüde Avrupa cephelerindeki gibi cereyan etmesidir. Osmanlı zaferi, modern savunma taktik ve tekniklerinin başarılı bir şekilde uygulanması sayesinde mümkün oldu. İngilizlerse komuta hataları dışında o zamana kadar geliştirilmiş taarruz taktik ve tekniklerini doğru uygulayamadıkları için yenildiler. Çünkü en büyük hatayı başta yapmışlar ve Osmanlı askerlerini Sina'da kazandıkları bir dizi başarı sonrasında hakir görmüşlerdi. Karşılarında modern bir ordu yok da sanki tarihin gerilerinde kalmış bir kabileye karşı savaşıyorlarmış gibi davrandılar. Örneğin tankların sadece görüntü ve gü-rültüsünün bile savunmayı paniğe sürükleyeceği beklentisindeydiler. Kendilerine karşı kullanılması hâlinde insanlık suçu ilan edip etik ve ahlaktan bahsederek her vasıtayla protesto edecekleri kimyasal silahı da bu yüzden rahatlıkla kullandılar. Çünkü ırkçı bir yaklaşım içinde Osmanlı askerlerini kendileriyle eşit seviyede görmüyorlardı. Zaten II. Gazze yenilgisinin İngilizler üstündeki çöküntü etkisini arttıran da bu oldu. Hor gördükleri ve küçümsedikleri Osmanlı'ya Çanakkale ve Kutülama-re sonrasında gene yenilmek.¹¹

11 ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 23 Nisan 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-043-63; ATASE-BDH, İkinci Gazze Muharebesi, Klasör 535, Dosya 1234, Fihrist 2089-016-003; Okçu ve Üstünsoy, 1979, s. 650-651.

▲ Hilâl-i Ahmer kartpostalı. Türk askerleri düşman donanmasına karşı kahramanca mücadele ederken Hilâl-i Ahmer hastaneleri yaralılara modern sağlık hizmeti vermekte.

4. BÖLÜM

Zafer Arayışı

Yeni Bir Komutanla Zafer Arayışı: Allenby

Murray gibi kalemi kuvvetli bir general bile yaklaşık 6.500 zayıtın verildiği II. Gazze yenilgisini gizleyemedi. Özellikle Osmanlı savunma hattına paralel bir savunma hattı inşası İngiliz siyasetçileri dehşete düşürdü. Filistin Seferi'ne Avrupa'daki siper muharebelerinin dehşetinden kaçmak üzere çıkmıştı. Oysa şimdi aynı dehşet Orta Doğu'da yaşanmaktaydı. Murray kendini kurtarmak için sadece yeni raporlar yazmakla yetinmeyip Dobell'i günah keçisi ilan etti ve görevden aldı. I. Gazze yenilgisinin sorumlularından Dallas da tümen komutanlığından alındı. Ancak Murray'nin bu manevraları sonuç vermedi. Hem yenilgi saklanamayacak kadar büyüktü hem de Murray'nin verdiği sözleri tutamaması Londra'nın gözünde yeterliydi. İki ay sonra Murray da görevden alındı.¹

▲ Orgeneral Edmund Allenby. Batı Cephesi'nde istikrarlı bir komutanlık sergileyemeyen Allenby, Murray'nin yerine Mısır'a gönderildi. Kendisine verilen fırsatı iyi kullanarak tarihe geçmeyi başardı.

Lloyd George, diğer liderlerden farklı olarak umdunu yitirmemişti. Ona göre zafere giden yol doğru generalin bulunmasından geçiyordu. Mısır Seferi Kuvvetleri (EEF) komutanlığını önce Güney Afrikalı siyasetçi ve general, Jan Christian Smuts'a teklif etti. Smuts, hükûmet ve generallerin savaşın idaresi konusunda ikiye bölündüğünü (Doğu-Batıcı mücadele ve başka düşünce farklılıkları) biliyordu. Bu mücadeleye girmek istemedi. Ayrıca Lloyd George'un hayallerini gerçekleştirmek için gereken askerî gücün Orta Doğu'da bulunmadığı çıkarımını yapmıştı. Smuts teklifi reddedince göreve Orgeneral Edmund Allenby atandı. "Boğa" lakaplı Allenby bir süvari subayıydı. I. Dünya Savaşı öncesinde çeşitli sömürge savaşlarına iştirak etmiş ve Batı Cephesi'nde tümen komutanlığından ordu komutanlığına kadar yükselmişti. Ancak üst ve astlarının sevmediği aksi, sinirli ve iletişim sorunları olan bir generaldi. 3. Ordu'nun başında girdiği Arras Muharebesi'nde başarısız bulunmasından dolayı 9 Haziran 1917'de görevden alınıp geri göreve çekilmişti. Bianenaleyh Filistin Seferi gibi kritik bir komutanlığa seçilmesi şaşkınlık yarattı. Allenby, EEF Komutanlığı'nı 28 Temmuz'da devraldı. Göreve başlar başlamaz selefi Murray gibi hükûmet ve Genelkurmay'ın birbiriyle çelişen emirleriyle karşı karşıya kaldı. Lloyd George, İngiliz kamuoyunun son yenilgiler sonrasında

1 Macmunn ve Falls, 1928, s. 351, 355-357, 368-372; Hughes, 1999, s. 18, 20-21; Ward, 1927, s. 113-116; Thompson, 1923, s. 334-353.

artan zafer açlığının ancak Filistin’de giderilebileceği inancındaydı. Bu yüzden Allenby’den “Noel (25 Aralık) öncesi Kudüs”ün fethedilmesini talep etti. Genelkurmay ise hükûmetin aşırı taleplerini dizginlemeye çalışmaktaydı. Onlara göre kesin zafer Batı Cephesi’nde kazanılacağından buradan başka cephelere birlik ve silah aktarılmasına karşıydılar. Fakat Allenby’nin Murray’e göre önemli bir avantajı vardı. Çünkü artık generaller de bütün bu yığınak sonrasında Kudüs’ün alınmasını istemeye başlamıştı. Bu değişim sayesinde Batı Cephesi dışındaki tali cephelerden (Selanik ve İtalya gibi) birlik ve ağır silah kaydırılmasına müsaade edildi.²

▲ Bedevi kabileleri yerleşik hayata geçirmek için II. Abdülhamit döneminde kurulan Bi’rüsebi; Cemel Paşa’nın bayındırlık faaliyetiyle hem modern bir kasaba hem de askerî bir lojistik merkezine dönüştü.

Bir salon subayı değil muharip olan Allenby göreve başlar başlamaz bütün cepheyi gezdi ve birlikleri denetledi. Yenilgiyle sonuçlanan iki muharebe ve zor koşullar yüzünden moral ve motivasyonu bozuk askerlere onlarla ilgilendiğini gösterdi. Ana astlarıyla yaptığı görüşmeler esnasında Dobell’in görevine terfi eden Chetwode’un taslak bir taarruz planı hazırladığını öğrendi. İki kötü tecrübe sonrasında Chetwode, tahkimatı iyice kuvvetlendirilmiş Gazze’ye tekrar taarruz edilmesine karşıydı. Ona göre Hareyra ve Tel eş-Şerîa’ gibi Gazze’nin daha güneyindeki daha az tahkim edilmiş ama kritik öneme sahip mevzilere saldırılmalıydı. Çünkü buraları düşükten sonra Gazze’nin kuşatılarak ele geçirilme şansı olacaktı. Ancak ciddi bir sorun vardı.

2 TNA, Robertson’da Allenby’ye, 10 August 1917, WO 158/661; Hughes, 1999, s. 23-27; Wavell, 1929, s. 100-102; von Kressenstein, 1938, s. 245-247.

Bu kritik mevzilerin düşürülebilmesi için önce Bi'rüssebi'nin ele geçirilmesi gerekmekteydi. Chetwode'un planına göre önce Bi'rüssebi'ye taarruz edilecekti. Burası düştükten sonra kuzeybatıya dönülüp aradaki bütün önemli Osmanlı direnek noktaları silindir gibi ezilecek ve en son Gazze taarruzu icra edilecekti. Çünkü Gazze düşmeden Kudüs istikametinde ilerlemek mümkün değildi. Chetwode'un planı layıkıyla ve hızlı uygulanabilirse Gazze – Bi'rüssebi' hattını savunan Osmanlı birliklerinin çoğu imha olacak ve Kudüs savunmasız kalacaktı. Bi'rüssebi'nin harekât planının başarıya ulaşmasındaki bir başka rolüye özellikle atlı birlikler bakımından kritik önemdeki su kaynaklarına sahip olmasıydı. Doğal olarak asıl taarruz Bi'rüssebi'yi hedef alırken savunma hattının diğer kesimlerindeki Osmanlı birlikleri cephe taarruzlarıyla yerlerinde tespit edilmeliydi. Allenby fazla düşünmeden Chetwode'un taslak planını kabul etti. Çünkü iki yenilgi sonucu koltuğunu kaybeden Murray'nin yaptığı gibi üçüncü kez Gazze'yi hedef alan bir taarruz planını ne Londra'daki amirlerine kabul ettirebilirdi ne de Gazze'yle ilgili batıl inanç ve hurafeler üretmiş askerlerin canıgönülden taarruz etmesini sağlayabilirdi.³

▲ İngilizlerin Sina'da inşa ettikleri Bi'r el Abd tren istasyonu. Gerektiğinde Mısır'daki hatları sökerek bir yıl içinde el-Arîş'e kadar uzanan çift hat demiryolu inşa edildi.

3 TNA, Korg. Philip W. Chetwode, Filistin Harekâtı Hakkında Notlar, 21 Haziran 1917, WO 158/611; George, 1934, s. 1830-1836; Falls, 1930, s. 7-12; Gullett, 1944, s. 346-351, 354-357; Garsia, 1940, s. 153-158, 303-312; Hughes, 1999, s. 43-45.

Chetwode planının tek sorunu Bi'rüssebi' düştükten sonra Gazze'ye doğru taarruz edip aradaki bütün Osmanlı savunma hattını bertaraf etmek değildi. Ayrıca ciddi inşaat ve lojistik hazırlığa gereksinim bulunmaktaydı. Şimdiye kadar Bi'rüssebi"ye taarruz edilmemesinin sebebi büyük birlik harekâtı için arazinin uygun olmaması ve güzergâh üzerinde su kaynaklarının azlığıydı. Plana göre dört veya beş tümen Bi'rüssebi"ye taarruz edeceğine göre stabilize yol ve su boru hattı inşası, yol güzergâhı ve taarruz çıkış bölgesine ileri depolar tesis edilmeliydi. Bunun içinse Süveyş'ten Refah'a kadar uzanan demiryolunun kapasitesinin artırılması gerekliydi. Allenby'nin emrinde Mısır'ın bütün kaynakları ve Hindistan'ın desteği bulunduğundan bütün bu inşaat ve lojistik yığınağı yapmak dert değildi. Ama zamana ihtiyaç vardı. Bu yüzden Londra'dan gelen bütün baskıya rağmen taarruzu eylül ayına erteledi.⁴

▲ *Nebi Samuel'de eğitim yapan Osmanlı bahriye telsiz birliği. Cemal Paşa Bahriye Nazırı olmasının verdiği imtiyazı kullanarak aktifte görevde olmayan denizci subay ve askerleri Filistin Cephesi'nde farklı görevlerde istihdam etmiştir.*

Allenby'nin taarruzu bu kadar geciktirmesinin sebeplerinden birisi de Osmanlı savunması hakkındaki abartılı bilgilerdir. Artan kapasite ve etkinliğine rağmen İngiliz istihbaratı Osmanlı askerî güç ve etkinliğini abartmakta ve yaşadığı sorunları görmezden gelmekteydi. Oysa telsiz dinlemesi, yerel casus ve hava keşif raporları o zamana kadar görülmemiş miktar ve kalitede bilginin düzenli olarak Kahire'ye akmasını sağlamaktaydı. En kıymetli kaynak Osmanlı telsiz görüşmelerinin dinlenmesiydi. Osmanlı telsiz operatörlerinin çoğunlukla kripto kullanmadan veya basit şifrelerden istifade ederek haberleşmesi sayesinde İngilizler en gizli emirlere bile nüfuz edebilmekteydi. Ancak gelen bilgileri işleyip istihbarata dönüştürme kapasitesinin yetersizliği ve geçmişten

⁴ Falls, 1930, s. 8, 13, 17-24; 158, 160-164, 312-313; Gullett, 1944, s. 362-366; Wavell, 1929, s. 102-104.

▲ İngiliz telsizcisi dinleme yaparken. İngilizler nitelik ve nicelik üstünlüklerini kullanarak bir yandan Osmanlı telsizlerini dinlerken diğer taraftan da sahte bilgi ve raporların yayılmasını sağladılar.

kalma kötü alışkanlıklar sonucunda en olumsuz ve abartılı haber doğru kabul edildi. Bu yüzden Osmanlı savunmasının kabiliyeti ve muharebe etkinliği komuta kademesine çok hatalı bir şekilde tasvir edildi. Rus Devrimi sonrasında düzinelerce Osmanlı tümeni ve en az iki Alman tümeninin Filistin Cephesi'ne geleceği iddiası İngiliz istihbaratının yapısal sorunlarını göstermesi açısından anlamlıdır. Çünkü Berlin ve İstanbul bu tümenleri göndermek istese bile mevcut demiryolu hatları ve kapasitesinin bu tümenleri ağırlıklarıyla beraber taşıyamayacağını bilmeleri gerekirdi. İngilizler hem Osmanlı demiryolu ağı ve kapasitesini çok iyi biliyorlardı hem de yerel casusları tren seferleri konusunda düzenli rapor göndermekteydi. Tabii hâlihazırda emrindeki askerleri beslemekte zorluk çeken von Kressenstein'in yeni gelecek "düzinelerce tümeni" nasıl besleyeceğini İngiliz analizcilerinin düşünmemesi ayrı bir muammadır. Zaten istihbaratçılar ilk hatalı yönlendirmelerini Allenby geldiğinde verdikleri istihbarat brifingiyle yapmışlardı. Bu bilgilendirmede Gazze "modern bir kale" diye tasvir edilmişti. Somme ve Arras taarruzlarında edindiği "Modern tahkimata kesinlikle doğrudan taarruz edilmemesi gerekir." tecrübesi sonucunda Allenby Chetwode'un Bi'rüssebi' planını kabul etti, taarruzu da aylarca erteledi. İşin İngilizler bakımından daha kötü tarafı Allenby ve kurmayları bir kez kararı verdikten sonra gelen istihbaratı hep bu karar çerçevesinden değerlendirmişler ve radikal değişiklik yapmaktan kaçınmışlardır. Neticede çıkan fırsatlardan istifade edilemedi. Gözü kapalı bir şekilde kabul edilen plan çerçevesinde hazırlıklar yapıldı.⁵

5 TNA, Allenby'den Robertson'a, 9 Eylül 1917, WO 158/661; TNA, Filistin Seferi ile İlgili Genel Siyaset, Ekim 1917, WO 106/726; TNA, Aylık İstihbarat Günlüğü, Ağustos 1917, WO 157/718; Sheffy, 1998, s. 266-269, 274, 277-282, 286; Hughes, 1999, s. 36-38, 43, 46-48, 52-53, 58-59; Falls, 1930, s. 12-13; Wavell, 1929, s. 96-97; von Kressenstein, 1938, s. 258.

▲ Avustralyalı General Henry George Chauvel ve Çöl Bindirilmiş Kolordusu komuta heyeti.

Ağır bir baskı ve stres altındaki Allenby, taarruz vaktini ileri bir tarihe ertelemesine rağmen beklemeden hazırlıkları başlattı. Selefi gibi harekâtı Kahire’de lüks bir otelden yürütmeye kalkışmayıp karargâhını hemen Refah’a taşıdı. Böylelikle Murray’nin Dobell’i görevlendirmesinde olduğu gibi operasyonel seviyede bir komutana ihtiyaç kalmadı. Ancak cephedeki tümen sayısı arttığından Doğu Kuvveti gibi geçici üst karargâhlar yerine kurulu kolordu teşkilatına geçildi. Zaten Allenby’nin Batı Cephesi’nde edindiği deneyim modern muharebelerde kolordu komuta kademesinin önemini ona öğretmişti.⁶ Deneyimli generallerden Chetwode 20. Kolordu, Chauvel ise Çöl Bindirilmiş Kolordusu komutanlıklarını üstlendi. Harekât alanına yeni katılan Korgeneral

Edward S. Bulfin de 21. Kolordu Komutanlığı’na atandı.⁷ Allenby ardından taarruz için gereken asgari ihtiyaçlar listesini Londra’ya gönderdi. İsteklerini makul göstermek üzere abartılı istihbarat raporlarından istifade etti. “Güçlü Osmanlı savunmasını” aşabilmek için elindekilere ve bütünleme askerî taleplerine ilave olarak en az iki tam mevcutlu piyade tümeni, ağır ve sahra topçu bataryaları, uçak filoları, muhabere, istihkâm ve sıhhiye birlikleri talep etmekteydi. Eğer bu istekler yerine getirilmezse Eylül ayında bile taarruzun mümkün olamayacağını ekleyerek amirlerini üstü kapalı tehdit etmeyi de ihmal etmedi. Genel valisi olduğu Mısır’ı

6 Kitchen, 2014, s. 118-120.

7 Allenby kolordu komutanlarını muharebe başarı ve tecrübesiyle güvenilirliğine göre seçmeye çalışmıştı. Ancak bu seçimde siyasi faktörler de rol oynamıştır. Avustralya hükûmeti uzun süredir Avustralyalı subayların üst komuta kademelerine atanmasını istemektedir. Bu yüzden hakkında bazı endişeler bulunsa da Avustralyalı Chauvel, Çöl Bindirilmiş Kolordusu komutanlığına atandı. Oysa Allenby’nin elinde bu göreve atanmaya daha uygun subaylar bulunmaktaydı. bk. British Library, Anderson’dan Birdwood’a mektup, 15 Mayıs 1917, Mss Eur D686/77; Grey, 2015, s. 87-91, 134-135.

▲ Yaralı ve hastaları develerle cephe gerisine nakleden Mısırlı deve sürücüleri. Mısırlılar inşaat, ulaştırma ve diğer geri hizmetleri yüklenerek İngiliz seferî kuvvetlerine büyük rahatlık sağlamışlardır.

da seferber etmişti. Yeni yol ve depoların inşası için ilave amele taburları, yük hayvanları ve inşaat malzemesine ihtiyaç duyulmaktaydı. Savaşın başında İngiliz sömürge yöneticilerinin Mısır halkına seferberlik olmayacak sözü ve halkın savaş yüzünden yaşadığı artan sıkıntılara rağmen Allenby aldığı kararları tavizsiz uyguladı. Hatta eldeki stoklar yetmediği durumlarda Mısır demiryolu hatları ve diğer tesislerini söktürmekten çekinmedi. İngilizlerin bu kadar büyük hazırlığa girişmesi Fransızların dikkatinden kaçmadı. Bütün Levant'ı (Suriye, Lübnan ve Filistin) kendi etki alanında gören Fransızlar en az bir tümenle harekâta katılmak istediklerini bildirdiler. Rol çalınacağı endişesine düşen İngiliz liderler Fransız katkısını uzun tartışmalar sonrasında tugay seviyesinde sembolik bir boyuta indirmeyi başardılar. Ayrıca İtalyanların da küçük bir birlikle taarruza katılmalarını temin ederek Fransızların harekât sonrası yapacakları siyasi talepleri sınırlamaya çalıştılar.⁸

8 TNA, Allenby'den Robertson'a, 12 Temmuz 1917, WO 158/611; TNA, Başkomutan Toplantısı Tutanağı, 20 ve 27 Ağustos 1917, WO 158/612; Falls, 1930, s. 13-17; Garsia, 1940, s. 158-160, 314-319; Hughes, 1999, s. 31-32, 43, 45; Wavell, 1929, s. 103-104; Elgood, 1924, s. 306-329.

Yeni Bir Ordular Grubuyla Zafer Arayışı: Yıldırım

▲ Alman askerleri II. Gazze Muharebesi'nde ele geçirilen Rolls Royce marka zırhlı otomobil ve motosikletle poz veriyorlar.

II. Gazze zaferi İstanbul'daki iyimser havayı iyice arttırmıştı. Cemal Paşa'nın taleplerinin çoğunun karşılanmamasına rağmen İngilizler yenilgiye uğratılmıştı. Dolayısıyla korkulacak bir şey yoktu. Hatta Rus Devrimi'yle Kafkas Cephesi'nde büyük fırsatların doğması beklenirken gelen zafer haberi benzeri zaferlerin başta Irak olmak üzere diğer cephelerde de kazanılabileceği beklentisini doğurdu. Yeni zafer sonrasında İngilizlerin Filistin Cephesi'ne daha çok asker göndermesi ihtimali olumsuz değil tam tersine çok olumlu bir gelişme olarak algılandı. Zaten baştan beri istenen buydu. Bu konuda Ludendorff da Osmanlı komuta heyeti gibi düşünüyor ve onları teşvik ediyordu. Ayrıca devrim sonrasında Rusya'nın savaştan çekilmeye başlaması, Selanik Cephesi'nde İtilaf birliklerinin oldukları yerde saplanıp kalmaları Avrupa cephelerine gönderilmiş seçme Osmanlı birliklerinin yurda dönmesi için fırsat yaratmıştı. Gerçi Enver Paşa Ruslara karşı kazanılan zaferden pay almak amacıyla Romanya'da Osmanlı varlığının devamını istemekteydi (15 ve 25. Tümenler bırakıldı) ama diğer tümenlerin kalmasına gerek yoktu. Romanya'daki 26. Tümen ile Batı Trakya'daki 46 ve 50. Tümenler dönüşe geçtiler. Benzeri şekilde Galiçya'daki 15. Kolordu'ya (19 ve 20. Tümenler) kademeler hâlinde yurda dönme emri verildi. Cemal Paşa'ya göre beklenen İngiliz taarruzuna karşı durabilmek için Filistin Cephesi'nin 10.000 bütünleme askerine ilave olarak her biri 7.000 mevcutlu asgari beş ilave

▲ Enver Paşa'nın Suriye ziyareti esnasında Şam'da çekilmiş bir toplu fotoğraf. Soldan itibaren 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal [Atatürk] Paşa, Levazım Genel Müdürü Topal İsmail Hakkı Paşa, Enver Paşa, Menzil Müfettişi Kâzım [Dirik], Cemal Paşa, Enver Paşa'nın yaveri Kâzım [Orbay] ve Askerî Sıhhiye Genel Müfettişi Süleyman Numan Paşa.

tümene ihtiyacı vardı. Eğer Enver Paşa'nın arzu ettiği gibi mahdut hedefli taarruzlara kalkışılacaksa ihtiyaç yedi tümendi. Ancak tam da bu esnada Enver Paşa ve Cemal Paşa arasındaki ilişki ciddi derecede bozuldu. Cemal Paşa'nın Bahriye Nazırlığı'na ilaveten Suriye Valisi ve 4. Ordu Komutanı olarak üç yıldır devam eden başına buyruk ve bağımsız yönetimi artık iyice göze batmaktaydı. Çoğu yerine getirilmese de ısrarlı asker, para ve ikmal maddesi talepleri de bıkkınlık vermişti. İşin daha da kötüsü Cemal Paşa'nın İtilaf Devletleri'yle anlaşıp Suriye'de bağımsız krallık kuracağı rivayetleri sadece İstanbul'da değil Kahire, Londra, Paris ve Berlin'de de dile getirilmekteydi. Onun Enver Paşa'nın güven ve desteğini kaybetmesi sadece makam ve mevkisini tehlikeye sokmadı, aynı zamanda Filistin Cephesi'nin ihtiyaçları da göz ardı edilmeye başladı. Aylardır talep edilen 10.000 bütünleme askeri reddedildi. Von Kressenstein'in bu talebin ne kadar gerekli olduğunu kanıtlamak üzere her ay 4.000 askerin zayı olduğunu rapor etmesiyle 4. Ordu aleyhine kullanılacaktı. Genelkurmay, istenen bütünleme askerleri ve tümenler gönderilecek olursa bunların da kısa sürede zayı edileceğini iddia ederek takviye gönderilmemesini meşrulaştırmaya çalıştı. İstanbul'a göre bu kadar büyük personel kaybının yaşanmasının sebebi idari ve lojistik sorumsuzluk, askerlerin moral ve motivasyonunu kaybetmesi dolayısıyla mevcut komutanların görevlerini layıkıyla yapmamasıydı. Gene onlara

göre bütün bu süreçte sadece savunmada kalınmayıp zaman zaman taarruz edilse ordu atalet ve moralsizliğin kucağına düşmezdi. Aslında Genelkurmay'ın yaptığı Filistin Cephesi'nde yaşananlara bir günah keçisi aramaktı. Büyük zorluklar içerisinde düşmana karşı iki büyük zafer kazanan 4. Ordu komuta heyeti gördükleri bu muamele karşısında oldukça sarsıldı.⁹

▲ Bi'rüssebi' yi İngilizler için önemli kılan su sarnıçlarından bir tanesi. Zaten Arapça Bi'rüssebi' isminin manası "yedi kuyu" demektir.

Enver Paşa ve Genelkurmay'ın olumsuz tavrı ve taleplerinin defalarca reddedilmesi sonucu Cemal Paşa ve von Kressenstein kendi imkân ve inisiyatifleriyle operasyonel sorunlara taktik çözümler bulmaya çalıştılar. Von Kressenstein'a göre madem yeni tümenler gelmeyecekti, çözüm savunma hattını kısaltmaktı. 1 Haziran'da bütün su kaynakları ve tesisler tahrip edildikten sonra Bi'rüssebi'nin tahliyesi emrini verdi. Bi'rüssebi'nin savunmasından sorumlu 3. Süvari Tümen Komutanı Albay Esat Bey başta olmak üzere bir kısım subay bu emre itiraz etti. Gerekçeleri önemli bir yol kavşağı olan Bi'rüssebi'de mevcut idari ve lojistik tesisler (depo, tairmirhane ve imalat atölyeleri) bütün savunma için önemliydi. Ayrıca hâlihazırda ciddi yiyecek sıkıntısı çekilirken Bi'rüssebi' ve etrafındaki ekili tarlalarda bu sene mahsul çoktu. Hiç değilse iki ay beklenilip hasat yapıldıktan sonra kasaba boşaltılmalıydı. İstihkâmcılara göre kuyu, ha-

⁹ Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 48-55, 113-114; Cemal Paşa, 2001, s. 209, 211; von Kressenstein, 1938, s. 246-247, 250-252, 259-260; Cebesoy, 1938, s. 6, 23, 25, 41; Erkiilet, 2002, s. 44-48, 54-55, 64, 80; Doğruer, 2009, s. 64-67; Ludendorff, 1923, s. 255.

vuz ve diğer su tesisleri imha edilse bile sıkı bir çalışmayla İngilizler bunları iki haftada tamir edebilirdi. Bu itirazlar üzerine Bi'rüssebi'deki tesislerin çoğunu inşa ettirmiş ve dolayısıyla tahliyesinde gönülsüz olan Cemal Paşa emri iptal etti. Ancak olası bir felakete karşı önlem olarak savunma hızla tahliye etme kapasitesi olan süvariye bırakıldı ve su tesislerinin tahribi için gerekli hazırlıkların yapılması emri verildi. Yani ciddi bir düşman taarruzu hâlinde savunma beklemeden su tesislerini imha edip geri çekilecekti.¹⁰

▲ Eski Prusya Savaş Bakanı ve Almanya Genelkurmay Başkanı Orgeneral Erich von Falkenhayn.

Erich von Falkenhayn (1861-1922)

Oldukça sıradışı bir subay olan von Falkenhayn daha mesleğinin başındayken Prusya ordusundan rahatsızlık duyup 1896'da izin alarak Çin'e askerî danışman olarak gitti. Normal koşullarda unutulup gidecekken 1900'de Boxer İsyanı üzerine bölgeye sevk edilen uluslararası gücün parçası olan Alman Seferî Kuvveti'ne karargâh subayı olarak dâhil oldu. Gösterdiği performansla Prens Heinrich'in dikkatini çekip onun himayesine girdi. Bu sayede 1903'te Almanya'ya döndüğünde hızla terfi etti ve 1913'te beklenmedik bir şekilde Prusya Savaş Bakanlığı'na getirildi.

Von Falkenhayn, Avrupa'da büyük bir savaş kaçınılmaz görmekteydi. Ağustos krizinde sivil liderlere verdiği tavsiyeler ve seferberliği erken ilan ederek savaş kaçınılmaz hâle getirdi. Ancak Eylül 1914'te Almanya Genelkurmay Başkanlığı'na atanıp Alman ordusunun komutasını Batı Cephesi'nde devraldıktan sonra askerî zaferin mümkün olmadığını anladı. Eski görüşünden vazgeçerek savaşın antlaşma ile sona erdirilmesi için tavsiyede bulunmaya başladı. Doğu Cephesi'nde Gorlice-Tarnow Taarruzu ile Ruslara ağır darbe vurup Avusturya-Macaristan'ı yıkılmaktan kurtardı. Sonbaharda 1915 Sırbistan Seferi ile hem Sırbistan'ı savaş dışı bıraktı hem de Berlin-İstanbul irtibatını tesis etti.

Doğuda kazanılan başarılar sonrasında Fransa'yı anlaşma masasına oturmaya zorlamak için Şubat 1916'da Verdun Taarruzu'nu başlattı. Askerî amacı Fransız ordusuna ağır zayıt verdirmektir. Ama beklemediği şekilde Fransızlar kadar Alman ordusu da ağır zayıt verdi.

¹⁰ Tahliye tartışmaları eylül ayı ortalarına kadar devam etti. Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 60-63, 65, 102-104; Erkilet, 2002, s. 66-67; von Kressenstein, 1938, s. 276-277.

Bunun üzerine Ağustos 1916'da görevden alındı. Romanya'ya karşı düzenlenen seferde 9. Ordu'ya başarıyla komuta etti. Fakat August von Mackensen'in gölgesinde kaldı.

Yıldırım Ordular Grubu Projesi ortaya atıldığında bu işi en iyi yerine getirecek komutan olarak görüldü. Keşif gezisi esnasında Yıldırım birliklerinin planlandığı gibi Bağdat'a sefere çıkması yerine Filistin Cephesi'ne sevk edilmesi gerektiğini fark etti ve bunun için kulis yaptı. Ama aynı öngörü ve başarıyı Yıldırım komuta teşkilatının kurulmasında gösteremedi. Osmanlı ordusunun örf ve ananelerini önemsemedi. Hatta uzun süredir Osmanlı ordusunda çalışan Alman subaylarını "Türkleşmek"le suçladı. Ordunun yaşadığı büyük ve yapısal sorunları göz ardı edip sanki Alman birliklerini komuta ediyormuş gibi komutanlık yapmaya kalkıştı. 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa bu uygulamaya karşı çıkıp istifa ederken von Falkenhayn kendisine tehdit olarak gördüğü Cemal Paşa'nın kademele hâlinde görevden alınmasını sağladı.

Allenby taarruza geçtiğinde von Falkenhayn bölgede olmadığı ve Yıldırım Karargâhı henüz devreye girmediği için istemese de von Kressenstein'in cepheye komuta etmesine müsaade etmek zorun kaldı. Önce Bi'rüsebi' ve ardından Gazze düştükten sonra emir komutayı devralıp İngilizlere karşı oynak savunma uygulamaya kalkıştı. Osmanlı birliklerinin bunun için gerekli hareket üstünlüğü ve kabiliyetine sahip olmadığını dikkate almadığı için çekilmede birliklerin ağır zayıf vermesine sebep oldu.

Son savunma hattının yarılmasına rağmen Kudüs'ün her koşul altında savunulmasını emrettiğindeyse kolordusunu ve şehri imhadan kurtarmak isteyen Ali Fuat Paşa buna karşı çıkıp şehri tahliye etti. Böylelikle birliklere komuta etme yeteneğini kaybeden von Falkenhayn 24 Şubat 1918'de görevden alındı, Almanya'ya dönmek zorunda kaldı. Aslında oldukça kabiliyetli ve başarılı bir subay olan von Falkenhayn, görev yaptığı ülke ve ordunun içinde bulunduğu şartları ve kültürünü dikkate almadığı için başarısızlığa uğradığı gibi uğranılan yenilginin tahribatını büyüttü.

Tam da bu esnada Berlin şaşkırtıcı bir projeyi uygulamaya koydu. Komuta ve karargâh hizmetlerinin tamamen Alman subay ve personeli tarafından sağlanacağı bir ordular grubunun Orta Doğu'da kurulması kararı alındı.¹¹ Alman ordusunun bu konuda tecrübesi vardı. Avusturya-Macaristan ordusunun bir türlü baş edemediği Sırbistan'ı istila etmek için Mareşal August von Mackensen komutasında karargâhı Alman subaylardan kurulu bir ordular grubu teşkil

¹¹ Aslında Osmanlı birliklerini Alman karargâh ve birlikleriyle takviye edip Alman subayların komutasına terk etme fikri Kasım 1915'ten bu yana tartışılmaktaydı. İlave olarak Alman askerî ataşe General Otto von Lossow ve diğerleri de bu tarz tekliflerde bulunmuşlar ve uzun süredir kulis yapmaktaydılar. Ancak bunlardan hiçbiri Balkanlarda büyük başarılar kazanılması öncesinde etkili olmadı. *bk.* Pomiankowski, 1990, s. 173-174, 272-273; Wallach, 1976, s. 208-209; Ludendorff, 1923, s. 412-413. Almanlar konusunda endişe ve çekinceleri olan Cemal Paşa bile 27 Mayıs 1917'de Almanya'dan Batı Cephesi'nde topçuluk konusunda tecrübe kazanmış üç subayın acele Filistin'e gönderilmesi talebinde bulunmuştu. *bk.* ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 27 Mayıs 1917, Klasör 173, Dosya 153, Fihrist 747-052, 747-052-01.

edilmişti. Avusturya-Macaristan ordusu Alman tümenleriyle takviye edildikten sonra 7 Ekim 1915'te başlayan sefer büyük bir zaferle sonuçlanmıştı. 1 Eylül 1916'da Romanya'yı hedef alan büyük harekâta Orgeneral Erich von Falkenhayn Alman birlikleriyle takviye Avusturya-Macaristan ordusunun, von Mackensen ise Alman ve Osmanlı birlikleriyle takviye Bulgar ordusunun komutasını üstlenerek başarıyla Romanya'yı istila etmişti.¹²

Berlin şimdi bu başarılı reçeteyi Orta Doğu'da uygulamak istiyordu. Alman Genelkurmayı'na göre Osmanlı (özellikle etnik Türkler) askerleri bir askerde bulunması gereken bütün özelliklere fazlasıyla sahipti. Onlara göre iyi bir liderlik, kaliteli silah ve teçhizat sağlanabilirse bu "muhteşem malzeme"nin potansiyeli ortaya çıkacaktı. Almanlar Osmanlı subay sınıfını ve hatta bütün askerî sistemini yetersiz, yozlaşmış, çıkarıcı ve cahil gördüğünden basit bir komuta değişikliğinin olağanüstü bir iyileşme yaratacağına inanıyorlardı. Ayrıca Arap İsyanı, imparatorluk dâhilinde yaşanan etnik kırılmaları kimsenin reddedemeyeceği bir şekilde göstermişti. Üstelik Irak'ta Bağdat'ın düşmesi sonrasında yaşananlara paralel olarak Sina-Filistin'deki İngiliz yığınağı etnik kırılmaları arttırmaktaydı. Devreye tarafsız bir oyuncu olarak Almanlar girerse etnik gerginliğin azalacağı, tarafların İtilaf Devletleri'ne karşı ortak bir şekilde savaşacağı değerlendiriliyordu. Bu akıl yürütme ve meşrulaştırma çerçevesinde Alman Genelkurmayı iki

▲ Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı Karargâhı. Görüldüğü gibi Alman subayların çoğu kendi üniformalarını giymeyi tercih etmiştir. Von Falkenhayn'ın sağında karargâhtaki en kıdemli Türk subayı Binbaşı Hüseyin Hüsnü Emir [Erkilet] oturmaktadır.

veya daha fazla Osmanlı ordusuna komuta edecek Türkçe ismiyle Yıldırım Ordular Grubu (*Heeres Gruppen Kommando F*) karargâhı teşkil etmek üzere 65 karargâh subayını görevlendirdi. Son anda dokuz Osmanlı subayı da bu listeye eklendi. İlaveten Almanya muharebe desteği

12 DiNardo, 2015, s. 32-35, 38-39, 132-138; Torrey, 2011, s. 32-38, 61-62, 329-330.

(ağır topçu, uçak filoları ve istihkâm birlikleri) ve muharebe hizmet desteği sağlama ve tam mevcutlu bir piyade tümeni gönderme sözünü verdi. Ordular grubunun sıradan Osmanlı karargâhlarını etkileyen mali ve lojistik sıkıntılardan etkilenmemesi amacıyla bağımsız bir bütçe ve ödenek de tahsis edildi. Bütün bu hazırlıklar yapılırken Berlin, Enver Paşa'yla gerçekleşen kısıtlı bir bilgi alışverişi dışında ne Alman Askerî Yardım Misyonu Şefi Mareşal Liman von Sanders'e ne de Osmanlı Genelkurmayı'na fikrini sordu. Bunun yerine eski ataşe Albay Otto von Lossow gibi bireylerin fikir ve tavsiyelerine göre hareket edildi.¹³

▲ Halep Toplantısı'na katılan ordu komutan ve karargâh subaylarının bir kısmı. Ortada oturanlardan sivil Halep Valisi Mehmet Tevfik [Biren], 2. Ordu Komutanı Mustafa Kemal [Atatürk] Paşa, Kafkas Ordular Grubu Komutanı Ahmet İzzet [Furgaç] Paşa, 6. Ordu Komutanı Halil [Kut] Paşa ve 8. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar [Eğilmez].

Bütün Osmanlı subayları bu proje dâhilinde sağlanacak ek muharip güç ile muharebe destek ve muharebe hizmet destek kabiliyetlerini takdir ederken emir-komutayı neredeyse tamamen Almanlardan kurulan bir karargâhın üzerine almasını haklı olarak kendilerine yönelik bir güvensizlik ve hakaret şeklinde algıladılar. Almanlar 1915 sonrasında savaş koşullarında yetişmiş ve rütbe almış başarılı ve güçlü yeni nesil Türk komutanlarının ortaya çıktığını fark etmemişti. Ama Enver Paşa ve Osmanlı Genelkurmayı bu gerçeğin bilincindeydi. Bu yüzden Enver Paşa Doğu ve Güney Cephelerinde görevli bütün ordu komutanları ve kurmay başkanlarını Yıldırım projesini anlatmak ve onları ikna etmek üzere Halep'e davet etti. 24 Haziran 1917'de başlayan toplantıda Enver Paşa ordu komutanlarını ikna edip desteklerini almak için

¹³ Cebesoy, 1938, s. 24-25, 41; Erkilet, 2002, s. 14; Doğruer, 2009, s. 77; Belen, 1966, s. 113, 115; Steuber, 1922, s. 67-68; Pomiankowski, 1990, s. 173, 272-273; von Sanders, 1928, s. 173-175; Rohde, 1924, s. 112-113; Wallach, 1976, s. 209-210; Falls, 1930, s. 3-5.

ciddi çaba sarf etti. Çoğunluk sessizce dinlemekle yetindi ve fikirlerini açıklamadı. Projeyi kendi şahsına yönelik bir hareket olarak algılayan Cemal Paşa'ysa eleştirilerini çekinmeden dile getirdi. İlave silah ve tümenlere ihtiyaç vardı ama Suriye ve Filistin'de kesinlikle daha fazla Alman görmek istemiyordu. Enver Paşa istediklerini elde edememenin mutsuzluğuyla İstanbul'a geri döndü. Oysa durum çok daha kötüydü. Ordu komutanları kendisinden önce Halep'e gelmiş ve sadece Yıldırım projesini değil ülkenin içinde bulunduğu durumu da tartışmışlardı. Mustafa Kemal Paşa herkesin tepki ve kızgınlığına sözcülük yapıp mevcut siyasi ve askerî liderlerle daha fazla devam edilemeyeceğini dile getirmişti. Almanların imtiyazlı konumları bir başka eleştirdiği konuydu. Çoğunluk onunla aynı fikirdeydi. Özellikle Halil [Kut] Paşa onu çok destekledi. Ancak görüşmelerin sonunda şimdilik bir şey yapmayıp Yıldırım projesi ve diğer gelişmelerin sonucuna göre harekete geçme kararı çıktı.¹⁴

▲ Cemal Paşa ile mülki ve askerî idare temsilcilerinin Kudüs'te von Falkenhayn'ı karşılaması.

Bütün bu rahatsızlık ve tepkiler sürerken Osmanlı mareşali rütbesine terfi ettirilen von Falkenhayn, karargâhından önce Mayıs 1917'de İstanbul'a geldi. Romanya Seferi'ndeki ordu komutanlığı dışında geçmişte Prusya Savaş Bakanlığı ve Almanya Genelkurmay Başkanlığı görevlerinde bulunan von Falkenhayn, en üst rütbeli Alman generallerden biriydi. Çin'de de görev yaptığından "doğulular"la daha iyi anlaşacağı düşünülüyordu. Enver Paşa'yla ilk görüşmeleri

14 Furgaç, 1992, s. 262-264, 273-274; Bayur, 1997, s. 114; Cemal Paşa, 2001, s. 212-216; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 69-72; Altay, 1970, s. 126-127; Erkilet, 2002, s. 9; Doğruer, 2009, s. 78; Kut, 2015, s. 168-169; Belen, 1966, s. 114-115; Artuç, 2008, s. 249-251; Wallach, 1976, s. 211.

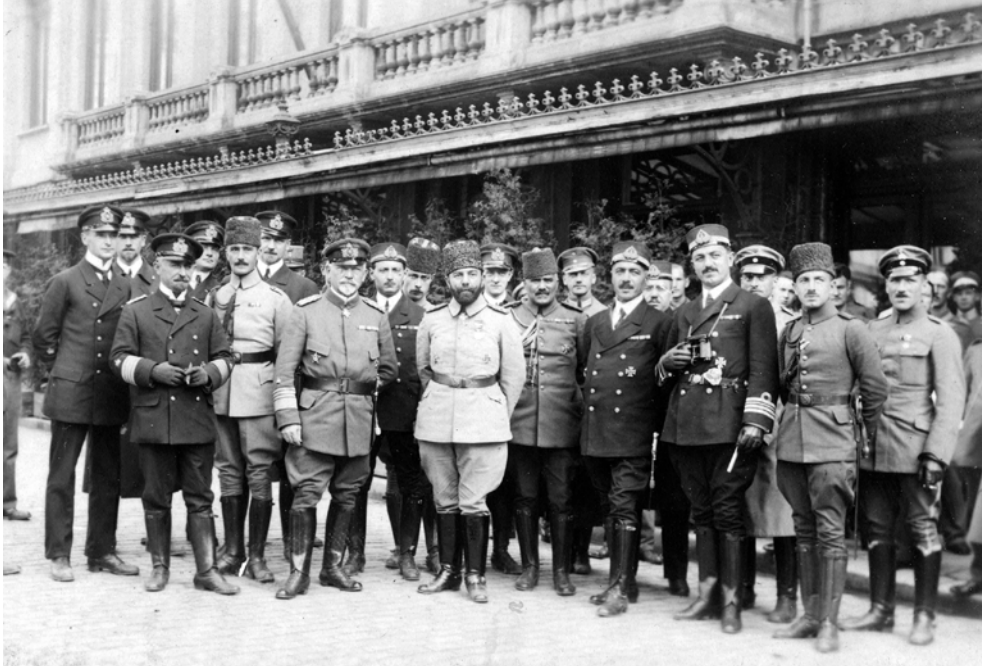
çok olumluymdu ve onun tam desteğini kazandı. Ancak kısa Suriye gezisi sonrasında heves ve umutlarını büyük ölçüde kaybetti. İlk planlamaya göre Yıldırım birlikleri, bölgedeki 6. Ordu ve yeni kurulan 7. Ordu'yu emrine aldıktan sonra, öncelikle Bağdat'ı düşman işgalinden kurtaracak ve İran içlerine ilerleyecekti. Fakat Sina-Filistin cephesindeki İngiliz yığınağının ciddi

▲ Menzil teşkilatına bağlı bir öküz kolunun ordu ikmal malzemesini taşıması. Ortada at üstündeki yaşlı subay gibi emekli subaylar tekrar göreve çağrılarak menzil teşkilatında görevlendirilmişlerdir.

ölçüde artması stratejik dengeyi tamamen değiştirmişti. Geride her an büyük İngiliz taarruzu beklenirken Bağdat Seferi'ne çıkmak mantıklı olmadığı gibi büyük bir felakette sonuçlanabilirdi. Konuştuğu herkes seferin iptali ve Filistin Cephesi'nin takviye edilmesini tavsiye etti. Daha da kötüsü cephedeki bütün Alman ve Osmanlı subayları von Falkenhayn'dan öncelikle yiyecek ve genel ikmal olmak üzere asker sayısı, silah ve teçhizat gibi yapısal sorunlara çözüm bulmasını istemekteydi. Başlangıçta planlandığı gibi Bağdat'a saldırmayı düşünen von Falkenhayn asıl tehlikenin Filistin'den geldiğine ikna oldu. Ancak bu kez Enver Paşa ve Berlin'i ikna etmekte zorlandı. Sonunda Yıldırım unsurları Halep'teki yığınağını tamamlayamadan Eylül 1917'de Filistin cephesine sevk edilmeye başlandı. Böylelikle beş ay Bağdat'ı geri alma hayaliyle harcanmış oldu.¹⁵

¹⁵ Cemal Paşa, 2001, s. 212, 217-221; Steuber, 1922, s. 30-35; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 58-59, 82-99; von Kressenstein, 1938, s. 251-257, 260-262; Cebesoy, 1938, s. 48-49; Erkilet, 2002, s. 4-5, 48-58; Pomiankowski, 1990, s. 270-279; Belen, 1966, s. 117-119; Ludendorff, 1923, s. 503-504.

▲ Cemal Paşa'nın Suriye'den uzaklaştırmak için davet edildiği Almanya ziyareti esnasında çekilmiş bir fotoğrafı.

Bu mihver değişikliğinin sonucunda Irak'taki 6. Ordu devre dışı kaldığından Filistin Cephesi'ndeki birlikleri (20 ve 21. Kolordular ile 7. Ordu bölgeye gelinceye kadar 3. Kolordu) emrine alan 8. Ordu kuruldu. Ancak yeni bir ordu teşkil edip Filistin Cephesi'nin Yıldırım Ordular Grubu'nun emrine verilmesi Suriye-Filistin bölgesindeki emir-komuta yapısını altüst etti. Şimdiye kadar Cemal Paşa hem 4. Ordu komutanı hem de vali olarak bölgenin mutlak hâkimiydi. Yıldırım'ın Filistin'i üstlenmesi ve 4. Ordu birliklerinin çoğunu emrine almasıyla Cemal Paşa cephe gerisiyle ikmal ve ulaştırmadan sorumlu bir nevi destek kıtaları komutanına dönüştü. Tahmin edileceği gibi Cemal Paşa elindeki bütün güç ve yetkiyle karşı çıktı ve mücadele etti. Sorunla başa çıkabilmek için Cemal Paşa Almanya'ya geziye gönderildi. Ardından 4. Ordu Komutanlığı lağvedildi ve yerine "Suriye ve Batı Arabistan Komutanlığı" kuruldu. Yıldırım'ı güçlendirmek amacıyla Filistin'in ikmal ve ulaştırma sistemi Cemal Paşa'dan alındı. Ancak bu düzenlemeler işe yaramadı. Cemal Paşa son üç yılda doğrudan kendi şahsına bağlı sivil ve askerî yetki ve teşkilatların birbirine karıştığı bir sistem kurmuştu. Onun istemediği bir şeyin gerçekleşmesi mümkün değildi. Nihayetinde 12 Aralık'ta Cemal Paşa İstanbul'a çağrılarak yaşanan anarşi ve güç mücadelesi sona erdirilmeye çalışıldı. Çünkü Cemal Paşa'nın gidişyle özellikle mülki idarede büyük bir kuvvet boşluğu doğdu ve bunun yarattığı sorunlar devam etti.¹⁶

¹⁶ Cemal Paşa, 2001, s. 212, 221-229, 231-233; Erkilet, 2002, s. 50-51, 55-56, 71, 82, 291, 298-300; Steuber, 1922, s. 32-34, 52, 89-91, 109; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 105, 113-115; von Kressenstein, 1938, s. 262-265; Cebesoy, 1938, s. 49-50; von Sanders, 1928, s. 180-181; Pomiankowski, 1990, s. 279-281; Wallach, 1976, s. 212-214; Belen, 1966, s. 121-123; Atay, 1943, s. 90-91; Artuç, 2008, s. 252-260.

▲ Göreve başladıktan sonra von Falkenhayn, Fevzi [Çakmak] Paşa'nın komuta ettiği 7. Ordu'ya bağlı bir birliği denetlerken.

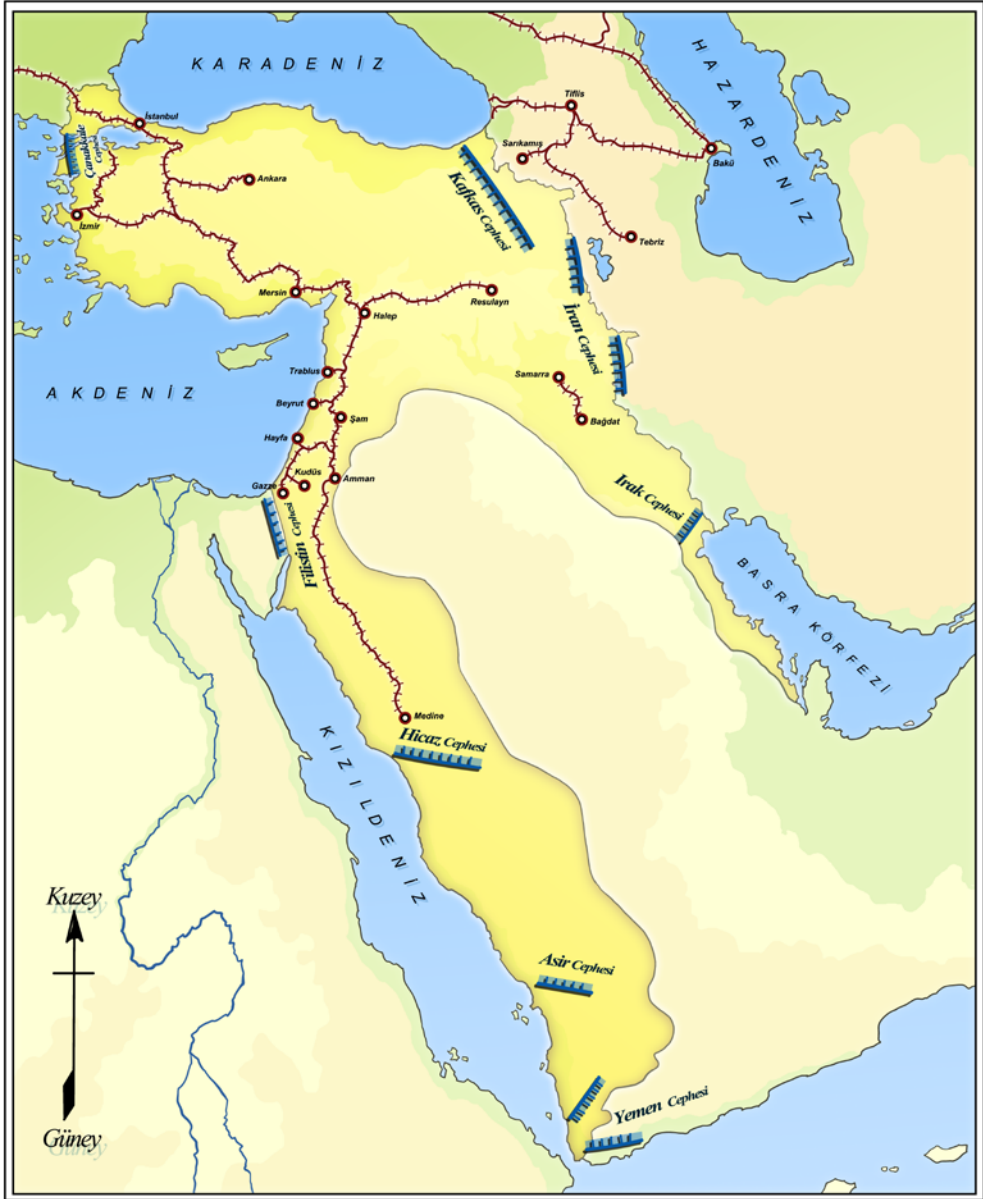
Bu komuta krizi esnasında von Falkenhayn'ın oldukça sert, ceberrut ve kibirli bir general olduğu ortaya çıktı. Osmanlı ve Alman orduları arasında yapı ve kapasite açısından büyük farklar bulunduğu ve askerî kültürlerinin aynı olmadığı gerçeğini görmezden geldi. Ona göre önceden gelip Osmanlı ordusunda göreve başlamış Alman askerî uzmanları fazlasıyla “Türkleşmiş” ve dolayısıyla yozlaşmıştı. Zaten Berlin ordudaki en kötü ve sorunlu subayları Türkiye'ye göndermişti. Bu tarz kişilerin deneyim ve bilgilerini yeni gelenlere aktarmaları fayda yerine zarar getirecekti. Benzeri şekilde Orta Doğu'da savaşın Avrupa'dan farklı karakter ve tarzda cereyan ettiğini de göremedi. Oysa 30 Temmuz'da emrindeki Alman subaylara verdiği emirde “ortama uygun davranmalarını”, “kibar ve saygılı” olmayı tavsiye edip “silah arkadaşlığı”na vurgu yapmaktaydı. “Hedefimiz keskin eleştirici ve maksadını aşan ifadeler” değildir dese de kendi tavsiyelerine en başta kendisi uymadı. Halep'teki karargâhlarından von Falkenhayn ve kurmayları ordunun düşman karşısındaki stratejik zayıflığını ve düşmanın operatif üstünlüğünü de anlamamışlardı. Cephedeki birlikler her gün erirken ve düşman güçlenirken Yıldırım'ın

▲ Sina-Filistin Cephesi ve Suriye'de görevli birliklerin en büyük sorunu yiyecekti. Cemal Paşa başlangıçta bu sorunu farklı yöntemler uygulayarak çözmeyi başarmıştı. Ancak 1917'nin ilkbaharından itibaren yiyecek ve yem sorunu kangrenleşti.

Alman karargâh subayları genel tutum ve davranışlarıyla Osmanlı subaylarını kendilerinden uzaklaştırıp nefretlerine hedef oldular. Her şeyden önce eski Alman subaylarından farklı olarak Osmanlı üniforması giymeyip Alman üniforması içinde gururla görevlerini yapmaya çalıştılar. Osmanlı subaylarıyla sosyal ve dostça ilişkiler geliştirmekten kaçınıp buldukları her yerde Alman askerî kural ve adetlerine göre davrandılar. Türkçe bilmemeleri, Türk örf ve adetlerinden habersizlikleri ve bunları dert etmemeleri var olan sorunları katladı. Bu oldukça zehirleyici ortamda von Falkenhayn cepheye ve birliklere kısa ziyaretler icra etti ve edindiği izlenimlere göre hazırladığı planı görevden alındığı Şubat 1918'e kadar değişiklik yapmadan inatla uygulamaya çalıştı.¹⁷

17 IWM, Yıldırım Ordular Grubu Emir no. 1521 [Ele geçirilen Almanca orijinalin İngilizce tercümesi], 30 Temmuz 1917, Mareşal Lord Chetwode'un özel evrakları, 10414; Erkilet, 2002, s. 12, 15, 31, 294-295; Steuber, 1922, s. 33-34, 51, 53; von Sanders, 1928, s. 175-177; von Kressenstein, 1938, s. 265-266; Pomiankowski, 1990, s. 272, 277; Wallach, 1976, s. 210-212, 213-216.

Yıldırım Ordular Grubu projesinin uygulanmasında sadece hedef, stratejik plan ve mihver değışmedi, teşkilat yapısı da radikal değışime uğradı. Sırbistan ve Romanya Seferlerinin başarısının sırrı sadece Alman liderliği ve kurmay hizmetleri değildi. Almanlar, Avusturya-Macaristan ve Bulgar ordularını Alman tümen ve ağır topçu birlikleriyle takviye ederek muharebe güç ve etkinliklerini ciddi düzeyde arttırmışlardı. Ayrıca başarıda önemli rolü olan bu birlikleri Avrupa'nın gelişmiş demiryolu ağını kullanarak kolaylıkla bir cepheden diğerine aktarma

elastikiyetleri de bulunmaktaydı.¹⁸ Anlaşılan Yıldırım projesini hazırlayanlar Osmanlı İmparatorluğu ve ordusunun yapısal sorun ve kısıtlamalarının farkında değildi. Üç ana (Kafkas, Irak ve Filistin) ve dört yan (İran, Hicaz, Asir ve Yemen) cephede savaşan Osmanlı ordusu nitelik ve nicelik bakımından savaşın üçüncü yılında çok kötü bir vaziyetteydi. Birbiri ardına ilan edilen seferberlikler askere alma havuzunu kurutmuştu. Elde mevcut askerleri besleme ve sağlıklı tutma konusunda çok büyük sorunlar yaşanmaktaydı. Bu koşullar altında Yıldırım projesinin başarılı olabilmesi için Filistin Cephesi'nin tam mevcutlu üç veya dört Alman tümeniyle takviye edilmesi gerekmektedir. Ancak Berlin bir tümenden fazla birlik göndermeyi hiç düşünme-

▲ Tren vagonlarına yüklenmiş sahra mutfakları. Savaşın ilk yıllarındaki inşa çabasına rağmen demiryolu hattı ile lokomotif ve vagonların yetersizliği cepheye birlik sevki ve birliklerin ihtiyaçlarının giderilmesini zorlaştırmıştır.

mişti, istese bile göndermesi mümkün değildi. Üç ana cepheyi sadece tek hatlı Bağdat Demiryolu hattı desteklemekteydi. Lokomotif ve vagon sayısı yetersiz olduğu gibi kaliteli kömür de mevcut değildi. Lokomotiflerde kalorisi düşük kömür ve odun kullanılmakta, dolayısıyla daha az vagon çekilebilmekte ve daha az yük taşınabilmekteydi. İstasyonlarda yükleme ve boşaltma için gerekli teçhizat ve altyapı bulunmamaktaydı. İdeal koşullar altında bile mevcut kapasiteyle bir Alman tümeni iki ayda Filistin'e taşınabilirdi. Üstelik bu tümen bir kez cepheye yerleştikten sonra başka bir cepheye sevk edilmesi mümkün değildi. Yani Sırbistan ve Romanya'da geçerli

18 DiNardo, 2015, s. 38, 49-54, 131.

olan kuvvet çarpanı (hareket kabiliyeti sayesinde aynı birliği birden fazla yerde kullanabilmek) Osmanlı cephelerinde söz konusu değildi.¹⁹ Bu yapısal kısıtlamaları çok sonra idrak edebilen Alman Genelkurmayı verdiği sözleri sessizce değiştirdi. Tam mevcutlu bir tümen yerine Pascha II (veya diğer adıyla *Asien-Korps*) adı verilen muharebe destek ve hizmet destek unsurları kuvvetli bir hafif piyade tugayı Filistin'e sevk edildi. Bu nispeten küçük birliğin sevkياتında bile büyük sorunlar yaşandı ve Pascha II'ye bağlı birliklerin çoğu III. Gazze Muharebesi öncesinde cepheye yetişemedi. Daha da kötüsü İstanbul Haydarpaşa İstasyonu'nda istiflenen mühimmat ve teçhizatın bir kısmı 6 Eylül'de kaza sonucu çıkan yangın ve patlamada imha oldu.²⁰

▲ Enver Paşa, 7. Ordu mensubu bir bölük komutanını bölüğünün önünde madalya ile taltif ediyor. Ordu komutanı Mustafa Kemal [Atatürk] Paşa en sağda.

- 19 Savaşın sonu farklı yabancı istihbarat örgütleri ve bunların temsilcileri Haydarpaşa infilakını kendilerinin gerçekleştirdiğini iddia etmiştir. Ancak mevcut belge ve deliller kötü depolama koşulları yüzünden kaza sonucu patlamanın gerçekleştiğini göstermektedir. bk. Steuber, 1922, s. 42-43; von Sanders, 1928, s. 184; Sheffy, 1998, s. 155-156; Guhr, 2007, s. 123.
- 20 Dönem şahitlerinin yazdıklarında en çok dile getirilen husus *Pascha II* birliklerinin ağırlıklarının fazlalığıdır. Berlin, Alman birliklerinin kendi kendine yeterliliğini kuvvetlendirmek üzere ilave teçhizat ve ikmal malzemesi vermişti. Bunun sonucunda bir Alman taburunu taşıyabilmek için neredeyse bir Osmanlı tümenini taşımak için gereken sayıda lokomotif ve vagon tahsis edilmesi gerekti. Hem *Pascha II* unsurları cepheye geç ulaştı hem de bütün vasıtalar bunların taşınmasına tahsis edildiğinden Osmanlı birlikleri kendi personel ve malzemesini getirmede büyük sorunlar yaşadı. Erkilet, 2002, s. 26, 89; Steuber, 1922, s. 25-28, 62-66; Doğruer, 2009, s. 81-84; von Sanders, 1928, s. 178-179; von Kressenstein, 1938, s. 262; Wallach, 1976, s. 212-213.

Yıldırım projesinin vurucu gücü yeni kurulacak olan 7. Ordu'ydu. Plana göre Avrupa cephelelerinden gelen Osmanlı ordusunun seçme tümenleri bu ordu emrine verilecek ve ordu ilave silah ve teçhizatla takviye edilecekti. Projenin başarısı için büyük önem taşıyan ordu komutanlığına önce Vehip [Kaçi] Paşa getirilmek istendi. Ancak o bunu kabul etmeyince Mustafa Kemal [Atatürk] Paşa 5 Temmuz 1917'de 7. Ordu Komutanlığı'na atandı.²¹ Çanakkale'de yıldızı parlayan ve Kafkas Cephesi'nde bu başarısını devam ettiren Mustafa Kemal Paşa ordu içinde, özellikle genç subaylar arasında popüler ve saygı gören bir generaldi. Yeni görevine büyük bir istekle başlayan Mustafa Kemal Paşa kısa sürede hevesini kaybetti ve hayal kırıklığına uğradı. Filistin Cephesi'nde komutayı 8. Ordu Komutanı von Kressenstein'la paylaşmaya ve hatta harekât yönünden onun komutasına girmeye hiç niyeti yoktu. Ona göre Yıldırım projesinin başarı şansı olmadığı gibi Osmanlı çıkarlarına da aykırıydı. Komutan ve karargâhının Alman subaylardan teşkil edilmesi sadece Osmanlı subaylarına karşı bir hakaret değil aynı zamanda

▲ Toros Dağları'nda intikal eden askerler. Toros tünelleri 1918'e kadar açılmadığı için askerler Pozanti'da trenden inip dağı yürüyerek aşmak zorunda kalmıştır.

21 ATASE, 2015, "Enver Paşa'dan Mustafa Kemal Paşa'ya, 3 Haziran 1917" ve "Mustafa Kemal Paşa'dan Enver Paşa'ya, 3 Haziran 1917", s. 189-191.

Osmanlı egemenliğine de aykırıydı. Üstelik von Falkenhayn Suriye'ye gelir gelmez hemen bir Arap şubesi kurmuş ve bölgenin ileri gelen liderleriyle özel ilişkiler geliştirmişti. Alman subayları aşiret liderleriyle gizlice görüşmekte ve para dağıtmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa bu düşünce ve endişelerini yazdığı raporlarla Enver Paşa ve Genelkurmay'a gönderdi ve arkadaşlarıyla paylaştı. Ancak bunların göz ardı edilmesi üzerine 4 Ekim'de görevinden istifa etti ve yerine Fevzi [Çakmak] Paşa atandı.²²

7. Ordu'nun sorunları bununla da sınırlı kalmadı. Ordunun belkemiğini teşkil edecek 15. Kolordu'nun Galiciya'dan gelişi gecikti. Mustafa Kemal Paşa'nın Çanakale'de komutanlığını yaptığı 19. Tümen ağustos ayı sonunda Halep'e ulaşırken 20. Tümen İstanbul'a ancak 26 Eylül'de gelebildi. İstanbul'dan cepheye ulaşmak hem zaman alıcıydı hem de birlikler yolda mevcutlarının önemli bir kısmını kaybetmekteydi. Bu açıdan Tiller'in komuta ettiği 26. Tümen iyi bir örnektir. İstanbul'dan 10.057 mevcutla ayrılan tümen Filistin'e 4.635 askerle ulaştı. Askerlerin %24'ü yolda firar etmiş, %19'u hastalanıp hastaneye yatırılmış ve %3'ü de izinden dönmemişti. Anadolu'dan geçen birliklerin tamamında bu sorunlar yaşanmıştır. Çünkü uzun süredir uzak cephelerde savaşan askerler memleketlerinin yakınlarından geçerken firar etmekteydi. Çoğunluk bir süre köylerinde kaldıktan sonra geri dönerken diğerleri uzun süre köylerinde barınamayacaklarından dolayı eşkiya çetelerine katılmaktaydı. Firari askerlerden kurulu çeteler özellikle Batı Anadolu'yu kasıp kavurmaktaydı. 7. Ordu'ya verilen yeni kurulmuş tümenler de başka sorunlardan muzdaripti. 5. Ordu depo alaylarından kurulan 59. Tümen cepheye sevk öncesi Halep'te denetlendiğinde askerlerin çoğunun yaşlı, çok genç veya kronik hasta olduğu tespit edildi. Bunun üzerine tümen lağvedildi. İşe yarar askerler seçilip bunlardan 179. Alay kuruldu. Bütün bunlar yetmezmiş gibi Irak Cephesi'nde yaşananlar 7. Ordu'yu daha da zayıflattı. Ramadi'deki Fırat Müfrezesi 29 Eylül'de uğradığı ani taarruz sonucu İngilizlere esir düşmüştü. Bunun üzerine 50. Tümen (159. Alay hariç) ordu emrinden alınarak Fırat vadisini kapatma göreviyle Hit kasabasına sevk edildi. Neticede III. Gazze Muharebesi başladığında 7. Ordu emrinde planlandığı gibi dört tümen (12 piyade alayı) değil sadece beş alay bulunmaktaydı. Yani ordu muharebe gücü bakımından aslında takviyeli bir tek tümendi.²³

Sonuç itibarıyla hem İngiliz Mısır Seferî Kuvveti (EEF) hem de Osmanlı 4. Ordusu III. Gazze Muharebesi öncesinde radikal değişim geçirdi. İngilizler zafer için Batı Cephesi'nden deneyimli bir ordu komutanı getirip onun taleplerini yerine getirmeyi tercih etti. İstanbul ve Berlin ise çözümü Almanlar komutasında yeni bir komuta kademesi (Yıldırım Ordular Grubu) yaratmakta buldu. Allenby isteklerinin çoğunu elde ederek büyük ve kapsamlı bir taarruz hazırlığına girişirken Osmanlı tarafında tam bir kafa karışıklığı ve abartılı bir iyimserlik hâkimdi. Kâğıt

22 ATASE, 2015, İskân-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti'nden 7. Ordu Komutanlığı'na, 18 Eylül 1917, s. 192-196; Erkilet, 2002, s. 15-17, 71-77, 83, 303; Doğruer, 2009, s. 87-90; Cebesoy, 1938, s. 27-33; Hatemi, 2002, s. 512-513; Cemal Paşa, 2001, s. 225-226; Mango, 2001, s. 167-170; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 86, 106-112, 115-116; Altay, 1970, s. 126-128; Wallach, 1976, s. 216; Belen, 1966, s. 122.

23 Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 117-118; Erkilet, 2002, s. 19, 83-85, 88; Steuber, 1922, s. 55-56, 69; von Kressenstein, 1938, s. 266-267; Belen, 1966, s. 116-117, 122-125.

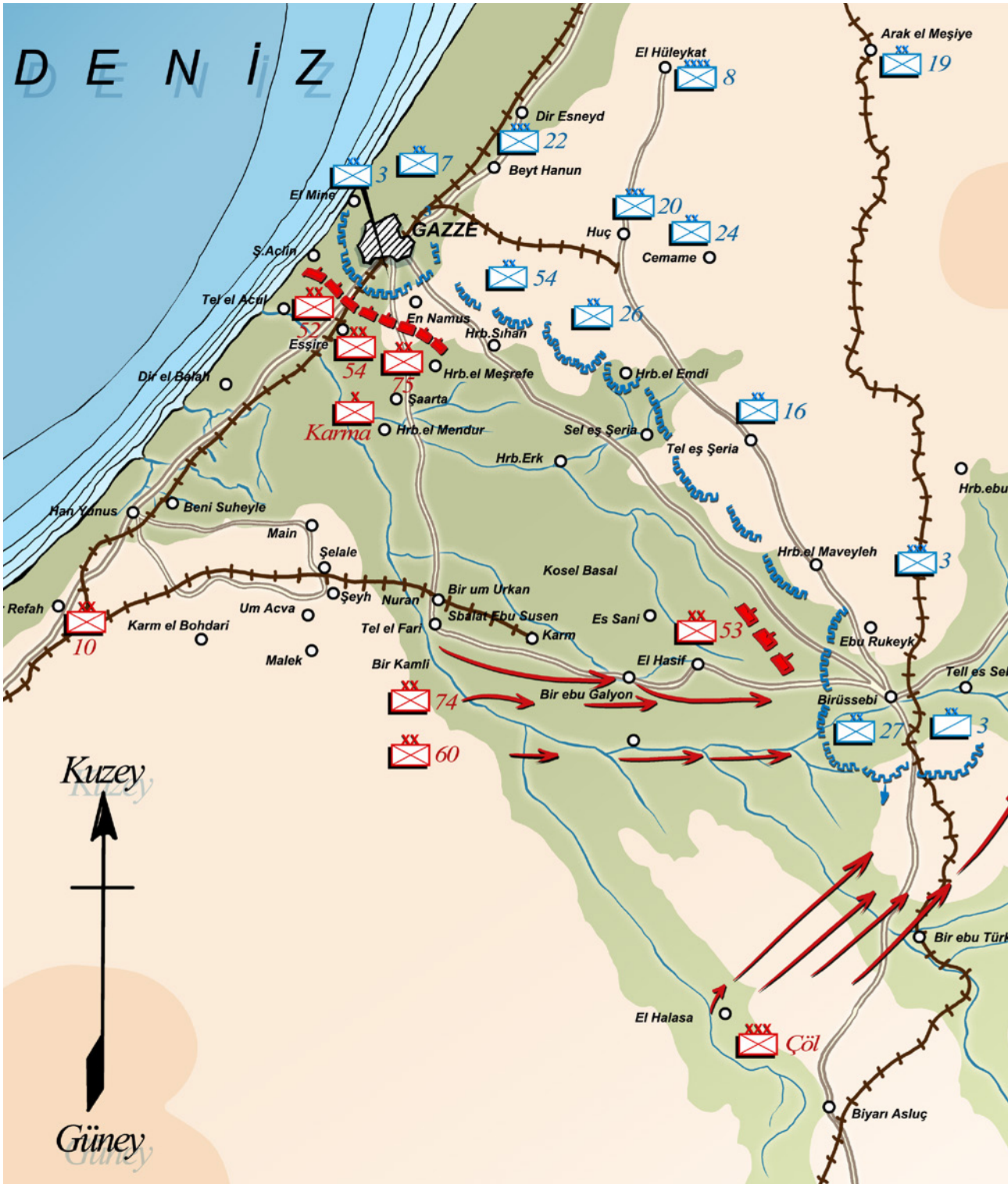

▲ Demiryolunun yetersizliği Alman ve Avusturya-Macaristan motorlu ulaştırma birlikleriyle aşılmaya çalışılmıştır. Ancak hem mevcut karayollarının evsafi kötüydü hem de kamyonlar Orta Doğu koşullarına uygun değildi. Fotoğrafta görüldüğü gibi kamyonlar sık arıza yaptığından yükler insan ve hayvan gücüyle çekilmekteydi.

üstünde şimdiye kadar bir kolordunun savunduğu Filistin Cephesi'nin sorumluluğunu iki ordulu Yıldırım Ordular Grubu üstlenmişti. Ancak yukarıda belirtildiği gibi 7. Ordu fiiliyatta salt takviyeli bir tümeni. Üstelik Osmanlı tümenleri mevcut ve ateş gücü bakımından İngiliz tümenlerinin 1/4 gücüne sahipti. Yani taraflar arasında tümen sayısı itibarıyla gözükten denklik gerçek durumu gizlemekteydi. Ayrıca İngilizler ilave ağır topçu bataryaları ve uçak filolarıyla tümenlerini takviye etmişti. İki taraf arasındaki dengesizlik ikmal, iaşe ve lojistik destek konularında çok daha büyüktü. Osmanlı askerleri çok kötü koşullar altında yarı aç ve hastalıklarla boğuşurken İngiliz askerleri her türlü ihtiyaçlarını temin eden güçlü bir lojistik destek ve ulaşım sistemine sahipti.

▲ Hilâl-i Ahmer kartpostalı. Tedavisi tamamlanan asker, hemşireye ve koltuk değneklerine veda ediyor. Hemşire resmi meşhur Türk hemşiresi Safiye Hüseyin [Elbi] model alınarak çizilmiştir.

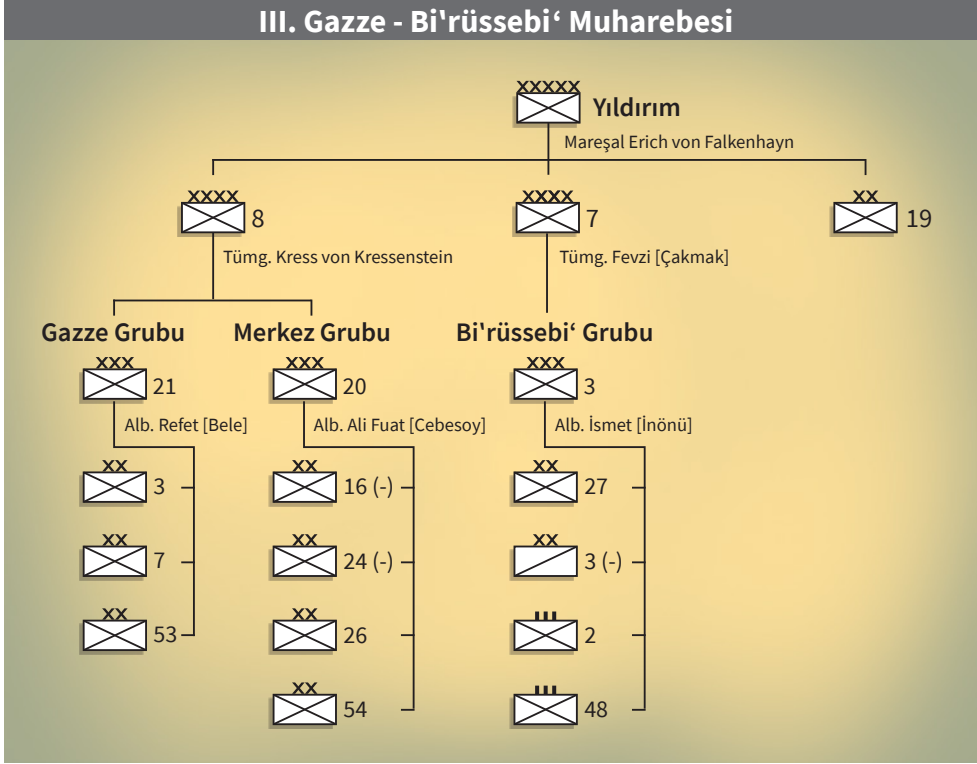

5. BÖLÜM

Felâkete Doğru:

III. Gazze ve Bírüssebi' Muharebesi

Hazırlık Dönemi

Yıldırım Ordular Grubu'nun kurulmasına, komutanlığına von Falkenhayn'ın atanmasına ve Filistin Cephesi'ne yeni bir ordu komutanlığının (7. Ordu) dâhil olmasına rağmen savunma planı ve tertiplenmesini yine von Kressenstein hazırladı ve fiilen komuta etti. İstedığı birlik ve silah takviyelerini alamayan¹ von Kressenstein bu kez savunmayı dört yerine mevcut kolordu komutanlıklarını dikkate alarak üç gruba ayırdı. Refet Bey komutasındaki 22. Kolordu (3 ve 53. Tümenler savunma hattında, 7. Tümen ise Beyt Hanun'da ihtiyatta) Gazze'de; Albay Ali Fuat [Cebesoy] komutasındaki 20. Kolordu (26 ve 54. Tümenler ile 24. Tümen'in 58 ve 143. Alayları savunmada, 16. Tümen ise Tel eş-Şerîa'da tıkama mevziinde) merkez bölgede; Albay İsmet [İnönü] komutasındaki 3. Kolordu (27. Tümen [bir alayı eksik], 3. Süvari Tümeni [bir alayı eksik] ve 48. Alay savunmada, 2. Alay [24. Tümen] ise ihtiyatta) Bi'rüssebi'de tertiplenecekti. Von Falkenhayn, Galiçya'dan yeni gelen, nitelik ve nicelik bakımından cephenin en kuvvetli birliği

1 Önemli sorunlardan bir tanesi ağustos ayında yeni ve modern İngiliz savaş uçaklarının gelişiyle Osmanlı'nın Filistin'deki hava hâkimiyetini kaybetmesidir. Alman 300. Hava Filosu her şeye rağmen görevini yapmaya çalışsa da sayı ve kapasite bakımından İngilizlerle boy ölçüşemediği için ciddi sorunlar yaşamaktaydı. *Pascha-II*'nin filoları zamanında cepheye gelemediğinden muharebede görev almadı. 301. Hava Filosu ancak kasım ayı ortasında harekâta dâhil olabildi.

▲ Enver Paşa, Bi'rüssebi' garnizonunun tören geçişini kabul ediyor. Sol tarafında von Kressenstein ve sağ tarafında Cemal Paşa yer almaktadır.

olan 19. Tümen'i cephe emrine vermeyip ordu grubunun emrinde Cemame'de tuttu. İlginç bir şekilde Cemal Paşa dönemi amfibi çıkarma korkusu tekrar hortladığından 7. Tümen Vadi-i Hesi veya Mecdel'e yapılması olası bir çıkarmaya müdahale edecek şekilde cephe gerisinde tertiplendi. Von Falkenhayn İngiliz taarruzunun kasımdan önce başlamayacağını değerlendirerek 7. Ordu'yu İngiliz sağ kanadına karşı bozucu taarruz düzenlemek üzere cepheye gönderdi. Cepheye 26 Ekim'de gelen 7. Ordu Karargâhi'na Arak el-Menşiye – Zuleyha hattı güneyindeki savunma kesiminin sorumluluğu verildi. Bu yeni düzenlemeyle 3. Kolordu ve Bi'rüssebi' de 7. Ordu emrine girmekteydi. Her ne kadar Fevzi Paşa komuta karmaşası yaratmamak için elinden geleni yaptıysa da bu son dakika değişikliği bünyesinde büyük sorunlar taşımaktaydı. Anlaşılan von Falkenhayn, von Kressenstein'a güvenmiyordu ve ilk fırsatta görevden almayı planladığından dolayı 7. Ordu'yu erkenden devreye sokmak istiyordu.²

2 ATASE-BDH, 3. Kolordu Komutanı İsmet Bey'in Bi'rüssebi'nin Ziyatı Hakkında Mütealâtı, 13 Kasım 1917, Klasör 3712, Dosya 15, Fihrist 001-018; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 65-66, 73, 118-120, 129-130; Erkilet, 2002, s. 65, 99-101; von Kressenstein, 1938, s. 256-257, 269-271; Doğruer, 2009, s. 126, 137-138, 189-190; Hatemi, 2002, s. 514-515; Belen, 1966, s. 119-120, 124-125.

▲ Osmanlı pilot ve rasıtları Albatros C III savaş uçağının önünde. 1916'dan itibaren artan sayıda Osmanlı pilot ve rasıtı Filistin Cephesi'nde görev almıştır.

Uçak

İlk uçuşunu 1903'te gerçekleştiren uçak, şaşırtıcı kısıklıkta bir süre içinde askerî maksatlarla kullanılmaya başlanmıştır. İlk keşif, gözetleme, taciz ve bombalama görevleri 1911-12 Osmanlı-İtalyan Savaşı esnasında İtalyan havacılar tarafından icra edildi. Osmanlı birlikleri de hava hedeflerine atış konusundaki teknikleri kullanıp geliştiren ilk ordudur. Osmanlı komuta heyeti havacılığa erken bir tarihte ilgi gösterse de hatalı kararlar, ekonomik sorunlar ve uğranılan yenilgiler sonucu I. Dünya Savaşı başladığında elde uçar durumda 6 uçak ve 10 pilot bulunmaktaydı.

4. Ordu, Kanal Seferi'ne hava desteği olmadan çıkarken İngilizler ve Fransızlar düzenli hava keşif ve gözetleme uçuşlarıyla Osmanlı birliklerinin Sina'yı geçişini takip edip ona göre savunma tedbiri alabilirdi. Seferden sonra İstanbul'dan gönderilen tek uçak kısa süre içinde kaza kırırma uğradığından istediği sayı ve kalitede uçak ve pilotları Osmanlı kaynaklarından temin edemeyeceğini anlayan Cemal Paşa, von Frankenberg ve von Kressenstein vasıtasıyla Berlin'den talep etti. Böylelikle Filistin'e gönderilmesi planlanan Alman Pascha I birliğine 14 (Rumpler C.1) uçaklı 300. Uçak Filosu (Fliegerabteilung) eklendi.

Nisan 1916'dan itibaren göreve başlayan 300. Filo sayıca az olsa da daha modern uçak (zaman içinde Rumplere ilave olarak Fokker ve Pfalz model uçaklar Almanya'dan geldi) ve kaliteli pilotlara sahip olduğu için istenilen yer ve zamanda taktik hava üstünlüğünü tesis edebilmekteydi. Böylelikle uçaklar ilk iki Gazze muharebesinde savunmaya büyük destek verdi. Ancak uçağın en büyük faydası keşif ve gözetleme ile düşman hareketlerini tespit edip Osmanlı birliklerinin tedbir almasını sağlaması olmuştur.

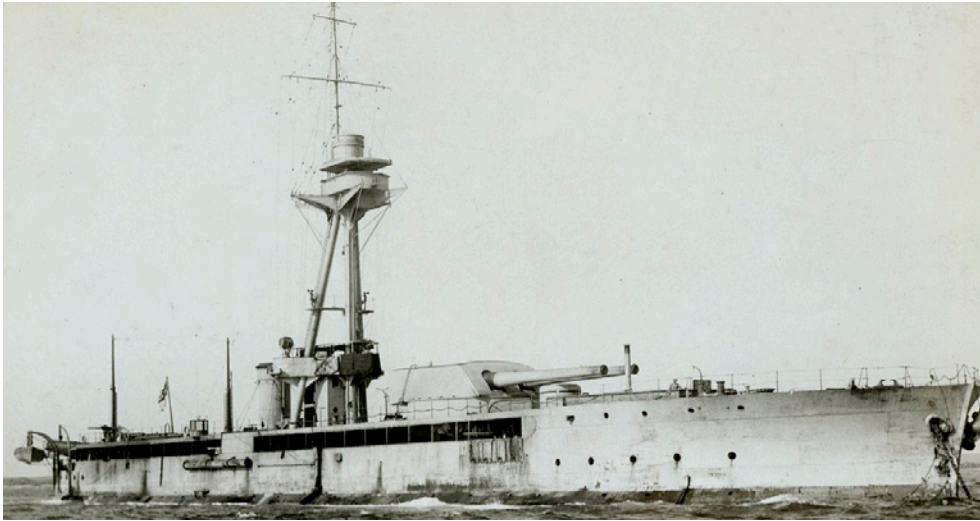
Yıldırım Projesi çerçevesinde Kasım 1917'de dört filo (301, 302, 303 ve 304b) ve Ocak 1918'te bir filo (305), toplamda 56 uçak Filistin Cephesi'ne geldi. Ayrıca Osmanlı pilot ve makinistlerinden kurulu 4. Tayyare Bölüğü aynı dönemde Amman'da göreve başladı. Ancak İngilizler performans açısından Alman uçaklarından üstün Bristol F.2 uçağından Haziran 1917'den itibaren çok sayıda Mısır'a göndererek durumu kendi lehlerine çevirmişlerdi. Hava üstünlüğünü tesis ettikleri için de Alman uçakları III. Gazze-Bi'rüssebi' Muharebesi öncesi ve esnasında savunmaya destek veremediği gibi geri çekilme harekâtında İngiliz uçaklarının açıktaki birliklere yönelik saldırılarına da engel olamadı.

Amirlerinin güvensizliğine rağmen görevine devam eden von Kressenstein ve kurmaylarına göre İngilizler her alanda ezici üstünlüğe sahipti. Buna karşın daha birkaç ay önce teşkil edilmiş 8. Ordu her geçen gün erimekteydi. Dönemin İngiliz istihbaratının değerlendirmesine ve modern tarihçilerin iddialarına karşın Osmanlı komuta heyeti Bi'rüssebi'ye yönelik taarruz hazırlığını fark etmişti. Örneğin 16 Ağustos'ta 4. Ordu Kurmay Başkanı Albay Ali Fuat [Erden] İstanbul'a gönderdiği bir raporda düşmanın önce Bi'rüssebi'ye yönelik kuşatıcı bir taarruzda bulunma ardından Tel eş-Şerîa' ve Gazze istikametinde Osmanlı savunma hattının yanından taarruz devam etmesinin kuvvetle muhtemel olduğunu bildirmişti. Öyleyse Filistin'deki Osmanlı komuta heyetinin neden buna karşı tedbir geliştirmedeği sorusunu cevaplamamız gerekir. Osmanlı subayları düşmanın sayıca ve ateş gücü bakımından ezici üstünlüğü karşısında Gazze savunmasının dayanamayacağını bildiğinden İngiliz asıl taarruzunun Bi'rüssebi'yi hedef alması ihtimalini zayıf görmeye devam etti. Gazze'nin toprak tahkimatı iyice geliştirilmişti. Ama çimento olmadığından beton koruganlar inşa edilemedi. Bölgenin toprağı yumuşak olduğu için ağır topçu ateşi karşısında en kapsamlı toprak tahkimat bile yetersiz kalacaktı. Ayrıca başta tel örgü olmak üzere tahkim malzemesi yetersizdi. Askerler kum torbalarını üniformalarını onarmak ve iç çamaşırı yapmak için kullandığından siperlere kum torbası dayanmıyordu. Osmanlı topçusunun sayısı az ve menzili kısa olduğundan karşı batarya ateş-

▲ Arazide acele mevziye girmiş 75 mm'lik Krupp sahra topçusu ateş ediyor.

leriyle düşman topçusunu susturma veya engelleme kabiliyeti sınırlıydı. Von Kressenstein, düşmanın yoğun ve uzun topçu hazırlık ateşleriyle savunmanın birinci hattında bazı bölgeleri tamamen tahrip etmesini ve ardından yapılacak piyade taarruzlarıyla cephenin yarılacağını tahmin etmekteydi. Düşman atlı birlikleri bu yarmalardan içeri girerek Osmanlı savunmasını kuşatıcı manevralar yapıp birlikleri çekilmeden imha etmeye çalışacaklardı. Özellikle sahil kesiminden donanma ateşlerinin koruması altında yapılacak bir kuşatma savunma açısından büyük bir tehdit teşkil etmekteydi. Von Kressenstein, Bi'rüssebi'nin düşman açısından çok kolay bir hedef teşkil ettiğinin farkındaydı. Ne var ki Bi'rüssebi'nin kuzeyinde su kaynaklarının az olması yanı sıra büyük birlik harekâtına uygun müsait yol ve ilerleme mihveri bulunmamaktaydı. Yani Bi'rüssebi' bir çıkmaz yoldu. Üstelik savunma kasaba düşmeden su kaynak ve tesislerini imha edecek olursa düşman atlı birlikleri susuzluk yüzünden büyük bir felaketle karşı karşıya kalacaklardı. En iyimser ihtimalle İngilizler Bi'rüssebi'yi kısa sürede ve su kaynakları sağlam bir şekilde ele geçirse bile kuzeybatıya dönüp Osmanlı direnek noktalarını tek tek düşürüp yine Gazze'ye taarruz etmek zorundaydı. Yandan taarruz avantajına sahip olsalar bile İngilizler hem zaman kaybedecek hem de Osmanlı geri çekilmesini engelleyemeyecekti. Bu değerlendirme sonucu von Kressenstein İngilizlerin önceden olduğu gibi asıl güçleriyle Gazze'ye taarruz edeceğine kanaat getirdi. Bi'rüssebi'ye en fazla tali taarruz yapılabilirdi.³

▲ HMS Raglan İngiliz monitörü. 360 mm çapında iki topu bulunan Raglan, Gazze muharebeleri boyunca Osmanlı mevzilerini ateş altına almıştır.

3 ATASE-BDH, 3. Kolordu Komutanı İsmet Bey'in Bi'rüssebi'nin Ziyatı Hakkında Mütealâtı, 13 Kasım 1917, Klasör 3712, Dosya 15, Fihrist 001-032a, 001-033, 001-033a; von Kressenstein, 1938, s. 255-262, 267-270; Erkilet, 2002, s. 111-113; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 129, 136-137; Hughes, 1999, s. 50; Pomiankowski, 1990, s. 284; Belen, 1966, s. 130-131. Von Kressenstein ve diğer Osmanlı subaylarının savunmanın yapısal sorunlarıyla ilgili gözlemleri Clive Garsia'nın tezini doğrulamaktadır. O dönemde İngiliz 54. Tümen Kurmay Başkanı olan Garsia asıl taarruzun Gazze'ye yapılması ve yarma ardından süvarinin burada kullanılmasını tümen komutanıyla beraber önermiş ama bu teklif kabul görmemişti. bk. Garsia, 1940, s. 215-220.

İngilizlerin kapsamlı bir aldatma planı uygulaması da von Kressenstein'in kanaatini pekiştirmişe benziyordu. Zira İngiliz donanması günler öncesinden atış, gösteri manevraları ve gece faaliyetleriyle çok yakında Gazze'ye taarruz edileceği intibası vermeye çalıştı. Osmanlı muhaberecilerinin dinleme yaptığı telsiz kanallarında sahte telsiz haberleşmesi yapıldı. Gazze'nin karşısındaki İngiliz birlikleri yoğun intikal ve yerleşme faaliyetleriyle yeni birliklerin geldiği izlenimi vermeye çalıştı. İngiliz aldatma faaliyetlerinin en meşhuru Binbaşı Richard Meinertzhagen'ın içine sahte harekât emirleri, kroki ve haritalar koyduğu bir harita çantasının cepheye gönderilmesi ve yanlışlıkla düşmüş izlenimi verilerek Osmanlı keşif unsurlarınca bulunmasının sağlanmasıdır. İngiliz istihbaratçılarına ve bazı Türk subaylarına göre von Kressenstein bu sahte emir ve krokileri görünce düşmanın Gazze'ye taarruz edeceğine iyice ikna olmuştur. Ancak Meinertzhagen'ın istihbarat hilesinin ne kadar başarılı olduğu yine de tartışmalıdır. Çünkü

▲ Von Kressenstein ve Avusturya-Macaristan askerî temsilcisi Baron Lager. İlginç bir şekilde Alman sevk ve idaresini en çok Avusturya-Macaristan subayları eleştirmiştir.

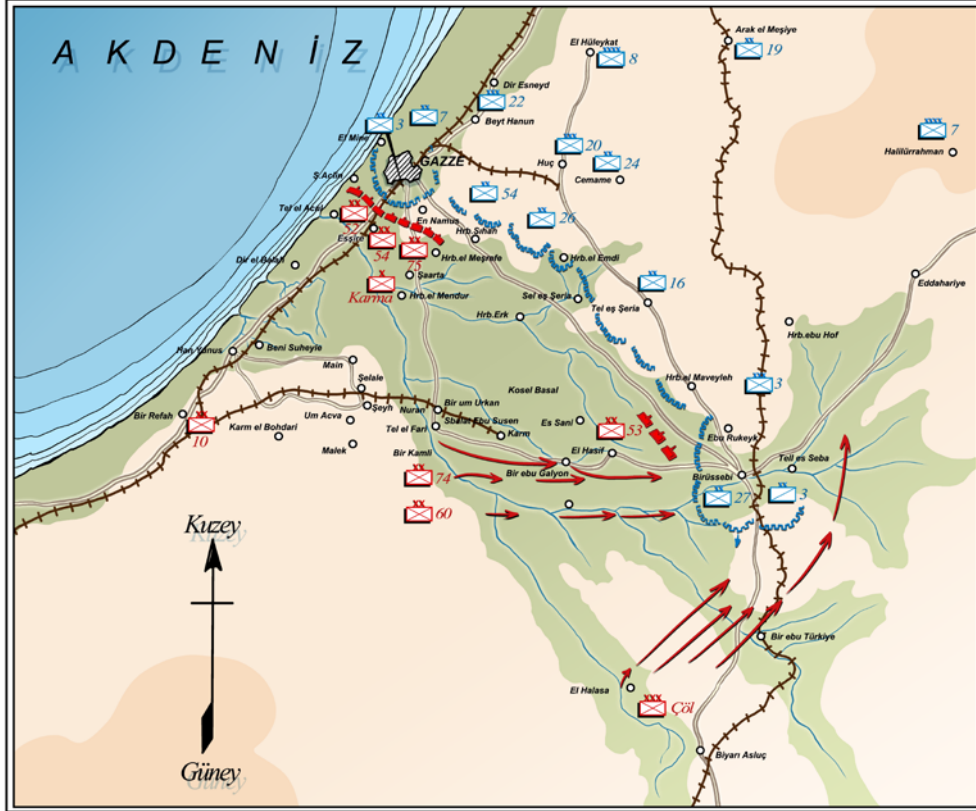
yukarıda izah edildiği üzere von Kressenstein başından itibaren İngilizlerin önceki muharebelerde olduğu gibi Gazze'yi tekrar hedef alacağı inancındaydı. Dolayısıyla von Kressenstein'in kandırılmaya ihtiyacı yoktu. Olsa olsa İngiliz aldatma ve hilelerinin bu inancı daha da pekiştirdiği söylenebilir.⁴ Ayrıca büyük taarruz öncesinde Osmanlı komuta heyeti ve subayların çoğunda hâkim olan

çaresizlik ve umutsuzluğu da dikkate almak gerekir. Zira ne yapılırsa yapılsın muharebenin yenilgi ve ağır kayıpla sonuçlanacağına yönelik oldukça karamsar bir hava hâkimdi. Bu yüzden çoğunluk bakımından İngiliz asıl taarruzunun nereyi hedef alacağı önemini yitirmişti. Tek gayeleri yenileceklerini bildikleri muharebede düşmana azami zayıat verdirmek ve mümkün olan en fazla asker ve silahı kurtarabilmek üzere zaman kazanmaktı.⁵

4 Von Kressenstein, 1938, s. 268-269; Garfield, 2007, s. 14-37; Erkilet, 2002, s. 102-103, 123, 129; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 120-122; Altay, 1970, s. 128; Sheffy, 1998, s. 273.

5 ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 16 Nisan 1917, Klasör 171, Dosya 161, Fihrist 741-072-02; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 100-103, 116, 118, 122-124; Cebesoy, 1938, s. 63-69, 79; von Kressenstein, 1938, s. 246-247, 270; Erkilet, 2002, s. 69; Falls, s. 30; Wavell, 1929, s. 106-107.

Muharebenin Cereyanı

Allenby plana uygun bir şekilde Bi'rüssebi'ye asıl taarruzu icra etmek üzere pozisyon aldı. Chetwode'un 20. Kolordusu (10, 53, 60 ve 74. Tümenler) ve Chauvel'in Çöl Bindirilmiş Kolordusu (Avustralya ve Anzak Bindirilmiş Tümenleri ve İmparatorluk Deve Tugayı) güneye, Bulfin'in 21. Kolordusu (52, 54, ve 75. Tümenler) da Gazze'ye karşı tali taarruzu icra etmek amacıyla kuzeye yığınağını tamamladı. Yeomanry Bindirilmiş Tümeni'yse iki kolordu arasındaki 25 km'lik açık alanı örtmek üzere görevlendirilmişti. Allenby elindeki asker silah gücünün önemli bir kısmını Bi'rüssebi' karşısında toparlayarak Osmanlı savunmasına karşı ezici bir üstünlük tesis etti. Kenti savunan Osmanlı 3. Kolordusu bünyesinde 4.400 tüfek, 800 kılıç, 60 makineli tüfek ve 28 top varken düşmanın elinde 27.000 tüfek (17.000'i muharebeye girdi), 12.000 kılıç (8.500'ü muharebeye girdi), 320 makineli tüfek ve 148 top (ihtiyattaki 10. Tümen'in 48 topu ve bir ağır topçu bataryası hariç) bulunmaktaydı.⁶

6 ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 23 Mayıs 1917, Klasör 171, Dosya 273, Fihrist 742A-038-03; ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 24 Mayıs 1917, Klasör 171, Dosya 273, Fihrist 742A-038-02; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 130; Falls, 1930, s. 35, 40, 46; Hughes, 1999, s. 47-48; Ward, 1922, s. 74-83; Dalbiac, 1927, s. 117-118.

▲ Asker ve Arap aşiret savaşçılarından kurulu karma bir süvari keşif müfrezesi.

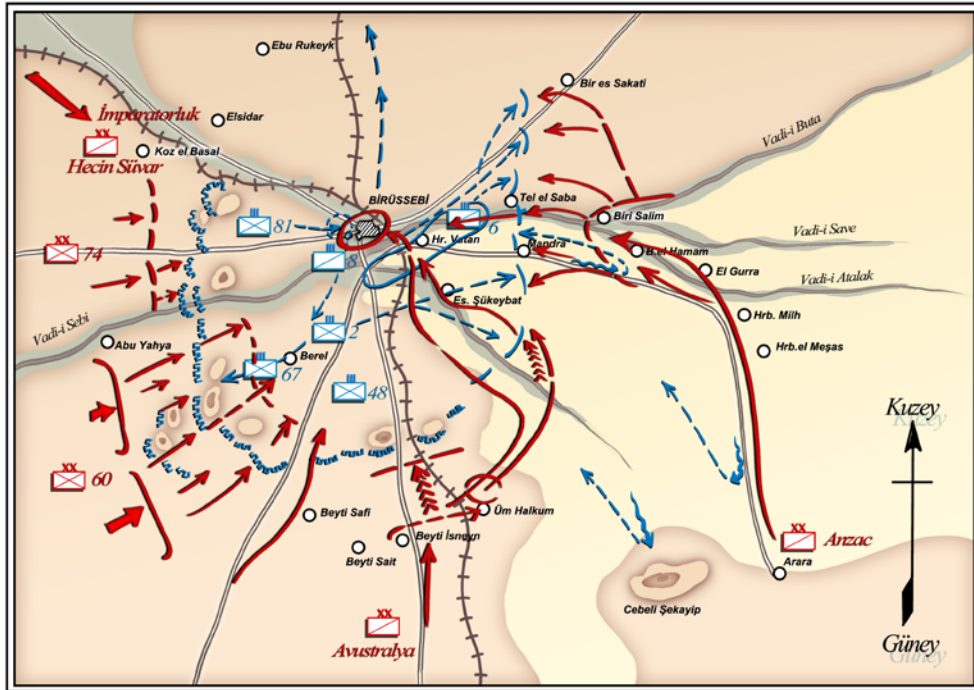
İngilizler yığınaklarını tamamlarken Osmanlı savunması boş durmadı. Hava ve kara keşifleri, daimî gözetleme ve devriyeler ile yerel casuslar düzenli olarak düşmanın Bi'rüssebi'ye yönelik birlik kaydırmasını rapor etmekteydi. Yalnız benzeri bir yığınak da Gazze'ye karşı gerçekleştirildiğinden asıl taarruz gücünün hangisi olduğu belirlenememişti.⁷ Von Falkenhayn durumu açıklığa kavuşturmak üzere Karm istasyonu ile Bi'rüssebi' arasındaki bölgede belirlenecek düşman hedeflerine cebri keşifte bulunulmasını emretti. Bu harekâta komuta etmek üzere Binbaşı Franz von Papen'i görevlendirdi. İstihbarat temini dışında ileri emniyet üsleri de tesis etmek istiyordu. Yani hedefleri ele geçiren birlikler geri çekilmeyecek buraları tahkim edip savunma sistemine dâhil edecekti. Böylelikle düşman hazırlıklarını aksatmayı planlıyordu. 27 Ekim günü 125. Alay aniden İngiliz 8. Bindirilmiş Tugayı'nın Vadi Hanfiş'teki mevzilerine taarruz edip bir kısmını ele geçirdi. Bu sırada 3. Süvari Tümeni Ebu Subeyan'a 27. Tümen ise Tamil'e akın düzenledi. Cebri keşif harekâtı büyük ölçüde başarıyla icra edildi. Düşman mevzilerine girildi ve sorgu için yeteri kadar esir

▲ Büyük İngiliz taarruzu öncesinde siper baskınlarında esir alınmış İngiliz askerleri Bi'rüssebi'de askerî hastanede tedavi ediliyor.

7 ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 16 Mayıs 1917, Klasör 171, Dosya 273, Fihrist 742A-029-01; ATASE-BDH, 4. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekâleti'ne, 22 Mayıs 1917, Klasör 171, Dosya 273, Fihrist 742A-036.

alındı. Ancak emirlere rağmen birlikler ulaştıkları noktalarda kalmayıp geri çekildiler. Esirlerin ifadeleri ve İngiliz piyadesinin bu kadar güneyde bulunması Bi'rüssebi'ye yönelik ciddi bir taarruz olacağını kanıtlamaktaydı. Osmanlı istihbaratı Bi'rüssebi'nin karşısında iki ila üç bindirilmiş tümen ve bir ila iki piyade tümeninin bulunduğu sonucuna ulaştı. Ancak von Kressenstein asıl taarruzun Gazze'yi hedef aldığı kanaatinden vazgeçmedi. Ona göre İngilizlerin güney yığınağı sadece bir tali taarruza yönelikti. Zaten bu tartışmalar yapılırken İngilizlerin Gazze'ye yönelik topçu hazırlık ateşleri başlamıştı. Von Kressenstein bu gelişmeyi kendisinin haklılığı olarak algıladı. 3. Kolordu Komutanı Albay İsmet'e bir yenilgi hâlinde su kaynak ve tesislerinin mutlaka imha edilmesi emrini tekrar etmekle yetindi. Gerçekten de İngiliz topçu hazırlık ateşleri oldukça inandırıcıydı. Şiddet ve süre açısından o tarihe kadar Orta Doğu Cephelerinde görülmemiş Batı Cephesi standartlarında hazırlık ateşleri icra edilmekteydi. Gazze önündeki İngiliz topçu grubunun emrinde 68'i ağır, 152'si orta ve hafif, toplamda 220 top vardı. Atışlara denizden bir kruvazör, 5 monitör, 7 muhrip, 2 gambot, 3 uçak taşıyıcı ve diğer gemiler destek vermekteydi. Allenby bunlarla da yetinmeyip önceden belirlenmiş kritik hedeflere 10.000 zehirli gaz mermisi de attırdı. Gazze gerçekten bir cehennemi yaşamaktaydı.⁸

8 Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 122-124, 129; Erkilet, 2002, s. 104-111; von Kressenstein, 1938, s. 273-275; Steuber, 1922, s. 112-113; Falls, 1930, s. 28-29, 36-42, 64-66; Wavell, 1929, s. 111-112; Gullett, 1944, s. 378-381, 410-411; Ward, 1927, s. 120-121; Sheffy, 2005, s. 316; Strachan, 2001, s. 277; Belen, 1966, s. 129-130; Ward, 1922, s. 84-85; 1923, s. 360.

30-31 Ekim akşamı Osmanlı dinleme postaları Bi'rüssebi' önlerinde düşman hareketlerini tespit edip savunmayı alarma geçirdi. Saat 05.00'te Arap aşiret süvarisi düşman atlılarını kasabanın güneydoğusunda gördü. Kuşatıcı bir manevranın icra edildiğini fark eden İsmet Bey 48. Alay'dan piyade ve makineli tüfeklerden kurulu bir müfrezeyi şehrin doğusuna hâkim olan Tel es-Seb'a'ya sevk etti. Kuzey ve doğu istikametlerinde süvari keşif ve erken uyarı kollarının çıkarılmasını emretti. 3. Süvari Tümen Komutanı Albay Esat doğudaki süvari mevzilerini takviye amacıyla 2. Piyade Alayı ve bir sahra topçu bataryasını görevlendirdi. Savunma bu

▲ Albay Esat [Furğaç] Bey ve 3. Süvari Tümeni komuta heyeti.

hazırlıkları yaparken saat 05.55'te İngilizler 100 topla baskın tarzında yoğun topçu atışlarına başladı. Yoğun toz ve dumana neden olduğundan zaman zaman ara verilen atışlar 08.20'ye kadar devam etti. Güneybatıda birinci hat mevzilerdeki 67 ve 81. alaylar bu beklenmedik şiddet ve süre devam eden topçu atışları yüzünden ağır zayıt verdi. Çöl kumu ve yumuşak toprak içinde kazılmış mevziler büyük ölçüde tahrip oldu. Topçu atışları cephenin derinliklerine kaydığında Chetwode'un üç tümeni Osmanlı mevzilerine taarruza geçti. Topçu atışları sonucunda mevcutlarının önemli kısmını kaybetmiş iki zayıf Osmanlı alayı (muharebe öncesi toplam mevcutları 2.500 asker) 30.000 İngiliz askerine karşı öğleye kadar direndi. 81. Alay'ın son bölükleri 13.30'da teslim oldu. Kuzeyde Saba Vadisi'ndeki Osmanlı askerleri 19.00'a kadar direnmeye devam ettilerse de Chetwode plana uygun bir şekilde ciddi zayıt vermeden kendisine tahsis edilen hedeflerin çoğunluğunu öğle saatlerinde ele geçirmişti.⁹

⁹ Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 137-142, 151-152; Erkilet, 2002, s. 113-116, 127-128; von Kressenstein, 1938, s. 275-278; Falls, 1930, s. 44-54; Ward, 1927, s. 122-123; Ward, 1922, s. 86-92; Gullett, 1944, s. 385-389; Belen, 1966, s. 131-132; Goodsall, 1932, s. 40-50; Powles, 1922, s. 136-138; Hill, 1978, s. 126-127; Dalbiac, 1927, s. 119-121.

▲ 3. Kolordu Komutanı Albay İsmet Bey. Fotoğraf yarbay rütbesindeyken çekilmiştir.

Mustafa İsmet İnönü (1884-1973)

Sivas Askerî Rüşdiyesi (1895), Halıcıoğlu Askerî İdadîsi (1897), Mühendishane-i Berrî-i Hümayûn (Topçu Harbiyesi) (1901) ve Erkân-ı Harbiye Mektebi'nden (1906) başarılı bir öğrencilik hayatı sonrasında mezun oldu. Tayin olduğu Edirne'de 1907'de İttihat ve Terakki gizli örgütüne katıldı. 31 Mart Hadisesi'ni bastırmak için teşkil edilen Harekât Ordusu Edirne Tümeni'ne kurmay başkanı olarak katıldı.

Daha mesleğinin başında karargâh hizmetlerindeki başarılarıyla ün kazandığı için 1910'da Genelkurmay Başkanı Ahmet İzzet Paşa, isyan bastırmak için teşkil edilen Yemen Seferî Kuvveti komutanlığına atanınca İsmet Bey'i de yanına kurmay olarak aldı. İsmet Bey yaklaşık iki yıl Yemen'de görev yaptıktan sonra Balkan Savaşı'nın başlaması üzerine İstanbul'a döndü. Çatalca hattında tertiplenen ordunun Sağ Cenah Grubu kurmaylığını üstlendi.

1913'te Alman Askerî Yardım Misyonu'nun gelişiyile başlatılan Genelkurmay Başkanlığı yeniden yapılandırılması çerçevesinde Harekât ve Seferberlik Şube müdür yardımcılığına getirildi. Fiilen Genelkurmay Başkanlığı görevini icra eden Bronsart von Schellendorf, Osmanlı savaşa girdikten sonra Genelkurmay'da görevli Osmanlı kurmay subaylarını muhtelif mazeretler üreterek birliklere tayin ederken İsmet Bey görevine devam etti.

Çanakkale Cephesi'nin kapanması sonrasında oradan çekilen bazı tümenlerle teşkil edilen 2. Ordu komutanlığına atanan Ahmet İzzet Paşa'nın isteği üzerine ordu kurmay başkanlığına atandı. Orduyla beraber Kafkas Cephesi'ne gitti ve Yaz 1916 Taarruzu planlamasını yaptı. Başta başarıyla başlayan taarruz sert Rus savunması karşısında durdu ve ardından karşı taarruzlara maruz kalan Osmanlı birlikleri geri çekildi.

20 Haziran 1917'de yeniden teşkil edilen 3. Kolordu komutanlığına atanarak Filistin Cephesi'ne katıldı. Von Kressenstein tarafından Bi'rüssebi'nin savunmasına görevlendirilen İsmet Bey ilave birlik, silah ve teçhizat talep etmesine rağmen istediklerinin hiçbirini alamadı. Emrinde zayıf bir piyade tümeni ve 3. Süvari Tümeni vardı. Ancak süvari tümen komutanı Esat [Furğaç] Bey ordu tarafından kendisine verilen görevleri bahane ederek bağımsız hareket etmekteydi.

İngiliz ve Avustralyalı piyade ve atlı birliklerinin Bi'rüssebi' taarruzu başladığında İsmet Bey tepki göstermekte geç kaldı. Durumun çok tehlikeli olduğunu fark ettiğinde von Kressenstein'dan kasabanın tahliyesi için izin istedi ama von Kressenstein bunu reddetti. Bunun üzerine bütün gücüyle hava kararınca kadar direnmeye çalıştı. Ancak Avustralyalıların son süvari taarruzu ile savunma çökünce karargâhı ve birliklerin bir kısmını güçlükle kurtarabildi. Von Kressenstein ve von Falkenhayn tarafından ağır bir şekilde eleştirilen İsmet Bey, Enver Paşa'nın devreye girmesiyle görevinde kalabildi.

Bi'rüssebi'de uğradığı yenilgi ömrü boyunca İsmet Paşa'nın suçlanmasına ve eleştirilmesine neden olmuştur. Muharebe sonrasında yazdığı rapor dışında İsmet Paşa kendini savunmaya çalışmamış ve hatta bu konudan hiç bahsetmemeyi tercih etmiştir.

Mevcut bilgi ve belgeler incelendiğinde İsmet Paşa'nın en büyük hatasının su kaynak ve depolarını zamanında imha etmemesi olduğu görülmektedir. Bi'rüssebi'nin düşman açısından en büyük önemi su kaynaklarıydı. Bu kaynaklar kullanılmayacak duruma getirilebilseydi Allenby'nin taarruz planı büyük bir darbe yiyecek ve hatta atlarının bir kısmını susuzluktan kaybedecekti.

İsmet Bey durumun vahametini saat 09.00'da 67. Alay'la bütün irtibat kesildiğinde anladı. Son dakikada 4. Tabur (81. Alay) güneye sevk etmesi bir işe yaramadı. Tabur yoldayken içerileri dövmeye başlayan düşman topçu atışlarına hedef olup dağıldı. Saat 10.00 civarında İsmet Bey, von Kressenstein'i arayarak Bi'rüssebi'nin tahliyesi için müsaade istedi. Von Kressensteinin kızgınlıkla bu teklifi reddedip şehri ne pahasına olursa olsun savunmaya devam etmesini emretti. İsmet Bey'i içinde bulunduğu zor durumdan Chetwode kurtardı. Elde ettiği başarıdan son derece memnun olan Chetwode kasabaya doğru ilerlemek yerine hâlâ direnen Osmanlı askerleriyle ilgilenip bulunduğu bölgede tertiplenme ve teşkilatlanmayı tercih etti. Zaten plana göre kasaba atlı birliklerin hedefiydi. İngiliz piyadesinin ilerlemeyip durması sayesinde kazandığı sürede İsmet Bey kasabanın çepeçevre savunması için elindeki bütün askerleri kullanarak tertiplenmeye başladı. Hâlâ zaman olduğu düşüncesiyle tarihî bir hata yaparak 27. İstihkâm Bölüğü'ne su kaynakları ve tesislerinin tahrip edilmesi emrini vermedi. Emri saat 16.00'da verdiğindeyse artık çok geç kalınmıştı.¹⁰

▲ Tel es-Seb'a Tepesi ve Osmanlı mevzilerinin vadi tabanından görünüşü. Fotoğraf muharebeden sonra çekilmiştir.

10 ATASE-BDH, 3. Kolordu Komutanı İsmet Bey'in Bi'rüssebi'nin Ziyatı Hakkında Mütelaatı, 13 Kasım 1917, Klasör 3712, Dosya 15, Fihrist 001-019, 001-020a, 001-021, 001-021a, 001-032, 001-034, 001-034a; Erkilet, 2002, s. 118-119, 127; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 141-144.

Öte yandan Esat Bey olağanüstü bir başarı göstererek elindeki az sayıda asker ve kısıtlı ateş gücüyle saat 15.00'e kadar Çöl Bindirilmiş Kolordusu taarruzlarını durdurmayı başardı. İngiliz kuşatıcı manevrası sonucunda kasabanın savunması için büyük önem kazanan Tel el-Seb'a Tepesi'ni elde tutabilmek üzere burayı kademeler hâlinde takviye etmeye devam etti. Tepede basit siperler dışında tahkimat olmadığından dolayı düşman ateşleri çok etkili olmakta, tel örgü ve diğer engellerin yokluğuyla tepeyi piyadenin taarruzuna açık kılmaktaydı. Bu yüzden Esat Bey birlikleri kademeler hâlinde göndererek hem zayıyatı azalttı hem tepeyi muhafaza etti. Ancak Esat Bey'in süvari kolları İngiliz atlı birliklerinin cephenin derinliklerine girmesini engelleyemedi. Yarbay Stewart F. Newcombe komutasındaki zırhlı otomobil ve makineli tü-

▲ Üzerlerine Lewis hafif makineli tüfeği monte edilmiş otomobiller ve Avustralyalı mürettebatı.

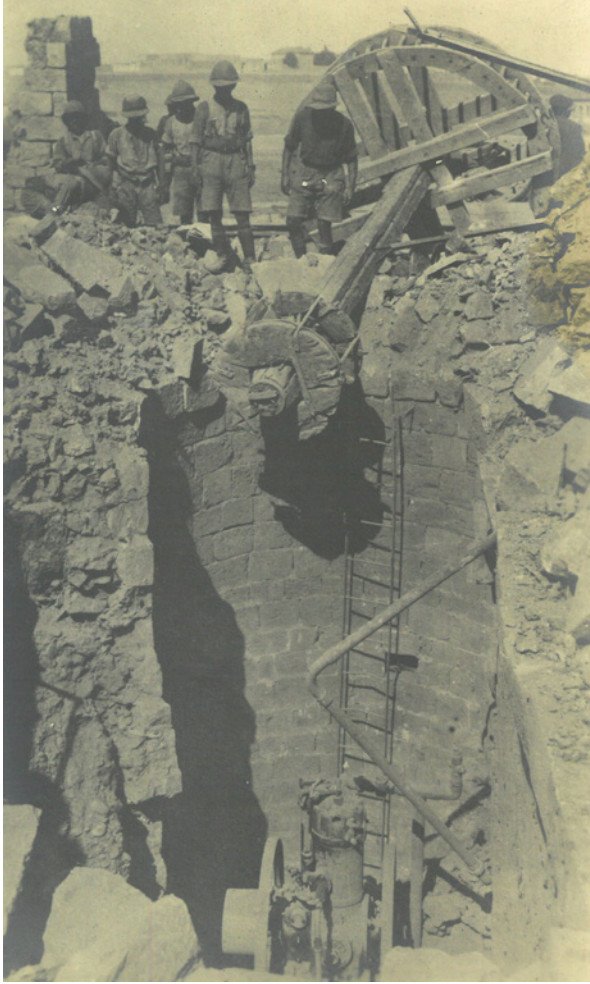
feklerle takviye edilmiş Arap aşiret savaşçıları 30 km kuzeydoğudaki Semua'ya ulaşmayı başardı. Karşısına çıkan ikmal konvoylarını dağıtıp lojistik tesisleri imha eden Newcombe cephe gerisinde ciddi karışıklık ve paniğe sebep oldu. Binbaşı Kielh komutasındaki 12. Depo Alayı Newcombe'u zorlukla durdurabildi. Ancak Newcombe asıl amacı olan Arap ahali ve aşiretleri Osmanlıya karşı ayaklandırmayı başaramadı. Halk tahrik ve propagandaya kanarak isyan etmedi. İkinci vakti geldiğinde Esat Bey savunmanın artık dayanamayacağını anlamıştı. İsmet Bey'e kasabayı tahliye edip savaşarak geri çekilme teklifinde bulundu. Ama İsmet Bey akşama kadar dayanılabilirse düşmana ciddi bir darbe vurulacağı düşüncesiyle bunu kabul etmedi.¹¹

11 ATASE-BDH, 3. Kolordu Komutanı İsmet Bey'in Bi'rüssebi'nin Ziyatı Hakkında Mütealati, 13 Kasım 1917, Klasör 3712, Dosya 15, Fihrist 001-019a, 001-022, 001-022a, 001-023, 001-023a, 001-024, 001-024a; Erkilet, 2002, s. 63, 117-118, 128; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 142-143, 147; von Kressenstein, 1938, s. 271, 278; Falls, 1930, s. 54-57; Gullett, 1944, s. 389-391; Powles, 1922, s. 138; Hatemi, 2002, s. 517; Nicol, 1921, s. 155-158.

▲ Avustralya atlı piyadesinin Bi'rüssebi' son taarruzunun muharebeden sonra yapılan canlandırması.

Artık hava kararmaya başlamıştı ve sanki İsmet Bey'in aldığı risk doğru çıkacaktı. Chauvel ilerleme hızının yavaşlığı ve atların aşırı yorulması nedeniyle taarruzu durdurup birliklerini geri almayı teklif etti. Allenby bunu reddedip tam tersine taarruzu canlandırmasını emretti. Bu koşullar altında Chauvel büyük bir riski göze alarak birliklerine atlı taarruz emrini verdi. Bindirilmiş piyade, atı ulaştırma maksadıyla kullanıp onunla beraber muharebe etmediğinden at üzerinde taarruz eğitim ve deneyimi yoktu. Ayrıca bunun için gerekli mızrak ve kılıca da sahip değildi. Tuğgeneral William Grant komutasındaki 4. Avustralya Hafif Atlı Tugayı, Saba yolunu takip ederek şehir merkezine doğru hızla taarruz etti. Şehre yaklaştıkça gittikçe artan Osmanlı ateşlerine maruz kalsa da hız kesmeden ilerlemesine devam edebildi. Savunma hattı yarım kaldığından mevcut mevziler yolu tam kapatmıyordu. Farklı alaylardan bölükler birbiri ardına buraya sevk edildiğinden emir-komuta birliği ve etkin koordinasyon tesis edilememişti. Bölgede yeteri kadar makineli tüfek ve top bulunmamaktaydı. Batan güneşin ışıkları altında toz içinde taarruz eden Avustralyalılar savunmaya hedef olmadan sadece 50 zayıatla şehre girmeyi başardı.

▲ Bi'rüssebi'nin imha edilmiş kuyularından bir tanesi. Çoğu kuyu ve su tesisi sağlam bir şekilde Avustralyalılarca ele geçirilmiştir.

Avustralyalılar sadece kasabayı değil su kaynakları ve tesislerinin çoğunu sağlam bir şekilde ele geçirmeyi başardı. İsmet Bey tahrip emrini verdiğiğinde istihkâmcıların çoğu başka görevlere gönderilmişti. Panik hâlinde ve ehliyetsiz kişilerce tahripler yapılmaya kalkışıldığında ciddi sorunlar yaşandı ve 17 kuyudan sadece ikisi tamamen imha edilebildi. Havuz, pompalar ve su depolarıysa sağlam ve kullanıma hazır bir şekilde düşmanın eline geçti. Oysa planlandığı gibi bütün kaynak ve tesisler imha edilebilseydi İngiliz atlı birlikleri ciddi bir sorunla karşılaşp atların önemli bir kısmını kaybedecekti. Böylelikle Bi'rüssebi' taarruzu İngilizlere fayda değil büyük bir zarar vermiş olacaktı. Doğan karmaşa içinde İsmet Bey kendi karargâhı ve bağlı birliklerinin bir kısmını kurtarıırken Esat Bey de 3. Süvari Tümeni birliklerini çekmeyi başardı. 2.250 asker çemberden çıkmayı başarırken 1.900 asker esir düştü. Osmanlı 27. Tümeni'ni imha etmeyi başaran İngilizlerin zayıtıysa 189 ölü, 1.154 yaralı ve 5 kayıpla sınırlı kaldı.¹²

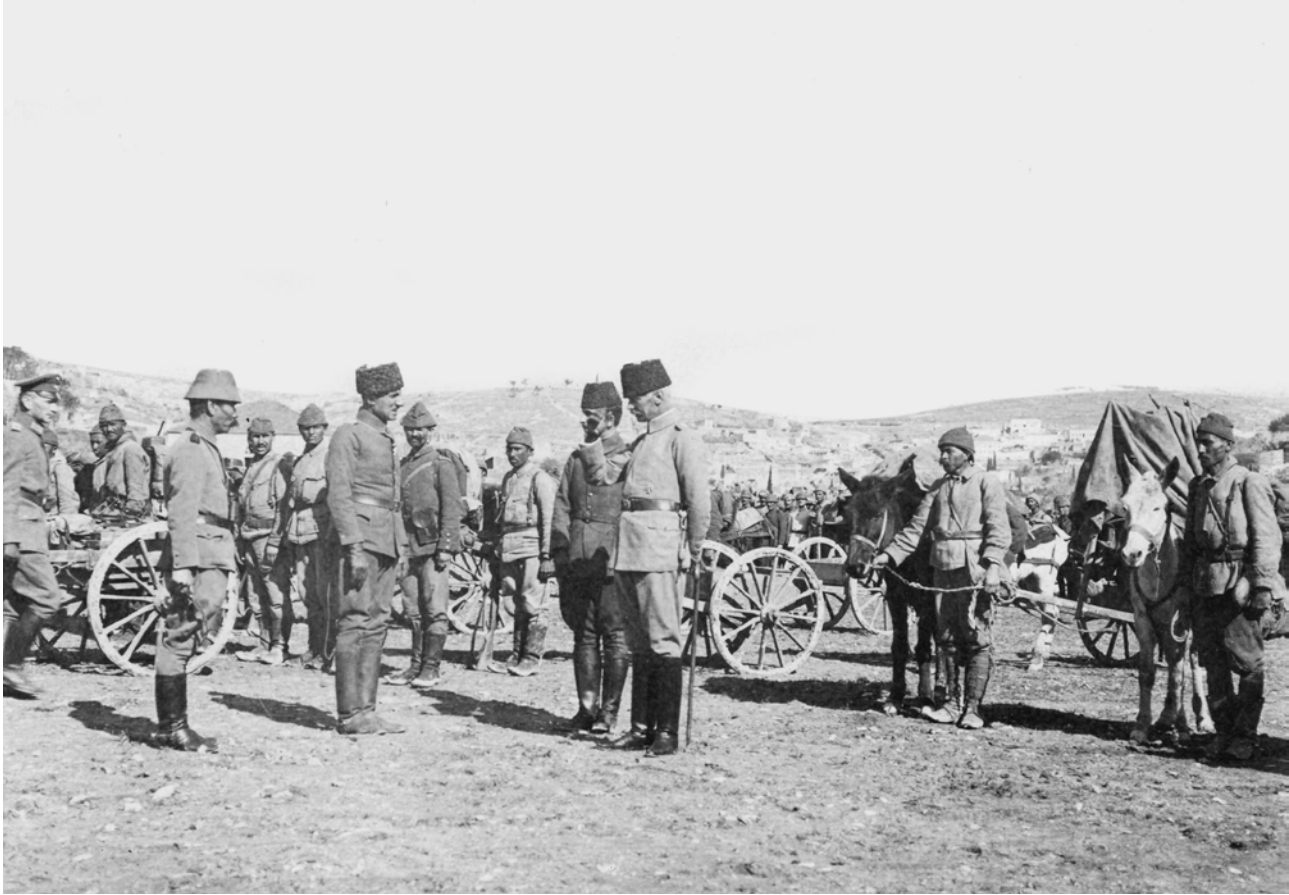
12 Bi'rüssebi'nin kaybının sorumluluğu Türkiye'de 1940'ların sonlarında ateşli tartışmalara neden oldu. Alman yazarların çoğu ve Türklerin bir kısmı İsmet İnönü'yü hem kötü savunma hem de su kaynaklarının imha edilmemesinden suçladılar. Ne yazık ki İsmet Paşa, von Kressenstein'in iddialarına cevap olarak yazdığı 13 Kasım 1917'de yazdığı rapor dışında sonraki yıllarda defalarca dile getirilen suçlamalara cevap vermemiş, kendi bakış açısından muharebeyi anlatmamıştır. bk. ATASE-BDH, 3. Kolordu Komutanı İsmet Bey'in Bi'rüssebi'nin Ziyayı Hakkında Mütealâtı, 13 Kasım 1917, Klasör 3712, Dosya 15, Fihrist 001-017, 001-024, 001-028, 001-032a; İnönü, 1992, s. 113; Erkilet, 2002, s. 128-29; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 144-145, 150-156; von Kressenstein, 1938, s. 278-280; Falls, 1930, s. 52, 57-60; Gullett, 1944, s. 392-403; Belen, 1966, s. 133-134; Powles, 1922, s. 138-139; Hill, 1978, s. 127-129.

▲ Bir Avustralya atlı süvari tugayı intikal düzeninde.

Bi'rüssebi''nin ele geçirilmesi İngilizler bakımından önemli bir zafer olsa da yeterli değildi. Sadece birinci aşama başarıyla tamamlanmıştı. Şimdi yapılması gereken Bi'rüssebi' Grubu'nun (20. ve Çöl Bindirilmiş Kolorduları) kuzeybatıya dönüp başta Hureyra ve Tel eş-Şerîa' olmak üzere Osmanlı savunmasının orta kesimini bertaraf etmesi, 21. Kolordu'nun da kara ve deniz topçusunun koruyucu ateşleri altında Gazze'yi yani asıl hedefi ele geçirmesiydi. Planlama esnasında Allenby ve Chetwode, Bi'rüssebi' Grubu'nun kasabayı ele geçirdikten sonra bir gün dinlenme ve yeniden teşkilatlanmaya ihtiyaç duyacağını hesaplamıştı. Ama tahminlerin aksine Bi'rüssebi' su kaynaklarının bütün birliklere yetmeyeceği ortaya çıktı. Özellikle hayvanların sulanması çok vakit almaktaydı. Mevcut su kaynaklarının geliştirilmesi ve yeni kuyuların açılmasına ihtiyaç vardı. Bu da doğal olarak zaman alacaktı. Hesaba katmadıkları diğer bir husus ise Bi'rüssebi' garnizonunun tamamen imha edilememesiydi. Yeni göreve başlayan 7. Ordu Komutanı Fevzi [Çakmak] Paşa bunları toparlayarak kuzeyde yeni bir savunma hattı tesis ederken 16. Tümen'i de mevcut savunma hattına yandan yapılacak taarruzları engelleyecek şekilde kanat kırdırarak yeniden mevziledirdi. Böylelikle İngilizlerin başarıdan hızlı bir şekilde faydalanıp takip harekâtına geçme şansları kalmadı.¹³

13 ATASE-KKK, 16. Tümen Tarihçesi; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 149-150, 156-160; von Kressenstein, 1938, s. 280-281; Steuber, 1922, s. 46, 71, 113-114; Falls, 1930, s. 10-11, 29, 63-64, 78-79; Gullett, 1944, s. 408-413; Garsia, 1940, s. 176, 181, 184; Hughes, 1999, s. 56-57; Hatemi, 2002, s. 518-520.

▲ Von Falkenhayn 20. Tümen'e bağlı bir at arabası kolunu denetlerken.

Von Falkenhayn ve Yıldırım Karargâhı tam da Bi'rüssebi'nin kaybedildiği anda cepheye gelerek harekâtın fiilen emir komutasını devraldı.¹⁴ Bu tarihe kadar von Falkenhayn Yıldırım komutanıyla beraber büyük ölçüde Halep'te bulunduğundan genel emirler dışında savunmanın işleyişine müdahil olmamıştı. Eski Almanya Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi'ne iki yıl komuta eden von Falkenhayn, 7 ve 8. orduların klasik mevzi savunması esaslarına göre İngiliz taarruzlarını durdurma şansının olmadığını düşünüyordu. Ancak cepheye geç geldiği için mevcut savunma planını değiştirmemişti. Şimdi savunma çökerken kendi savunma anlayışını uygulamaya sokmak istedi. Geçmişte Verdun'de başarısızlıkla sonuçlanan düşmana

¹⁴ Yıldırım Ordular Grubu Filistin Cephesi'nin sorumluluğunu resmen 30 Eylül'de devraldı. Ancak karargâh ekim ayı sonuna kadar Halep'te kalmaya devam etti. Alman karargâh subayları vakit ve enerjilerini idari ve lojistik konulara ayırdılar. Cephede cereyan eden hadiseler ve harekât konularıyla son anda ilgilendiler. Belirtmek gerekir ki İngiliz taarruzu başladığında von Falkenhayn Halep'teydi. Epey bir kararsızlık ve tereddüt yaşayıp zaman kaybettikten sonra 5 Kasım akşamı Kudüs'e geldi. Bu ara dönemde von Kressenstein cephenin fiili kamutanıydı. bk. Erkilet, 2002, s. 87, 106-107, 131.

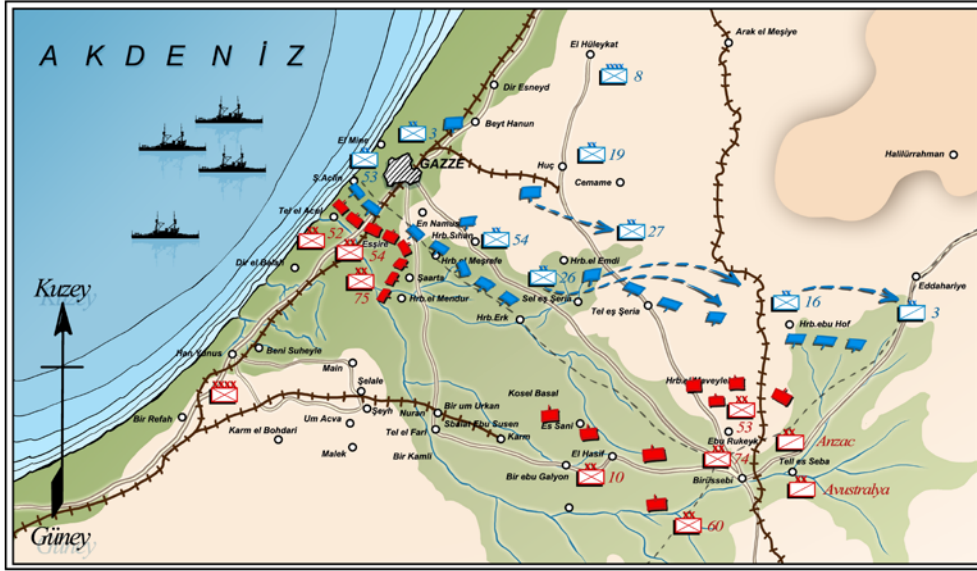
aşırı zayıf verdirerek zafer planının bir benzerini Filistin'de uygulamaya çalıştı. Planın odak noktası oynak savunmaydı. 8. Ordu Gazze-Kudüs arasındaki geniş alanda birbiri ardına kademeli tesis edilecek mevzilerde oynak savunma icra ederek düşmana aşırı zayıf verdirip zaman kazanacaktı. Düşman iyice yorulup zayıfladığıdaysa Kudüs bölgesinde toplanmış 7. Ordu doğudan bir manevrayla çekiç gibi 8. Ordu'nun Kudüs önünde teşkil edeceği örs benzeri savunmada hattına sıkıştırarak imha edecekti.

▲ İngilizlerden ele geçirilen Lewis hafif makineli tüfekleriyle teçhiz edilmiş bir takım.

Von Kressenstein ve Osmanlı subaylarının çoğu başından itibaren von Falkenhayn'ın oynak savunma planına itiraz etti. Çünkü bu planın gerçekleşmesi için Osmanlı birliklerinin hareket kabiliyeti düşmandan daha fazla olmalıydı. Ayrıca bol miktarda makineli tüfek ve hafif topçuya ihtiyaç vardı. Oysa tam tersi bir durum söz konusuydu. İngilizler atlı birliklerde ezici üstünlüğe sahipti (yani hareket kabiliyetleri çok daha yüksekti) ve makineli tüfek ve topları daha fazlaydı. Hatta 19 ve 20. Tümenler hariç Osmanlı birliklerinde bulunmayan hafif makineli tüfekler her İngiliz mangasında mevcuttu. İşin daha kötüsü yeterli demiryolu hattı ve taşıma kapasitesi, yük hayvanı ve araba olmadığından dolayı oynak savunmayı icra edecek birliklerin yiyecek, mühimmat ve diğer lojistik ihtiyaçlarını karşılama imkânı da çok sınırlıydı. Bu yüzden von Kressenstein çeşitli mazeretler üreterek von Falkenhayn'ın emirlerini yerine getirmede. Ayrıca Fevzi Paşa'nın itirazlarına rağmen 7. Ordu'ya iade etmesi gereken birlikleri de vermeyip kendi bölgesinde patlak veren krizlerle mücadelede kullandı. Dolayısıyla von Falkenhayn'ın büyük önem verdiği karşı taarruzların çoğu yapılmadı. Von Kressenstein emirleri bilerek yerine getirmeyerek çok daha büyüme potansiyeline sahip bir felaketi önledi. Ama birlik komutanları kimin emrine yerine getirecekleri konusunda tereddüt yaşadığından aynı zamanda ciddi bir komuta karmaşasına yol açtı. Bu durum 12 Kasım'a kadar devam edecekti.¹⁵

¹⁵ Erkilet, 2002, s. 100-102, 105, 110, 126, 132, 140-143, 147, 190-191; Steuber, 1922, s. 34-35, 114-115; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 160, 170, 190-92, 203-204, 216-217; von Kressenstein, 1938, s. 271-272, 275-276, 281-283; Doğruer, 2009, s. 91-92; Pomiankowski, 1990, s. 287-288; Wallach, 1976, s. 219-220.

▲ Gazze savunma hattının İngilizlerce çekilmiş hava fotoğrafı. Siperlerin tasarımı dönemin en son esaslarına uygundur.

Osmanlı cephesinde bu komuta karmaşası ve sorunlar yaşanırken Allenby plana uygun şekilde Gazze'ye taarruz emri verdi. Yoğun ateş gücüyle Osmanlı savunmasını mevzilerinden çıkarıp açık alanda imha etmeyi umut ediyordu. Ancak beş gün süren ve Orta Doğu'da benzeri görülmemiş şiddetteki topçu hazırlık ateşlerine rağmen Refet Bey savunma hattında tutunmayı başardı, Allenby'nin umduğu gibi düşmana hedef teşkil edecek şekilde geri çekilmeye kalkışmadı. İngiliz 21. Kolordu Komutanı Bulfin, Gazze'nin Ali Muntar Tepesi gibi kritik arazi kesimlerini hedef almak yerine sahil hattından kuşatıcı bir manevra yapmayı tercih etmişti. Böylelikle donanma ateş desteğinden azami istifade edip savunmayı mevzilerden çıkartmayı

▲ Yoğun İngiliz bombardımanı sonrasında Gazze Ulu Camii (Büyük Ömer Camii) yıkıntıları.

amaçlıyordu. Bulfin'in hesabına göre kuşatıcı manevra gerçekleştiğinde Osmanlı askerleri ya geri çekilmeye kalkışacak (böylelikle hedef teşkil edecekti) ya da topluca teslim olacaktı. 1 Kasım saat 23.00'te Gazze'yi hedef alan İngiliz taarruzu başladı. 75. Tümen ve Mürettep Kuvvet cephe taarruzuyla Osmanlı 3. Tümen'ini tespit ederken bir tugay ve altı tankla takviyeli ve kimyasal silah atışlarıyla destekli 54. Tümen, Osmanlı 53. Tümen'inin birinci hat mevzilerini ele geçirdi. Sabah olduğunda kritik önemdeki Şeyh Hasan Tabyası da düşmüştü. Görünüşte Bulfin'in hesabı doğru çıkmakta, İngiliz kuşatıcı manevrası başarıyla icra edilmekteydi.¹⁶

¹⁶ Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 168-170; von Kressenstein, 1938, s. 282-283; Erkilet, 2002, s. 148-149; Falls, 1930, s. 66-73; Thompson, 1923, s. 361-371; Garsia, 1940, s. 176-179; Hughes, 1999, s. 48-49; Hart, 1959, s. 126; Belen, 1966, s. 136.

▲ Osmanlı piyadesinin siperlerinden karşı taarruza kalkışı.

Süngü (Kasatura)

Süngü, tüfeğin namlusuna takılan ve tüfeği bir mızrağa dönüştüren kesici ve delici bir silahtır. Süngünün bıçak gibi tutma kabzesi varsa “kasatura” ismini alır. Türk ordusunun çok sevdiği ve I. Dünya Savaşı’nın simge silahlarından biri olan süngü aslında savaşın etkisiz silahıydı. Topçu silah sistemlerinin %70 civarında zayiata sebep olduğu savaşta süngünün yol açtığı ölü ve yaralı oranı binde bir bile değildir.

Öyleyse süngü efsanesi nasıl doğdu? 1870’de Prusyalılar karşısında ağır yenilgi alan Fransız ordusu “Zafer süngünün ucundadır.” sloganıyla süngüyü Almanlara karşı icra edilecek taarruzun âdeta kutsal bir sembolü hâline getirdiler. Böylelikle askerlere taarruz ve savaşçılık ruhu vermek istiyorlardı. Fransızların süngüye verdikleri abartılı önem başka ordular da etkiledi. Balkan Savaşlarında Fransızlarınkine benzer utanç verici yenilgiler yaşayan Osmanlı ordusunda da süngü zaferin sembolü hâline gelmiştir.

I. Dünya Savaşı başladığında beklenenin aksine büyük manevralar başarısızlıkla sonuçlanıp savaş siper muharebelerine dönüşünce yoğun topçu ve makineli tüfek ateşlerine karşı süngü hücumuna kalkışmanın intihar etmek anlamına geldiği kısa sürede anlaşıldı. Daha da kötüsü taarruzda işe yaramayan süngü, siper içindeki göğüs göğüse muharebe de de fayda sağlamadı. Bu yüzden birlikler kendi imkânlarıyla siper silahları üretmeye

başladı. Örneğin portatif küreğin yakın dövüşte süngüyle mukayese edilemeyecek kadar kullanışlı ve öldürücü bir silah olduğu keşfedildi.

Bütün bunlara rağmen süngü eğitimine devam edildiği gibi süngü övgüsü komutanlar ve siyasi liderlerin dillerinden düşmedi. Gazetelerde süngüyle kazanılan hayali zaferlere, kahramanlara ve kahramanlıklara övgüler düzüldü. Savaş sonrasında yayımlanan hatırat ve edebiyat ürünleri ile sinema bu yanlış algıyı güçlendirdi. Süngü ve kasatura günümüzde de üretilip tüfeklerle beraber askerlere dağıtılmaktadır. Ancak eğitimi verilse bile süngü yahut kasatura artık bir silahtan ziyade tahkim edevatı gibi bir teçhizattır.

Refet Bey, bu ilk yenilgiye rağmen yılmadan ve inatla savunmaya devam etti. Von Kressenstein'in gönderdiği iki alaylı 7. Tümen'inden şok birliği gibi istifade ederek üç gün boyunca her fırsatta karşı taarruz icra etti. Ağır zayıat verilse de İngiliz girmeleri tıkanı ve geri püskürtüldü. Artık Osmanlı ve İngiliz birlikleri iyice birbirine girdiğinden Bulfin topçu üstünlüğünden istifade edememekteydi. Aksi takdirde Osmanlı hedeflerini vurmaya çalışırken kendi askerlerine zarar verecekti. Ancak bu durum daha fazla sürdürülemeyeceğinden 4 Kasım'da von Falkenhayn Gazze'nin tahliyesi emrini verdi. İngilizlerin yorgunluk ve zayıat nedeniyle taarruzu durdurmasından istifade eden Refet Bey, dağılmış ve birbirine karışmış birlikleri kendi kendine yeterli taktik gruplar hâlinde yeniden teşkilatlandırdı. Önce ağır topçu ve teçhizat ile mühimmatı iki gecede tahliye ettikten sonra 6-7 Kasım gecesi 7. Tümen'in artçı korumasında

▲ 6 tüfekli bir Osmanlı makineli tüfek bölüğü açık arazide acele mevzi almış.

3 ve 53. Tümenleri kademeler hâlinde geri çekti. 7. Tümen artçılık görevini alayları makineli tüfek timleri şeklinde yeniden tertiplendirerek icra etti. Her timde bir makineli tüfek ve bir piyade müfrezesi (20 asker) vardı. Piyade müfrezesi yakın emniyeti sağlarken makineli tüfekler birbirini destekleyecek şekilde mevzilenmekte, düşmanı çapraz ateş altına almaktaydı. Yeteri kadar geciktirip zayıf verdirdikten sonra piyadenin korumasında yeni mevzilere çekilmekteydiler. İngiliz piyadesi bu beklenmedik artçı taktiği karşısında Osmanlı geri çekilmesini engellemeyemedi. Bulfin'in elinde yeterli atlı birlik olmadığı için direnek noktalarını kuşatamadı ve Osmanlı tümenlerini takip edemedi. Allenby, bütün atlı birlikleri güneyde toplamayıp bir kısmını Gazze'de bıraksaydı muharebenin neticesi muhtemelen çok daha farklı olurdu.¹⁷

▲ Albay Ali Fuat [Cebesoy] ve 20. Kolordu komuta heyeti.

Von Kressenstein ve Refet Bey ellerinden gelenin en iyisini yapıp Gazze'yi savunurken Fevzi Paşa'ya emrindeki zayıf birliklerle hem İngilizlerle hem de von Falkenhayn'la boğuşmaktaydı. Çünkü bir taraftan Chetwode'un Bi'rüssebi'den savunma hattının yan tarafına icar ettiği taarruzu durdurmaya çabalamaktaydı. Diğer taraftan da kâğıt üstünde 7. Ordu emrindeki

17 ATASE-BDH, 22. Kolordu Komutanlığı'ndan 8. Ordu Komutanlığı'na, 13 Kasım 1917, Klasör 3712, Dosya 15, Fihrist 003, 003-001, 003-002, 003-003, 003-004, 003-005; ATASE-BDH, 8. Ordu Komutanlığı'ndan Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na, 17 Kasım 1917, Klasör 3712, Dosya 15, Fihrist 001-002, 001-002a; Erkilet, 2002, s. 149-163; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 171-180; von Kressenstein, 1938, s. 284-289; Falls, 1930, s. 73-76; Thompson, 1923, s. 372-390; Belen, 1966, s. 136-137.

ama hâlâ 8. Ordu tarafından kullanılan birliklerini toparlayıp ordusunu kurmaya çalışmaktaydı. İlk olarak İngilizlerin Arap ahaliyi ayaklandırmak maksadıyla Newcombe komutasında Osmanlı cephe gerisine sızdırdığı müfrezeyle mücadele etti. Alman ulaştırma bölüğünü bir piyade müfrezesine dönüştürüp Newcombe'un kuzeye ilerleyişini durdurdu. 143. Alay'ın iki bölüğüyle geriden çevirerek 2 Kasım'da hepsini esir aldı. Bi'rüssebi'den çekilmeyi başaran unsurları yeni birliklerle takviye ederek (3. Kolordu Karargâhı, 24. Tümen, 2. Depo Alayı ve destek unsurlarından silahlandırılmış askerler) İsmet Bey komutasında yeniden teşkilatlandırdı ve Semua-Dahriye hattına yerleştirerek Kudüs'e giden yolları tıkadı. Elindeki en önemli muharip birlik olan Ali Fuat Bey'in 20. Kolordu'sunu (16, 19 ve 27. piyade tümenleri ile 3. Süvari Tümeni) İngiliz taarruzlarını durdurmak için Ebu Huff, Tel eş-Şerîa' ve Hirbet Kavuka mevkilerini savunmak üzere görevlendirdi.¹⁸

▲ Kudüs yakınlarında Refaim'de mevzi almış 75 mm'lik adi atışlı dağ topçu bataryası.

18 ATASE-KKK, 16. Tümen Tarihçesi ve 19. Tümen Tarihçesi; Erkilet, 2002, s. 131-139, 144-145; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 189-199; von Kressenstein, 1938, s. 284-285; Falls, 1930, s. 82-92; Gullett, 1944, s. 413-425; Dalbiac, 1927, s. 124-125; Hatemi, 2002, s. 518-520; Belen, 1966, s. 134-135.

Kâğıt üstünde Fevzi Paşa'nın emrinde yedi tümen bulunmaktaydı. Ancak von Kressenstein 26 ve 54. Tümenleri tamamen kendi emrinde tuttuğu gibi 16, 19 ve 24. Tümenlerin bazı birliklerini de kullanmaktaydı. 27. Tümen askerlerinin çoğunu Bi'rüssebi'de kaybettiğinden bir alay gücünde bile değildi. İşte bu koşullar altında ve aceleyle hazırlanmış yeni savunma hattında Fevzi Paşa 3 Kasım'da Chetwode ve Chauvel'in ilk taarruzunu başarıyla durdurdu. Allenby, taarruza devam edilmesini emretse de Chetwode ve Chauvel su ikmali sorunları ve aşırı sıcaklığı bahane ederek ileri harekâtı 6 Kasım'a kadar geciktirdi. Bütün bu gelişmeler Allenby'nin asıl taarruz hedefi olarak Bi'rüssebi'yi seçmesinin ne kadar hatalı olduğunu göstermektedir. Oysa çok daha az piyade ve atlı tümenle Bi'rüssebi'yi ele geçirmesi mümkündü. Birlik sayısı az olduğundan su sıkıntısı çekilmeyecek ve ara vermeden harekât devam edecekti. Tasarruf edilen piyade ve atlı birliklerse Gazze'de kullanılabilecekti. Böylelikle Gazze savunmasının üstesinden daha çabuk gelinecek ve Osmanlı askerleri kuzey ve güneyden çembere alınıp imha edilebilecekti.

▲ Hureyra direnek noktasında Osmanlı siper hattı.

İngilizlerin yaptığı hatalar ve yaşadığı tereddütler sayesinde Fevzi Paşa savunma hattını geliştirme ve takviye etme imkânını buldu. Ama o da von Kressenstein gibi Yıldırım Karargâhı'yla boğuşmaktaydı. Von Falkenhayn karşı taarruz edilmesi için sürekli emir ve planlar göndermekteydi. Neyse ki başta 19. Tümen olmak üzere 7. Ordu birliklerinin cepheye gelişlerinin gecikmesi sayesinde bu emirlerin hiçbiri yerine getirilemedi. 6 Kasım'da Chetwode taarruza geçti. İngiliz 10, 60 ve 74. Tümenleri Rüştü Bey'in 16. Tümen'inin savunduğu Hureyra ve Kavuka'ya taarruz ederken 53. Tümen Ebu Huff'u savunan Yarbay Ahmet Sedat [Doğruer] Bey'in 19. Tümen'ine yüklendi. 16. Tümen kendisinden on kat güçlü düşmana karşı kendini feda ederek kahramanca direndi ve 7. Ordu'ya çok değerli iki gün kazandı. Atavin tabyasını savunan 26. Tümen ise İngiliz 75. Tümen'ince üç taraftan kuşatılmasına rağmen iki gün daha direnmekle kalmadı, sonunda kendini kurtarmayı da başardı.¹⁹

▲ 75mm'lik Krupp sahra topçu bataryası ateş ederken sıhhiyeciler yaralı askeri tahliye ediyor.

19 ATASE-KKK, 16. Tümen Tarihçesi; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 200-215; Steuber, 1922, s. 115-116; Erkilet, 2002, s. 140, 145-146; von Kressenstein, 1938, s. 286-287; Falls, 1930, s. 92-104; Garsia, 1940, s. 187-196; Ward, 1927, s. 126-139; Ward, 1922, s. 95-103; Hatemi, 2002, s. 519-522; Belen, 1966, s. 137-138; Altay, 1970, s. 131-136; Dalbiac, 1927, s. 125-131; Hill, 1978, s. 129-130; Goodsall, 1932, s. 61-68.

Gazze tahliye edilmiş ve merkez grubu yoğun düşman taarruzları karşısında geri çekilirken von Falkenhayn astlarının bir türlü yapmadığı karşı taarruzu bizzat kendisi icra etmeye kalkıştı. Gazze'den çekilen 22. Kolordu birliklerini cephe gerisinde bulunduğu askerlerle takviye ederek Albay Herrgott komutasında Züheylika'da toplandı. Amacı, 7 Kasım'da güneydoğu istikametinde iki İngiliz kolordusu arasından karşı taarruz icra etmektir. Birlikleri elinden alınan Refet Bey ve diğer Osmanlı subayları bu oldukça riskli plana itiraz ettiler. Von Falkenhayn inatla planı uygulamaya çalışırken İngiliz ileri harekâtı bunu imkânsız hâle getirdi ve nihayetinde iptal edildi. Von Falkenhayn'ın oynak savunma planı ve karşı taarruz ısrarı astlarının isteksizliği ve harekât koşulları yüzünden uygulanamadı. Bunun yerine Osmanlı birlikleri kritik bölgeleri mevzi savunması esasına göre savunarak düşmanı yavaşlattı ve doğan fırsatları değerlendirerek geri çekildi.

▲ Geri çekiliş esnasında Osmanlı askerleri tarafından cephane depoları patlatıldıktan sonra eş-Şerîa' tren istasyonunun durumu.

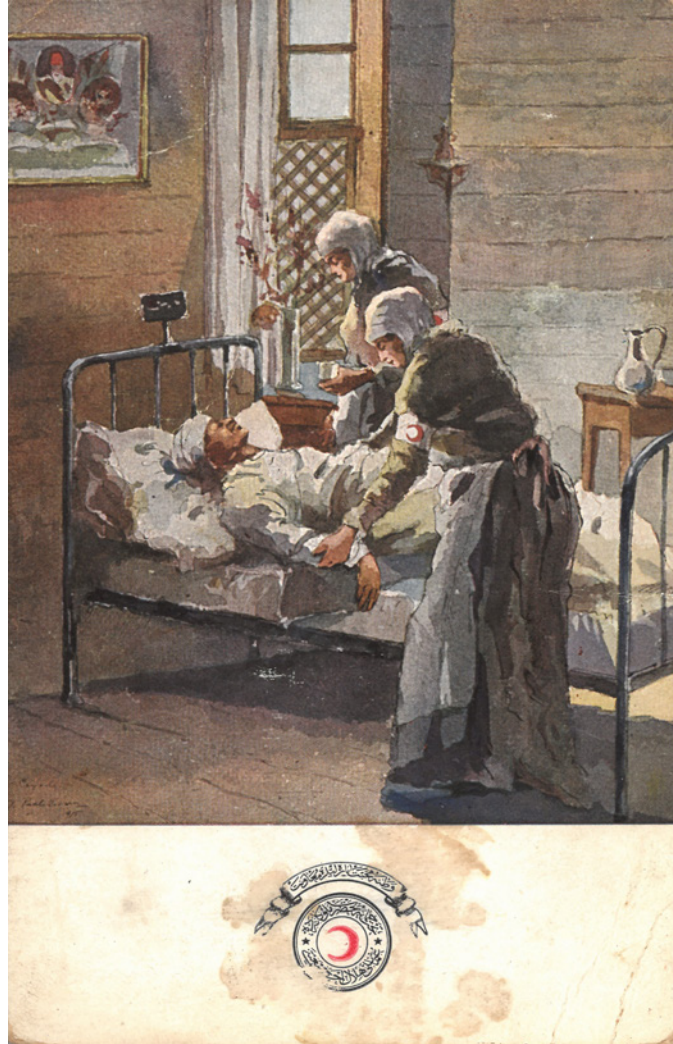
Aslında von Falkenhayn'ın önceden kısmen hazırlanmış Yafa – Lüd – Kudüs hattına çekilme emrini en başta vermesi, buna yönelik kademeli çekilme planı yayımlaması, çekilmeyi kolaylaştırmak için güzergâh boyuna ikmal noktaları tesis etmesi, firarları engellemek üzere inzibat birliklerini görevlendirmesi gerekliydi. Zaten sonunda Yafa – Lüd – Kudüs hattına çekilme emrini vermek zorunda kaldı. Ama emri geç verdiği gibi gerekli ön hazırlıkların hiçbirini de yaptırmamıştı. Bu yüzden birlikler geri çekilme boyunca gereksiz ızdırap çekti ve yokluk yaşadı. Tedbir alınmadığından dolayı Gazze'den güçlükle kurtarılan ağır silah ve teçhizatın bir kısmı yolda kaybedildi. İnzibat denetimi tesis edilmediğinden yerel Arap askerleri fırsat buldukça firar etti. Ayrıca Vadi-i Sarar hadisesinde olduğu gibi gereksiz zayıat verildi. Sadece 19. Tümen ve Alman Pascha II gibi elit birlikler kayıp vermeden çekilmeyi başardı.²⁰

▲ Yaya olarak çekilmeye çalışan Osmanlı askerleri zırhlı otomobiller ve süvari tarafından kolaylıkla kuşatılıp esir alınmaktaydı.

20 ATASE-BDH, 8. Ordu Komutanlığı'ndan Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na, 17 Kasım 1917, Klasör 3712, Dosya 15, Fihrist 001-003, 001-003a, 001-004; Erkiilet, 2002, s. 160-175; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 216-219, 227-232, 238-246, 251-257; Steuber, 1922, s. 116-117; von Kressenstein, 1938, s. 288-299; Falls, 1930, s. 107-124; Gullett, 1944, s. 436-458; Dalbiac, 1927, s. 133-135; Belen, 1966, s. 138-140.

III. Gazze- Bi'rüssebi' Muharebesi'nin daha başlamadan kaybedileceği belliydi. Von Kressenstein ve Osmanlı subayları İngilizlere azami zayıat verdirip birliklerini kurtarmayı amaçladılar. Yıldırım projesinin gecikmeli bir şekilde devreye girmesi, 7. Ordu birliklerinin zamanında cepheye katılmaması mevcut durumu daha da karmaşıklaştırıp zora soktu. Başta von Falkenhayn olmak üzere yeni gelen Alman subaylarının hatalı tutum ve davranışları, von Falkenhayn ve von Kressenstein arasında yaşanan sorunlar komuta ve kontrolde ciddi sorunlara yol açtığı gibi birlik, beraberlik ve uyumu bozdu. Mustafa Kemal Paşa ordu komutanlığından istifa edip cepheden ayrıldı. Bütün bunlara rağmen Osmanlı savunması kendisinden kat ve kat üstün İngiliz birliklerine zayıat verdirip geciktirmeyi ve imha olmadan geri çekilmeyi başardı. Yapılan en büyük hata Bi'rüssebi' su kaynak ve tesislerinin zamanında imha edilememesidir. Planlandığı gibi bunlar tahrip edilseydi İngiliz tarruz gayretine ciddi bir darbe vurmak mümkün olacaktı. Nihayetinde Gazze gene kaybedilecekti, ama kazanılan zaman sayesinde daha çok asker, silah ve teçhizat kurtarmak mümkün olacaktı.

▲ Hilâl-i Ahmer kartpostali. Yatakta hemşireler tarafından pansumanı yapılan yaralı asker.

6. BÖLÜM

Ve Son: III. Gazze ve Bırüssebi'
Muharebesi'ni Müteakiben

Kudüs ve Sonrası

▲ Kudüs şehrinin İngiliz tarafından çekilmiş hava fotoğrafı.

Gazze – Bi'rüssebî' savunma hattının çökmesinin peşi sıra İngilizlerin doğal hedefi Kudüs'tü. Allenby, Osmanlı savunmasını aştıktan sonra birliklerini toparlayıp ikmal, iaşe ve bütünleymesini yapmayı ve dinlendirmeyi planlamıştı. Ancak ondan sonra ileri harekâta geçmeyi düşünmüştü. Fakat kazanılan zafer Londra'nın umut ve beklentilerini iyice arttırdı. İngiliz basını çoktan yaşanan gelişmeleri okurlarına yeni bir Haçlı Seferi olarak sunmaktaydı. Gazete haberlerine göre Allenby, III. Haçlı Seferi'nin meşhur İngiliz Kralı Aslan Yürekli Richard'ın yolundan ilerlemekteydi, üstelik onun yapamadığını başarıp Kudüs'ü fethedecekti. İngiliz kilisesi de oluşan atmosferi aktif bir şekilde beslemekteydi. Baştan beri Noel'de İngiliz halkına Kudüs'ü hediye olarak sunmak isteyen Lloyd George, Allenby üzerindeki baskısını iyice arttırdı.¹

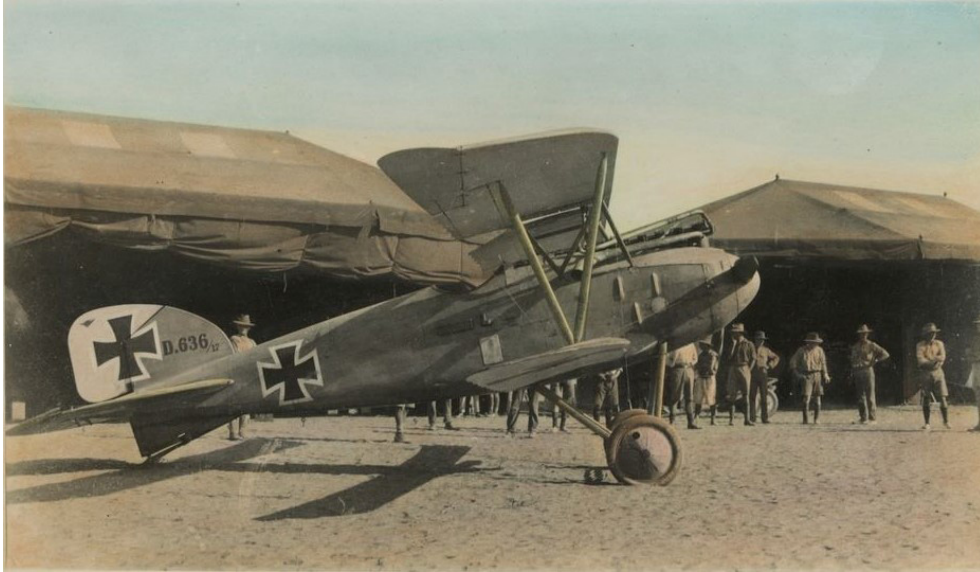
1 TNA, Allenby'den Robertson'a, 28 Kasım 1917, WO 158/661; Gullett, 1944, s. 474-485; Kitchen, 2014, s. 67-83.

▲ Komuta karmaşası ve zafiyeti yüzünden İngilizlerin eline sağlam bir şekilde geçen Vadi-i Sarar İstasyonu ve lokomotifler.

Neticede Allenby, aşırı yıpranmış ve yorulmuş bazı piyade birliklerini dinlenmek üzere geriye gönderse de beklemeden ileri harekâtı başlattı. Artık hedefi Osmanlı birliklerini imha etmek değil harekât ve lojistiği kolaylaştıracak kritik yol kavşağı, istasyon ve limanları ele geçirmektir. 12 Kasım'da Osmanlı 20. Kolordu'sunun karşı taarruzunu püskürttükten sonra 13 Kasım'da Vadi-i Sarar İstasyonu'na taarruz edip ele geçirdi. İstasyonu 3, 7 ve 54. Tümenlerden derlenmiş karma bir birlik savunuyordu. Osmanlı ve Alman subayları arasında yaşanan anlaşmazlık ve komuta karmaşası yüzünden hem savunma iyi bir şekilde icra edilemedi hem de istasyon, depolar, lokomotif ve vagonlar ile demiryolu hattı zamanında tahrip edilemedi. İngiliz atlı birlikleri yüzlerce harp esiriyle beraber bütün bu tesis ve malzemeleri işler durumda ele geçirdi.²

² ATASE-BDH, 8. Ordu Komutanlığı'ndan Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na, 17 Kasım 1917, Klasör 3712, Dosya 15, Fihrist 001-004; Erkilet, 2002, s. 195-218; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 259-274, 278-285, 296-302; von Kressenstein, 1938, s. 299-301; Falls, 1930, s. 124-182; Gullett, 1944, s. 460-473; Hatemi, 2002, s. 523-526; Thompson, 1923, s. 391-428; Powles, 1922, s. 143-152; Belen, 1966, s. 141-144. Von Kressenstein'in suçlamaları ve İsmet İnönü'nün kendisini savunması için bk. ATASE-BDH, 3. Kolordu Komutanı İsmet Bey'in Bi'rüssebi'nin Ziyatı Hakkında Mütealati, 13 Kasım 1917, Klasör 3712, Dosya 15, Fihrist 001-018; ATASE-BDH, 8. Ordu Komutanlığı'ndan Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na, 17 Kasım 1917, Klasör 3712, Dosya 15, Fihrist 001-045, 001-046.

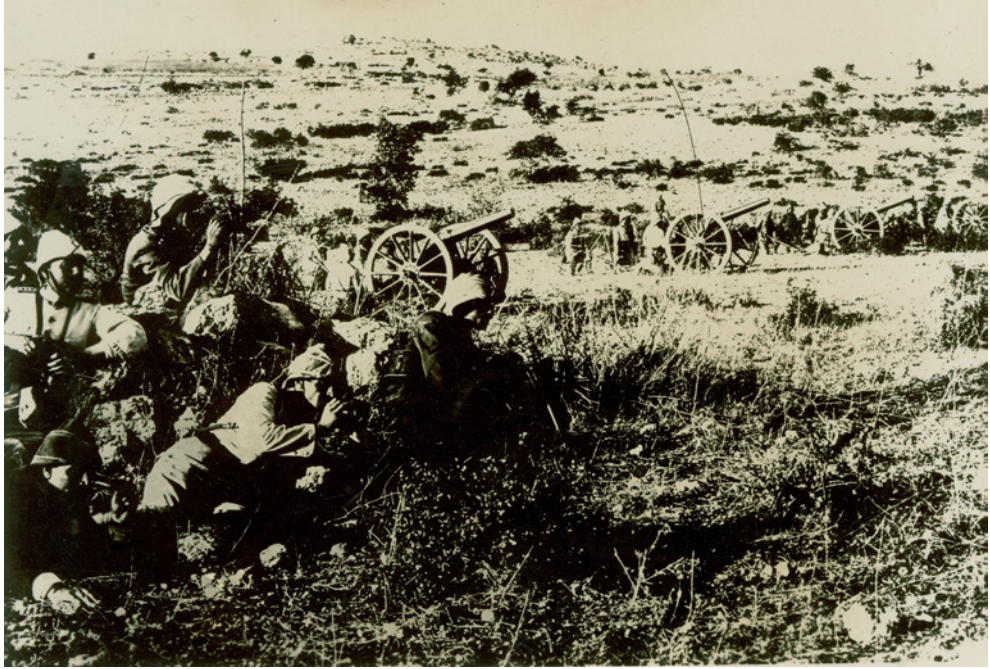

▲ Mecdel Hava Meydanı'nda Avustralyalılar tarafında ele geçirilen Alman Albatros D. III savaş uçağı.

Von Falkenhayn'ın hatalı doktrin ve planları yüzünden kabiliyetlerinin ötesinde oynak savunma ve karşı taarruzlar icra eden 7 ve 8. ordular bir dizi yenilgiye uğrayarak Yafa – Lüid – Kudüs hattına çekilmeye çalıştı. Ancak hareket kabiliyeti yüksek İngiliz birlikleri buna müsaade etmemekteydi. 15 Kasım'da Anzak Bindirilmiş Tümeni önce kritik önemdeki Remle Hava Pisti'ni ardından da Lüid'ü ele geçirdi. Yafa'ysa ertesi gün düştü. Böylelikle Kudüs'ü savunma olanağı da ciddi ölçüde azaldı. Sanki bu yaşananlar yetmezmiş gibi komuta kademesindeki iç mücadele hız kesmeden devam etmekteydi. Von Falkenhayn yenilginin faturasını von Kressenstein'a çıkardı, von Kressenstein ise İsmet Bey'i suçlamaktaydı.³ Nihayetinde von Kressenstein görevden alındı. 15 Kasım'da Kudüs'e gelen Enver Paşa'nın devreye girmesiyle İsmet Bey görevinde kaldı. Enver Paşa komuta çatışmasına son vermek amacıyla herkesi sabırla dinledi. Von Falkenhayn oynak savunmada hâlâ ısrarcıydı. Düşman ileriden karşılanacak ve karşı taarruzlarla imha edilecekti. Enver Paşa diğerlerinin itirazlarına rağmen von Falkenhayn'ın planını onayladı. Ona göre istenen sağlanmış ve binlerce İngiliz askeri Filistin'e saplanmıştı. Üstelik harekât için aksi takdirde Batı Cephesi'nde kullanılacak mühimmat ve diğer ikmal maddeleri Orta Doğu'ya kaydırılmıştı. Enver Paşa'nın von Falkenhayn'ı desteklemesi mevcut sorunları çözmediği gibi Osmanlı subayları arasında büyük hayal kırıklığına neden oldu.⁴

3 ATASE-BDH, Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'ndan Başkomutanlık Vekilliği'ne, 24 Kasım 1917, Klasör 3712, Dosya 15, Fihrist 001-001a.

4 Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 302-304, 307-308, 311-317; Erkilet, 2002, s. 218-221, 251; Cemal Paşa, 2001, s. 227-228, 230-231; von Kressenstein, 1938, s. 302-303; Steuber, 1922, s. 138-139; Doğruer, 2009, s. 97-103; Hatemi, 2002, s. 524; Pomiankowski, 2003, s. 285; Wallach, 1976, s. 219-221.

▲ Kudüs yakınlarında acele mevziye girmiş 87 mm'lik mantelli Krupp sahra topçu bataryası.

Kudüs Muharebesi 18 Kasım ila 8 Aralık 1917 arasında yaklaşık üç hafta sürdü. Kudüs ve civarını savunmaktan Fevzi Paşa'nın 7. Ordu'su sorumluydu. Fakat İngiliz taarruzlarını asıl göğüsleyen ve kenti savunan birlik Albay Ali Fuat Bey'in 20. Kolordu'suydu. Kâğıt üstünde üç piyade tümeni (26, 27 ve 53. Tümenler) ve 7. Süvari Alayı'ndan kurulu kolordunun mevcudu 40.000 muharip asker olması gerekirken sadece 10.000 civarındaydı. Yani şehri bir tümen savunmaya çalışıyordu. Von Falkenhayn kolordunun en iyi birliği 19. Tümen'i kendi emrinde tutuyordu. Yetmezmiş gibi Galiçya'dan cepheye yeni gelen mevcut ve ateş gücü kolordunun iki katı olan 20. Tümen'i de Yafa istikametinde icra etmeyi planladığı karşı taarruz için alıkoymuştu. Ali Fuat Bey'in planı Kudüs önündeki Yudea aşırı engebeli arazisinden ve soğuk geçen kıştan istifadeyle düşmanı geciktirmek ve azami zayıyatı verdimektir. Bir aya yakın süredir savaşıp intikal eden İngiliz birliklerinin bu ağır koşullara daha fazla dayanamayacağı ümit ediliyordu. Ali Fuat Bey'in hesapları tutmadı. Allenby, hareket kabiliyeti ve ateş gücü üstünlüğünü kullanarak personel ve silah yetersizliğinden ancak kritik tepeleri tutabilen Osmanlı birliklerini yerinde tespit edip etrafından dolaştı. Dolayısıyla İngilizler bir hafta süren muharebeler sonrasında Yudea'yı aşmayı başardı.⁵

5 TNA, Kudüs Harekâtı, Bindirilmiş Çöl Kolordusu, 16-26 Kasım 1917, CAB 45/75; IWM, Yıldırım Ordular Grubu Genel Emir no. 6548 [Ele geçirilmiş Türkçe evrakın İngilizce tercümesi], 26 Kasım 1917, 7 Aralık 1917, Mareşal Lord Chetwode'un özel evrakı, 10414; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 318-324, 328-433; Erkilet, 2002, s. 226-258; Steuber, 1922, s. 139; Falls, 1930, s. 184-252; Gullett, 1944, s. 486-516; Hatemi, 2002, s. 527-538; Belen, 1966, s. 146-154; Altay, 1970, s. 139-148.

▲ Refaim'de savunma bölgesinde istirahat eden bir Osmanlı piyade bölüğü.

Von Falkenhayn'ın büyük ümit bağladığı Yafa karşı taarruzu başarısız oldu. Oysa cephenin en iyi ve kuvvetli tümenleri karşı taarruz yerine 7. Ordu emrinde savunmada kullanılsaydı daha fazla faydalı olabilirlerdi. Parçalar hâlinde gönderilen takviyelerse yama görevi bile göremeden muharebelerde eridi. Ali Fuat Bey'in tahmin gibi Kudüs'e saldıran İngiliz 21. Kolordusu sert Osmanlı savunması ve ağır kış şartları sonucunda iyice yıprandı ve yoruldu. Ama Allenby'nin elinde daha zinde ve dinlenmiş 20. Kolordu vardı ve hemen görevi devraldı. Düşmana göre sayıca az, ateş gücü zayıf, tahkimatı eksik, siperlerde yarı aç bir şekilde daimî düşman taarruz ve ateşlerine dayanmak durumunda kalan Osmanlı subay ve askerleri artık savunma bütünlük ve devamını sağlayamayacak durumdaydı. Hata ve zafiyet arttıkça düşmanın istifa edeceği fırsatlar artmaktaydı. Nitekim öyle de oldu. İngilizler Ayn Kerim ve Nebi Samuel

▲ Kudüs yakınlarındaki Yudea bölgesindeki Osmanlı siperleri. Fotoğraf muharebelere sona çekilmiştir.

arasında zayıf tutulan bir kesimi tespit edip iki tümenle buraya yağmurlu bir gecede baskın taarruzuna kalktıklarında onları durdurmak mümkün olamadı. Henüz birkaç gün önce generalliğe terfi etmiş olan Ali Fuad Paşa mevcut hatta savunmanın artık mümkün olmadığını anladı. Von Falkenhayn bedeli ne olursa olsun Kudüs'ün sonuna kadar savunulmasını emretmişti. Bu emir uygulanacak olursa kolordunun şehrin içine çekilip meskûn mahal muharebesi taktik ve tekniklerine göre sokak sokak, ev ev savunması gerekiyordu. Yani kolordu şehirle beraber kendini feda edecekti. Oysa Ali Fuat Paşa hem kolordusunu daha fazla zayıf vermeden (takviyelere rağmen mevcut 8.000'e düşmüştü) kurtarmak hem de kutsal şehrin zarar görmemesini istiyordu. Durumu Fevzi Paşa'ya arz etti ve onun müsaadesiyle düşmana fark ettirmeden 8-9 Aralık gecesi şehrin tahliyesi kararı alındı. 28 Aralık 1516'da savaşmadan Kudüs'ü fetheden Osmanlı İmparatorluğu, 401 yıl sonra kutsal şehri terk etmiş oldu.⁶

▲ Osmanlı askerleri Kudüs'ü tahliye ettikten sonra 9 Aralık 1917 sabahı Belediye Başkanı Hüseyin Salim el-Hüseyini yanındaki polislerle şehri İngiliz keşif koluna teslim etmeye çalışıyor.

Ali Fuat Paşa'nın kolordusunu ve kutsal şehri kurtarmak üzere von Falkenhayn'ın emrini hiçe sayması önemli bir dönüm noktasıdır. Öncesinde yukarıda belirtildiği gibi Mustafa Kemal Paşa Almanları ağır ifadelerle eleştiren bir rapor yazarak istifa etmişti. I. Dünya Savaşı'nın kanlı muharebe meydanlarından başarılı, kabiliyetli ve cesur yeni bir nesil komutanlar doğmuştu. Kurtuluş Savaşı'nı da zaten bu yeni nesil komutanlar kazanacaktı. Ülkenin ve ordunun çıkarlarını ön planda tutan bu genç komutanlar Alman komutanlarının askerî açıdan mantıksız ve büyük zayıfata yol açabilecek emirlerine uymamaya başladılar. Çaresiz kalan von Falkenhayn bu oldu bittiyi kabullenmek zorunda kaldı. Yıldırım Ordular Grubu, Kudüs sonrasında bir dizi küçük muharebeler vererek aralık ayı sonunda Tabsur – Sinya – Cebel-i Ektef hattında tutunmayı başardı.⁷

6 Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 416-435; Erkilet, 2002, s. 176-188, 258-267; Falls, 1930, s. 237-259.

7 Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 439-508; Erkilet, 2002, s. 176-188, 258-267; Falls, 1930, s. 266-290; Hatemi, 2002, s. 538-547; Wallach, 1976, s. 216; Belen, 1966, s. 155-159.

▲ Esir düşen Osmanlı askerleri Mısır'daki esir kamplarına sevk edilirken.

Von Falkenhayn Şubat 1918'de görevden alındı ve kendisiyle gelen Alman karargâh subaylarının büyük kısmıyla beraber Almanya'ya dönmek zorunda kaldı. Yeni komutanı Liman von Sanders'in emrinde Yıldırım Ordular Grubu kendini toparlayabildi⁸ ve 1918 yılı boyunca başarılı bir savunma icra ederek İngilizleri eş-Şerîa'da iki kez mağlup etti. Ancak yeterli desteği bir türlü alamadığı ve her geçen gün eridiğinden Allenby'nin 19 Eylül 1918'de başlattığı büyük taarruz karşısında tutunamadı ve cephe yarıldı. Osmanlı subay ve askerlerinin olağanüstü cesaret ve feragatine rağmen 1 Ekim'de Şam, 25 Ekim'de Halep düştü. Birliklerinin çoğu imha olan Yıldırım Ordular Grubu düşmanı Anadolu'nun hududunda durduğunda Osmanlı liderleri yenilgiyi kabul etti ve Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandı.⁹

8 Von Sanders, 1928, s. 196-197; Doğruer, 2009, s. 397-399; Steuber, 1922, s. 159-161.

9 Von Sanders, 1928, s. 202-205, 209-210, 294-319; Doğruer, 2009, s. 285-306, 343-396, 400-403, 415-416, 421-424; Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986, s. 540-541, 680-734.

Sonuç

▲ Mevzide Osmanlı Maxim MG 09 makineli tüfek mangası. Solda bir Osmanlı subayı, makineli tüfeğin başında da bir Alman astsubayı dürbünle atışların hedefi vuruşunu gözletiyor.

Alman subayların denetimine girmiş ve Berlin'in talimatlarına uygun şekilde harekât planları hazırlamakta ve uygulamaktaydı. Eğer büyük resim gözden kaçırılırsa hem cephelerin neden açıldığı ve hangi amaca hizmet ettiği anlaşılmaz hem de -özellikle Çanakkale'yle ilgili eserlerde sık gördüğümüz gibi- çok yanlış sonuçlara varılabilir, hatalı çıkarımlarda bulunulabilir.

▲ Ağustos 1914'te seferberlik ilan edildiğinde Pangaltı Harbiye Mektebi'ne katılan yedek subay adayları yavaşık düzen eğitiminde. Üniforma yetmediği için bazı adaylar eğitime sivil kıyafetlerle katılmışlar.

Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı sonunda uğradığı yenilgiyi değerlendirirken büyük resim gözden kaçırılmamalıdır. Osmanlı, iki büyük ittifak arasında cereyan eden dünya savaşına Almanya liderliğindeki ittifaka katılarak iştirak etti. Osmanlı, Almanya ve Avusturya-Macaristan'dan kurulu bu ittifakın (sonradan Bulgaristan da katıldı) küçük üyesiydi ve Osmanlı cepheleri dünya savaşının asıl değil yan cepheleriydi. Enver Paşa ve diğer Osmanlı liderleri, müttefikleriyle koordineli hareket etmek ve onların isteklerini dikkate almak zorundaydı. Zaten Osmanlı Genelkurmayı büyük ölçüde

Seferberlik ilan edildiğinde imparatorluk topraklarının savunulması dışında Filistin ve Suriye'yle alakalı bir askerî hedef bulunmamaktaydı. Hatta bölge kuvvet tasarruf alanı olarak görülüp İstanbul ve Boğazları korumak üzere bir kısım tümenler sevk edilmişti. Süveyş Kanalı'na yönelik bir sefer yapılması kararlaştırılmasıyla Suriye'den sevkیاتlar durdurulmuş ve yeni bir ordu komutanlığı teşkil edilmiştir. Kanal Seferi, Almanların isteği üzerine icra edildi. Seferin planlaması, lojistik hazırlığı ve icrasında başta von Kressenstein olmak üzere Alman subaylar etkili oldu. Asıl amaç, Batı Cephe-

si'nde zor durumda kalan Almanya'yı rahatlatmak maksadıyla İngiliz birlik ve ağır silahlarının bir kısmının Mısır'da tutulmasıydı. Mısır'ın istilası ikincil hedefti ve çoğu Osmanlı subayı bunun gerçekleştirilemeyeceği düşüncesindeydi. Kanal Seferi başarısızlıkla sonuçlansa da Osmanlı

Seferî Kuvveti'nin Sina Yarımadası'nı aşabilmesi İngilizleri yeteri derecede korkuttu ve kayda değer sayıda askerin her daim Mısır'da bulunmasına neden oldu. İngiliz idarecilerin kendilerine verdikleri söze rağmen Kanal'ı savunmak için seferberlik ilan edilmesi ve bunun yarattığı zorluklar Mısırlıları çok kızdırdı. Ancak bu kızgınlık savaş esnasında Almanların umut ettikleri gibi büyük bir isyana yol açmadı. Mısırlılar ancak savaş bittikten bir yıl sonra ayaklanacaklardı.

▲ Lloyd George başkanlığında kurulan 1917 İngiliz savaş kabinesi.

Osmanlılar gibi İngilizlerin de başlangıçta Süveyş'i savunmak dışında Orta Doğu'ya yönelik bir askerî planları yoktu. Çünkü savaşın kısa sürede biteceğini tahmin ediyorlardı. Ancak Osmanlı'nın Kanal'a taarruz etmesi ve ardından cihat ilan etmesi Londra ve Kahire'de paniğe yol açtı. Hesapta olmayan bir şekilde Mısır garnizonu kuvvetli tutulmak sorunda kaldı. Ayrıca Osmanlı'yı güç duruma sokmak amacıyla Mekke Şerifi Hüseyin isyana teşvik edildi. Savaşın uzaması, Çanakkale'de uğranılan yenilgi ve Batı Cephesi'nde her geçen gün artan düzeyde

zayıat verilmesi İngiliz hükûmetini arayışa soktu. Lloyd George'un liderliğini yaptığı "Doğucular" çözümün Filistin ve Irak cephelerinde yattığını düşünmekteydi. Hesaplarına göre Kudüs ve Bağdat ele geçirilirse kazanılan zafer İngiliz kamuoyunu rahatlatacak, Osmanlı'yı da teslim olmak zorunda bırakacaktı. Böylelikle güneyden Avusturya-Macaristan'ın yumuşak karnına taarruz etmek, dolayısıyla savaşı sona erdirmek mümkün olacaktı. Doğuculara beklenmedik desteği emperyalist siyasetçi ve iş adamları verdi. Yakın tarihte petrol kaynaklarının keşfedildiği Orta Doğu onların iştahlarını kabartmaktaydı. Üstelik bağımsız bir devlet peşindeki Yahudi lobisi de Orta Doğu'daki İngiliz varlığının genişlemesini istemekteydi. Sürece Fransa da dâhil olunca Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalara ayıran farklı antlaşmaların önü açıldı. Sonuçta birdenbire Filistin Cephesi'nin önemi arttı.

▲ Depo alayında eğitim gören yeni askere alınmış yükümlüler.

Osmanlı tarafındaysa çok farklı dinamikler gerçekleşmekteydi. Başlangıçta Çanakkale ve Kafkas cephelerinin gölgesinde kalan Filistin Cephesi, daha sonra Enver Paşa ve Osmanlı Genelkurmayı'nın hatalı hesaplarının kurbanı olarak gereken asker, silah ve lojistik desteği alamadı. Daha da kötüsü kuraklık ve çekirge felaketleri sonucunda bütün bölgeyi etkileyen açlık ve salgın hastalıklar binlerce kişiyi öldürdü, daha fazlasını göçe zorladı. Yiyecek sorunu orduyu da olumsuz etkiledi. Zaten savaşın başından itibaren muharebe dışı zayıat yüksekti. Son felaketlerse her ay yaklaşık 3.000 askerin zayı olmasına neden oldu.

▲ Ocak 1919'a kadar Medine'yi kahramanca savunan Osmanlı askerleri.

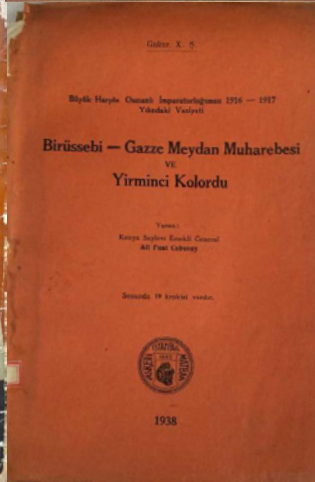
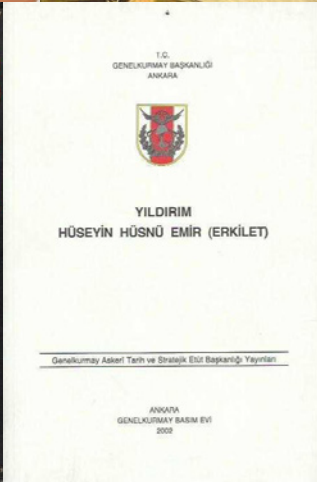
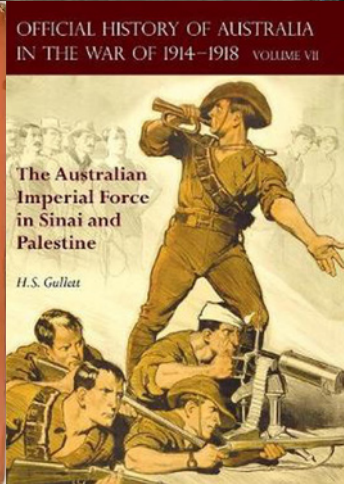
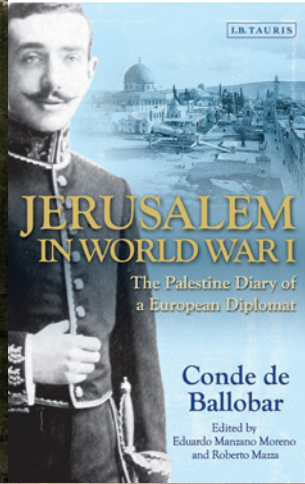
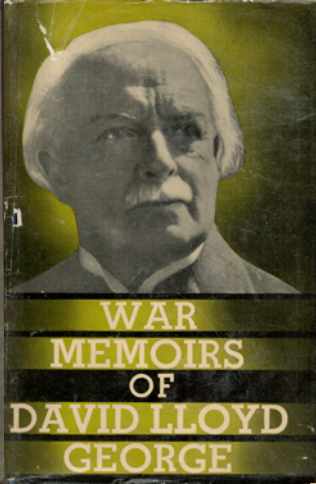
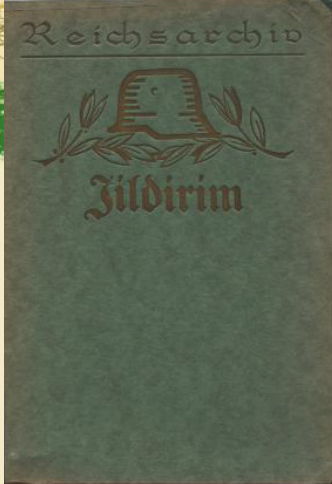
Bütün bu yokluk ve yoksunluk içindeki Osmanlı askeri sadece İngilizleri Gazze önünde durdurmakla kalmadı aynı zamanda İngiliz parasıyla ve işvâsıyla ayaklanmış Arap aşiretlerle de mücadele etti. Ancak eklemek gerekir ki imparatorluğun Arap vatandaşlarının çoğunluğu savaş boyunca Osmanlı'ya sadık kaldı. Filistin Cephesi'nde görev yapan askerlerin büyük kısmı bölgenin insanıydı. Ayrıca Cemal Paşa'nın yaptırdığı lojistik üsler, demiryolları, stabilize yollar ve diğer bayındırlık tesislerinde çalışan amele taburlarının personeli de bölge halkındandı.

▲ Kudüs düştükten sonra şehrin dışında teşkil edilen İngiliz savunma hattına Tel el-Ful mevkiinde sızmaya çalışırken pusuya düşüp şehit düşen 19. Tümen Hücum Birliği'ne mensup Osmanlı askerlerinin naaşları.

Savaşın başından itibaren İngilizler sayıca ve ateş gücü bakımından üstündü, hareket kabiliyetleri de yüksekti. Bununla beraber arkalarında kuvvetli lojistik ve idari destek mevcuttu. Öyle ki savaş boyunca birliklerin ikmal ve ulaştırmasını kolaylaştırmak üzere yüzlerce kilometre demiryolu ve su boru hattı döşendi, düzinelerce lojistik destek üssü ve depolar inşa edildi. Bu nitel ve nicel üstünlüğe rağmen Gazze'de iki kez hezimete uğradılar. Üstelik her türlü etik ve ahlaki değeri bir tarafa bırakarak kimyasal silah bile kullanmaktan çekinmedikleri hâlde başarısız oldular. Ancak sayı ve ateş gücünde ezici üstünlüğü tesis ettikten sonra Osmanlı savunma hattını aşabildiler.

Filistin Cephesi, özellikle I. Gazze Muharebesi sonrasında Batı Cephesi standartlarında siper muharebelerinin verildiği bir harekât alanına dönüştü. Filistin Cephesi, kimyasal silahlar ve tanklar gibi başka Osmanlı cephelerinde kullanılmamış silahların yanı sıra topçu ateşinin şiddeti ve uçakların kitlesel kullanımı açılarından da benzersizdir. Ne yazık ki bütün bu ayırt edici özelliklerine ve gösterilen kahramanlığa rağmen Filistin Cephesi ve Gazze muharebeleri gereken dikkati üzerine çekememiştir. Oysa I. Dünya Savaşı sene-i devriyeleri Türk kamuoyu ve başta Filistinliler olmak üzere bölge halkının ilgi ve beklentilerini çok arttırmıştır. Savaş esnasında ne olduğunu gerçekten merak eden halkı doğru ve tatmin edici bilgiyle aydınlatmak tarihçilerin görevidir. Ayrıca şehit ve gazilerimizin aziz hatırasına saygının nişanesi olarak gösterdikleri cesaret ve feragat kayda geçmelidir.

Kaynakça

Birincil Kaynaklar

Arşivler

ATASE: Askerî Tarih ve Stratejik Etüdler Başkanlığı Arşivi

ATASE-BDH: Birinci Dünya Harbi (BDH) Koleksiyonu.¹

ATASE-KKK: Birlik Tarihçeleri Koleksiyonu, Kara Kuvvetleri Komutanlığı.

British Library: British Library: Asian and African Studies.

IWM: İngiliz İmparatorluk Savaş Müzesi Arşivi (Imperial War Museum Archives, IWM).

TNA: İngiliz Millî Arşivi (The National Archives/ TNA, Kew Gardens).

Basılı Belge Koleksiyonları

ATASE, 2015: *Arşiv Belgelerinde Mustafa Kemal Atatürk*, c. 1, 2015, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı.

Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2013: *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi*, c. 1, 2013, İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.

Resmî Askerî Tarihler

Akbay, 1970: Cemal Akbay, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi: Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askerî Hazırlıkları ve Harbe Girişi*, c.1, 1970, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı.

Antonius, 1945: George Antonius, *The Arab Awakening: The Story of the Arab National Movement*, 1945, London: Hamish Hamilton.

Belen, 1964: Fahri Belen, *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi: 1914 Yılı Hareketleri*, c. 1, 1964, Ankara: Kara Kuvvetleri Komutanlığı.

Belen, 1964a: Fahri Belen, *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi: 1915 Yılı Hareketleri*, c. 2,

1964, Ankara: Kara Kuvvetleri Komutanlığı.

Belen, 1965: Fahri Belen, *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi: 1916 Yılı Hareketleri*, c. 3, 1965, Ankara: Kara Kuvvetleri Komutanlığı.

Belen, 1966: Fahri Belen, *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi: 1917 Yılı Hareketleri*, c. 4, 1966, Ankara: Kara Kuvvetleri Komutanlığı.

Cebesoy, 1938: Ali Fuat Cebesoy, *Birüssebi: Gazze Meydan Muharebesi ve Yirminci Kolordu / Büyük Harpte Osmanlı İmparatorluğu'nun 1916-1917 Yılındaki Vaziyeti*, 1938, İstanbul: Askerî Matbaa.

¹ Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu içinde yer alan belgeler Cumhurbaşkanlığı Devlet Başkanlığı'na devredilmiştir.

Erkilet, 2002: Hüseyin Hüsnü Emir [Erkilet], *Yıldırım*, 2. Baskı, 2002, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

Falls, 1930: Cyril Falls, *History of the Great War (Based on Official Documents by Direction of the Historical Section of the Committee of Imperial Defence): Military Operations-Egypt & Palestine*, c. 2, kısım 1, 1930, London: His Majesty's Stationery Office.

Gullett, 1944: H. S. Gullett, *The Official History of Australia in the War of 1914-1918: The Australian Imperial Force in Sinai and Palestine 1914-1918*, c. 7, 12. baskı, 1944, Sydney: Angus & Robertson.

Macmunn ve Falls, 1928: George Macmunn ve Cyril Falls, *History of the Great War (Based on Official Documents by Direction of the Historical Section of the Committee of Imperial Defence): Military Operations-Egypt & Palestine*, c. 1, 1928, London: His Majesty's Stationery Office.

Moberly, 1924: F. J. Moberly, *History of the Great War Based on Official Documents: The Campaign in Mesopotamia 1914-1918*, c. 1, 1924, London: His Majesty's Stationery Office.

Muzaffer, 1934: Muzaffer, *Büyükharpte Mısır Seferi Çerçevesi İçerisinde Birinci Kanal Akını*, 1934, İstanbul: Askerî Matbaa.

Okçu ve Üstünsoy, 1979: Yahya Okçu ve Hilmi Üstünsoy, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Sina-Filistin Cephesi (Harbin Başlangıcından İkinci Gazze Muharebeleri Sonuna Kadar)*, c. 4, kısım 1, 1979, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı.

Onalp, Üstünsoy ve Dengiz, 1986: Kâmil Onalp, Hilmi Üstünsoy ve Kâmuran Dengiz, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina-Filistin Cephesi: İkinci Gazze Muharebesi Sonundan Mondros Mütarekesi'ne Kadar Yapılan Harekât (21 Nisan 1917-30 Ekim 1918)*, c. 4, kısım 2, 1986, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı.

Ökse ve Çalhan, 2002: Necati Ökse ve Özden Çalhan, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi: İran-Irak Cephesi 1914-1918*, c. 3, kısım 2, 2002, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı.

Reichsarchiv, 1933: Reichsarchiv, *Der Weltkrieg 1914 bis 1918: Die Operationen des Jahres 1915*, c. 9, 1933, Berlin: Verlegt bei E.S. Mittler und Sohn.

Steuber, 1922: Werner Steuber, *Jildirim: Deutsche Streiter auf Heiligem Boden- Reihe: Schlachten des Ersten Weltkriegs*, c. 5, 1922, Oldenburg: Stalling.

Anılar

Altay, 1970: Fahrettin Altay, *Görüp Geçirdiklerim: 10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912-1922)*, 1970, İstanbul: İnsel Yayınları.

Apak, 1988: Rahmi Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Anıları*, 1988, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Atay, 1943: Falih Rıfkı Atay, *Zeytinadağı*, iltaveli 3. baskı, 1943, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Behçet, 1923: Behçet, 1930: Behçet, *Büyük Harpte Mısır Seferi*, İstanbul: Askeri Matbaa, 1930.

Cebesoy, 2000: Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul ve Genç Subaylık Hatıraları*, 2000, İstanbul: Temel Yayınları.

Cemal Paşa, 2001: Cemal Paşa, *Hatıralar: İttihat ve Terakki, I. Dünya Savaşı Anıları* (haz. Alpay Kabacalı), 2001, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

de Ballobar, 2011: Conde de Ballobar, *Jerusalem in World War I: The Palestine Diary of a European Diplomat* (eds: Eduardo Manzano Moreno ve Roberto Mazza), 2011, London: I. B. Tauris.

Doğruer, 2009: Sedat Doğruer, *Yıldırım Ordularının Bozgunu: Filistin'e Veda* (haz. Kemal Gurulkan), 2009, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Erden, 2003: Ali Fuad Erden, *Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Hatıraları* (yay. haz. Alpay Kabacalı.), 2003, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Erkin, 2010: Behiç Erkin, *Hâtırat 1876-1958* (haz. Ali Birinci), 2010, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ferid, 2007: Muhammed Ferid, *Mısır Mısırlılarınıdır: İngiliz İşgaline Karşı Osmanlı Hilafeti* (çev. Ali Benli ve Macit Karagözoğlu), 2007, İstanbul: Klasik Yayınları.

Furgaç, 1992: Ahmet İzzet [Furgaç], *Feryadım* (yay. haz. Süheyl İzzet Furgaç), c. 1, 1992, İstanbul: Nehir Yayınları.

George, 1934: David Lloyd George, *War Memoirs of David Lloyd George*, c. 3 ve 4, 1934, London: Ivor Nicholson and Watson.

Goodsall, 1932: Robert H. Goodsall, *Palestine Memories 1917-1918-1925*, 1932, Canterbury: Cross and Jackman.

Guhr, 2007: Hans Guhr, *Anadolu'dan Filistin'e Türklerle Omuz Omuz* (çev. Eşref Bengi Özbilen), 2007, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Gücüyener, 1939: Fuad Gücüyener, *Sina Çölünde Türk Ordusu*, 1939, İstanbul: Anadolu Türk Kitap Deposu.

Güralp, 2003: Şerif Güralp, *Bir Askerin Günlüğünden Çanakkale Cephesinden Filistin'e*, 2003, İstanbul: Güncel Yayıncılık.

Hatemi, 2002: Nilüfer Hatemi, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, c. 1, 2002, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İnönü, 1992: İsmet İnönü, *Hatıralar* (haz. Selahattin Selek), c. 1, 2. Basım, 1992, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Karabekir, 2011: Kâzım Karabekir, *I. Dünya Savaşı Anıları* (haz. Ziver Öktem), 2011, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kut, 2015: Halil Kut, *Kutü'l-Amare Kahramanı Halil Kut Paşa'nın Hatıraları* (haz. Erhan Çiftci), 2015, İstanbul: Timaş Yayınları.

Ludendorff, 1923: Ludendorff Erich Ludendorff, *My War Memories 1914-1918*, c. 1, 2. baskı, 1923, London: Hutchinson and Co. (*Birinci Dünya Savaşı'nda Gördüklerim ve Yaşadıklarım*, çev. Asiye Yıldırım, 2014, İstanbul: DBY).

Pomiankowski, 1990: Joseph Pomiankowski, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü: 1914-1918 1. Dünya Savaşı* (çev. Kemal Turan), 1990, İstanbul: Kayıhan Yayınları.

Sâbis, 1990-91: Ali İhsan Sâbis, *Harp Hatıralarım: Birinci Cihan Harbi* (dış kapakta: *Birinci Dünya Harbi*), 4 cilt, 1990-91, İstanbul: Nehir Yayınları.

von Kressenstein, 1938: Friedrich Freiherr Kress von Kressenstein, *Mit den Türken zum Suezkanal: Erinnerungen eines Deutschen Generalstabsoffiziers in Türkischen Diensten*, 1938, Berlin: Vorhut-Verlag Otto Schlegel.

von Sanders, 1928: Otto Liman von Sanders, *Five Years in Turkey* (çev. Carl Reichmann), 1928, Baltimore: Williams & Wilkins (*Türkiye'de Beş Yıl*, çev. Eşref Bengi Özbilen, 2010, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür).

Kitap ve Makaleler

Adam, 1922: Walter Adam, "Die österreichisch-ungarische Artillerie in der Türkei", içinde: *Der Weltkampf um Ehre und Recht: Der österreichisch-ungarische Krieg* (ed. Max Scharte), c. 5, s. 559-569, 1922, Leipzig: Verlag Barth.

Ajay Jr., 1974: Nicholas Z. Ajay Jr., "Political Intrigue and Suppression in Lebanon during World War I", *International Journal of Middle Eastern Studies*, c. 5, sayı 2, s. 140-160, Nisan 1974.

Arthur, 1932: George Arthur, *General Sir John Maxwell*, 1932, London: John Murray.

Artuç, 2008: Nevzat Artuç, *Cemal Paşa: Askeri ve Siyasi Hayatı*, 2008, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Bell, 1937: Archibald Colquhoun Bell, *A History of the Blockade of Germany, and of the Countries Associated with Her in the Great War: Austria-Hungary, Bulgaria and Turkey 1914-1918*, 1937, London: Her Majesty's Stationery Office.

Cleveland, 1985: William L. Cleveland, *Islam Against the West: Shakib Arslan and the Campaign for Islamic Nationalism*, 1985, London: Al Saqi (*Batıya Karşı İslam: Şekip Arslan'ın Mücadelesi*, çev. Selahattin Ayaz, 1991, İstanbul: Yöneliş).

Çiçek, 2014: Talha Çiçek, *War and State Formation in Syria: Cemal Pasha's Governorate during World War I, 1914-17*, 2014, London: Routledge.

Dalbiac, 1927: P. H. Dalbiac, *History of the 60th Division (2/2nd London Division)*, 1927, London: George Allen and Unwin.

DiNardo, 2015: Richard L. DiNardo, *Invasion: The Conquest of Serbia 1915*, 2015, Santa Barbara: Praeger/ABC-Clío.

Elgood, 1924: P. G. Elgood, *Egypt and the Army*, 1924, Oxford: Oxford University Press.

Erickson, 2010: Edward J. Erickson, "Captain Larkin and the Turks: The Strategic Impact of the Operations of HMS Doris in Early 1915", *Middle Eastern Studies*, c. 46, sayı 1, s. 151-162, Ocak 2010.

Fortna, 2016: Benjamin C. Fortna, *The Circassian: A Life of Eşref Bey, Late Ottoman Insurgent and Special Agent*, 2016, London: Hurst & Oxford University Press (*Kuşçubaşı Eşref: Efsane Teşkilat-ı Mahsusa Subayının Hayatı*, çev. Selçuk Uygur, 2017, İstanbul: Timaş).

Garfield, 2007: Brian Garfield, *The Meinerzhagen Mystery: The Life and Legend of a Colossal Fraud*, 2007, Washington DC: Potomac Books.

Garsia, 1940: Clive Garsia, *A Key to Victory: A Study in War Planning*, 1940, London: Eyre and Spottiswoode Ltd.

Gibbon, 1920: Frederick P. Gibbon, *The 42nd (East Lancashire) Division 1914-1918*, 1920, London: Country Life.

Grey, 2015: Jeffrey Grey, *The War with the Ottoman Empire*, 2015, Melbourne: Oxford University Press.

Hadaway, 2015: Stuart Hadaway, *From Gaza to Jerusalem: The Campaign for Southern Palestine 1917*, 2015, Stroud: The History Press.

Halevy, 2015: Dotan Halevy, "The Rear Side of the Front: Gaza and Its People in World War I", *Journal of Levantine Studies*, c. 5, sayı 1, s. 35-57, Yaz 2015.

Hart, 1959: Basil Henry Liddell Hart, *The Tanks: The History of the Royal Tank Regiment and Its Predecessors Heavy Branch Machine-Gun Corps Tank Corps and Royal Tank Corps, 1914-1945*, c. 1, 1959, London: Cassell.

Hill, 1978: Alec Jeffrey Hill, *Chauvel of the Light Horse: A Biography of General Sir Harry Chauvel, G.C.M.G., K.C.B.*, 1978, Melbourne: Melbourne University Press.

Hughes, 1999: Matthew Hughes, *Allenby and British Strategy in the Middle East 1917-1919*, 1999, London: Frank Cass.

Kershaw, 1938: S. H. Kershaw, "The Battle of Romani, 4th of August 1916", *The Army Quarterly*, c. 37, sayı 1, s. 84-95, Ekim 1938.

Kitchen, 2014: James E. Kitchen, *The British Imperial Army in the Middle East: Morale and Military Identity in the Sinai and Palestine Campaigns, 1916-18*, 2014, London: Bloomsbury Academic.

Kon, 2011: Kadir Kon, "Almanya'nın İslam Stratejisi Mimarlarından Max von Oppenheim ve Bu Konudaki Üç Memorandumu", *Tarih Dergisi*, c. 53, sayı 1, s. 211-252, 2011.

Lüdke, 2014: Tilman Lüdke, "Loyalty, Indifference, Treason: The Ottoman-German Experience in Palestine during World War I", içinde: *Palestine and World War I: Grand Strategy, Military Tactics and Culture in War* (editörler: Eran Dolev, Yigal Sheffy ve Haim Goren), s. 73-100, 2014, London: I. B. Tauris.

Mango, 2001: Andrew Mango, *Atatürk*, 2001, London: John Murray (*Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu*, çev. Füsün Doruker, 2004, İstanbul: Remzi).

McKale, 1998: Donald M. McKale, *War by Revolution: Germany and Great Britain in the Middle East in the Era of World War I*, 1998, Kent: The Kent State University Press.

McMeekin, 2011: Sean McMeekin, *The Berlin-Baghdad Express: The Ottoman Empire and Germany's Bid for World Power, 1898-1918*, 2011, London: Penguin.

Nicol, 1921: C. G. Nicol, *The Story of Two Campaigns: Official War History of the Auckland Mounted Rifles Regiment, 1914-1919*, 1921, Auckland: Wilson and Horton.

Özdemir, 2008: Hikmet Özdemir, *The Ottoman Army 1914-1918: Disease and Death on the Battlefield* (çev. Şaban Kardaş), 2008, Salt Lake City: The University of Utah Press.

Polat, 2015: Ü. Gülsüm Polat, *Osmanlı Devleti ve İngiltere Ekseninde I. Dünya Savaşı Yıllarında Mısır*, 2015, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Powles, 1922: C. Guy Powles, *The New Zealanders in Sinai and Palestine*, 1922, Auckland: Whitcombe and Tombs.

Provence, 2005: Michael Provence, *The Great Syrian Revolt and the Rise of Arab Nationalism*, 2005, Austin: University of Texas Press.

Quetta Staff College Officers, 1925: Quetta Staff College Officers, *Critical Study of the Campaign in Mesopotamia up to April 1917*, 1925, Calcutta: Government of India Press.

Ritter, 1972: Gerhard Ritter, *The Sword and the Scepter: The Problem of Militarism in Germany* (çev. Heinz Norden), c. 3, 1972, Florida: Coral Gables, University of Miami Press.

Rohde, 1924: Hans Rohde, *Der Kampf um Asien: Der Kampf um Orient und Islam*, 1924, Stuttgart: Deutsche Verlags.

Safi, 2006: Polat Safi, *The Ottoman Special Organization Teşkilat-ı Mahsusa: A Historical Assessment with Particular Reference to Its Operations against British Occupied Egypt (1914-1916)*, 2006, yüksek lisans tezi, Ankara: Bilkent Üniversitesi.

Saral ve Saral, 2020: Emre Saral ve Tosun Saral, *Türklerle Beraber: Osmanlı Cepheleindeki Avusturya-Macaristan Birlikleri 1914-1918*, 2020, İstanbul: Kronik Kitap.

Sheffy, 1998: Yigal Sheffy, *British Military Intelligence in the Palestine Campaign 1914-1918*, 1998, London: Frank Cass.

Sheffy, 2005: Yigal Sheffy, "The Chemical Dimension of the Gallipoli Campaign: Introducing Chemical Warfare to the Middle East", *War in History*, c. 12, sayı 3, s. 278-317, Temmuz 2005.

Strachan, 2001: Hew Strachan, *The First World War: To Arms*, c.1, 2001, Oxford: Oxford University Press.

Tauber, 1993: Eliezer Tauber, *The Arab Movements in World War I*, 1993, London: Frank Cass.

Thompson, 1923: R. R. Thompson, *The Fifty-Second (Lowland) Division 1914-1918*, 1923, Glasgow: Maclehose, Jackson and Co.

Torrey, 2011: Glenn E. Torrey, *The Romanian Battlefront in World War I*, 2011, Lawrence: University Press of Kansas.

Uyar, 2018: Mesut Uyar, “Birinci Dünya Savaşı’nda Hicaz Cephesi ve Medine Savunması”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, c. 49, no. 294, s. 42-51, Haziran 2018.

Waite, 1921: Fred Waite, *The New Zealanders at Gallipoli*, 2. baskı, 1921, Auckland: Whitcombe and Tombs.

Wallach, 1976: Jehuda L. Wallach, *Anatomie einer Militärhilfe: Die preußisch-deutschen Militärmissionen in der Türkei 1835-1919*, 1976, Düsseldorf: Droste Verlag.

Ward, 1922: C. H. Dudley Ward, *The 74th (Yeomanry) Division in Syria and France*, 1922, London: John Murray.

Ward, 1927: C. H. Dudley Ward, *History of the 53rd (Welsh) Division 1914-1918*, 1927, Cardiff: Western Mail Limited.

Wavell, 1929: Archibald Percival Wavell, *The Palestine Campaigns*, 2. baskı, 1929, London: Constable and Co.

Woerlee, 2008: Bill Woerlee, “Magdhaba and Kress”, *Sabretache*, c. 49, sayı 4, s. 5-21, Aralık 2008.

Yalman, 1930: Ahmed Emin [Yalman], *Turkey in the World War* (çev. Birgen Keşoğlu), 1930, New Haven: Yale University Press (*Birinci Dünya Savaşı’nda Türkiye*, çev. Birgen Keşoğlu, 2018, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları).

Ziadeh, 2006: Nicola Ziadeh, “A First-Person Account of the First World War in Greater Syria”, içinde: *The First World War as Remembered in the Countries of the Eastern Mediterranean* (editörler: Olaf Farschid, Manfred Kropp ve Stephan Dahme), s. 265-277, 2006, Beirut: Orient-Institute.

İndeks

Metinde ve dolayısıyla indekste abartılı bir transkript uygulanmamıştır. Türkçede kullanılmayan yazımlarda hemzeler için düz kesme ('), aylar için ters apostrof ('), kesme içinse düz apostrof (') imi kullanılmıştır.

1-9

1. Grup 56-8
1. Kuvve-i Seferiye 44, 63, 83, 94, 100
10. Tümen 24-5, 27-8, 35, 154
11. Bölük 82
12. Kolordu 18, 74, 100
125. Alay 83-4, 92, 103, 110, 155
138. Alay 73, 83, 103
16. Kolordu Karargâhı 35
16. Tümen 16, 78-9, 82-3, 89, 92, 94, 103, 110, 148, 163, 171, 173
160. Alay 66, 68, 73
2. Grup 56-8
2. Ordu Müfettişliği 16
20. Kolordu 100, 102-3, 125, 148, 154, 170-1, 181, 183-4
20. Kolordu Karargâhı 100, 102
21. Kolordu 125, 136, 154, 163, 167, 184
23. Tümen 25
25. Tümen 22, 25, 27-8, 35, 58, 127
27. Tümen 18, 73, 148, 155, 162, 172
- 3 numaralı Kanal Savunma Kesimi 51
3. Grup 56-7, 60
3. Süvari Tümeni 48, 79, 83, 91-2, 94, 100, 103, 113, 129, 148, 155, 157-8, 162, 171
3. Tümen 44, 54, 60, 63-4, 73, 83, 89, 92-4, 103, 110, 148, 167, 170
300. Hava Filosu 113, 148
31. Alay 56, 66
32. Alay 49, 56, 82
35. Tümen 35
36. Tümen 18, 35
38. Seyyar Cerrahi Hastanesi 93
4. Grup 56-8
4. Ordu 18-9, 22, 24, 35, 37, 42, 48, 50, 66, 68, 77, 79, 82-3, 85-6, 88, 90-5, 99, 102, 110, 115-6, 128-9, 131, 136, 143, 150-1, 153-5
5. Royal Scots Fusiliers 50
5. Sahra Topçu Alayı 73
52. Tümen 51, 109
53. Tümen 35, 44, 75, 79, 86, 88, 92, 103, 108-110, 112, 148, 167, 170, 173, 183
6. Kolordu 16, 18

60. Sahra Topçu Taburu 34, 73
605. Makineli Tüfek Bölüğü 59
606. Makineli Tüfek Bölüğü 60
7. Ordu 128, 131, 135-7, 141-4, 148-9, 163, 165, 170, 173, 176, 183-4
79. Alay 10, 73, 83-4, 91-2, 95, 103, 143
8. Kolordu 18, 21-2, 133
8. Ordu 136, 142, 151, 164-5, 170-1, 175, 181-2
8. Tümen 24-5
80. Alay 65

A

- Abdülkerim Paşa [Öpelim] 100, 102-3
- afetler (*açlık, çekirge istilası, kıtlık, kimyasal silah, kuraklık, salgın hastalık* dâhil) 10-1, 20, 37-8, 51, 85, 99, 108, 111-2, 116, 143-4, 167, 188-9, 191
- Ahmet İzzet Paşa [Furgaç] 115, 133-4, 196
- Akabe (Akaba, Aqaba,) 24
- Akdeniz Seferi Kuvveti 45
- Akıncı Hecın Süvar Alayı 39-40, 49-51
- Ali Fuat [Cebesoy] 25, 27, 66, 131, 148, 170-1, 183-5, 194, 196
- Ali Fuat [Erden] 17-8, 21-2, 24-5, 28, 31-4, 151, 196
- Ali Muntar Tepesi (Ali Al Muntar Hill, colline d'Al Montar, colline d'Ali Montar, Mantar Tepe, Tell al-Muntar) 84, 88, 91-5, 108-9, 167
- Allenby, Edmund 6, 112, 120-6, 131, 143, 154, 156, 159, 161, 163, 167, 170, 172, 180-1, 183-4, 186, 198
- Almanya (*Alman, Almanca* dâhil) 15, 17, 22, 24, 32-4, 37, 40, 44-5, 47, 51, 59, 63, 73, 78, 83-4, 104, 108, 113, 124, 131-4, 136-7, 139, 141-3, 148, 162, 164, 171, 175-6, 181, 185-7, 198
- Anzak (*Anzak Bindirilmiş Tümeni* dâhil) 4, 52, 60, 64-5, 91, 154
- Arak el-Menshiye (Arak el Menshiyeh, 'Iraq al-Manshiya, Iraq al-Manshiyya) 102, 149
- Apak, Rahmi *bk.* Rahmi Bey [Apak]

- Arap (*Arap askerler, Arap aşiret savaşıları, Arap aşiretleri, Arap gönüllü askerleri, Arap isyanı, Arap milliyetçileri, Arap subaylar, Arapça, Araplar* dâhil) ,9-25 ,22 ,20-19 ,17 ,10 ,98 ,82 ,74 ,60 ,1-50 ,41-38 ,32 ,157 ,155 ,143 ,140 ,132 ,129 190 ,175 ,171 ,160
- Arras Muharebesi 120, 124
- Atatürk, Mustafa Kemal *bk.* Mustafa Kemal Paşa
- Atavin tabyası 173
- Avrupa 17, 38, 41, 78, 98, 115-6, 120, 127, 130, 137, 139, 142
- Avustralya (*Avustralya, Avustralyalı, Avustralyalı askerler, Avustralya Hafif Süvari Alayı* dâhil) 10, 30, 46, 52-3, 57, 60, 65, 86, 90, 114, 125, 154, 158, 160-3, 182 ayr. *bk.* Anzak
- Avusturya (*Avusturya-Macaristan, Macaristan* dâhil) 24, 34, 37, 40, 44, 51, 73, 75, 78, 83-5, 93, 105, 130-2, 139, 144, 153, 187, 189
- Avusturya-Macaristan Obüs Bataryası 84, 93
- Ayn Kerim 184

B

- Bağdat (Bagdad, Baghdad) 19, 75, 95, 98, 105, 131-2, 135, 140, 189
- Bağdat Demiryolu 140
- Bağdat Seferi 135
- Balkanlar 19, 43, 75, 131
- Batı Cephesi 17, 32, 40, 44, 46-7, 68, 75, 78, 104-6, 108-9, 113, 115, 120-1, 125, 130-1, 143, 156, 164, 182, 187-8, 191
- Batı Trakya 100, 102, 127
- Baticı 75, 120
- Bele, İbrahim Refet *bk.* Refet Bey [Bele]
- Berlin 15, 24, 34, 47, 54, 63, 68, 98, 124, 128, 130-3, 135, 137, 140-1, 143, 150, 187, 195, 197, 199
- Beyrut Fransız Konsolosluğu 39
- Beyt Hanun (Bayt Hanoun, Beit Hanoun, Beit Hanun, Maison d'Hanoun) 86, 148
- Bi'r Ebu Hamra 56-7

Bi'r ed-Düeydar (Bi'r ad Duwaydâr,
Bir al Duweidar,) 49, 51
Bi'r el-Abd (Bir al-Abd, Bir el-Abed,
Bir al-Abed, the Abd wel) 49,
60, 122
Bi'r el-Magara 64
Bi'r el-Megeibre 55
Bi'rüssebi' (Be'er Scheva, Be'er
Sheva, Be'er-Sheva, Beer
Sheva, Beersheba, Beer-Shé-
ba, Beer-Sheva, Beerşeba,
Beerşeva, Bersabée,) 10,
20-1, 25, 28, 36-7, 44, 53, 62-3,
72, 77, 80, 83, 88, 98, 102-3,
106, 108, 110, 112, 121-4, 129-
131, 147-9, 151-2, 154-164,
170-2, 176, 179-181, 194
Bulfin, Edward S. 125, 154, 167,
169-70
Bulgaristan (*Bulgar, Bulgar ordusu*
dâhil) 100, 132, 139, 187, 197

C

Cebel-i Ektef 185
Cebesoy, Ali Fuat *bk.* Ali Fuat
[Cebesoy]
Chauvel, Harry 60, 65-6, 125, 154,
161, 172, 198
Chetwode, Philip 65-6, 68, 87-90,
91, 93, 121-5, 138, 154, 157,
159, 163, 170, 172-3, 183
Cemame (Al-Jamama, Al-Jamma-
ma, Al-Jemmameh) 83, 88-9,
103, 149
cihat ilanı 15, 33, 42, 188
Cemal Paşa 17, 20-2, 24-5, 27-8, 31-
40, 42-5, 51, 54, 58, 62-6, 72, 74-
5, 79-81, 83, 86, 93, 98, 101-2,
114-5, 121, 127-31, 134-6, 143,
149-50, 182, 190, 194, 196
Cemse bölgesi 41

Ç

Çakmak, Fevzi *bk.* Fevzi Paşa
[Çakmak]
Çanakkale 10, 27, 35, 42, 44-5, 78-
9, 82, 94, 101-2, 108, 111, 113,
116, 142-3, 158, 187-9, 196
Çin 130, 134
Çöl Bindirilmiş Kolordusu 125,
154, 160, 163
Çöl Kolu Komutanlığı 65, 87-8
Çukurova 16

D

Dahriye (Ad-Dhahiriya, Az-Zahiriya,
Zahiriye) 171
Dallas, Alister G. 88, 90-1, 93-4,
108-9, 120
develi savaşılar *bk.* hecin süvar
Dobell, Charles 87-90, 92-4, 108-9,
114, 120-1, 125
Doğu Cephesi 17, 84, 130
Doğucu 75, 104, 120, 189

E

Easterner *bk.* Doğucu
Ebu Huff 171, 173
Ebu Subeyan 155
el-Arîş (Al-Arisch, Arish, El-Arich,
El-Aris,) 24, 47, 52, 60, 65, 122
El-Mezar (Al-Mazar) 64
er-Rebeh 56, 59
Erkilet, Hüseyin Hüsnü Emir *bk.*
Hüseyin Hüsnü Bey
eş-Şellal 66, 68, 80
Eş-Şerî'a (Jordan River, River
Jordan, Şeria Nehri, Ürdün
Nehri) 186
en-Nahl 24
Enver Paşa 15, 17, 18-9, 54, 78, 81,
83, 86, 98, 127-9, 133-5, 141-
3, 149, 158, 182, 187, 189
Erden, Ali Fuat *bk.* Ali Fuat [Erden]
Ersanlı, Musa Kâzım *bk.* Musa
Kâzım [Ersanlı]
Esat Bey (*Albay Esat Bey, Esat*
[Furgaç] dâhil) 83, 129, 157-
8, 160, 162
Eşref Bey 17, 198

F

Furgaç, Ahmet İzzet *bk.* Ahmet
İzzet Paşa [Furgaç]
Furgaç, Esat *bk.* Esat Bey
fatih-i sâni 21
Fatihler Yolu 24
Ferit Cemal Bey 18
Fevzi Paşa [Çakmak] 137, 143,
148-9, 163, 165, 170, 172, 173,
183, 185, 206
Fırat Müfrezesi 143
Fırat Vadisi 143
Filistin (Falestina, Filastin, Filistîn,
Palaestina, Palaistine, Pa-
lestine) 8-11, 16, 19-22, 24,

26, 38, 40, 46-7, 51, 63, 72,
75, 78-9, 100, 105, 121, 126,
134-6, 140, 187, 191 *ayr. bk.*
Filistin Cephesi
Filistin Cephesi 1-3, 6, 10-1, 13,
15-6, 18, 20-1, 27, 39, 44, 54,
58, 62-4, 74-5, 77-9, 82, 86,
98-100, 106, 108, 114-5, 120,
122-4, 127-9, 131-2, 135-6,
138, 140-4, 148, 150-1, 158,
164-5, 182, 189-91, 195-6
Frankenberg und Proschlitz,
Egbert von (*ayr. von Franken-
berg*) 22, 24, 34, 150
Fransa (*Fransız, Fransızlar* dâhil)
,101, 74, 9-38, 35, 19, 17, 15
189, 168, 150, 130, 126, 109
Frenk inciri (*kaktüs* dâhil), 5-84
108

G

Galiçya 27, 58, 78, 127, 143, 148,
183
Gambot 109, 156
gaz mermisi 108, 112, 156
Gazi Mustafa Kemal *bk.* Mustafa
Kemal Paşa
Gazze (Gasa, Gaza, Gazza, Ghaz-
zah) 24-5, 37, 63, 72-3, 76,
78, 80-3, 85-7, 89-90, 92, 94-5,
102, 106, 108, 113, 115-6, 120-
4, 127, 141, 143, 147-8, 151-5,
163, 165, 194
Gazze Muharebeleri (*Gazze Cephe-
si, Gazze Muharebeleri, Gazze*
Muharebesi, Gazze Yenilgisi,
*Gazze Zaferi, I. Gazze Muhare-
besi, II. Gazze Muharebesi, III.*
Gazze Muharebesi dâhil) 1-3,
6, 10-1, 20-1, 27, 40, 44, 58,
62, 71, 73, 76-8, 81-90, 92-5,
98, 100, 102-4, 108-9, 111-6,
120-3, 127, 131, 141, 143, 150-
5, 153, 166-7, 169-70, 172,
174-6, 190-1, 194-5
Gazze Vadisi 80
Gelibolu Yarımadası 44
George, David Lloyd 75, 104, 120,
180, 188-9, 196
Gloucester Hussars Alayı 49
Gondos, Georg 41
Grant, William 161

H

- Haçlı Seferi 105, 180
 Hafır el-Avce (Auja al-Hafeer, Auja al-Hafir) 24, 37, 72, 80
 Halep (Alep, Aleppo) 54, 79, 133-5, 137, 143, 164, 186
 Halepli Zeki [Kolaç] Paşa *bk.* Zeki Paşa [Kolaç]
 Hamise 49, 56, 60
 Han Yunus 82
 Harekât 16, 19, 21-2, 24, 27, 30, 40, 49, 54, 56, 58, 63, 68, 74, 76, 81-2, 86-8, 90, 108-9, 122-3, 125-6, 132, 142, 148, 151-3, 155, 158, 163-4, 172, 174, 180-3, 187, 191, 195
 hareket kabiliyeti 32, 54, 65, 103, 107, 141, 165, 182-3
 Hareyra 121
 Hayfa (Haifa, Haifa) 98
 hecin süvar 24, 39-40, 49, 56, 65, 68
 Heinrich August Meissner Paşa *bk.* Meissner, Heinrich August
 Herrgott 174
 Hicaz (Hedjaz, Hedschas, Hejaz) 20, 24-5, 28, 37, 39-40, 43, 51, 74, 140, 200
 Hicaz Cephesi 24, 200
 Hicaz Görev Kuvveti 25, 28
 Hilâl-i Ahmer 2, 5, 11, 38, 69, 72, 95, 117, 145, 176
 Hindistan 17, 26-7, 41-2, 47, 123
 Hirbet el-Bi'r 108-9
 Hirbet Kavuka 171, 173
 Hirbet Sihan 102-3
 Hirbet Sirhan 109
 Hit 143
 Hureyra 163, 172-3
 Hüseyin Hüsnü Bey (Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet) 75, 129-130, 132-6, 138, 141, 143, 149, 152-3, 156-7, 159-60, 162, 164-5, 167, 170-1, 173, 175, 181-3, 185, 195, 206

I

- İaşe 94, 98, 144, 180
 İkmal 34, 36, 49, 51, 54, 64, 76, 92-4, 98, 106, 128, 135-6, 141, 144, 160, 172, 175, 180, 182, 191

- İngiliz Seferî Kuvveti 116, 120, 126, 143
 insancıl hukuk 10, 15, 108, 111-2, 114, 116, 156, 167, 191
 Irak Cephesi 35, 47, 98, 143, 195
 İran 98, 135, 140, 195
 İskenderun 74
 İsmailiye (Ismailia, Ismailia) 24
 İstihbarat 18, 21, 30, 41, 43, 45, 48-50, 52, 54, 60, 75, 123-5, 141, 151, 153, 155-6
 İstihkâm 14, 23, 63, 125, 129, 133, 159, 162
 İtalya 121
 İttihat ve Terakki 20, 196
 İsmet Bey 148-9, 152, 156-62, 171, 181-2, 196, 206
 İngiltere 10, 15, 17-8, 21, 23-4, 27, 30-3, 35, 38, 40-2, 44-59, 62-6, 68, 72, 74-6, 78-82, 85, 88-95, 101-2, 104-16, 120, 122-4, 126-7, 129-32, 135, 138, 143-4, 148-53, 155-60, 162-6, 169-71, 173-4, 176, 180-91, 194, 196, 199
 Irak 10, 18, 35, 47, 58, 62, 75-6, 78, 98, 111, 127, 132, 136, 140, 143, 189, 195
 İhtiyat 18, 30, 44, 56-7, 59, 84, 88, 90-1, 103, 109, 114, 148
 İstanbul 15, 20, 22, 24, 34-5, 47, 63, 68, 78-9, 95, 98, 100, 124, 127, 134, 136, 141, 143, 151, 187, 194-5, 196-8

K

- Kadri Bey 56, 63
 Kafkas Cephesi 10, 21, 35, 48, 62, 78-9, 127, 133, 140, 142, 158, 189
 Kahire 41, 45, 65, 108, 123, 125, 128, 188
 Kâmil Bey (binbaşı) 56, 59
 Kanal Seferi 15, 17-8, 20, 22, 32-3, 36, 38, 42, 44, 54, 60, 68, 72, 86, 115, 150, 187. *ayr. bk.* Romani, Süveyş Kanalı Seferi
 Kantara (Al Qantara, Al-Qantarah, El Kantara, El Qantara) 24, 31
 Karm 155
 Kâtib Gannit müstahkem mevki 57-9
 Katya (Katia) 21, 24, 44, 46, 48-51, 54, 56, 59

- Kavuka *bk.* Hirbet Kavuka
 Kızılay *bk.* Hilâl-i Ahmer
 Kielh 160
 kimyasal silah 10, 108, 111-2, 116, 167, 191
 Kitchener, Herbert 45
 Kolaç, Zeki *bk.* Zeki Paşa [Kolaç]
 kripto 123
 kruvazör 156
 Kûbrî (El Kubri) 31
 Kudüs (Bayt al-Maqdis, Jerusalem, Jérusalem) 11, 27, 34, 38-9, 44, 58, 63, 72, 74-5, 78, 81-2, 103, 105, 113, 121-2, 131, 134, 164-5, 171, 175, 180, 182-5, 189, 191
 kum tepeleri 84, 91
 Kutülamare 10

L

- Lawrence, Herbert 51-2, 54, 200
 Lazkiye (Ladiqiya, Laodicea, Laodikeia, Latakia, Lattakia, Lattaquié) 74
 Levant 126, 198
 Libya 17
 Lidde 37
 Lojistik 20-2, 28, 30, 32-4, 36-7, 47, 64, 72, 76-7, 80-1, 89, 106, 121, 123, 128-9, 133, 144, 160, 164-5, 181, 187, 189-91
 Londra 45, 47-8, 75-6, 78, 94, 104, 108, 113-4, 120, 122-3, 125, 128, 180, 188
 Lüd (Lod, Ludd) 182, 175
 Ludendorff, Erich 17, 105, 127, 129, 131, 135, 197
 Lübnan 16, 38, 74, 90, 126

M

- Maan (Ma'an) 37, 43
 Mahamdiye (Mahamdiya) 51
 makineli tüfek 14, 26, 31, 34, 49, 54, 57-60, 79, 83-4, 89-91, 107-8, 113, 154, 157, 160-1, 165, 168-70, 187
 manevra 20, 53, 60, 75, 82, 87, 90, 107, 120, 152-3, 157, 160, 165, 167-8
 Mantar Tepe *bk.* Ali Muntar Tepesi
 Maude, Stanley 75, 105
 Maxwell, John G. 31-2, 41, 45-6, 197
 Mayer 56

Mecdel (Al-Majdal, Ascalon, Ashkelon, Ashkelon, Ashqelon, Aşkelon) 75, 92, 102, 110, 149, 182
 Megdebe 65-8, 76, 82, 89
 Meinertzhagen, Richard 153
 Meissner, Heinrich August 37
 Mevzi 32, 46, 51, 56-60, 62, 68, 76-7, 80-5, 88-94, 103-4, 106-7, 109-10, 112, 115, 121-2, 148, 151-2, 155, 157, 159, 161, 163-5, 167, 169-71, 174, 183, 187
 Mısır (Ägypten, Egypt, Égypte) 15-8, 21, 24-5, 33, 38, 40-1, 44-5, 47, 51-2, 63-5, 68, 75, 123, 125, 128, 143, 187-8, 195-6, 199
 Mısır Hac Yolu 24
 Mısır Seferî Kuvvetleri 45, 48, 63, 120, 143
 Mondros Ateşkes Antlaşması 186
 Money, N. 88
 Murray, Archibald 45-8, 50, 52, 55, 63, 65-6, 68, 76-8, 87, 88-90, 94, 104-6, 108-9, 114, 120-2, 125, 197, 199, 200
 Musa Kâzım [Ersanlı] 24, 86, 90
 Mustafa Edip [Tör] 83, 102-3
 Mustafa Kemal Paşa [Atatürk] 27, 128, 131, 133-4, 141-3, 176, 185, 194
 Mühlmann, Carl 49

N

Nebi Samuel 123, 184
 Newcombe, Stewart F. 160, 171

O

Obüs 34, 60, 62, 73, 83-5, 93, 104
 Orta Doğu 4, 45, 47, 68, 108, 112, 115, 120, 131-2, 137, 144, 156, 167, 182, 188-9
 Osmanlı İmparatorluğu 4, 14-9, 21-4, 26-35, 37-42, 44-52, 54-7, 59-68, 72-3, 75, 77-80, 82, 87-94, 98-9, 101, 103-6, 108-16, 120, 122-5, 127, 131-5, 137-8, 140-4, 148, 150-63, 165, 167-72, 174-6, 180-91, 194, 196-7, 199
 Osmanlı Seferî Kuvveti 33, 45, 55
 Ömer Lütfü Bey (yüzbaşı) 82
 Öpelimi, Abdülkerim *bk.* Abdülkerim Paşa [Öpelimi]

P

Paris 128
 Pascha 34-5, 44-5, 51, 58, 62, 105, 141, 150, 175
 Pascha II 58, 141, 148, 175
 Prusya 17, 21, 130, 134, 168

R

Rahmi Bey [Apak] 86, 196
 Ramadi 143
 Refah (Rafah) 66, 68, 72, 76, 80, 82, 89, 115, 123, 125
 Refet Bey [Bele] 5, 24, 43-4, 56, 60, 63, 102-3, 148, 167, 169, 170, 174
 Remle (Ramla, Ramle) 75, 102, 182
 Requin 109
 Robertson, William 45-7, 50, 52, 55, 63, 66, 68, 76, 105, 121, 124, 126, 180
 Romani 43, 49, 51, 54, 58-60, 94, 101 *ayr. bk.* Kanal Seferi, Romani, Süveyş Kanalı Seferi
 Romanya 78, 127, 131-2, 134, 139, 140
 Royston 58-9
 Rusya 17, 78, 104-5, 124, 127, 130, 158

S

Saba Vadisi 157, 161
 savaş hukuku 10, 15, 108, 111-2, 114, 116, 156, 167, 191
 seferî kuvvetler 33, 44-5, 48, 55-6, 63, 74-5, 83, 94, 100, 116, 120, 126, 143, 188
 Selanik 121, 127
 Semua 160, 171
 sıhhiye 14, 38, 59, 63-4, 125, 128, 173
 Sırbistan 27, 130-1, 139-40
 Sırrı (teğmen) 41
 Silah 10, 18, 28, 34-6, 40, 42, 50, 53-5, 57-8, 60-2, 64, 68, 73, 75-7, 79, 83, 106-8, 111-2, 116, 121, 132, 134-5, 137, 142, 148, 153-4, 175-6, 183, 187, 189, 191
 Silifke 74
 Sina (Sinai, Sinai) 15, 17, 20-4, 28, 30, 33, 42, 46, 48, 60, 63-6, 68, 75, 80, 196

Sina-Filistin Cephesi 5-6, 10-1, 15, 20-1, 39, 44, 54, 132, 135, 138, 195, 198-9 *bk.* Filistin Cephesi
 Sinya 185
 Smuts, Jan Christian 120
 Somme 124
 sömürge askerleri (*sömürge idaresi, sömürge savaşları, sömürge yönetimi, sömürge-ler dâhil*) 15, 17, 33, 41-2, 47, 52-53, 60, 65, 91, 111, 120, 123, 126, 154
 Sudan 41
 Sultan Yolu 24
 Suriye (Syria, Syrie, Syrien) 16, 18-20, 22-7, 35, 37-40, 42-3, 45, 47, 51, 54, 64, 74, 77, 85, 104, 126, 128, 134-6, 143, 187, 196
 Suriye ve Havalisi Komutanlığı 16
 Süveyş Kanalı Seferi 15, 21, 28, 33, 44, 46, 58, 188. *ayr. bk.* Kanal Seferi, Romani
 Süveyş (Sues, Suez) 21, 24, 28, 33, 44, 46, 58, 72, 123, 188
 Süveyş Kanalı 15, 19, 29-30, 46, 187

Ş

Şam (Al-Cham, Al-Sham, Damas, Damascus, Damaskus, Sham) 22, 63, 128, 186
 Şerif Hüseyin 19, 27, 38, 51, 188
 şifre 123
 Şeyh Hasan Tabyası 167

T

Tabsur 185
 takip harekâtı 163
 Tamil 155
 Tank 10, 116
 Teiresias 41
 Tel es-Seb'a (Tel as-Sabi, Tel Scheva, Tel Sheva) 157, 160
 Tel eş-Şerî'a (Tel esh-Sharia, Tel Sera, Tel Ser'a) 80, 83, 88-90, 92, 102-3, 121, 148, 151, 163, 171, 174
 Telsiz 34, 75, 123-4, 153
 Tiller, Ernst 83-4, 86, 90, 91-3, 103, 143
 Timsah 31

Topçu 14, 20-1, 34-5, 40, 48-9, 54,
56-7, 60-3, 65, 73, 78-9, 83-4,
91-3, 102-3, 109-10, 112-4,
125, 131, 133, 139, 144, 151-2,
154, 156, 157, 159, 163, 165,
167, 169, 171-3, 183, 191

Tör, Mustafa Edip *bk.* Mustafa Edip
[Tör]

Tüfek 50, 77-8, 83, 154, 169. *ayr.*
bk. makineli tüfek

Türkiye 10-1, 15-6, 18, 20, 24, 27,
45, 47, 84, 93, 98, 105, 117,
132-3, 137-8, 145, 153, 162,
168, 183, 191, 194-200

Türkleşmiş (*Türkleşmek*, *vertürkt*
dâhil) 21, 31, 137

U-Ü

Uçak 34, 52, 64, 77, 90, 125, 133,
144, 156

Ugratina 49, 55

Ulaştırma 18, 34, 60, 64, 79, 106,
136, 161, 171

Ürdün (Jordan, Jordanie,) 78

V

Vadi Hanfiş 155

Vadi-i Hesi 149

Vadi-i Sarar 37, 175, 181

Verdun 164

vertürkt bk. Türkleşmiş

von Falkenhayn, Erich 21, 44, 130-
2, 134-5, 137-8, 143, 148-9,
155-6, 164-5, 169-70, 173-6,
182-6

von Kressenstein, Friedrich Frei-
herr Kress 17, 20-5, 27-8, 30-
5, 37, 40-5, 47, 49-51, 54-60,
63-4, 66, 68, 72-3, 75, 79-81,
83-4, 86, 88-90, 92-5, 98, 100-
4, 110, 112-5, 121, 124, 128-
31, 135-6, 138, 141-3, 148-53,
156-60, 162-5, 167, 169-73,
175-6, 181-2, 187, 197

von Lossow, Otto 131, 133

von Mackensen, August 131-2

von Marno Dağ Obüs Tümeni 34,
44, 51, 62, 92

von Moltke, Helmuth 17

von Papen, Franz 155

von Sanders, Liman 21, 78, 133,
136, 138, 141, 186, 197

von Truszkowski, Wladislaus Ritter
83, 92-3

W

Wellington 58

Westerner *bk.* Batıcı

Wilhelm II. 15, 33

Worcester Yeomanry Alayı 49

Y

Yafa (Jaffa, Japho, Jophé, Joppa,
Joppé) 37, 63, 75, 85, 175,
182-4

Yeni Zelanda 52, 59

Yeomanry Bindirilmiş Tümeni 49,
154, 200

Yıldırım Ordular Grubu 132-40,
136, 138-9, 142-4, 148, 151,
164, 170, 173, 175-6, 181-3,
185-6, 195-6

Ypres bölgesi 108

Yudea 183-4

Z

zehir (*zehirli gaz*, *zehirli gaz mer-
misi dâhil*) 156, 2-111, 108.
ayr. bk. kimyasal silah

Zeki Paşa [Kolaç] 20, 24

Zuleyha 149

Züheylika 174

“Sonun Başlangıcı: Filistin Cephesi ve Gazze Muharebeleri” isimli bu eser **Mesut Uyar** tarafından telif edildi. Kızılay Akademi, **Türkiye Kızılay Derneği**’nin eğitim, araştırma ve yayın çalışmaları yapmakla görevli birimidir. Kızılay Akademi’nin Kızılay faaliyet alanlarında birikim oluşturmak ve kamuoyu farkındalığını arttırmak için kültürel, sanatsal ve bilimsel yayım yaptığı platformu olan **Kızılay Kültür Sanat Yayınları**’nın 20.; çeşitli disiplinlerdeki konularda nicel ve nitel farklı araştırma yöntemleri kullanarak, belge ve kaynakları değerlendirerek kaleme alınmış inceleme ve araştırma eserlerinin kapsamında yer aldığı yayınevini Araştırma-İnceleme dizisinin 4. kitabı olarak 2023’te İstanbul’da 1.250 tirajla yayımlandı.

Kızılay Kültür Sanat yayın kurulunca Gazze Muharebeleri üzerine bir çalışmanın yayımlanmasının I. Dünya Savaşı’nın ve sonrasındaki gelişmelerin Türk ve dünya tarihi açısından farklı değerlendirmeler için önemli katkı sağlayacağı değerlendirildi. Ayrıca Türk Kızılay’ın Filistin Kızılayı’yla çalışmaları vesilesiyle Gazze’de Türk Kızılay Genel Başkanı ve görevli Kızılaycıların tanık oldukları tarihî mirasımızın kayıtlara geçmesi, Kızılay’ın kurulduğu günden bugüne savaş zamanlarında sunduğu sağlık ve insani yardım hizmetlerine ilave ışık tutması, Hilâl-i Ahmer döneminin çabalarına şahitlik edecek olması eserin yayımlanması kararında etkili oldu.

Gazze Muharebeleri üzerine öngörülen faydalara yönelik bir kitap hazırlanması için Sina- Filistin Cephesiyle ilgili çalışmaları bilinen **Mesut Uyar**’a teklifte bulunuldu, kabul etmesi üzerine Türkiye yanı sıra Alman ve İngiliz arşivlerinden konuya dair topladığı belgeler ve kaynaklarını değerlendirerek eseri kaleme aldı. Kitabın hazırlık çalışmaları **Alpaslan Durmuş** editörlüğünde sürdürüldü. Kitabın hazırlandığı dönem itibarıyla Kara Harp Okulu Dekanı olan **Gültekin Yıldız** bu projenin hayata geçmesinde destek verdi, nihai metni kontrol etti. Millî Savunma Bakanlığı Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanı **Bülent Durgun** belge taleplerinin karşılanmasında yardımcı oldu. **Ahmet Özcan** yazarın şahsi danışmanlık taleplerine cevap verdi. Hazırlanan metin **Ahmet Erdem Işık** ve **Fatma Sena Yasan** tarafından Kızılay Kültür Sanat Yayınları imla ve gramer yaklaşımı itibarıyla editöryal değerlendirmeden geçirildi, yer isimlerinin yazımında standart sağlandı, indeks oluşturuldu. **Mesut Uyar**’ın ihtiyaç duyduğu bazı ilave belgeler ile Türk Kızılay Arşivi’ndeki belge ve görsellerin tespit ve seçiminde Türk Kızılay Belge ve Arşiv Yönetimi Müdürü **Mevlüt Kuş** ve Belge Yönetimi Uzmanları **Turan Araz**, **Recep Can**, **Ahmet Güven** ve **Özkan Usödev** katkıda bulundu, arşiv belgelerinin temininde kullanıma hazırlanmasında yazara destek sundular. Kitapta kullanılacak çizgi, harita ve kuruluşlar yazarın yönlendirmeleriyle **F. Oğan Kandemiroğlu** tarafından hazırlandı. Metnin grafik tasarımı ve tasarımın uygulanması **Nevzat Onaran**’ın elinden çıktı. Basım ve kitap üretim süreci ile emek verenler arasında koordinasyon **Fatma Sena Yasan** tarafından tanzim ve takip edildi.

Emeği geçen ve katkıda bulunanlara teşekkür ederiz.

Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'nda uzun soluklu mücadelesini verdiği Sina-Filistin Cephesi; aynı zamanda İngilizlerin çok övündüğü tank ve diğer zırhlı araçlarını savaş meydanına ilk kez sürdüğü ve kimyasal silahlarını Osmanlı askeri üzerinde kullandığı cepheydi. İngiliz ordusunun iki kez mağlup edildiği ancak üçüncüsünde alabildiği galibiyetin de kendilerine oldukça pahalıya patladığı Gazze Muharebelerinde Osmanlı askeri sadece vatanları uğruna değil aynı zamanda dinî değerleri ve kutsal topraklar uğrunda savaştı. Akıbet Filistin ve Kudüs kaybedildi belki ama bu çok uzun, kanlı ve kahramanca bir mücadele sonrasında gerçekleşti. Ekim 1918'de Sina-Filistin Cephesi'nin çökmesi Osmanlıları yenilgiyi kabullenip ateşkes istemeye zorlamakla kalmadı; Filistin topraklarında Osmanlı egemenliğinin sona ermesi hem İsrail'in doğuşuna zemin olacak hem de insan ızdırabını bugünün Filistinlilerinin adına perçinleyecek koşulların da başlangıcı oldu.

Bu kitap Sina-Filistin Cephesi'ndeki kahramanlıkla örülü kutlu mücadelenin bütün komutan ve askerlerinin ve "mecrûhîn ve mardâ-yı askeriyye imdat ve muavenet" in öncü ismi Hilâl-i Ahmer mensuplarının aziz hatıralarına bir saygı ve minnet ifadesidir.

**SONUN BAŞLANGICI: FİLİSTİN CEPHESİ VE
Gazze Muharebeleri**

MESUT UYAR

DİZİ ADI: ARAŞTIRMA-İNCELEME

KİTAP NO: 20

